

PROF. D^{RA}. ANT. GINDELY'HO

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ.

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY ČESKÉ

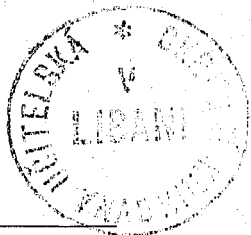
VZDĚLAL

PROF. JOS. ERBEN.

SVAZEK PRVNÍ:

VĚK STARÝ.

V PRAZE.

NÁKLADEM BEDŘ. TEMPSKÉHO.

1872.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ.

Německé vydání Dr. Ant. Gindely'ho „Dějepisů všeobecných pro nižší třídy středních škol“ došlo k sobě z času vyjití svého takové oblíbenosti a tak hojného rozšíření nejen vnitř mocnářství rakousko-uherského, nýbrž i za hranicemi jeho, že přání početných znalcův, aby i mládeži české prostředkem překladu přístupným učiněno bylo, jeví se býti zcela podstatné a důvodné. Podáváje tudíž vedlé uložení ctěného p. nakladatele české spracování této, jak přiměřeným výborem bohaté látky dějepisné, tak snadností i jasností slohu a obrázkovou přílohou svou vynikající knihy školní na veřejnost, připomínám toliko, že zvláště druhý a třetí díl její objeví se v změněné v mnohém ohledu dle našich potřeb podobě, a přeji zároveň, aby i české toto spracování s podobnou přízní na svých místech se potkalo, jakéž dostalo se dílu původnímu.

V Praze v měsíci květnu 1872.

Jos. Erben.

Obsah.

Úvod	Strana 1
----------------	-------------

Dějepis starého věku.

Oddělení první.

Zeměpisný přehled starého světa. Dějiny asijských i afrických národů kulturních.

§ 1. Přehled zemí za starého věku obývaných	3
§ 2. Rozličný rozvoj národů	5
§ 3. Židé	7
§ 4. Foeničané	11
§ 5. Egypťané	14
§ 6. Babylonští a Assyřáci	18
§ 7. Indové	20
§ 8. Persové	28

Oddělení druhé.

Dějiny Řecka a světové monarchie Macedonské.

§ 9. Sídla Řeků	30
§ 10. Rozdělení historie řecké. Obyvatelé Řecka	33

A. Báječná doba dějin řeckých až do konce stěhování se jednotlivých kmenův (do r. 900 př. Kr.).

§ 11. Bohové řečtí. Bohoslužba	34
§ 12. Některé bohatýrské pověsti Řekův	37
§ 13. Stěhování se řeckých kmenů	41

B. Od konce stěhování se řeckých kmenův až do propuknutí válek perských (900—500 př. Kr.).

§ 14. Sparta a zákonodárce její Lykurg	42
§ 15. Válka Spartanů s Messenskými. Aristomenes	44
§ 16. Atheny. Zákonodárství Solonovo	46
§ 17. Tyrannis Pisistratovců. Klisthenes. Ostracismus	49
§ 18. Osady řecké	51
§ 19. Pramenové řecké vzájemnosti	52

C. Od válek perských až do zaniknutí samostatnosti Řecka (500—338 př. Kr.).

§ 20. Války perské. Marathon	53
§ 21. Aristides a Themistokles. Thermopyly i Salamis	55
§ 22. Následky válek řeckých vzhledem k moci Athenských. Nové rozbroje v Řecku	58
§ 23. Perikles	59
§ 24. Válka peloponnesská (431—404).	62
§ 25. Následkové války peloponnesské. Atheny. Sokrates	65
§ 26. Války v Asii a Řecku	66
§ 27. Theby. Epaminondas	68
§ 28. Filipp II. Macedonský	69
§ 29. Filipp vkládá se do věci řeckých	71
§ 30. Zničení svobody řecké. Demosthenes	71

D. Monarchie Alexandra Velikého a říše z ní vzniklé.

§ 31. Alexander Veliký (336—323)	73
§ 32. Nepokoje po smrti Alexandrově a rozebrání říše jeho	76
§ 33. Macedonie a Řecko	77
§ 34. Říše Syrská	78
§ 35. Egypt	79
§ 36. Palaestina	80

Oddělení třetí.

Dějiny Říma.

§ 37. Zeměpis Italie	82
§ 38. Obyvatelé Italie	86

A. Doba první. Řím královský (753—509 př. Kr.).

§ 39. Romulus. Založení Říma	87
§ 40. Numa Pompilius (715—672)	89

§ 41. Nástupcové Numovi	91
§ 42. Ústava římská před časy, jakož i z dob Servia Tullia	91
§ 43. Konec vlády králův v Římě	93

B. Doba druhá. Řím republikou (509—30 př. Kr.).

I. Republika s vládou patriciův (509—366).

§ 44. Římané brání se proti obnově panství Tarquiniův. Zřízení republiky	94
§ 45. Vznik tribunův lidu, Coriolan	96
§ 46. Zákon Cassiův o rozdělení půdy. Fabiové. Cincinnatus	97
§ 47. Zápas plebejův s patricii o rovné právo politické	98
§ 48. Války Římanů s Etrusky a Gally	99
§ 49. Další boje ústavní. Konečná rovnoprávnost mezi patricii a plebeji v osazování úřadů	101

II. Řím dobývá sobě panství nad celou Itálií (366—264).

§ 50. Války samnitské	102
§ 51. Války Římanů s Pyrrhem, králem Epirským	104

III. Doba válek punských (264—146).

§ 52. Starší dějiny Karthaginy	105
§ 53. První válka punská (264—241)	106
§ 54. Druhá válka punská (218—201)	108
§ 55. Války s Macedonií a Syrií	110
§ 56. Třetí válka punská. Zkažení Karthaginy (149—146). Pád Numantie (133)	112
§ 57. Vnitřní poměry Říma na konci válek punských	114

IV. Republika římská vzmáhá se na venek, rozkládá se ale vnitř (146—30 př. Kr.).

§ 58. Rozbroje Gracchův	115
§ 59. Války vnější	116
§ 60. Nepokoje v Římě a v Itálii	118
§ 61. První válka občanská (88—82)	119
§ 62. První válka s Mithridatem (87—82) a návrat Sullův do Říma	120
§ 63. Pompejus	121
§ 64. Cicero a spiknutí Katilinovo	123
§ 65. První triumvirát	125

§ 66. Caesar v Gallii. Válka jeho s Pompejem (Pharsalská). Caesar samovládce	126
§ 67. Druhý triumvirát	128

C. Doba třetí. Řím císařský (30 př. Kr. až 476 po Kr.).

I. Řím co pohanské císařství z časův Augustových až po Konstantina Velikého (30 př. Kr. až 324 po Kr.).

§ 68. Octavianus Augustus (30 př. Kr. až 14 po Kr.).	130
§ 69. Ostatní císařové z domu Augustova	132
§ 70. Flaviovci (69—96)	138
§ 71. Šťastní časové monarchie římské (96—180). Konec stříbrného věku římského písemnictví	134
§ 72. Císařství stává se kořistí praetorianův	135
§ 73. Doba rozdělení říše (284—324)	137
§ 74. Křesťanství	138

II. Římské císařství co křesťanské.

§ 75. Konstantin Veliký a nástupci jeho až do rozdělení říše (324—395)	139
§ 76. Časové trvalého rozdělení říše na východní a západní až do konečného rozebrání této (395—476)	141
§ 77. Dodavek	142
Chronologický přehled dějin	147
Příloha obrázková	153

Ú v o d.

[Co jest dějepis světa?] Dějepis světa čili dějepis všeobecný (historie světa, historie všeobecná) jest vylíčení všech vážných událostí, kteréž od nejstarších časův se zběhly a nynější stav člověčenstva způsobily. Přední zajisté místo v takovém vylíčení přísluší oněm národům, jichž skutkové podstatně přičinili se k běhu událostí, buď že válečnou statečností svou veliké říše založili, buď že v obchodu a průmyslu nebo v umění a vědách se proslavivše, takto pokrok člověčenstva platně uspíšili.

[Jak rozděluje se dějepis všeobecný?] Pro snadnější přehled věcí dělí se dějepis na doby následující:

1. Dějiny starého věku; sáhají od počtů nejstarších historických zpráv až do konce říše západorímské (476 po Kr.);
2. Dějiny věku středního jdou od pádu říše západorímské až do objevení Ameriky (476—1492);
3. Dějiny nového věku počínají objevením Ameriky (1492) a nemnoho mladším vzniknutím protestantství (1517), a dochodí až do našich časův.

[Jakou důležitost mají zeměpis a chronologie pro dějepis?]

Všecko historické vypravování zůstane nesrozumitelné a potká se se skrovným užitkem, neudáli se zároveň určité místo a čas, kde a kdy vypravené příběhy se staly. Místo poznáváme prostředkem zeměpisu (geografie), čas prostředkem chronologie (časovědy).

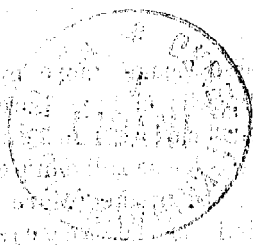
Rozliční národové počítali čas svůj rozličně (aera či letopočet). Národové křesťanští přijali prodlením času za počátek aery své rok narození Kristova. Nyní počítají všechny příběhy minulosti nejen podlé let po narození Kristově, ale i nazpět před narozením Kristo-

vým. — Židé počítají podlé let od stvoření světa; Řekové čítali podlé Olympiad, jichžto první počíná se r. 776 př. Kr., Římané od založení města svého (753 př. Kr.), Mahomedáni od útěku (hidžret) zakladatele víry své, Mahomeda, do města Mediny (622 po Kr.) a t. p.

Mnozí národové počítali původně podlé roků lunních (měsícových), znenáhla přišel však přece rok slunečný k obecné platnosti. Jediní národové mahomedánští, jako: Turci, Persové a Arabové podnes počítají čas podlé roku lunního, kterýž je ale skorem o 11 dní kratší než rok slunečný.

Poněvadž prvé skutečná délka roku slunečného nebyla dokonale známa, přihazovaly se v počítání let husté zmatky. Julius Caesar spravil konečně tento nedostatek zavedením nového kalendáře, kterýž po něm juliánským slove. On určil délku roku na $365 \frac{1}{4}$ dne, což přece ještě o 11 minut a 12 sekund více učinilo. Odtud pošlo prodlením času, že jaro, jehož počátek klade a kladl se vždy k 21. březnu, v 16. století již dnem 11. března počínalo t. j. rozdíl vyrostl již na 10 dní. Pčinění papeže Řehoře XIII. konečně povedlo se r. 1582, učiniti tomuto nepořádku přítrž. Kalendář jeho, „Řehořov ým“ (Gregoriánským) po něm nazývaný, kterýž časem aspoň u všech katolických a protestantských národů vešel v obyčej, jest do té míry dokonalý, že rozdíl od skutečného času slunečného ve $3333 \frac{1}{8}$ letech teprv jeden den činiti bude.

Dějepis starého věku.

Oddělení první.

Zeměpisný přehled starého světa. Dějiny asijských i afrických národů kulturních.

§. 1. Přehled zemí za starého věku obývaných.

Člověčenstvo rozšiřovalo se povlovně ze své pravlasti Asie k nejbližším končinám Afriky i Evropy. Odtud sluší považovati pobřežní krajiny zálivu perského, jakož i moře středního a černého za nejstarší jeviště historie.

.1. A s i e.

Poněvadž právě připomenuté pobřežní krajiny nejen nejstarším, ale také jediným známým dějištěm nejranějších historických příběhův byly, vztahovaly se zeměpisné vědomosti starých národův jen k nepatrné části světa, od nich obývaného. Co zejména Asie se tkne, nevěděli staří o severních a východních krajinách jejích skoro ničeho, o vnitřních částech pak dostalo se jim teprv pozdě zevrubnějších zpráv. Hranici Asie k straně evropské činila řeka Tanais (Don), na straně africké šije Arsinojská (Suezská), ač někdy stávalo se, že také Egypt k Asii se počítal.

[Horstvo.] O osnově hor asijských neměli staří jasného ponětí, znajíce je poněkud zevrubněji toliko po částech. Byly to zejména: 1. Taurus (hromadný název hor, v Malé Asii se rozkládajících) s vrchem Araratem. 2. Paropamisus (Hindukus). 3. Imaus s emodskými horami (Himalaja). 4. Hory Hyperborejské (Ural). 5. Caucāsus (Kavkaz.)

[Moře.] Známa moře byla: 1. Severní okeán (Oceanus septentrionalis či hyperboreus). Východní okeán (Oceanus Eōus). 3. Indický okeán, v kterémž rozeznáváno moře erythrejské se zálivem perským i arabským. 4. Střední čili vnitřní moře (Mare internum), v němž rozeznávaly se jako části moře aegejské (Archipelag), Hellespont (průliv Dardanellský), Propontis (moře bílé či mramorné), Bosporus thracký (průliv Cařihradský), Pontus Euxinus (moře Černé), Kimmerský Bosporus (průliv Krčský), konečně Maeōtis (moře Azovské). 5. Moře Kaspijské.

[Řeky.] Nejvíce známy byly řeky: Ganges a Indus (Ind), Eufrat a Tigris (nyní Frat a Šat), Halys (Kisil) Rha (Volha), Oxus (Amu) a Jaxartes (Syr).

2. A f r i k a.

Afrika slula starým Libye. Vnitřku tohoto dílu světa takořka ani neznali. Za to spatřovala se na severu zámožná a lidnatá města i mocní státové, kteříž na osudy starého světa úsilně působili. Z pohoří afrických znali staří jen jedno, totiž Atlas, zevrubněji jedinou toliko řeku, Nil.

3. E v r o p a.

Evropa, byvši později nežli Asie nebo Afrika olidněna a osazena, domohla se za starého věku jen s části věcí váhy; bylyt to zejména toliko země ležící při jižním svahu Alp a Balkánu.

[Horstvo.] 1. Pyreneje. 2. Alpy. 3. Apennin. 4. Haemus čili Balkán. 5. Karpaty. 6. Hory Hyperborejské (Ural). 7. Skandinavské hory (Sevo mons?). — Německé horstvo znali Římané jen nedostatečně. Název „Hercynský les“ znamenal původně hory ve vrchovišti Dunaje, později kladeno ho napořád více k východu. Mimo to byl znám Teutoburský les, Asciburgium (Krkonose a Sudetské horstvo) a j. v.

[Moře.] 1. Moře Ledovité. 2. Okeán Atlantský. Části jeho byly: a) Svevské moře (baltské čili východní), b) moře Germanské (severní čili západní moře), průlivem Kaletským (st. Fretum Gallicum seu Britannicum) spojené c) s mořem britanským (Canal la Manche), d) moře

Kantaberské (Biskajské), e) moře Střední, spojené vraty Gibraltarskými s Okeánem atlantským (těmto vratům říkali staří Fretum Geditaneum čili Herculcum). K moři střednímu počítáno též moře Tuscův čili moře Tyrrhenské, Adriatské, Jonské a Aegejské. f) Bílé čili Mramorné moře a g) Pontus Euxinus (m. Černé), která též k Asii příslušela a jichž části tamto se uvozují.

[Řeky.] 1. Do svevského moře ústí se: Viadrus (Odra), Vistula (Visla); 2. do moře germanského: Albis (Labe), Visurgis (Vezera), Rhenus (Rýn), Scaldis (Skalda), Tamesis (Temže); 3. do moře britanského: Sequana (Séna); 4. do atlantského okeánu: Liger (Loara), Garumna (Garonna), Minius (Miño), Durius (Duero), Tagus (Tajo), Anas (Gaudiana), Baetis (Quadalquivir); 5. do středního moře: Ibērus (Ebro), Rhodanus (Rhona), Arnus (Arno), Tiberis (Tevera), Athēsis (Adiže), Padus (Pád); 6. do Pontu Euxinského: Ister (Dunaj), ve vyšším běhu Danubius zvaný, Tyras (Dněstr), Borysthenes (Dněpr); 7. do maeotského moře: Tanais (Doň).

§. 2. Rozličný rozvoj národů.

[Plemena lidská.] Srovnáme-li jen poněkud potomky rozličných národův mezi sebou, shledáme při nich ihned věci nebo menší rozdíly tělesné. Podlé těchto rozdílův rozdělujeme člověčenstvo na patero plemen, z nichž kavkazské, mongolské a aethiopské za hlavní, americké pak a malajské za přechodná plemena považovati se mají. Všichni osvícení národové jak starého tak nového věku přísluší k plemeni kavkazskému; jedinou výjimkou jsou Číňané (Kytajci) a Japonci, kteří patří k plemeni mongolskému. Plémě kavkazské rozděluje se dle řeči na národy arejské (Indové, Medové, Persové, Řekové, Římané, Němci, Slované a t. d.) a semitské, k nimž Židé, Egyptané, Karthaginští, Foeničané čili Punové, Babylonští, Assyřští a j. se počítali nebo podnes se počítají.

Člověčenstvo nepokračovalo v osvětě stejnou měrou. V příčině rozdílnosti sídel a zaměstnání zůstali mnozí kmenové a národové, na něž člověčenstvo znenáhla bylo vzrostlo, na velmi nízkém stupni osvěty, jiní zase domohli se vyšší dokonalosti. Zejména objevují se podnes kmenové, živící se zvěro- a rybolovem, mezi posledními; jsoutě to tak zvaní národové

lovečtí. Výše stáli a stojí již národové kočovní, kteříž se stády svými v širých krajích (kočevistích) se potulovali, hledajíce jim příhodných pastvišť; tito osvojili si již početné vědomosti a zkušenosti. Teprvé takoví národové, kteří se živili zemědělstvím, jsouce zároveň v stálých sídlech usazení, povznesli se trvale nad stav nezřízeného zástupu lidí, honících se za ukájením pouhých tělesných potřeb a chtíčů. Při těchto národech dospěla také řemesla (průmysl) do věcíh rozměrův, a oni jsou to, kteříž početnými vynálezy, jako měř a vah i písma literního, nepřetržitý pokrok člověčenstva možným učinili. Jakýmsi podstatným doplněním činnosti národův zemědělských byli národové kupčíci. Ačkoli i tito zemědělství a průmysl provozovali, přece záležela přední jich výživa v tom, že kupjíce jednak prostředkem pouhé směny, jednak za drahý kov (peníze) plodiny přírodní a výrobky umělecké jiných národů, rozváželi je, jakož i vlastní, po bližších i vzdálenějších krajinách. Tím však seznamovali se národové na vzájem s výrobky práce a zručnosti člověčenstva, i počali je napodobovati. Odtud pošlo, že prostředkem obchodu č. tržby vědomosti jednoho národa staly se obecným vlastnictvím mnohých jiných, a že národové mnohem spíše se zdokonalovali, než kdyby kromě všeho obchodu byli zůstali. Národové, kteří v uměních a vědách nějak vynikli a tím na osudy člověčenstva podstatný účinek měli, slovou národové kulturní (vzdělaní, osvícení). Jejich příběhové jsou odtud vším právem hlavním předmětem historie.

[Rozdílové náboženství.] Podlé náboženství dělí se národové starého věku do dvou tříd; první činí jediní Židé, kteří klaněli se pravému bohu, druhou ostatní (pohanští) národové, kteří modlářství oddáni byli a slunci, hvězdám a přírodě vůbec božskou povahu připisovali.

[Ustavy.] Dokud jednotlivé rodiny v čeledi a nečetné kmeny byly vzrostly, trvajíce na nízkém stupni života loveckého nebo kočovního, nemohlo při nich na nějaké státní zřízení býti ani pomyslení: nahodilé pře mezi nimi souzeny jsou prostě od náčelníkův čeledí (vladyk) nebo staršími kmene. Jinak bylo při národech, kteří stálá sídla sobě způsobivše, zemědělstvím, průmyslem a tržbou se živili. Zde nastala brzo toho potřeba, aby práva a povinnosti osob prostředkem platných ustanovení, t. j. zákonův, vyměřeny a zachovávání jejich pod jisté nucení

položeno bylo. Tak vzniknul znenáhla z obyčeje volného přebývání čeledí a kmenů vedlé sebe pevný a trvalý spolek, kterýž státem se nazývá. Svrchovaná moc záležela v takovém spolku buď na veškerých občanech (republika), buď v ruce jediné osoby (monarchie). Menší rozdíly v ústavách států pošly odtud, že jak v republikách tak v monarchiích jedna část lidu věcí práv požívala, než ostatní množství. Takovouto částí byla zvláště šlechta, zakládající se na původu čili rodu, na bohatství nebo zásluhách válečných, a kněžstvo, které v příčině učenosti své všudež veliký vliv a přední postavení zámalo. Zhusta spatřoval se obecný lid v takovém stavu, kterýž nelišil se mnoho nebo i rovnal se skutečnému otroctví.

§. 3. Židé.

1. Zemiště jejich.

Palaestina, zemiště Židův (Israelitův), slula původně Kanaan. Severní hranici činil Libanon, východní a jižní poušť, západní moře střední. Čelní řeka země jest Jordan, která tvoříc v běhu svém jezera Meromské a Genezaretské (Kinneretské, jinak mořem Galilejským nazvané), ústí se do moře Mrtvého. Jordan dělí zemi na dvě nestejně půle, z nichž jedna, západně od Jordanu ležící, za dob římského panství na Judsko, Samařsko a Galileji se rozpadávala; druhá, na východě Jordanu položená, nazývala se Peraea.

Znamenitější města byla :

1. v Judsku: Gaza, Askalon, bývalé město Filištínských, Joppe, přístavní město, Caesarea, Bethlehem, rodiště spasitelovo, Jericho, Silo, před časy sídlo nejvyššího kněze i archy úmluvy, Jeruzalem, hlavní a stoličné město země.

Jeruzalem, na čtyrech pahorcích položený, povýšil David na hlavní město říše své. Nejpevnější částí jeho bylo hořejší město, prostírající se na hoře Sion. Chrám stál na hoře, řečené Morijsa, a dělil se na předsíň, svatyni a nejsvětější. V nejsvětějším stála archa úmluvy, kterou střežili dva cherubini. V svatyni byl oltář zápalný, zlatý stůl na chleby posvátné a po každé straně pět zlatých sedmiramenných svíců. Před chrámem spatřovala se dvě nádvoří, vnitřní, určené pro kněze, pro přípravy k obětem a uschování potřebného nádobí, vnější pro lid, kterémuž bylo zapovězeno vstupovati do vnitřních prostorů chrámových.

Na stavbě a ozdobení chrámu pracováno za Šalomouna půl osma roku, při čemž nešetřeno nejdražších hmot, jako zlata, vzácných dřev a t. d. Po zboření chrámu Šalomounova postaven později sice nový chrám, ale bez bývalého lesku. — Východně od Jeruzalema zdvihá se hora Olivetská.

2. V Samařsku: Samaří (Samaria, za římských časův Sebaste), stoličné město království Israelského za doby jeho trvání. Sicheu, středisko modloslužby, pokud za jistou dobu panovala.

3. V Galileji: Nazareth, domov spasitelův za jeho mládí. Emauzy; Tiberias při jezeru Genezaretském.

4. V Peraei: Caesarea Paneas, Pella.

2. Dějiny Židův.

[Až do smrti Mojžíšovy, 1500 př. Kr.] Dějiny národa židovského svázaný jsou s nejstarší historií člověčenstva. Doklady k tomu nalezájí se v posvátných knihách Židův, totiž v biblií.

Podlé bible připadá stvoření prvních lidí asi do roku 4000 před narozením Krista pána. Adam a Eva zhřešili, a tím uvalili na sebe všecko zlé, jež člověčenstvo bez přestání stihá. Póněvadž nákaza nemravnosti mezi potomky prvních rodičů napořád se rozmáhala, uložil u sebe bůh, vyhladiti je až na jedinou rodinu zbožného Noěma (2300 př. Kr.?) Synové jeho Sem, Cham a Jafet rozplodili zase pokolení lidské, kteréž rozšířilo se, když zejména dostavení věže Babylonské se nepovedlo, po vsí zemi.

Od Sema, jednoho ze synů Noěmových, pocházel Abraham, jehož Židé co svého vlastního praotce ctíli. Otec jeho slul Therá a kočoval na rovině Haranské (Carrhae). Po smrti jeho vystěhoval se Abraham, tehdaž již pětasedmdesát let starý, s veškerou čeledí a dobytken svým i s bratrovcem Lotem do země Kanaan. Potomstvo jeho dostalo se skrze Josefa, syna Jakubova, do Egypta a vzrostlo tam prodlením času v národ četný, kterýž však znenáhla v těžkou porobu klesl. Mojžíš přivedl je k rozkazu Hospodinovu zpět do země Kanaan, do této „zaslíbené země“, ale ne dříve než po 40 letech, když se byli zejména v pustých krajinách, na jih Palaestiny položených, co kočovníci dosti bídne obživovali. V této době sporádal Mojžíš všecken jich státní, církevní i soukromní život prostředkem zevrubného zákona dárství.

Podlé toho byl jediným pánem lidu Hospodin (Jehová), jenž byl učinil Židy vyvoleným národem svým a vůli svou jemu skrze kněze zjevoval. Mojžíš, jemuž nebylo přáno, vkročiti do země zaslíbené, zřídil to ještě za svého živobytí, aby Kanaan po všechen budoucí čas mezi 13 kmenův národa židovského, kteří od 12 synův Jakubových pochodili, rozdělen byl (Josefovi potomci dělili se totiž na dva kmeny; odtud 13 kmenův). Kmeni Levi, jemuž svěřeno vykonávání kněžských obřadů, nedostalo se zvláštního podílu, ale za to vykázáno mu 48 měst s pastvišti, mezi ostatními kmeny roztroušených. Hlavou Levitů byl nejvyšší kněz z pokolení Aronova, bratra Mojžíšova, který rovněž byl z kmene Levi. Druzí potomci Aronovi byli vlastními knězi, ostatní Levité pak, kteříž nepocházeli z pokolení jeho, opatrovali nižší výkony bohoslužby.

[Soudcové.] Po smrti Mojžíšově dobyli Židé, vedeni Josuem, velký díl Kanaanu. Poněvadž pak přemožených kmenův dokonale nevyhubili, bylo jim brzo zkoušeti od nich rozličných útokův, kteréž jen s velikou těží stačili udolati. Mužové bohem nadšení, jako Gideon, Jefta a Simson, vytrhli je z velikých nebezpečností. Tito časní vůdcové lidu sluli soudcové, neboť rozsuzovali za doby pokoje rozepře, mezi jednotlivými kmeny vzniklé. Z těchto nepřátelských národů byli nejmocnější Filištinští; oni zejména způsobili Židům několik citelných porážek, ano zmocnili se na čas i samé archy úmluvy.

[Králové až do rozdělení říše 1095—975.] Židé přičítali časté porážky a svízele své tomu, že neměli, jako jiní národové, králů, kteří by je spravovali a ve válkách vodili. Nadarmo pracoval soudce Samuel o to, aby je od takové žádosti odvrátil, poněvadž prý jedině Hospodin jich králem jest; musil konečně povoliti jich naléhání i pomazal Saula z kmene Benjaminova, který udatně s Filištinskými byl bojoval, na prvního krále. Poněvadž ale Saul samovolně sobě počínal, nezůstalo království při rodu jeho, nýbrž přešlo na Davida z kmene Judova.

David (1055—1015) dobyl sobě ve válce proti Filištinským zabitím obra Goliáše o národ nemalých zásluh, ale popudil tím i Saula v té míře na sebe, že musil před ním utíkat. Když pak Saul v jedné nešťastné bitvě s Filištinskými život sobě vzal, vrátil se David a zvítěziv nad přívrženci předchůdce svého, dosedl na trůn. Jím nastala Židům doba velké vnější slávy. David přemohl všecky odpůrce Židův a rozšířil panství

své až k Eufrátu a zálivu arabskému. Jeruzalem povýšil na hlavní město říše své a učinil je sídlem archy úmluvy.

Za syna jeho Šalomouna, pověstného svou moudrostí (1015—975), nezveličovala se sice říše co do objemu, přece však rostla sláva její. Šalomoun provedl mnoho nádherných staveb, mezi nimiž byl na prvním místě chrám Hospodinův. K němu přidružil se brzo velikolepý královský palác, ozdobený krásnými zahradami a vodovody, kromě toho letní palác na Libanoně a úpravné věže na Antilibanoně, vykládané slonovinou, z nichž otvíral se rozkošný pohled do vůkolí Damašku. Při samém dvoře královském panovala v pravdě asijská nádhěra. Průmysl a tržba mocně se povznesly, a Židé rozšířili obchody své s mnohými sousedními národy až do Indie. Ale lesk ten měl též svou temnou stránku; tím, že Židé na svých obchodních cestách s cizími mrávy mnohonásobně se seznamovali, vznikla i šířila se brzo modloslužba, a přílišný náklad, vedený od krále na stavby a udržování dvora, způsobil veliké zvyšování daní. Proto žádal lid po smrti Šalomounově na synu jeho Rehabeamu snížení jejich. Když však lidu v této žádosti jeho odepřeno, odtrhli se severní kmenové, založili říši Israel čili Efraim i zvolili sobě Jeroboama králem. Rod Davidův panoval odtud jen říši Judské, která obsahovala kmeny Juda, Simeon a část kmene Benjaminova.

[Říše Israelská 975—722.] Stoličným městem říše Israelské byl z počátku Sichein, později Samaří. Králové israelští hleděli odštěpení se od Judska učiniti trvalé tím prostředkem, že pracovali k tomu, aby modloslužba (Baalova) stala se obecnou a posvátný chrám Jeruzalemský takto v zapomenutí přišel. Ale snahy podobné nevydařily se přece nikdy dokonale, poněvadž ob čas jevíli se proroci, kteří lid před duchovní zkláskou varovali. Různice náboženské tedy a časté války, vyskytující se mezi těmi, kdož o trůn se ucházeli, přivodily za sebou, že království israelské brzo nalezalo se v úpadku. Zachovavši se pod 19 králi při samostatnosti, stalo se nejprv poplatným Assyrským, kteříž je později zcela sobě podrobili. Poslední král Hosea odveden jest s čelnějšími obyvateli Samaří do zajetí od assyrského krále Salmanassara (722).

[Říše Judská 975—586.] Ačkoli v říši Judské důstojenství

královské podle zaslíbení písma při rodě Davidově zůstalo, neobešla se i tato říše bez vnitřních rúzníc a svízeli, poněvadž modlářství přese všecken odpor rozličných králův (jako na př. Josafata) i vzdor napomínání mnohých prorokův i zde průchod sobě zjednávalo. Nebezpečenství, jež samostatnosti království Judského se strany Assyrských hrozilo, odvráceno šťastně záhubným morem, kterémuž vojsko assyrské, vedené Sanheribem, při obléhání Jeruzalema v oběť padlo (711). Přes sto let odtud těšilo se Judsko pokoji a dobré vůli, až posléze Egypťané (608) a na konec Babylonští za krále Nebukadnezara zemi sobě podrobili. Poslední král Zedekia, který se pokusil svaliti jeho nepřátelské, jest přemožen; Jeruzalém padl vítězi do rukou, byl rozbořen, obyvatelstvo pak odvedeno do zajetí (586).

V cizině těšil se lid v rozličném trápení svém zaslíbeními proroků, kteří mu návrat do vlasti zvěstovali. Skutkem stala se proroctví tato, když perský král Cyrus babylonské říši konec učinil (538). Prorok Daniel, požívající důvěry jeho, vymohl Židům návrat do vlasti.

§. 4. Foeničané.

Na severozápadě Palaestiny v pobřeží, prostírajícím se mezi mořem středním a Libanem, seděli Foeničané. Země jejich je úzký, ale úrodný pruh přímořský, kde nejrozmanitější rostliny výborně se daří, a kteráž proto od starých nazvána „loukou pestrých květů.“ Foenicie nebyla jediným státem, nýbrž záležela z jistého počtu samostatných měst, jež měla své vlastní krále. Nejznamenitější města byla Sidon, Tyrus (Zor), Aradus (Arvad), Berytus a Biblus. Města foenická měla mezi sebou spolek na vzájemnou bezpečnost, o jehož společných záležitostech raděno se na občasných sjezdech. S počátku bylo město Sidon sídlem vlády spolkové, později předstihnul je ale Tyrus vážností a bohatvím i stal se tudíž sám čelním městem spolku.

Foeničané nepřestávali jediné na té výživě, kterouž jim půda poskytovala, ale spřátelivše se záhy s blízkým mořem, vydali se na obchod zámořský a brzo domohli se touto cestou velkého bohatví a vlivu. Rozsáhlost tržby jejich líčí prorok Jeremiáš, pravě: „Kupci jejich jsou knížata a kramaři jejich

čelnějšími země.“ — S počátku byvše pouhými plavci pobřežními, pouštěli se znenáhla Foeničané na širé moře, na konec pak stala se jim již i kotlina středomořská těsnou, a oni rozšířili svá obchodní podniknutí za sloupy Herkulovy (vrata Gibraltarská) až do samé Anglie i pokusili se také, a to se šťastným výsledkem, o objetí Afriky. Aby tržbu svou s věcí bezpečností prováděti mohli, zakládali záhy již stanice obchodní, a to jednak ve vnitřní Asii k ochraně svých obozův (karavan), jednak na březích zemí a ostrovů, od nich navštěvovaných, k zástitě lodí nákladních. Tím stali se původci přechetných měst přímořských na ostrovech a v pobřežních krajích moře středního a černého, zejména v Sicilii, Francii, Hispanii a Africe. Zvláště Afrika byla foenickými městy hojně osazena, z nichž nejvíce proslula Byrsa (pozdější Karthago), Hippo a Utica. Ano i na západním pobřeží Afriky bylo prý přes 300 foenických osad. Tak rozšiřovala se osvěta mateřské země po rozlehlých prostorech světa.

Z boží, jimž tržba foenická se zanašela, byly buď plodiny přírodní, od jiných národů vyměňované, buď výrobky vlastní práce a činnosti průmyslné. Tak zejména provozovali F. obchod s látkami hedbávnými a bavlněnými, s perlami a drahými kameny z Indie a Kytaje, se zlatem a vonnými kadidly z Arabie, s vínem a stavebním dřívím z Egypta, se zlatem ryžovaným, stříbrem, pepřem, vlnou, slonovinou, pštrosími pery a otroky z Afriky atd. Sami pak znali se v hornictví a těžili zejména v Hispanii veliké množství stříbra; oni zdělávali mistrné kovy a hotovili z nich, jakož i ze slonoviny a jantaru, rozličné náčiní i věci ozdobné. — Dle pověstí vynašli také sklo. O tom praví se: Jednou chystali se prý foeničtí plavci, kteří měli na loděch ledek naložený, na břehu přistojiti sobě hody. I vystavělit, poněvadž se kamene nedostávalo, ohniště z několika velkých kusů ledku. Silným ohněm, rozdělaným na ohništi, roztál ledek a ten smísl se popelem a křemenitým pískem, půdu pokrývajícím, v steklinu, kteráž po ochlazení průhlednou býti se ukázala. Takovou náhodou nalezeno sklo. — Zvláště proslavili se Foeničané barvířstvím nachovým. Barvivo nachové připravovali ze šťavy jistého plže, na pobřeží foenickém zhusta se vyskytujícího, a barvili takto tenké látky vlněné, jichž ceny tak se zdrazily, že prvotně toliko králové, nejvyšší kněží a osoby knížecí nachem se odívali. Lid obecnější spokojoval se toliko nachovým lemováním (obrúbou) šatu jinak zbarveného. — Že Foeničané vědomostmi a uměním, pokud s rozkvětem tržby nerozlučně spojeny bývají, jako stavbou lodí a hotovením náčiní lodního, hvězdářstvím, určitostí a znalostí vah a měr nad jiné národy předčili ano jich učitelé se stali, o tom netřeba vykládati. Přičítán jim, ač neprávě, i výmysl literního písma a režení peněz; v pravdě nepochybně jen tyto nálezy zdokonalili a rozšířili.

Doba květu Foeničanův připadá do l. 1500—722 př. Kr. Tehdy těšili se ještě dokonalé nezávislosti i neměli v obchodních podniknutích svých nikdež soka sobě rovného. Nejvýš přihazovalo se, že následkem vnitřních různic nespokojená pokolení se vystěhovala a nové osady zakládala nebo starší již zvelebila. Takovýmto různicím děkují na př. Tyrus i Karthago pozdější velikosti a rozkvětu svého. Poněvadž však tyto osady povlovně stávaly se zcela nezávislými, vznikla z toho ta nehoda, že Foeničané, zůstaveni sobě samým, nebyvali s to, svobodu sobě zachovati v době, když v Asii mocní dobytí se počali jeviti. Nejprve stali se závislými od říše assyrské (722), později musili krále egyptského za vrchního pána svého uznati, na to dostali se pode jho Babylonských (604) a konečně podstoupili svrchovanost Persův a Macedonův. Takovou neustavičností vrchního panství brávala sice tržba foenická těžké škody, nic však méně držela se přece ještě při značné výši. Teprv když Alexander Macedonský v Egyptě při hrdlech Nilu město Alexandrii založil a toto tržbu světovou k sobě stáhlo, pozbyli Foeničané navždy někdejší důležitosti své. Kde za dřevní doby bohatá města stávala, spatříš nyní bídné chatrče chudých rybářův.

[Náboženství Foeničanů.] Jakkoli Foeničané stali se v prodlení věkův dovozem užitečných plodin a výrobků, jakož i rozšiřováním vážných vědomostí učiteli a dobrodinci oněch národů, s nimiž v obchodních stycích se nalezali, za to působili na ně škodlivě ve věcech náboženských. Jejich bohoslužba byla totiž jednak nemravná, jednak ukrutná, poněvadž užíváno při ní nezřídka obětí lidských. Svrchovaný bůh jejich byl Baal, bůh slunce a původce všeho života; Moloch bohem ohně a zhubného žaru slunečného, jemuž zvláště děti se obětovaly; Melkart, ochrance plavců a zakladatel osad, konečně Astarta, kteréž jednak co bohyni luny, jednak co bohyni války se klaněli.

Molochovi neobětovali se snad toliko otroci a plenníci, nýbrž děti a mládenci nejváženějších foenických rodin, ba i ze samého rodu královského. Socha Molochova byla kovová, majíc hlavu býčí. Před obětováním rozdělali vnitř sochy oheň a položili obětovaného Molochovi v náruč, rozpjatou jako by k přijetí nějakého daru, a nešťastná obět svezla se do horoucího jícnu.

§. 5. Egyptané.

[Země.] Egypt jest, jak staří sami říkávali, dárek Nilu. Řeka tato protéká zemi egyptskou směrem od jihu k severu a zúrodňuje ji povodněmi svými. Následkem každoročních plíští v zemích, pod rovňákem se rozkládajících, kdež řeka v hornaté a jezerné krajině má své vrchoviště, rozvodňuje se Nil každým rokem a vystoupiv z břehův, zatopí zemi, zvláště pak dolejší Egypt do té míry, že jezeru se podobá. Opadne-li voda, zůstává řeka tučnou naplaveninu, která činí půdu velice úrodnou. Strojené průplavy rozváděly vodu i v ta místa, kam vlastním tlakem se nedostala. Již záhy dělil se Egypt ve tři díly, a síce: Egypt hořejší čili Thebais s hlavním městem Thebami; Egypt střední čili Heptanomis s hlavním městem Memfidou; Egypt dolejší (pro svou podobnost s řeckým D. [Δ] později též Deltou zvaný) s městy Heliopolis, Sais a Alexandrií.

[Dějiny.] Dějiny Egypta vyznamenávají se velikou starobylostí. V čelo četných rodů panovnických této země staví se Menes, který vykázal Nilu pobřežními hrázemi stálé koryto a založiv město Memfis, způsobil tím říši své, která střední Egypt obsahovala, jakési středisko. Nástupcové tohoto panovníka postavili obrovské pyramidy, kteréž byly kryptami králův. Četné a těsné chodby vedly do samé vnitřní komory, kdež vlastně mrtvola uložena. Vchod do pyramid skrýván pečlivě, tak že s těžší jej bylo pod vnější obezdívkou rozeznati. Největší ze zachovaných podnes pyramid jest 450 stop vysoká, držíc obsah 90 mill. krychlových stop. Vystavěl ji král Chufu (Cheops).

Mimo Egypt střední vznikla i v hořejším Egyptě říše, jejíž hlavním městem byly Theby. Králům zdejšímu přálo štěstí; rozšířil panství své na jih i na sever, i učinili konec samostatnosti říše Memfidské. Později povýšili thebští králové Memfidu opět na hlavní město jak hořejšího tak středního Egypta.

Nejpamátnější král této zvětšené říše egyptské byl Moeris (u domácích nazvaný Amenemha III., panoval ještě před r. 2100 př. Kr.), kterýž v příčině náležité úpravy zátopy Nilu založil jezero po svém jménu nazvané a postavil labyrint.

Labyrint byl velkolepý palác říšský, jenž obsahoval nescísně množství komnat, síní, chodeb a jiných prostorů pod zemí i nad ní. Řek Herodot, jenž byl na své oči labyrint spatřil, pronáší se o něm v ten smysl, že kdyby sebraly se všechny zdi a stavení, jež Řekové jsou vyvedli, v jednu hromadu, nevyrovnaly by se ještě jak prací tak nákladností egyptskému labyrintu. Dále praví Herodot, že měl labyrint 12 dvorů a 3000 pokojů, z nichž polovice byla nad zemí a polovice pod zemí. Ještě stkvěleji zní jiné zprávy, podle kterých byly všechny vchody a sloupy z mramoru parského, všecko zdění ze žulových balvanů a celé stavení tak důkladné, že za sta let nevzalo žádné pohromy. Nyní spatřují se z něho chudé zříceniny, kterýmiž jde průplav.

Tento dávní květ Egypta, proslavený obrovskými stavbami, přetržen jest vpádem kočovných kmenův, kteříž zovou se Hyksové. Za dobu 500 let (2100—1600 př. Kr.) drželi zemi v tuhém poddanství, dokud králům hořejšího Egypta se nepovedlo, sprostiti ji cizího jha. Opět nadešla doba nového rozkvětu pro Egypt, potrvavši déle jednoho tisíciletí (1600 až 525 př. Kr.), za kteréž Egyptané měli dosti času a příležitosti, prospívati poznovu v uměních a vědách. Dřevní zálibu v stavbách zdědili králové (faraoni) této doby, kteráž jevila se nad jiné v zakládání chrámův a palácův.

Mezi těmito stavbami vyniká zvlášt starobylý chrám v Karnaku, který postupným přístavováním nových chrámů, síní a podsíní a zdvižením soch vzrostl na velkolepé skupenství umělecké, kteréž tři čtvrti míle v objemu drželo a jehož ssutiny podnes ještě pozorovatele mocným podivením naplňují. Vcházelo se k němu dvojitou řadou sfingův, t. j. obrovských soch, vytesaných z jediného balvanu čedičového, porfyrového neb syenitového, a slučujících rozličným pořádkem podoby lidské a zvířecí, na př. s trupem berana nebo lva poprsí některého krále či boha. Sochy spoléhaly na podvalech týchž kamenův. Pál hodiny od Karnaku zvedá se při vsi Luksoru druhá spousta rozvalin: jsou to zbytky chrámu, kterýž okolo r. 1500 př. Kr. král Amenofis III. na počest boha Amona Ra postavil, a kterýž s chrámem Karnackým spojen byl kladebnými silnicemi, jakož i alejí sfingův ve dvou řadách. Mimo bezčetné sloupy, obrovské postavy beranův a lvů ozdobeny byly oba chrámy též obelisky, t. j. čtyřhrannými, do špice se končícími sloupy, z jediného kusu kamene vytesanými. Tak pokryla se prodlením času říše, zvlášt pak Theby i s vůkolím samými chrámy, paláci, sochami a jinými nádhernými stavbami a děly uměleckými.

K takovému lesku vnitř přidružil se i lesk vnější. Dva králové této doby vyznamenali se co velcí výbojcové i rozšířili panství své dílem do vnitřní Afriky, dílem i do Asie. Byli to zejména králové Sethos (1445—1394) a syn jeho Ramses II. Veliký (1394—1328), jichžto znamenité skutky

Řekové jedinému králi připisují, dávajíce mu jmeno Sesostris. Podlé výpovědi Řekův vypravil se Sesostris k dobývání světa se 600000 pěších, 24000 jezdců a 27000 válečných vozů. Všude, kamkoli Ramses II. vkročil, vyváděl veliké stavby a to nejen v Egyptě, ale i v podrobených zemích; nejznamenitější z nich jest tak zvané Ramessium blíž Theb a podzemní, v jeskyních vytesané chrámy v Nubii s bohatými řezbami, které tak dokonalými barvami jsou natřeny, že lesk jejich podnes ještě se zachoval.

V dobách potomních ztenčoval se zase objem říše egyptské, a v 8. století př. Kristem dostalo se panství země dokonce Aethiopiům do rukou, kteří je pak asi 50 let drželi. Po vypuzení jich zůstala vrchní správa země při náčelnících 12 okresů chrámových, na kteréž Egypt se dělil. Doba tato nazývá se vládou dvanácti (dodekarchie). Dle prorocké výpovědi měla vláda jich tehdy vzíti konec a jediný opět král nastoupiti, až jeden z dvanácti knížat na měděné mísece obětovati bude. I stalo se, že při jedné slavnosti, ku kteréž bylo se všech 12 vladařův shromáždilo, kněz toliko 11 zlatých mísek rozdál, tak že na jednoho z nich, Psameticha, nedošlo. I nerozmýšleje se dlouho, snal tento přílbu svou s hlavy i obětovati v ní nápoj. Aby proroctví se nenaplnilo, poslali ho ostatní knížata do vyhnanství, avšak Psametich zbavil je za pomoci řeckých žoldnéřův trůnu a panoval odtud co samovládce. — Syn jeho Necho II. (616—600) oblíbil sobě vstoupiti skrze mocné výboje do šlepějí Ramsa Velikého, byl však ve válce s králem babylonským Nebukadnezarem v rozhodné bitvě u Karkemiše (Circesium, 604) na hlavu poražen a musil na svém Egyptě přestati. Za nástupců Nechových nalezala se říše v stálém nebezpečení od velkých dobyvatelův asijských. Psammenit nejša s to, jich se ubrániti, byl od perského krále Kambysa blíž Pelusia poražen a Egypt stal se provincií říše perské (525—332 př. Kr.). Po pádu této dobyl si Egypt poznovu samostatností za vlády Ptolomejovců.

[Osvícenost starých Egyptanů.] 1. Náboženství. Víra v jednoho boha, kterouž Egyptané původně vyznávali, proměnila se postupem času v složitě mnohobožství toho způsobu, že síly přírodní co zvláštní božstva ctěny jsou. Tak byla slunci (Osiris) a luně (Isis) božská pocta prokazována; k těmto bohům přidružilo se ctění oběžnic a později i ne-

malého počtu zvířat, tak že u Egyptanův s uctíváním oběžnic i zvěroslužba spojována byla. Za posvátná zvířata považováni jsou býk (Apis), sokol, kočka, pes, krokodil a t. p.; jednotlivky těchto druhův chovali jsou s velikou nádhrou v chrámech, a zemřel-li některý takový svatý tvor, dostalo se mrtvole jeho podobně co člověku pocty balsamování.

Vlastní byl Egyptanům soud nad mrtvými. Zemřel-li kdo, ohlášeno to soudcům pohřebním. Čtyřicet soudců se dostavilo, a každý směl před nimi na mrtvého žalovati. Vedl-li život nepořádný, odepřen mu pohřeb, osvědčily-li se však žaloby nepodstatnými, nebo nebylo-li vůbec žalobníka, pohřben jest nebožtík dle řádu. Zhusta stávalo se, že musily děti mumie rodičů svých doma podržeti, dokud nebyly pozůstalé dluhy zaplacený. — Zemřel-li král, obvekl se celý národ v smutek, chrámy jsou zavřeny a konání všech slavností na dobu 72 dní zastaveno. Po projití té doby dosednuto k soudu i nad mrtvým králem, a jen v tom případě, svědčil-li učiněný nález v jeho prospěch, směl býti král slavně pohřben.

Rozdělení národa na kasty. Egyptané nečinili jednotný národ, nýbrž dělili se dle stavů a živností (zaměstnání) na více tříd (kast). Nejvznešenější byla kasta kněží a válečníků. Ostatní lid dělil se podle živností v kasty řemeslníků, kupců, plavců, tlumočnicků a pastýřů; hodnota kast byla rozdílná. V čele lidu postaven král, jehož považováno za pána země a náměstka božího. Život jeho řídil se nezměnitelnými pravidly; každé zaměstnání jeho mělo svůj den a hodinu, ano hostinám jeho vyměřeny i způsob pokrmů a míra nápojů. Král byl vázán obětovati denně, při čemž nejvyšší kněz lidu ctnosti jeho vychvaloval, pravě, že jest pobožný, střídmy, spravedlivý, šlechetné mysli a milovník pravdy, štědrý odměňovatel a karatel milosrdný, kterýž netresce podle míry provinění.

Vědy a umění. Vědy č. nauky, jimiž se kněží mimo vedení bohoslužby samojediní zanášeli, dosáhly mezi Egyptany znamenité výše, což zvláště platí o hvězdářství (astronomii), praktickém měřictví, počtářství a léčitelském umění. K psaní hodily se jim velmi dobře lýčené blány třtiny papyrové. Písmem egyptským byly tak zvané hieroglyfy t. j. znaky, jež naznačovaly věci nebo ponětí, o něž se jednalo, způsobem obrazným. Tak znamenal lev udatnost, pes ostražitost a p. Stěny zachovalých zbytkův chrámů a pyramid egyptských pokryty jsou podnes nápisy hieroglyfickými, jichž řešení stává se nejhojnějším pramenem historie Egypta. Mimo toto málo

příhodné a s těží srozumitelné písmo posvátné užívali Egypťané i jednoduššího písma, kteréž nazývá se prostonárodním (demotickým), přibližujíc se co do užitečnosti našemu hláskovému písmu.

V pověstné bibliothece v Alexandrii chovali se největším počtem pokladové egyptské literatury. — Ve výtvarném umění Egypťanův předčí nade všecko stavby, k nimž druží se vypuklé řezby a malby, jež původně byly jen pro okrasu staveb.

§. 6. Babylonští a Assyřští.

Oba tito národové měli sídla svá v Asii po březích řek Eufratu a Tigridu. Země, ležící mezi oběma těmito řekami, počnouc od Ktesifona t. j. z těch míst, kdež spojoval obě řeky tak zvaný průplav královský, až k hrdlům jejich do perského zálivu slula Babylonie (v bibli Sinear), a hlavním městem jejím byl Babylon. Assyrie nacházela se na levém břehu řeky Tigridu, přiléhajíc východní svou hranicí k vysočině iranské. Hlavní město její bylo Ninive. Pramenem bohatosti těchto zemí byly výroční povodně, které rozváděny jsouce strojenými stokami a průplavy, celou zemi potřebnou vodou zásobovaly, způsobujícíe dle zpráv starých takovou úrodností, že jest až k víře nepodobné.

Města Babylon a Ninive pověstny byly neobyčejnou svou velikostí. Babylon, položený při Eufratě, měl podobu čtverce, jehož každá strana pět hodin délky měřila. Hradby městské byly 200 loket vysoké a 50 široké, majíce pro lepší obranu 250 věží č. bašt a 100 bran, jimiž do města se vcházelo; domy byly po 3 až 4 patra. Ještě větší bylo město Ninive při řece Tigridu. Prorok Jonáš udává rozlohu jeho na tři dni cesty; rozvaliny jeho roztroušeny jsou podnes po prostoru, jehož objem čítá 15 mil zeměpisných. Obrovský tento objem vysvětluje se tím, že Ninive jako všechna východní města nejen domy, ale i zahrady a pole obsahovalo a k němu i jeho předměstí a jiné sousední obce čítány jsou.

[Říše starobabylonská a assyrská.] Nimrod, pravnuk Noemův, jehož bible „statečným lovcem před Hospodinem“ nazývá, založil říši babylonskou v rovinách mezi Eufratem a Tigridem. Samostatnost této první babylonské říše zničili Assyřští. Král Ninus (1250?), jemuž připisuje se založení města Ninive, rozšířil totiž panství Assyřských i na sousední

země, zejména na Babylon. V podniknutých těchto byla prý mu manželka jeho, Semiramis, s prospěchem pomocna; ona uvázala se také po smrti jeho u vládu, kterouž vedla pevnou rukou.

Vojska, kterýmž veleli ona a manžel její, byla podle pověstí neobyčejně četná. Tak vedl zejména Ninus v jedné výpravě proti Baktrům více než 1,700.000 mužů pěchoty, 210.000 jezdcův a 16.000 kosných vozů; dvakrát tak veliké bylo prý válečné vojsko, s nímž se Semiramis do Indie hnula. Potomci jejich libovali sobě již méně u válce, odkudž říše assyrská později mnoho své slávy a váhy ztratila.

V 8. století př. Kr. nastoupil nový rod královský opět na cestu výbojův. Tiglat Pilezar (748—739) ztroskotal říši assyrskou, Salmanasar, nástupce jeho (739—714), podrobil sobě Israel, po němž pak Sanherib (714—693) vzdvihl pole proti říši judské. Ale morem, který téměř všecko vojsko vyhubil, způsobena říši assyrské taková rána, že se z ní nikdy více nevzpamatovala. Poddání národové dosáhli nejprv odbojem dřevní samostatnosti a spojili se pak na zničení její. Sardanapal, poslední král, bránil se síce statečně proti nepřátelům svým, ano porazil je i v několika bitvách, ale byl konečně do sídelního města Ninive zatlačen, zavřen a oblehán. Zde přestál dvouleté obležení, ale třetího roku sesuly se od povodně Tigridu zdi městské zdělí 20 honů a způsobily takto průlom, kterýmž nepřátelé do města vnikli. Král nechtěje dočkat se pádu svého, vrhl se i s ženami a poklady svými v plameny, učiniv takto konec životu svému (606).

[Říše novobabylonská.] V pozůstatky říše assyrské rozdělili se sousední národové; největšího kusu dostalo se Babylonu, kterýž za Nabopolasara svobody proti Assyrským sobě vydobyl a kterýž hodlal nyní vstoupiti na místo kleslé této velmoci. Velkých prospěchův dodělal se Nebukadnezar, syn Nabopolasarův (604—562). On podrobil sobě mnohé země a národy na západě, dobyl válečně Jeruzalema a postoupil až do Egypta, jehož však pokořiti nestačil. Aby říši svou proti Medům snáze obránil, dal vystavěti zeď 12 mil dlouhou (tak zvanou zeď medskou), a aby zvelebil zemi, prováděl velikolepé stavby a zakládal průplavy i mosty. Město Babylon přestavěl způsobem nejnádhernějším, tak že podle slov Herodotových

vynikalo co do krásy nade všechna města tehdejšího světa. Druhé této babylonské říši učinili konec Persové za Cyra (538).

[Osvěta.] Naboženství Babylonských i Assyrův záleželo v zbožňování přírody. Nejvyšší bůh Babylonských byl Bel, bůh slunce; tomu na počest vystavěli velikolepý chrám, v jehož vnitřku nalezala se stkvostná komnata pro něho. Manželkou jeho byla Mylitta (bohyně luny). Uctívání těchto božství bylo rozpustilé; bohuslužbu vykonávala zvláštní kasta kněží, totiž Chaldejští. Assyrští měli větším dílem tytéž bohy jako Babylonští.

O míře vzdělanosti obou těchto národů poučují nás nejlépe památky, vykopávané za našich dob ze zřícenin starého Ninive, tedy především na půdě assyrské. Spatřují se zde mohutné zbytky velikolepých paláců; stěny jsou pokryty tak zvaným písmem klínovým, kterémuž s částí porozuměti podařilo se důvtipu a píli evropských učencův. Na sádrových a úbělových deskách, 10 stop vysokých a 4 až 6 stop širokých, shledáš tu vypuklou řezbou vylíčené a seřazené nejvýznamnější události státního života. Z desk těchto lze poznati též mnohé stránky veřejného i soukromního života, jakou totiž za onoho času, který až za první tisíciletí př. Kr. sáhá, při březích Eufratu a Tigridu na sebe byl vzal podobu. Zde spatříš vyobrazené kroje nejrozličnějších stavů, šperky, zbraně a stroje válečné, válečníky i menší oddělení vojsk, příbytky Assyrských a jejich vykrášení, nádoby, nábytek, nástroje hudební a všelikého jiného způsobu, z čehož snadno lze se domyslití, na jakou výši vybroušenost mravů a rozkoš života, jakož i řemesla a umění Babylonských a Assyrských byly se povznesly. Podlé těchto obrazův nosil král dlouhý, až po kotníky splývající vlněný šat, vkusně vyšívaný, třepením a podobami lidí i zvířat vykrášený a pásem sevřený. Hlavu pokrývala stkvostná mitra, ramena a ruce zdobily sponky a prsteny. Na dýce a meči znáti umělecké dílo. Obrazy válečné svědčí, že válečná moc Assyrských skládala se z péchoty, jízdy a vozů a že pěší dělili se na lidi v těžké zbroji, střelce a prakovníky. — Zprávy starých o dobrém bydlení Assyrských s důstatek stvrzují se zachovalými řezbami. Vybraný oděv skládá se z dlouhých šatů pestrých barev a z tenké tkaniny. Ruce, ramena a uši spatřují se rozličnými šperky ozdobeny. Vlas a vlas jsou učešány a masťmi napuštěny. Ve světnicích byly netoliko stěny okrášleny, ale v nich stávaly též vkusné svrčky, vycpávané sesle, lehádka, uměle zdělané stoly, vásy, číše a jiné nádoby k pití, ozdobené rytými a vypuklými podobami.

§. 7. Indové.

[Zemiště Indův.] Zemiště tohoto národa rozkládá se na jižním svahu hor Himalajských a slyne úrodností svou, již

četné vodstvo, nad jiné Ganges a Indus, nemálo podporuje.

[Dějiny Indův a rozdělení jich v kasty.] Domorodí obyvatelé Indie byli národové temné pleti, kteří okolo r. 2000 př. Kr. od Indův, již byli odvětvím arejské čeledi, jednak podrobeni, jednak vyhlazeni jsou. Indové zachovali se trvale v držení nové vlasti své, jakkoli mnozí výbojcové kroky své i do Indie naměřili; ba sám Alexander Veliký dosáhl zde toliko na čas nějakých úspěchů. Za to však stávaly se z dob Alexandrových obchodní styky Indův s jinými národy, zejména s Řeky, živějšími a neumálily se ani tehdy, když Řím učinil se pánem světa. V prvním století po Kr. vydáváno prý v Římě každoročně více jak 7 millionů zlatých za zboží indické. V středověku přestal přímý obchod Evropy s Indií, a tím potuchla i známost této země.

Mezi boji, kteréž Indové po staletí podstupovati musili, než stali se dokonalými pány této veliké země, prošlo poznamenáhlou památné rozštěpení obyvatelstva v třídy čili kasty. Přední kastu, která požívala svrchované vážnosti a největšího bohactví, činili bramíni, t. j. kněží, druhou kšatrijové č. bojovníci, a k té náleželi i králové; třetí byla kasta vaisjů č. řemeslníků, kupců a sedláků, čtvrtá konečně sudrův, t. j. čeledínů a služebných.

Poslední tato kasta pocházela již od podrobených dřevních obyvatel země, arejští výbojci pak skládali první tři kasty. Kasty dělila od sebe nepřestupná hráze. Nikdo, jsa z nižší třídy, nesměl postoupiti do vyšší, a tak zůstal sudra vždy jen služebníkem. Sňatky mezi lidmi rozdílných tříd byly přísně zapovězeny; kdo však přes tuto záповěď se ženil, toho potomci klesli ještě níže než sudrové. Takoví považováni jsou za povrhel lidu a nazývali se čandalové čili parijové. Vše, čehožkoli dotknuli se, platilo za nečisté.

[Osvěta.] Náboženství Indův bohatě se vyvinulo, poněvadž již záhy a trvale zabývali jsou se bohem a věcmi božskými. Původní jich náboženství slove bramství. Za nejvyššího boha měli Brámu; bylť stvořitelem světa. Jemu po boku stáli Višnu co zachovatel a Siva co ničitel všeho vezdejšího, aby z toho nový život zase se zrodil. Tato tři božstva myšlena jsou co trojjedinné božství = Trimurti. Mimo to odvodili Indové od Brámy nepočtené množství jiných

bohův, jimiž vše bylo naplněno: zvířata, stromy ano i kameny ctěny jsou co božské bytosti. — Poněvadž všecko pochází z Brámy, třeba, aby zase vrátilo se k němu, tedy i člověk. Přece však činěn rozdíl mezi kastami: Bramíni jako nejčistší vraceli se po smrti přímo k Brámovi; třídy nižší musily však podstoupiti jakési stěhování duší. Tak prošla duše bojovníka, jenž byl ctnostně živ, dříve životem bramína, než spatřila Brámu, a nižší třídy vykonali dle toho o jednu neb dvě pouti více. Kdo zemřel co hříšník, klesl po smrti do nižší kasty, kdo spáchal těžký hřích, zrodil se znova co zvíře, tedy ukrutník na př. vtělen v tigra a p.; kdo zabil bramína, ožil co pes, osel nebo kozel, kdo kradl obilí, co krysa. Poněvadž pak Indové spatřovali ve zvířatech kající duše, chránili se zabítí jejich, ano oni stavěli i nemocnice pro opice a krávy a dýchající zakrývali si ústa šátkem, aby snad polknouce komára, neusmrtili zvíře. Poněvadž však potřeba masité stravy mocnější byla záповědi, nemohlo požívání masa nikdy zcela potlačeno býti; toliko maso jistých druhů zvířat, zejména dobytka hovézího, zůstalo v Indii vždy pokrmem zapovězeným.

Proti celé této osnově učení bramínského vystoupil v 6. století př. Kr. králevic Gautama, přijmím Buddha, t. j. vzbuzený, vyvolený. Tento ztrávil prvé mnohá léta v nejtěžším pokání, stal se pak učitelem lidu, a zavrhuje mnoho-božství bramínův, hlásal rovnost všech lidí a popíral tudíž rozdíly kast. Podlé učení Buddhova náleží člověku, aby umrtvil v sobě všecky vášně, ano takořka každou myšlenku a takto sebe sama jaksi zničil, poněvadž život jest jen pramenem bolestí. — Mezi přívrženci bramství a učním Buddhovým roznítil se tuhý boj, kterýž za několik století potrvav, skončil se posléze porážkou Buddhistův; za to podařilo se Buddhistům rozšířiti náboženství své daleko za hranice Indie. Za našich dob čítá bramství s rozličnými sektami svými 140 millionů vyznavačů, Buddhismus však, neméně v sekty rozdělený, již 490 millionův.

Činnost Indů na poli literatury jest znamenitější než na poli umění. Že zvláště věcí náboženských sobě hleděli, odtud proslavili se zvláště bohatou literaturou theologickou (bohosloveckou), v níž přední místo drží čtyři vedy,

kteřé mimo jiné obsahují písne náboženské, vyličení bohoslužebných obřadů, nábožné a moudré průpovědi a t. d. Ale i mluvnictví, počtářství a světské básnictví (zvlášť divadelní hry) byly u nich znamenité. Umělecká díla Indův jsou jednak stavby chrámové, jednak sochy a řezby k náboženským účelům; jsouť velice četná, ale nemají celkem pravé umělecké ceny. Řemesla dospěla již u starých Indův k veliké dokonalosti.

Chrámy jsou vytesány do skal nebo ze skal. To, co při nich hodno jest největšího podivení, jest obrovská práce, kterouž jsou vyvedeny. Tak prostírají se podzemní chrámy v Elloře, několik pater vysoké, nesené dlouhými řadami ozdobných pilířů a sloupců a spojené schody, chodbami, nádvořimi, skalnými mosty (kteréž se klenou přes stoky, rovněž v skalách vytesané), dobře za hodinu cesty. Všecko, co stavitelství jinde nad zemí provádí, spatříš zde pod zemí. Zajisté uplynula staletí a napracovaly se nesčíslné ruce, než provedeno takové ohromné dílo. Podobné skalní chrámy vytesány jsou i jinde, zejména též na ostrově Elefantě (blíž nyn. Bombaje). Chrámy Buddhistův stály o sobě a sluly pagodami. Nad zemí zdvihá se věžovitě stavení o několika patrech, která do výše napořád se zmenšují a končí se klenovitou střechou, ztrácející se v patře dolejších. Nejznamenitější taková pagoda nalezá se v Mahabalajpuře na pobřeží Koromandelském. Skalní chrámy i pagody ozdobeny jsou hojnými řezbami a sochami, druhdy až obrovské velikosti.

§. 8. Persové.

Persové obývali zemi, prostírající se mezi zálivem perským a pouští kermanskou. Nejstarším stoličným městem králův bylo město Persepōlis (Hrad perský), s kterýmž vystřídalo se, když říše nabyla velikého objemu, později město Susa. V Pasargadech byla pohřebiště králův, vytesaná ve skále.

1. Cyrus (558—529). [Pád říše Medské.] Persové, kteří drahně času vedli život nepovšimnutý, poslouchali v 6. století př. Kr. králův medských. Toho času povstal mezi nimi Cyrus a učinil je zanedlouho panujícím národem v Asii. Hned první života osudy tohoto neobyčejného muže nejsou bez jisté báječnosti. Povídá se: Medskému králi Astyagovi zdálo se jednou, že dcera jeho Mandana porodí syna, kterýž zbaví ho trůnu. Chtěje se tomu vyhnouti, vyvdal ji otec za cizince, totiž za Persu Cambysa. Přestrašen druhým snem,

že syn z tohoto manželství opanuje Asii, odevzdal Cyra, syna Mandanina, právě narozeného, sluhovi svému Harpagovi, přikázav jemu, aby ho usmrtil. Služebník však nevykonal rozkazu toho, nýbrž svěřil chlapce jistému pastýři, aby ho vydal dravé zvěři; ale ten vychoval chlapce za vlastního. Astyages zvěděv později, že Cyrus zachráněn, rozhněval se proto na Harpaga do té míry, že mu vlastního syna k hodům předložil. Když byl Harpagus pojedl, ukázal mu král zbytky zabitého syna, se zalíbením pohlížeje na bolest zoufalého otce. Astyages vzal nyní radu s kněžími (mágy), nenáleželo-li by mladého Cyra přece dáti zabiti; když ho ale tito upokojili, že sen tím již naplnění svého došel, když jednou chlapci při hře Cyra králem byli zvolili, nechal ho na živu. Harpagus pomýšlel ale na to, jak by se pomstil. Když Cyrus vyrostl do let mládeneckých, vyzval ho Harpagus, aby postavě se v čelo Persův, svrhl medské jho. Cyrus poslechl té rady. Astyages vypravil proti němu vojsko, ale v zaslepenosti svěřil vedení jeho Harpagovi. Tento přešel s částí vojska k Cyrovi, tak že Astyages později toho potřebu uzřel, aby vyšel osobně k boji s vojskem valně již stenčeným. U Pasargad poražen a zajat (558), chován jest přece od Cyra poctivě až do smrti.

[Pád říše Lydské.] Tak dobyli si Persové nejen svobody, ale obdrželi i panství nad Medskem. Cyrus nepřestal však na tomto úspěchu, nýbrž napadl brzo potom i říši lydskou. Tam panoval toho času Kroesus, kterýž vládna ohromným bohatstvím, pokládal se za nejšťastnějšího všech smrtelníků. Pověst vypravuje, že mnoho let před nebezpečenstvím, které mu teď od Cyra hrozilo, přišel k dvoru jeho moudrostí svou proslavený Řek Solon. S velikou samolibostí ukazoval prý mu král poklady své i otázel se ho konečně, koho by za nejšťastnějšího smrtelníka považoval, jsa toho očekávání, že Solon bude jmenovati jeho. „Tella Athenského,“ zněla odpověď Solonova. Podiviv se tomu, tázal se Kroesus, proč by právě toho člověka za nejšťastnějšího měl. Řecký mudřec odpověděl: „Tellus žil v Athenách, když ještě květly, byl šťasten v kruhu svých dětí a vnukův, měl slušnou výživu a těšil se vážností svých spoluobčanů: sestárnuv pak valně, padl za vlast ve vítězné bitvě. Tak zavřen jest krásným skončením život dlouhý, šťastný a ctný.“ — Kdo se ti vidí nejšťastnějším býti po něm, ptal se král dále. „Dva řečtí jinochové, Kleobis a Biton. Byliť

bratři a dostalo se jim při veřejných zápasích čestné ceny. I přihodilo se, že jednou k slavnosti musila matka jejich, jež byla kněžkou, do chrámu jeti. Poněvadž pak nebylo spřežení volů doma, zapřáhli se bratři sami do vozu a dovezli matku až k chrámu. Lid blahorečil za to jinochům; mužové obdivovali se statečnosti, ženy pak dětině lásce jejich. Matka hluboce dojata, spěchala do svatyně a vrhnouc se před sochou boha na kolena, prosila, aby dostalo se dětem jejím největšího dobra na zemi. Bratři spočinuvše zatím po velkém namáhání, pohřžili se v tvrdý spánek, z něhož více nepovstali.“ — Cizinče Athenský, vzvolal teď Kroesus nevrle, štěstí mé tak málo vážíš, že mne ani na roveň nemíníš postavití sprostým občanům? Solon však klidně odpověděl, že nikoho nesluší před skončením vychvalovati za šťastného.

Brzo, hle, doznal Kroesus pravdu slov Solonových; neboť v rozhodné bitvě u Sard (549) poražen jest od Cyra a zajat. Vítěz odsoudil ho k smrti ohnivě, a Kroesovi bylo vstoupiti na hranici. Hledě tak blízké smrti vstříc, vzvolal přemožen zármutkem: Solone, Solone! — Cyrus chtěje přezvědětí, co by ta slova znamenala, kázal Kroesovi s hranice sstoupiti a před ním se postavití, žádaje sobě vysvětlení. Přemožený král vypravoval nyní, jakou byl měl rozmluvu se Solonem. Zamysliv se a dojat jsa, daroval Cyrus plenníkovi život a měl se k němu odtud šetrně.

[Pád Babylona.] Nyní stála ještě proti Cyrovi mocná říše Babylonská, jejíž panovníci byli nedávno před tím v Asii ono postavení zaňali, po kterém Cyrus sám dychtil. Ve válce, která odtud mezi Persami a Babylonskými vznikla, zvítězil Cyrus v rozhodné bitvě a přistoupil ihned k obléhání Babylona. Odvedením Eufratu z dosavadního řečiště podařilo se mu vniknouti do města a donutiti takto překvapené obyvatelstvo, aby se poddalo (538). Od těch dob pustnul Babylon, dříve nejnádhernější město Asie. Z 365 stadií,*⁾ kteréž druhy v objemu držel, ztenčil se za nedlouho na okruh pouhých 19 stadií; obyvatelstva ubývalo na pohled, a proročká slova Isaiášova, „že pelešiti budou šakalové v palacích a lesní zvěř v příbytcích veselosti Babylonských“, do slova se vyplnila, tak

*⁾ 40 řeckých stadií učiní 1 zeměpisnou míli.

že na ten čas ani bývalé jméno nezůstalo zříceninám tohoto obrovského města.

[Cyrova smrt.] Rozdílně znějí zprávy o posledních dnech Cyrových. Rozšířiv říši svou ještě [mnoha šťastnými výboji, pokusil se prý o podrobení Massagetův, ale padl v boji proti jejich královně Tomyridě. Hlavu padlého hodila prý královna do měchu, naplněného lidskou krví, řkouc při tom: „Nasyť se krví, jíž jsi za živobytí nasytiti se nemohl.“ — Podlé jiných zpráv padl Cyrus v boji proti Indům a mrtvola jeho přenesena do Pasargad, kdež podnes náhrobek jeho se ukazuje. Cyrus zemřel r. 529 př. Kr., čítaje let 70.

Cyrův syn a nástupce Kambyses dobyl Egypta; výprava proti Aethiopii se mu však nezdařila. Panování jeho znamenáno jest všelikými ukrutnostmi. Bratra svého Smerdisa dal zabiti, poněvadž ho měl v podezření, že touží po koruně; sestru ztýral tak, že následkem toho zemřela. On sám sešel se světa náhodou, poraniv se mečem (522 př. Kr.). Po jeho smrti potáhl na sebe panování jistý kněz (mág), kterýž zavražděnému Smerdisovi se podobaje, za něho se vydával. Po 7 měsících přišlo se podvodu na stopu a Lži-Smerdis zavražděn jest ve svém paláci.

2. Darius Hystaspův (521—485). Pověst vypravuje, že ti, kdož na životě byli ztrestali Lži-Smerdisa, nové osazení trůnu z úmysla zůstavili náhodě. Usnesli se totiž, že za svitání koňmo vyjedou za město, a toho že uznají za krále, jehož kůň nejdříve zařehce při východu slunce. Kůň Darův zařehal první a Darius stal se takto králem. Darius byl syn Hystaspův a náležel mladší větvi rodiny královské, z kteréž Cyrus byl posel. Na perskou říši zdvíhala se zatím velká nebezpečnost; rozliční národové domáhali se dřevní samostatnosti. Darius ale položil všecky podobné pokusy branně i stal se tak druhým zakladatelem perské moci.

O způsobě, jakým byl od boj Babylonských potlačen, vypravuje se toto: Po devatenáct měsícův obléhali Persové nadarmo Babylon, až odvaha Zopyrova pomohla jim k vítězství. Tento zohavil sebe sama a přešel k Babylonským, dokládal se, že ho Darius tak zhanobil i že se mu toho pomstí. Obležení uvěřivše slovům jeho, odevzdali mu vrchní velení, Zopyrus pak otevřel Persám brány.

Zjednav říši vnitřní pokoj, pomýšlel Darius na rozšíření její. Především vypravil se válečně proti Skythám při

Dunaji a moři černém (515). Avšak nehostinnost krajiny stepní a slabě olidněné, jakož i způsob válčení Skythů, kteří nikde nevyčkavše přece neustále znepokojovali přečetné vojsko Persův, způsobily, že Darius na konec pro nedostatek potravy s nepořízenou odtud se vrátil.

Jediným výsledkem této polní výpravy bylo dobytí Thracie. — Několik let později pokusil se Darius též o dobytí Indie a skutečně uvedl krajiny, prostírající se po pravém břehu Indu, pod svrchovanost perskou, kteráž však zde po několik desíletích opět za své vzala.

Pádem říše lydské dostaly se v moc Cyrovu i řecké osady v Malé Asii. Když Darius ustupoval před Skythy, vzešla řeckým městům příhodná chvíle, svaliti se sebe panství perské; a však tehdy promeškali svou příležitost i pokusili se o to teprve r. 500, ač za okolností málo již příznivých. Darius potlačiv branně odboj, umínil sobě, učiniti také konec samostatnosti Řeků v evropských. Způsob, jakým napadení Řekové obránili se jeho útokům (490), činí nejslavnější dobu v dějinách řeckých.

Darius proslavil se nejen co válečník, ale též co panovník; pracoval zejména o to, jak by říši, kterouž byl Cyrus síce rychle shromáždil ale upevniti nestačil, trvale nyní pořádal. V rozsáhlé říši Persův směstnávali se nejrozdílnější národové; Darius ponechal jim jich zvláštnosti, náboženství, řeč, mravy a společenské zřízení, bera z nich jen poplatek a v čas války i vojsko. Persové činili jakousi šlechtu říše, kteréž dostávalo se čelních míst u vojště i úřadech. K náležitému otužení mládeže perské nejvíce hleděno, poněvadž na statečnosti její viselo trvání říše. — Říše byla rozdělena na 20 satrapií, z nichž každá měla v čele místodržitele (satrapu), v jehož rukou záležela veškerá moc.

Výročně vybralo se daní přímých do 45 milionů zlatých ve zlatě. Důchod tento zvyšoval se ještě výročními dárkami v plodinách; tak šlo z Arabie 1000 liber rozličného kadidla, z Armenie 10.000 hřibat, z Medie 10.000 ovcí a 4000 koní, z Kolchidy vždy v pěti letech 100 chlapců a děvčat a t. d. Persie byla prosta všech daní. Vojenské silnice probíhaly celou říší, a na důležitých místech, při průsmycích a sedlech vystaveny jsou pevnosti. V čas pokoje udržováno vojska 100.000 mužů, v čas válek svoláváno ho na miliony. Vybraným sborem byli tak zvaní nesmrtelní, tělesná to stráž králův, záležící z 2000 jezdců a 10.000 pěších, v kteréž vyplňovala se ihned všeliká mezerá.

Darius zavedl při dvoře přísný řád za tím účelem, aby velebnost královská vyvýšena stála v očích lidu, neboť měl král býti považován za náměstka božího na zemi. Jen zřídka ukázal se král lidu, a objevil-li se, stalo se tak se vši slávou a nádherou. Nohu stavěl na zlatou

stoličku, vstupoval-li do vozu. Mágové s posvátným ohněm kráčeli před vozem boha slunce, za nímž ihned jel povoz královský. Pod trestem smrti (kromě několika málo případův) zakázáno, jeviti se před králem bez opovědi. Kdo puštěn k slyšení, tomu bylo projíti početnými zástupy dvorního služebnictva a vrhnouti se před králem k zemi. Královský dvůr čítal 15.000 osob, kterýmž dávano denně všecko opatření v paláci.

3. Konec perské říše. Po smrti velkého Daria brala se moc říše perské povlovně cestou nezbytné zkázy. Xerxes I. (485—465), syn Dariův, nedal se odstrašiti nezdarem pokusu o podrobení Řecka, i povedlo se mu při tom ještě hůře, než otci jeho. Následkové toho brzo se objevili; neboť národové Persám podrobení, jakož i místodržící jednotlivých provincií počali se bouřiti, nabyvše myslí předchozími událostmi. Sama královská rodina přičinila se k oslabení svého panství; neboť členové její pouštěli se bez ustání do rozličných pletich, na díl tajně na díl i veřejně. Téměř všichni nástupcové Xerxa I. zemřeli v příčině rodinných ruznic a odbojův smrtí násilnou. Poslední panovník perský byl Darius III. Codomannus (336—330). On ztratil v boji s Alexandrem Macedonským svou říši a zavražděn jest úkladně na útěku před strašným tímto vítězem od vlastního satrapy svého Bessa.

4. Osvícenost Persův. [Náboženství.] Osnovu náboženskou, Persám a Medům vlastní, zavedl Zoroaster (domácím jmenem Zarathustra), a síce nejprv u příbuzného jim národa Baktrův, kteří seděli při březích Oxu. Zoroaster učil, že všecko dobré a zlé, bez ustání ve světě na vzájem se vyhlazující, pochází z dvou rozdílných základních pramenův. Původem všeho dobra byl podle výkladu jeho kníže bohův Ormuzd, panující v říši světla, původem zla potutelný Ahriman, kterýž poroučí v říši temnotí. Na konec světa přemůže, prý, dokonale Ormuzd se svými dobrými duchy zlého Ahrimana i pekelný dvůr jeho. Kněží tohoto náboženství sluli mágové.

O původu zla vypravuje se takto: Na počátku byl Ahriman vedlé Ormuzda, ale neměl žádné moci. Když stvořil Ormuzd svět, vloudil se do něho Ahriman v podobě hada, aby jej zkažil za pomoci zlých duchův, jež sám byl učinil. Jakkoli se mu to nepovedlo, přece nebylo lze zameziti přístup zlému, které bez ustání v nejrozličnějších podobách na svět se tlačí: na obloze co vlasatice a oběžnice, na zemi v podobě zimních mrazův a vedra slunečního, co vichřice, bouře a zásucha, co dravá zvěř, nemoci a neúroda, v člověku samém pak co nepravost a hřích. Povinností

vyznavačů Ormuzdových jest, hubiti zlo v přírodě, ale také ve vlastní duši, a to děje se buď modlitbou a zařikáním, buď obětováním ohni a dobrými skutky.

[Něco ze soukromního života Persů.] Persové, kteří vlastní otužilostí a statečností domohli se panství, upadli, stojíce již na vrcholu moci své, podobně co jiní výbojní národové v rozkošnictví a oblenění vzdor tomu, že dostávalo se jich mládeži tvrdého vychování. Xenofon vypravuje o nich (okolo r. 401 př. Kr.) takto: Persám nestačí již měkce vystlaná lůžka, oni nad to staví ještě nohy těchto na koberce, aby podlaha nepřekážela. V zimě nepokrývají toliko hlavy, těla i nohou, oni strkají i ruce (ač jest podnebí horké) do rukavic a kožíškův husté srsti. Jedou-li koňmo, mají více přikryvadel na koních než na ložích, aby jen měkce seděli, a tak pokročili jsou velmožové jejich v nádheře a nemůžnosti, že drží sobě vrátné, pekaře, kuchaře, číšníky, pecnáře, stolné, kteří přinášejí a odnášejí krmě, uspavače, budičky a lidi, kteří je strojí, podmaňují, líčí a masťmi i jinými voňavkami natírají. — Ze zpráv o vychování perské mládeže vychází na jevo, že byly zvláštní vychovávací ústavy jak v královském stoličném městě tak v hlavních městech satrapií, v nichž chlapci ze vzácných rodů od 5. až do 20. roku učili se nejen ctnostem a zákonům, ale i rozličnému tělocviku, jako běhu, honu, střelbě z luku a rozličnému jinému otužování těla.

Oddělení druhé.

Dějiny Řecka a světové monarchie Macedonské.

§. 9. Sídla Řeků.

Zemiště starých Řeků hledati sluší na půlostrově, prostírajícím se jižně hor Olympských a Keraunských, jakož i na pobřežních ostrovech. Řecko těšilo se celkem šťastnému podnebí, počasí roční střídala se pravidelně i chválenaf vždy čistota a zdravotť vzduchu. Ku podivu krásná jest v Řecku ustavičná průzračnost blankytu nebeského. Ovoce, obilí a jiných věcí potrawy lidské býval důstatek v Řecku, úroda však nestejná; neboť jisté krajiny nuzovali se ve vodě, jiné zase nebyly od vysoké polohy a hornatosti způsobny k zemědělství. Nejdůležitější plodiny byly: obilí, ušlechtilé a jižní ovoce a víno. Lesy skrývaly hojnost zvěře, mezi kterouž byly mnohé v Řecku nyní již vymřelé druhy, jako na př. lev. Včely poskytovaly tak chutný med, že nebylo a není posud nad něj; v moři loveno neumořitelné množství ryb všeho druhu. Ale největším dobrodíním, jehož byla příroda poskytla Řekům, byla nad obyčej hojná rozvilost a šťastná poloha břehův. Moře způsobuje v nich veliké množství zálivů, hub, chobotů a přístavů, ostrovů a půlostrovů, činic takto styky a spojení mezi obyvatelstvem velice snadné; tak zvykli jsou Řekové plavbě a životu námořnímu a záhy přidruživše se k národům kupčícím, domohli se takovou cestou bohactví i moci. — Mezi nynějším a dřevním Řeckem je náramný rozdíl. Znenáhla zhoršila se země i obyvatelé její, ztenčila se plodnost půdy, a podnebí pro drsnost svou na mnohých místech nepožívá

nyní valné pověsti: bezpečně zlý to následek spustošení lesův a zanedbání půdy, která již od 1500 let bídne toliko se vzdělává.

Horstvo řecké prostupuje zemi hlavně dvěma směry, a síce jak od jihu k severu, tak od východu k západu. Za prvním směrem táhne se Pindus, činně rozhraní mezi Epiřem a Thessalií, na východ odtud stojí hory Kambunské, západně pohoří Keraunské; tato pohoří činí severní hranici jmenovaných dvou krajin a vůbec celého Řecka. Chlum Olymp leží na východním konci Kambunských hor, jsa oddělen od báječného vrchu Ossy divokrásným údolím, u starých Tempe zvaným. S jihu přiléhá k Osse hora Pelion. Vnitřní rovina Thessalská jest na jihu zavřena tak zvanými horami Achajskými, jichžto východní konec nazýval se Othrys. Skoro rovnoběžně s nimi jde jižně hřbet horský, Oeta zvaný, v jehož východním podhoří hledati sluší pověstnou soutěsku Thermopylskou. Jižně Oety zvedá se Parnass. Kromě těchto pohoří vyplněno jest střední Řecko početnými skupenstvími hor a ojedinělými vrchy i chlomy, z nichž nejčastěji jmenují se ještě pěkný a úrodný Helikon a studený i skalistý Cythaeron.

Střední Řecko spojeno jest šíjí Korintskou s Peloponnesem. Východní a střední část Peloponnesu plny jsou horských hřbetů a náhorních rovin (ústřední, nejvyšší a největší nazývala se Arkadií), západní díl jest rovnější a nižší, máje několik pobřežních nížin. V horstvu Peloponnenském jsou nejvyšší lesnaté pohoří Cyllene a strmý Taygetus.

Čelnější řeky v severním a středním Řecku jsou Peneus, Sperchius, Cefissus i Achelous; v Peloponnesu: Eurotas a Alfēus. Ze zálivů vyniká záliv Korintský (nyní Lepantský). — Z mysů, proslavivších se svedenými při nich bitvami námořními, sluší uvesti: mys Artemisium (na severním konci Euboje), Rhium a Antirrhium (v zálivu Korintském) a Actium (v zálivu Ambrackém). Čelnější jezera jsou: jezero Kopais v Boeotii, pak Acherusia v Epiru.

Krajinně rozdělovalo se Řecko takto:

I. Řecko severní:

1. Thessalie, v ní města Pherae a Pharsalus (bitva r. 48 př. Kr.). 2. Epirus s proslavenou věštnicí

v Dodōně. Thessalští a Epiroté kladení jsou od Řeků pro skrovné vzdělání své mezi polovičné barbary.

II. Řecko střední:

1. Aetolie, 2. Akarnanie, 3. Lokris západní při zálivu Korintském, 4. Doris, 5. Lokris východní při moři eubojském, 6. Phokis s městem Delphami, kde bylo sídlo proslulé věštnice Apollinovy, 7. Boeotie, v níž byly Theby, hlava tamního spolku měst. V krajině této svedeno jest několik pro Řecko velice vážných bitev, poněvadž roviny zdejší k tomu byly příhodné, tak u Chaeroneje (338), Koroneje (447 a 394), Haliartu (394), Leuktry (371) a Platej (479). 8. Attika s hlavním městem Athenami. 9. Megaris.

Attika (obsahující 41 □mil) měla nedostatek vody a tučné půdy, za to však těšila se čistému vzduchu a překrásné obloze. Co zvlášť úrodné vychvalováno jediné vůkolí Eleusinské. Mezi četnými vrchy a pahorky zanimal čelní místo Hymettus pro sladký med včel svých a pro rozkošnou výhledku. Žádné z měst řeckých nevzmohlo se k takové pověsti jako Atheny. Velikolepé stavby a nejkrásnější pomníky umění sochařského zdobily město toto ještě za doby kleslé slávy jeho. Tak zvanými Propylejemi přicházelo se k nejvyšší části města, t. j. k Výšehradu athenskému (Akropolis), kdež chovaly se posvátné poklady města a státu. Zde stál i Parthenon, chrám vystavěný na počest bohyně Pallady Athenské a ozdobený sochou její, mistrným to dílem sochaře Phidiáše. Pod Akropolí rozkládalo se vlastní město. Silné zdi spojovaly je s přístavy, mezi nimiž přednější byl Piraeus.

III. Peloponnes; v něm nacházely se krajiny:

1. Achaja, 2. Elis, s okresem chrámovým, jenž slul Olympia, kdež slavily se hry olympské. 3. Arkadie. Z roklí této ústřední vysočiny Peloponnesu rozlévalo se na sta potoků a pramenův do všech končin půlostrova. A jako považována Arkadie za matku zúrodnujících řek, tak platila Řekům tato země pastevců a lovců za kolébku člověčenstva. 4. Messenie, krajina plná bohaté krásy jižní přírody. Roviny a stráné vrchův poskytovaly hojnost obilí a jižního ovoce, travnaté výšiny sloužily za výborná pastviště. Čelní město Messene. 5. Lakonie s hlavním městem Spartou. Lakonie držela 78 □mil; a však jen díl její byl úrodnou půdou, zejména dolina, kterouž řeka Eurotas protéká. 6. Argolis; zde město Argos. 7. Phlissia, 8. Sikyon a 9. Korinthie s městem Korinthem.

Podstatnou část Řecka činily:

IV. Ostrovy v sousedních končinách moře. Nejznámější z nich jsou:

1. na západě: Korcyra (nyní Korfús), Ithaka (nyní Theaki), Zacynthus (nyní Zante č. Zakythó);

2. na jihu: Cythēra (n. Cerigo) a Kreta (n. Kandie nebo Kriti);

3. na východě: Cyklady (mezi nimi Delos, Paros, Andros, Naxos), Aegina, Salamis a Euboea.

4. na severovýchodě: Thasus, Samothrake a Lemnus.

5. Na konec počítány k Řecku z ostrovův, v pobřeží Malé Asie položených, též ostrovy: Tenedos, Lesbos, Chios, Samos; Sporady, Rhodus a Kypr, poněvadž od Řeků osazeny a obývány byly.

§. 10. Rozdělení historie řecké. Obyvatelé Řecka.

Dějiny řecké počínají se, podobně co dějiny skoro všech národů, dobou pověstí, za kteréž bohové a bytosti nadzemské činně se jeví. Po těchto báječných časech nastává doba přechodná, kde sice skutečné události ještě značně promíšeny jsou lidskými výmysly, ale přece již dosti snadně od sebe dělití nebo z těchto vystihnouti se dají. Pak teprv přijde doba historická. Podlé toho rozpadají se dějiny řecké v následující periody:

1. Doba pověstí o bozích a bohatýrech a stěhování se řeckých kmenův (až do r. 900 př. Kr.).

2. Doba od konce stěhování se až do válek s Persami (od r. 900 až 500 př. Kr.).

3. Doba od válek perských až do pozbytí samostatnosti Řecka (500—338 př. Kr.).

Původní obyvatelé Řecka byli Pelasgové, kteří záhy domohli se jisté míry vzdělanosti, ba místy i spořádaného zřízení státního. Později, asi od r. 1000 př. Kr., nazývají se obyvatelé Řecka již Helleny a platí za osvícenější polo-vzdělaných ještě Pelasgův. Poměr obou větví k sobě jest asi takový: Helleni, t. j. onino kmenové, na kteréž prodlením času toto jméno vztaženo, jsou sice potomci dávných Pelasgův, ale promíšení příbuznými kmeny, kteří později prostředkem

výboje vnikli do vnitra Řecka. Jmeno Hellas příslušelo původně toliko jisté krajině v Thessalii, rozšířeno však povlovně na celé Řecko, právě tak jako uvykli všichni obyvatelé nazývati sebe samy Helleny. Dle pověstí podobá se k pravdě, že usazovali se v Řecku také feničtí přistěhovalci, kteří, jakkoli jen skrovnější měrou, též přičinili něčeho k zvýšení osvěty Hellenův.

Kmenové, kteříž mezi obyvateli Řecka té doby, když tito sami již Helleny nazývati se počali, považováni jsou za nejmocnější, byli čtyři, zejména: Dorové, Jonové, Achivští a Aeolové.

A. Báječná doba dějin řeckých až do konce stěhování se jednotlivých kmenův (do r. 900 př. Kr.).

§. II. Bohové řečtí. Bohoslužba.

V čele báječných dějin Řekův spatřuje se pověst o původu světa a bohův samých. Tito, o nichž zprávy vážiti lze nikoli z kněh náboženských, nýbrž ze skladeb básníkův, byli prý jedinými obyvateli světa dávno před stvořením pokolení lidského. Podlé ponětí Řekův byli bohové bytostmi vznešenějších darů ducha a těla, lidem ale podobní, mocní a nesmrtelní.

Z pravěké směsi (chaos) vznikla povlovně Gaea (země), matka všeho života. Ona porodila nejprv Urana (nebe), pak prohlubeň mořskou (Pontus) a horstvo. Ze sňatku jejího s Uranem odvozoval průchodem času původ svůj celý svět bohův, jako Titani, Cyklopové a t. d. Vláda nebes i země, která původně příslušela Uranovi, dostala se po čase synu jeho Kronovi, za jehož panování těšila se země zlatému věku. Obávaje se, aby ho vlastní děti o moc nepřipravili, jak toho sám otec jeho od něho byl zkusil, požíral je napořád hned po porodu; jediný Zeus, nejmladší z nich, ušel lsti matky své Rhey tomuto osudu. Když byl dorostl, jal se bojovati s otcem o panství. Za deset trval tento boj, poněvadž bohové, rozstoupivše se, oběma protivníkům pomáhali; konečně zvítězil Zeus i zachoval se při panství. Byltě předním

bohův a otcem jejich, poněvadž většina z těch, kdož nyní k moci jsou přišli, od něho samého pocházeli.

Řekové rozeznávali bohy své podle jich sídel či bydlišť; nejstkvělejší a nejmocnější byli bohové nebeští. Jsoutě zejména: 1. Zeus, panovník bohův i lidí. Jeho vlastním sídlem jsou nebesa, všickni zjevové na nich vycházejí od něho: on metá blesky, probouzí hromy a sesílá úrodný dešť. Jako jest dílem jeho pořádek v přírodě, zejména střídání se ročních počasí, tak spravuje on i osudy lidské, jsa tedy ochráncem zákonův i práva. V domě jeho stojí dvě nádoby, jedna naplněná dobrými, druhá zlými dary, kteréž rozdává podle vlastního uznání. 2. Hēra, choť i sestra Diova. 3. Pallas Athēna, dcera Diova, z jehož hlavy v plné zbroji byla vyskočila. Ona jest bohyní chytrosti a umění, průmyslu i věd. Ona ochraňuje měst, podporuje všecko, cokoli směřuje k blahu občanů; ve válce jest bohyní opatrného a spořádaného vedení. 4. Apollo jest bůh zdaru a pořádku, ochránce všeho dobrého a krásného v životě přírody i člověka. On má důvtip umění básnického, zpěvu a hry na strůny, jsa vůbec mistrem všech krásných umění. 5. Artēmis, bohyně lovu a čistoty tělesné. 6. Ares, bůh zuřivého, krvavého boje. 7. Hefaistos, bůh ohně. 8. Aphrōdita, bohyně lásky. 9. Hermes, posel bohův a ochránce kupců. 10. Hestia, bohyně domácnosti. — Nade všechny bohy moře a vod předčí Poseidon s choťí svou Amphitritou. — K bohům pozemským sluší: Demeter, bohyně zemědělství, Dionysos, bůh vína; Pan, bůh stad. — Pluton a Persefona panují v podsvětí.

Mimo vzpomenuté bohy byl ještě nemalý počet nižších božstev, kteráž vyšším buď sloužila, buď činnost jejich doplňovala. Mezi taková patřily: Themis, bohyně trvalého pořádku, kteráž nacházela se v průvodu Diově; Charitky (bohyně něžnosti a krásy a družice Aphroditiny); devatero Mus v průvodu Apollina; Satyrové, společníci Dionysovi, Nereidy a Sireny, obyvatelky moře, a Nymphy, obyvatelky vrchů, pramenův a řek a t. d.

Podle rozumu Řekův přebývali bohové nebeští na Olympu, vesele užívající života; jídali ambrosii, pili nektar i vyráželi se hrou na struny, zpěvy a tanci. V osudy lidské sáhali nejrozlíčnějším způsobem.

Podsvětí, kde kraloval Pluton s Persefonou, bylo místo, kamž dostávaly se duše zemřelých. Mezi služebníky jejich patřily Erinnyje, t. j. bohyně msty, bez oddechu pronásledující vědomé hříšníky, pak Moery (Parky), které předouce nit lidského života, když došel čas jeho, ji ustríhovaly. Brána prostranná vedla do podsvětí, otevřená každému, kdokoli přišel; návratu však bránil trojhlavý pes Cerberus. Nevrlý přivozník Charon převážel nebožtíky přes řeku mrtvých, začež každý platiti musil po jednom obolu převozného. Podsvětí dělilo se na dva prostory, Tartar a Elysium. V prvním žili zatracenci, kteří vybranými tresty mučeni jsou. Tak tlačil bez ustání Sisyfus do vrchu kámen, který vždy zase dolů se svalil; tak byl Tantalus u věčném strachu, že skalný balvan, nad hlavou jeho visící, spadna rozdrťi ho a p. Za to panovala v Elysiu věčná radost. Zde žili nebožtíci pokojně v rozkošném podnebí, bez mrazův, vedra a deště, požívající nejchutnějšího ovoce a vyrážejíce se hrou, zpěvem, zápasy a dostihy koňskými.

Uctívání bohův dělo se u Řeků hlavně jen obětmi. Chrám, vystavěné na počest bohům, nebyly shromáždístém lidu, ale sloužily především k tomu, aby uschován byl v nich obraz nebo socha božstva. Oběti byly buď nekrvavé, buď krvavé. Onyno záležely v ovoci, pečivu, vínu nebo kadídlu. Oběti krvavé byly rozdílné dle božstva, neboť ne každý bůh liboval sobě v témž zvířeti; nad jiné užíváno domácích zvířat k obětem. Oběti lidské, jakkoli velmi řídké, nebyly Řekům za nejstarších dob neznámy. Poražené dobytče stáhlí a rozsekali, částky pak bohům určené oddělovali od ostatních, jichž lidé užili za pokrm. Částky bohům obětované kladeny jsou na oltář a spalovány. Při slavnostech obětováno vždy větší počet dobytka, tak na př. po bitvě u Marathonu 500 koz. — Zvláštním způsobem obětí nekrvavých byly slibné dary. Ty postaveny nebo vyvěšeny jsou v chrámě, i byly rozličné dle možnosti dárcovy, tu nějaké dosti chudé nádoby, onde drahocenné dílo umělecké. Zejmena obětovány jsou bohaté dary na penězích nebo v cennosti peněžné od celých obcí za propůjčená vítězství. Nejbohatší na takové dary býval chrám Apollinův v Delphech. Také zvířata obětována jsou co slibný dar i chována pak v okrese chrámovém, ano i lidé, zejména otroci, příkazování jsou bohům, kteříž pak dle uložení kněží konati musili služby při chrámech.

Stav kněžský nemíval mezi Řeky toho vlivu, aniž té moci, jako u národův asijských. Oběti a modlitby konány i od nekneží, zejména od králův a náčelníkův čeledí a rodin. Vykonávání obřadu obětního příslušelo jinak z pravidla kněžím, tito pak bývali vždy představenými chrámů, bohům zasvěcených. Úřad kněžský byl jednak dědičný v jistých rodinách, jednak udílen prostředkem volby; v mnohých případech trval doživotně, v mnohých jen do času.

Zpytování budoucnosti bylo u Řeků hned za nejstarších dob v obyčeji. Početní věštcí po celém Řecku zanášeli jsou se vykládáním jistých znamení, aby z nich převzdědli vůli bohův; jistým zjevům nebylo však schválného výkladu třeba; mělyť svůj určitý obvyklý význam. Když Priamus odhodlal se požádati mrtvoly Hektorovy od

Achillea vítěze, prosil Dia: „Sešli mi ptáka osudného, posla rychlého, toho, jenž Tobě nejmilejší všech ptáků, mající největší sílu, od pravice, abych spatřil ho, nabyt odvahy.“ Zeus vyslyšel prosby jeho i ukázal mu orla po pravé ruce. — Když vyrostl na statku Periklově beran o jednom rohu, vyložil to jistý věstec co znamení, že Perikles v čelo státu postaven bude. — Největší víry u zpytování příštích věcí požívaly věstnice. Nejpopověstnější byly zejména věstnice Diova v Dodoně, pak Apollinova v Delphích. Tomuto bohu bylo síce posvěceno množství věstnic netoliko v Řecku, ale i v Malé Asii, přece však ani jediná nedostihla slávy věstnice Delphské. Zde vystupovaly z propasti, ležící při jižním svahu Parnassu, páry, omamující každého, kdož se jich nevzdaloval. Nad otvorem propasti postavena jest třínožka, nad ní kotel a nad tímto sedadlo pro věstkyni Pythii. Vznikající páry způsobovaly jí křeče, v kterých vyrážela ze sebe brzo souvislé, brzo nesouvislé hlasy, jež vedlé stojící kněz do veršů skládal. Za dob, když věstnice požívala nejvíce víry, což dělo se za válek perských, sloužily zde dvě Pythie, mezi sebou se střídající, třetí pak byla na výpomoc; tak veliký byl příliv lidí, ucházejících se o radu boha.

§. 12. Některé bohatýrské pověsti Řekův.

Bohatýrské pověsti Řekův vyprávějí buď o původu národa řeckého, buď o vzniku rozličných státův, buď o válečných výpravách, podniknutých proti mocným nepřátelům, nebo konečně o nesnázích, jež překonati bylo v příčině postupného vzdělávání půdy země řecké. Podlé původního mínění Řekův byli bohatýři (heroové) bytosti bohorovné, později myšleny jsou jako bytosti původu od pola božského, od pola lidského.

1. Pověst o Deukalionu.

Když pokolení lidské upadlo v bohaprázdnost, rozhněval se Zeus i uzavřel u sebe, vyhubiti je. Ustavičné deště způsobily potopu světa, jediné Deukalion s manželkou svou Pyrrhou, kteří byli loď sobě způsobili, zachovali se a přistáli, když vody opadly, na vrcholu Parnassu. Poněvadž toužili na osamotnění své, poručil jim Zeus, aby kosti matky své za sebe pohodili. Po některém rozmyšlování, coby tato záhadná výpověď božská znamenala, zvolal Deukalion: „Matkou naší jest země, a kosti její jsou kameny.“ Na to počali kameny za sebe házeti; z kamenů, kteréž házel Deukalion, povstávali mužští, z kamenů pak Pyrrhy ženské. Tak vzniklo prý kamenné pokolení lidské.

2. Pověst o Theseovi.

Theseus byl synem Athenského krále Aegea z matky Aethry Troezenké. Když Aegeus loučil se s ženou svou, chtěje do Athen se

navrátiti, položil meč i škorňe své pod mohutný kámen i propověděl k Aethře: Dostane-li se Tobě syn, zaveď ho k tomuto kameni; sesílí-li tak, že bude mocí kámen odvaliti a znamení tato odnésti, pověz mu jméno otce jeho a pošli mně ho, po meči a škorňích poznám, že to syn můj. Když Theseus dospěl, snadno odvalil těžký balvan a vypravil se do Athen. Na cestě podstoupiti mu bylo mnohá dobrodružství s loupežníky a potvorami, od nichž cesta byla nebezpečná, a jež usmyslil sobě neškodnými učiniti. Zvítěziv ve všech těchto zápasech stal se odtud dobrodincem lidu. — Jeden z těchto lotrův, Theseem přemožených, byl Damastes, jemuž přezdíleli „napinač“ (Prokrustes). Ten měl při Cephissu peleš, zval počestně do obydlí svého a pohostil je přátelsky. Po té doprovodil je do ložnice, kde dvě postele stály, jedna dlouhá a druhá krátká. Byl-li host malý, položil ho do postele větší a napínal násilně údy jeho do té chvíle, dokud nedosáhly délky postele; byl-li host velký, položil ho do malé postele a zutínal mu části zbývající. Tak uvedl do ložnice i našeho Thesea. Sotva ale vstoupili, strhla se mezi ním a Prokrustem šarvátka; Prokrustes přemožen a sám pak vtěsnán do malé postele. Převíslé hnáty toho lotra useknuv Theseus, učinil mečem konec životu jeho.

Přišel do Athen poznán jest Theseus od otce svého i s potěšením přijat. Brzo udála se příležitost, aby prospěti mohl lidu svému. Po jedné nešťastné válce s Minoem králem Kretským uložen byl Athenským poplatek toho způsobu, aby každého devátého roku odvedli 7 mláďenců a 7 panen do Krety, kteréž Minos do labyrintu zavřel, kdež je potvora Minotaur, od pola člověčí, od pola býčí postavy, požírala. Labyrint byl umělecké dílo mistra Daedala, maje chodby tak nastrojené, že nebylo lze najíti východu. Když nadešel čas nového poplatku, nabídl se Theseus z vlastní vůle za průvodčího. Přišel na Kretu, vrazil statečně do labyrintu a zabiv zde Minotaura, našel šťastně zpáteční cestu z bludiště toho za pomoci klubka, kteréž mu darovala Minoova dcera Ariadna, jejíž lásku si byl získal. Odtud byly Atheny prosty nepočetného toho poplatku.

Theseus následoval otce v panství nad Athenami. Spořádav stát, vydal se opět na cesty bohatýrské i býval při mnohých velkých a nesnadných podniknutích.

3. Herakles.

Herakles jest pravý národní bohatýr Hellenův, vzor síly mužské, jenž vykonav těžké práce na zemi, naválčiv a nabojujovav se do sytosti i přečkav hořká utrpení, očištěn vstoupil na Olymp i dosáhl nesmrtelnosti. Herakles byl syn Diův z Alkmeny. Bohyně Hera, která zanevřela na chlapce, poslala k jeho kolébce dva hady, aby ho usmrtili, on je ale zardousil. Když vyrostl a po chvíli v jedné krajině se potuloval, přišel na rozcestí. Co tak uvažoval, kterou by měl dáti se cestou, přistoupily k němu dvě paní: rozkošnictví a ctnost. První slibovala mu, chce-li jí následovati, život plný bujných radostí, druhá cestu neschůznou, ale vedoucí

k slávě. Herakles zvolil tuto. I vykonal celou řadu velikých skutků, z nichž dvanáctero prací, kteréž ve službách krále Eurysthea provedl, nejmohutnější jsou. Na příklad stájeť zde dvě z nich.

1. Zabití lernejské saně. Saň tato zdržovala se v močálech blíž Lery jižně města Arga i mělat 9, dle jiných 100, a opět dle jiných dokonce 10.000 hlav, z nichž jedna byla nesmrtelná. Herakles vyplašil ji ohnivými šípy z peleše a počal ji stínati. Ale poněvadž vždy na místě utaté hlavy vyrostly dvě nové, vyžehl rány řevavým dřevem, na hlavu neumořitelnou či nesmrtelnou pak spustil velikou skálu. V jedovaté žluči té saně namočil pak své šípy, tak že rány po nich zůstaly nezhojitelné.

2. Vyčistění chlěva Augiášova. Augias měl nesmírné boctví v stádech. Heraklovi bylo uloženo, vyčistiti za jeden den chlěv od hnoje, kterýž v něm z dlouhé doby nahromaděn byl. Učinil tak, navodiv do něho dvě řeky, které hnuj pryč odnesly.

4. Válka Trojanská. Cesty Odysseovy.

S vrchu vyprávěné báje o bozích a bohatýrech máme po řeckých básnících, kteří nám je zachovali. První zajisté místo mezi nimi sluší Homerovi, jenž považuje se za skladatele dvou nejslavnějších rozpravných básní, Iliady totiž a Odysseje.

Iliada vypravuje o dobytí Troje. Paris, syn Priama, krále Trojanského, odvedl Helenu, krále spartanského Menela je manželku. Tohoto pohauění minili se pomstít knížata řecká a podnikli společnou výpravu do Malé Asie k obléhání Troje. Po desítileté práci zmocnili se města Istí i nadělali z obyvatel otrokův.

Vítězná knížata vypravila se ihned nazpět k domovu. Ale nikdo nepožil tak nesnadného návratu, jako Odysseus z Ithaky, jehožto chytrosti hlavně bylo se zdařilo dobytí Troje. O jeho desítiletém bloudění vypravuje Odysseje. Z počátku cesta k domovu šťastně se krátila; brzo však zahán jest Odysseus bouří se společníky svými na pobřeží Lotophagů (lotojedů). Byltě to dobromyslný národek, jehož denním chlebem byl lotus, nad med sladčí. Kdo okusil ovoce toho, nepomýšlel více na návrat. Poněvadž i Odysseovi druhové přirazivše k zemi a poživše lotu, nechtěli domů, musil je mocí zpět k loďm hnáti. Na další plavbě své dostali se počestní k velikému ostrovu, kdež přistáli v jednom zálivu. Odysseus vystoupil v průvodu spolehlivých soudruhů na zem, kdež domníval se najíti lidi, soudě tak dle kouře, povzdálí vystupujícího. Ale zmýlil se; neboť na ostrově přebývali cykloповé, neotesaní to jednoocí obři. Odysseus vešel s průvodem do jedné jeskyně, v níž uzřel celá stáda jehňat a kůzlat, oddělená od sebe v prostranných stajích, a vůkol koše plné sýra i krajáče mléka. Průvodci radili, aby vezma odtud zásobu pro loď, rychle se vzdálil; avšak Odysseus zůstal, chtěje blíže poznati obyvatele. Tu přihnál k večeru obr stáda svá domů a pustiv je do jeskyně, zavřel vchod kamenem, jež by ani 22 spřežení volův nebylo

odvalilo. Spatřiv obr Odyssea i soudruhy jeho i otázav se, co by tu chtěli, nepohostil jich, nýbrž popadl dva nejbliže stojící a požrel je, vyhrožuje podobným osudem i všem ostatním.

Nebezpečnoství bylo veliké. Odysseus odevzdal se do vůle osudu, očekávaje večera příštího dne. Když cyklop zase domů se vrátil, opil ho Odysseus sladkým vínem, které byl z lodi s sebou přinesl; když pak usnul, vypálil mu oko prostředkem řěřavého kolu. Hrozně zařval cyklop bolestí. A však nebezpečnoství nebylo tím ještě odstraněno, neboť Řekové nebyli s to, odvaliti kámen před jeskyní. Ráno odstrčil cyklop kámen jen na polo a vypustil stádo, maje bedlivý pozor na Řeky, aby mu nikdo z nich neušel, neboť chtěl se jim strašně pomstíti. A však Odysseus prošel lstí. Uchýliltě se on i se společníky pod rouno beranů, a tak dostali se na svobodu a k loďem, na nichž rychle odpluli. Pozdě zpozoroval cyklop, že byl obelstěn.

S rozličným nebezpečnostvím dostal se potom Odysseus k ostrovu, na němž žila čarodějnice Circe, která zvláštním nápojem lidi ve zvířata proměňovala. Odysseus vyslal díl svých společníků na přezvědy: tito potkávali se na cestách s tigry, lvy a pardály, kteří však žádného neměli na sobě znamení obvyklé divokosti. Řekové dostali se až na jednoho, jenž v blízkém houští pozůstal, do paláce Cirčina, kdež vlídně přijati a k hodům pozváni jsou. Sotva že okusili vína, proměnila je Circe v chrochtající vepře. Ten, kterýž v blízkém houští byl se skryl, stal se svědkem neštěstí svých soudruhů i běžel k Odysseovi, podat mu zprávy o tom, co se bylo přihodilo. Odysseus obdržev od Herma, posla bohův, prostředek, jímž ničily se účinky nápoje, vstoupil do paláce Cirčina, která ho podobně uhostila. Když ale nápoj nejevil účinku, ulekla se velice; když pak jí Odysseus mečem pohrozil, svolila k tomu, aby společníci jeho ze zakletí vysvobození byli.

Podstoupiv mnohá ještě nebezpečnoství i námořské bouře, dostal se konečně Odysseus do otčiny své Ithaky, kteréž byl za 19 let neviděl. Ale s tím nebyly ještě u konce útrapy jeho a pokušení. Za jeho nepřítomnosti byla pozůstalá choť jeho, věrná Penelopeia, obklopena celým hejnem nápadníkův, kteří ucházejíce se o ruku její, trávili zatím na její škodu. Chtělit ji takto přinutiti, aby z bázně schudnutí jednomu z nich ruky podala. Syn její Telemach byl ještě příliš mlád, aby jí takové zlomyslnosti obhájl. Když nápadníci vždy naléhavěji sobě vedli, slíbila konečně, že si jednoho z nich zvolí, jakmile koberec, jež právě vyšívala, hotov bude. V noci však rozpárala, co ve dne byla vyšíla, a tak nepřicházela nikdy ke konci. Přece však zvěděli nápadníci i o tomto úskoku a stali se odtud ještě dotíravějšími.

Zatím vydal se Odysseus, převlečen jsa za žebráka, do svého paláce. Cestou dozvěděl se o pychu, způsobeném chotí jeho, i setkal se se synem svým Telemachem, jemuž dal se poznati. Přišed k paláce, vstoupil do síně, kdež nápadníci podlé obyčeje svého hodovali, a prosil způsobem žebráka za almužnu. Na místě milosrdenství dostalo se mu však posměchu a nádavek; on to snesl trpělivě, čekaje hodiny pomsty. Se synem umluvil se, aby odstranil zbraně nápadníkův, jež po stěnách

jídelny byly rozvěšeny, pak že s Telemachem pustí se do nich. To stalo se příštího dne. Když nápadníci při útoku, na ně učiněném, zvěděli, kdo zneuctěný žebrák jest, nabízeli se k náhradě způsobené škody, ale Odysseus nedal se uchlácholiti i vyhledával toliko smrti jejich. Tu počali se nápadníci, jimž zatím zrádný sluha zbraně přece byl vydal, udatně brániti, i vznikl tuhý boj, který však skončil se dokonalou jich porážkou. Penelopeia, jež byla dosud spala, zavolána a oznámeno jí konečné její vysvobození i zvěstován příchod manžela. Tak dostal se chytrý Odysseus zase k své rodině.

§. 13. Stěhování se řeckých kmenů.

Okolo r. 1124 počalo veliké hnutí mezi řeckými kmeny; mnozí opouštěli dosavadní sídla svá, aby je vyměnili za příhodnější a prostrannější. Z těchto pozdvižení nepotkalo se žádné s tak vážnými následky, jako stěhování se Dorův do Peloponnesu (1104). Oni dobyli tohoto půlostrova největším dílem válečně i rozdělili se o něj, přinutivše domorodce, pokud se útekem nebyli spasili, k poddanství. K pokolení těchto Dorův náleželi též Spartanští čili Spartiaté, kteří získali Lakonii. Donuceni od Dorův, proměnili jiní kmenové dosavadní bydliště svá v Řecku, mnohá pak pokolení opustivše otčinu na dobro, usadila se v pobřeží maloasijském a na sousedních ostrovích; pořadem času vznikly tam osady aeolsko-achivské, jonské, ano i dorské, od nichž znenáhla celé vřkolkí se pořečtilo. Toto nejstarší stěhování se Řeků do Malé Asie náleží dobře rozeznávati od kolonií řeckých, o několik století později založených, o kterých níže (§ 18) udá se nám mluviti.

[Život veřejný z a věku bohatýrského.] V době pověstí a právě líčeného stěhování se kmenův řeckých panovali nad nimi bez rozdílu králové. Na králi žádalo se, aby byl udatný v polí, moudrý v radě a aby vůbec předčil nad své vřkolkí. Králové radávali se ve všech vážnějších příčinách se šlechtou a lidem, ale nebyli vázání jich snešenými. Zacházení se zbraní v boji nebo při nebezpečné honbě považovalo se za nejhodnější zaměstnání mužův. Surový mrav oněch století nemálo krocen jest bázní bohův, jakož i pohostinstvím. Cizince náleželo přívětivě pohostiti a neobtěžovati ho poptávkami, odkud pochází a jak mu říkájí. Státl on pod ochranou Dia. — Smlouvy a přísahy povinen byl každý zachovávatí, aby nepopudil na sebe bohův a pomsty jejich.

B. Od konce stěhování se řeckých kmenův až do propuknutí válek perských (900—500 př. Kr.).

§. 14. Sparta a zákonodárce její Lykurg.

Když potuchlo hnutí, způsobené stěhováním Dorův, rozpadlo se Řecko v nemalý počet samostatných státův, z nichž Sparta a Atheny záhy zaňaly nejčelnější místa. Spartánští, z kmene Dorův, byli se zmocnili krajiny Lakonské v Peloponnesu, učinivše domorodce zdejší služebnými. Měliť nad sebou dva krále, kteří pochodili z dvou rodin téže čeledi. Různice mezi králi a lidem způsobily záhy veliké zmatky v státě sotva založeném, tak že obávati se bylo zkázy jeho. Za takového stavu věcí učiněn jest Lykurg (850—775 př. Kr.) z obecné důvěry národa zákonodárcem, i sporádav nejpilnější věci, zjednal Spartě trvalou moc a vážnost.

Úmysl, kterýmž se Lykurg dal vésti při svém zákonodárství, byl dvojí; hodlalť on 1. právo dávání a provádění zákonův (moc zákonodárnou a výkonnou) upravití takovým způsobem, aby příště pomínuly všecky sváry a různice, 2. chtělť Spartanské učiniti lidem otužilým a válečným.

Prvního účelu dodělal se Lykurg tím, že oběma králům postavil k ruce poradní sbor čili radu z lidu, gerusia zvanou, jejížto členové musili býti aspoň 60 let staří. Tato gerusia byla nejvyšším soudním dvorem a připravovala také všecky věci, jež měly se předkládati shromáždění národa. V toto shromáždění čili sněm směl choditi každý Spartan, kterýž byl aspoň 30 let stár, a v něm děla se platná usnešení o nových zákonech, jakož i o válce a míru.

Ústava Lykurgova změnila se později podstatně sborem tak zvaných eforův. Zdali zavedení toto pochází již od Lykurga, není zjištěno. Původně nebyli eforové (jichž čítalo se pět), leč od krále jmenovaní úředníci, jimž příslušely jisté policejní a soudní výkony. Následkem pozdějších válek messenských, které vyžadovaly delšího pobytí králův kromě země, rozšiřovali eforové naporád svou právomocnost, až konečně domohli se předního místa v státu. Staliť se zejména strážci zákonův, dohlížitelí k úřadům a stopovali bedlivě život občanův i úředníkův, ba samých králův. Oni měli právo naložiti s obecnými penězi dle uznání,

slyšeti vyslance cizí a vysílati vlastní, ano obžalovati i krále při gerusii. Úřad efora trval jeden rok a obsazován jest volbou.

Druhý úmysl, udělati ze Spartanských národ válečný, hleděl Lykurg k místu přivéstí netoliko vychováním mládeže spartanské, směřujícím k otužilosti tělesné, ale i prostředkem takových zavedení, kterýmiž domácí život Spartanův přizpůsobil se k životu v polním ležení, v němž nebylo ovšem žádného pohodlí. Narodilo-li se dítě, ohledala je ihned komisse, je-li dosti silné. Shledáno-li tak, dáno jest dítě na vychování, v opačném případě vydáno zvěři. — Když byl chlapec strávil 6 let v domě otcovském, vzat jest odtud a odevzdán představenému, jenž řídil veškeré vychování mládeže, a ten vřadil ho do „roty“ čili čty mezi chlapce stejného s ním věku. Nyní vyučován jest pod širým nebem rozličnému tělocviku, běhu, zápasu, skoku, vrhání oštěpu i terče a zacházení se zbraní. Bosý a prostovlasý tužil se s dětmi stejného věku na kamenité půdě, spávaje na seně, slámě nebo rohožích. Každé provinění trestáno buď ranami holí nebo důtkami. Aby zjednali sobě vědomostí, kteréž nestýkaly se zrovna s řemeslem válečným, o to dbali Spartanští nemnoho; mládeži zakazováno jest zbytečné mluvení a vedeno ji k tomu, aby v řeči krátce síce, ale výrazně se pronášela. — Na 18 letech vystupoval mládenec z tohoto ústavu vychovacího; přes-to vše zůstával až do 30. roku pod dohlídkou, jsa vázán, bráti podílu v předepsaných cvičeních. S podobnou tuhostí vychovávána jest i mládež ženská.

Každý Spartan, přečkav 20. rok věku svého, byl povinen, přihlásiti se k některému tovaryšstvu polnímu, kteréž z pravidla skládalo se z 15 členův a přebývajíc v poli pod jedním stanem (odtud tovaryšstvo stanové), bylo v čas války základem všeho rozdělení vojska. Obědy byly v Spartě veřejné a pospolité (syssitie), každé tovaryšstvo stanové jídalo u společného stolu a na společný náklad. Obyčejným měsíčním příspěvkem za jednoho tovaryše čili stravníka byly 1 měřice krup nebo mouky, 19 mázů vína, 4½ libry sýra, 2½ libry fíků a 10 obolů hotových peněz.

Jako při mládeži spartanské, tak nebyla denním zaměstnáním mužův a starcův práce, ale válečná a k otužení těla nesoucí se cvičení; provozování řemesel, zemědělství a jiné obyčejné práce zůstaveny jsou nebohým helotám a peri-

oekům. Perioekové byli vně Sparty v Lakonii usedlí sedláci, kteří odváděli za držení svých pozemků roční nájemné svým pánům, totiž Spartanům. Heloté byli nevolníci, kteří vzdělávali půdu, již byli Spartanští přímo sobě zůstavili, i přidržováni jsou od nich k jakékoli práci ve způsobě otrokův. Byliť na díl potomci podrobených obyvatel Lakonie, na díl váleční plenníci. — Dále vypravuje se, že Lykurg nařídil nové vyměření a rozdělení půdy (pozemkův) v Lakonii; 9000 těhel (statků) prý přidělil Spartanům, 30.000 perioekům. Tak určitá udání budou asi sotva správná, tolik ale podobá se k pravdě, že Lykurg k stejnému rozdělení pozemkův platně se přičinil; neboť tím byla by se jakási rovnost jmění způsobila a při skrovné míře zámožnosti daly se i válečné ctnosti u Spartanův trvale zachovati.

Síla spartanského vojska spoléhala na pěchotě, menší váha kladena na jízdu, kteráž utvořena jest později, nejvíce z perioeků. Pěší o těžké zbroji (hoplita) potřeboval k obsluze několik příručích čili služebníků, kteří byli obyčejně z helotů. V poli nosili Spartanští na místě obyčejného neúhledného oděvu sukni barvy nachové, jakož i lesklé zbraně; nastávala-li pátka, věnčili skráně své jako k slavnosti. Vycházel-li syn do války, podala mu matka pavezu, řkouc: „Buď s ní, nebo na ní.“ Byloť největší potupou, ztratil-li Spartan svou pavezu; podobně trestán co nectný, kdo z bitvy byl utekl. Nectní vyloučení jsou z pospolitých obědův a při slavnostech ukazováni na soukromní místo. Oni nosili záplatovanou sukni, hlavu po jedné straně ostříhanou a byli povinni, vyhnouti se každému, i mládenci; nikdo s nimi nemluvil a nikdo nepropůjčil jim svého ohně.

§. 15. Válka Spartanů s Messenskými. Aristomenes.

[První válka messenská.] Spartanům udála se dosti brzo příležitost, osvědčiti bojovnost Lykurgovým zřízením sobě pojištěnou. Nejprv dobyli Amykel i stali se takto pány celé doliny Eurotské (okolo r. 760). Po třicíti letech znesnadnili se s Messenskými. Podnětem války byl prý krvavý spor, který vznikl při jedné náboženské slavnosti, na níž byli se Messenští i Spartanští sešli. Odtud chtěli pomstiti se jedni druhým, a to způsobilo mezi nimi takové záští a odcizování se, že konečně vzňalo se nejtuzší nepřátelství mezi dvěma větvemi téhož dvorského kmene; — byliť Messenští také Dorové. První válka počala r. 730 a trvala přes 20 let.

Přese všecku chrabrost Messenských a krále jich Aristodem a skončila se jejich porážkou.

[Druhá válka messenská.] Messenští snášeli za 60 let a déle těžké jho Spartanův, dokud nepovstali znova, vedeni jsouce Aristomenem (645—630). Opatrností a statečností vůdce toho dosáhli také v skutku znamenitých prospěchův, ano když Aristomenes v opovážlivosti své tak daleko zašel, že vloudil se noční dobou do samé Sparty a postavil tam v chrámě Atheny svou pavezou, obešla Spartany taková hrůza, že podle výroku věštby požádali Athenských za pomoc. Tito poslali jim chromého pěvce Tyrteje, kterýž přese vši nepatrnost svou osvědčil se za krátko nejlepším pomocníkem; neboť nadšeným zpěvem svým osvěžil kleslé mysli Spartanův, tak že poznovu obdrželi vrch.

Aristomenes neztratil ducha, ač shledal toho potřebu, vzdátí se boje v širém poli a ustoupiti do horské pevnosti Iry. Ob čas napadal odtud nepřátelské území; při jednom takovém výpadu jat jest od silnějšího oddělení nepřátel, do Sparty odveden a svržen do propasti, do níž obyčej býval házetí zločince. Padesáte společníků jeho zahynulo takto, jedině Aristomenes jako zázrakem vyváznu. Ačkoli bez úrazu k zemi dopadl, byl by přece bídě sešel od hladu, kdyby mu nebyla šťastná náhoda cestu ukázala. Upozorněn nějakým šramotem, spatřil lišku, ana hloze mrtvolu. Hbitě popadl ji za ohon a dal se od zvířete, chtějícího uniknouti, přivésti k skalní rozsedlině, kterouž dostal se šťastně na svobodu. Nepoznán přišel do Iry, a brzo přesvědčil strašnými ranami odpůrce své, že ještě žije. Na konec podarilo se však Spartanům přece, vniknouti do pevnosti, kterouž do jedenáctého roku již obléhali. Pravilať věštba, že padne Messenie, až napije se kozel ze zpěněné Nedy. Pečlivě o to dbáno, aby stáda nepřiblížila se k řece. Tu v jedenáctém roce sklonila planá smokva mdlé větve své do vln Nedy, a tak řešen jest smysl proroctví, neboť kozel i smokva sluly Messenským totéž (tragos). Spartanští slezli zdi ne síce vlastní chrabrostí, ale zradou. Když Messenští nestačili přes nejtuzší odpor, vytisknouti nepřátele z hradu, požádali za svobodný východ, v čemž jim povoleno. Tak opustili poslední obhájcové messenské svobody domovinu svou i obrátili se do Sicilie, kdež dobyvše města Zankle, dali mu jméno Messina. Aristomenes sám odešel pryč na Rhodus.

[Následky pádu Messenie.] Pádem Iry stali se Spartanští pány Messenie, jejížto půdu rozdělili mezi sebe, učinivše z dřevních obyvatel, co jich ještě zbylo, heloty. — Odtud stala se Sparta nejmocnějším státem v Peloponnesu a dovedla toho i při ostatních obyvatelích, že uznáno jest přednictví její. Od druhé polovice 6. století př. Kr. drželi jsou Spartané

nepopírané náčelnictví (hegemonii) na půlostrově peloponneském. Mocí této svolávali, kdykoli toho potřebu shledali, zástupce ostatních států na sněm spolkový, kterýž rozhodoval o válce a míru, jakož i o odvodu peněžitých příspěvků; oni pak sami měli při všem rozhodný hlas.

§. 16. Átheny. Zákonodárství Solonovo.

[Stav Athen před Solonem.] Za nejstarších dob stály Atheny pod panstvím králův z pokolení báječného Thesea. Na místo dědičného království nastoupilo později působením šlechty, kteráž domáhala se svrchované moci, — království volebné; volíval se totiž archon na čas života a ten postaven v čelo obce. Prodlením času obmezována jest lhůta archontství, tak že na konec na místě jednoho voleno jest devět archontů na jeden rok, kteří vesměs bývali z rodů šlechtických (682).

Kolik změn v ústavě, tolik bylo vítězství aristokracie, jejíž panství velice tížilo na lid obecný. Tajená nespokojenost počala se ho zmocňovati; ne nepatrnou příčinou toho bylo kruté nakládání s dlužníky a nejistota práva, poněvadž nedostávalo se psaných zákonův. Zákonodárství archonta Dra-kona (624), kteréž mělo kvašení ukliditi, ještě ho přimnožilo, neboť ono neumálo v ničemž bídný stav dlužníkův, ba nečinilo ani náležitého rozdílu u velikosti zločinů, stíhajíc všechny stejnou krutostí. Povídalo se, že zákony Drakonovy jsou psány krví.

Vzmáhající se nespokojenost lidu mínil ctižádnostivý Kylon v užitek svůj obrátiti, chtěje státi se tyranem. Tak nazývali Řekové muže, kteří byli nejvyšší moc v státu na sebe potáhli, což stávalo se v Řecku zhusta v 7. a 6. století př. Kr. Nezřídka těšili se tyranni svolení i podpoře lidu, poněvadž tento spatřoval v nich ochránce proti útiskům šlechty; a v pravdě získali si také mnozí tyranni jméno spravedlivých a šlechtných panovníkův, ano dobyli sobě nemalých zásluh o národ. — Kylon chtěl za pomoci lidu vyrvat z rukou moc šlechtě athenské, ale nedostalo se mu dostatečné podpory; pokus jeho nezdařil se i musil na útěk se dáti. Přívrženci jeho, kteří byli utekli se do chrámu

Athenina, pobiti jsou přese všechn daný slib na posvátném místě od-rozzlobené šlechty.

Po takových příbězích vzmožla se nespokojenost v Athenách ještě více, z čehož také pošlo, že ztracen jest blízký ostrov Salamis, kterýž měl pro Athenské velikou cenu, byv v jedné válce nedbale bráněn.

K vnitřním svárům přidružila se tak vnější slabost. Tu stal se Solon, muž pro spravedlivost svou na slovo vzatý, spasitelem v obecní potřebě. Způsobiv opětné dobytí Salaminy, získal si tím důvěru obce, tak že šlechta, zvolivší ho r. 594 př. Kr. prvním archontem, uložila jemu, aby vypracoval potřebné zákony, jimiž by konečný smír mezi šlechtou a lidem k místu přiveden býti mohl. Solon naplnil tento rozkaz způsobením tak zv. seisachtheje a navržením nové ústavy. Týmž časem postaral se také o podstatné opravy vychovávání mládeže a domácího života.

[Seisachtheia.] Poněvadž byl lid celý zadlužen a tím mnoho dlužníkův dostávalo se do otroctví, shledával toho Solon pilnou potřebu, aby nejprv této věci se ujal. Způsobil všeobecné slevení dluhův o 27 procent, ustanoviv zároveň, aby všichni, kdož byli pozbyli osobní svobody v následcích zadlužení, dosáhli jí opět beze všeho výkupného, příště pak aby nikdo pro dluhy nebyl více prodáván do otroctví; dluhy státu povinné odpuštěny jsou beze vsí náhrady. Tento předpis o umoření dluhů slul seisachtheia.

[Nová ústava.] Nesrovnalosti dosavadní ústavy záležely v tom, že lid neměl žádného podílu ve vládě a správě obce. Solon změnil tu věc v ten způsob, že pro budoucnost neměl se podíl u vládě řídití urozením, nýbrž jměním. V té příčině rozdělil všechn lid na čtyři třídy a přiřknul prvním třem třídám po míře jich důchodů z pozemkův věcí nebo menší moc v záležitostech obecných. Ti, kdož měli toliko malý stateček nebo obživovali se výnosem průmyslu a kapitálův, náleželi do třídy čtvrté i neplatili daní, za to neměli také míti podílu v úřadech. Břemena tedy i hodnosti (úřady) byly v rukou prvních tří tříd. Šlechtě, jakožto nejzámožnější části obyvatelstva, zůstala i při tomto změněném pořádku věcí největší moc, ale tato nespolehala již jediné na rodu, nýbrž stala se odplatou jmění prací získaného.

Svrchovaná vláda státu zůstávala jako prvé při archontech, kteří voleni jsou z první třídy občanů. Jim na pomoc přidal Solon radu, skládající se ze 400 mužův, kteříž po 100 v úřední činnosti se střídali, stravující se na obecní útraty v prythaneu. Právo, rozhodovati o válce a míru, usnášeti se o nových zákonech a voliti nové úřednictvo, vyhrazeno národnímu shromáždění (sněmu), které skládalo se ze všech měšťanů. Aby nová ústava nevzala újmu náhlými změnami, rozšířil Solon právomocnost dosavadního nejvyššího soudu, tak zv. areopagu, tím, že učinil jej strážcem pořádku i zákonův. Bývalí archontové, tedy mužové usedlého již věku a obecných potřeb jakož i způsobu úřadování znali a zkušením, stávali se z pravidla členy tohoto nejvyššího soudního dvoru. Jemu příslušelo, souditi zbojníky a traviče, dohlížeti k zachovávání dobrého starého mravu a řádu, jakož i ke způsobu života i zaměstnání občanů a pohnati po případech státní úředníky, aby ospravedlnili se svého úřadování.

[Opravy Solonovy, způsobené při výchování mládeže a v životě domácím.] Jako v Spartě Lykurg největší váhu kladl na výchování mládeže, tak v Athenách Solon. Poněvadž pak účely obou zákonodárců rozdílny byly, byla i opatření, směřující k výchování mládeže, v Spartě i Athenách rozdílná. Lykurg pomýšlel toliko na válečnou statečnost a otužilost, Solon však mimo to i na souladné vyvíjení se sil duchovních. Solon nařídil tudíž, aby chlapci od sedmého roku vyučování byli muzice a gymnastice (tělocviku).

Slovem „muzika“ (t. j. umění Mus) rozuměli staří všecko, cožkoli vidělo se jim býti potřebné k vzdělání ducha mládeže. Naučili-li se chlapci již čísti, počali se učiti zpěvu i hudbě, jimž přičítán mocný vliv na srdce i povahu. Při tom seznamována mládež s nejlepšími plody umění básnického, aby naplnila se paměť její učením moudrosti a ctností a aby dovedla slaviti bohy písněmi při obětech a slavných průvodech.

Jako muzikou mělo býti způsobeno souměrné vzdělání ducha, tak bylo zase účelem gymnastiky, aby zplodila silné tělo a chrabrou mysl. Provázen otrokem cdecházel chlapec časně ráno z domu otcovského — jehož jako v Spartě nebýval odlučován — bos a v lehkém oděvu do školy hudební, pak na kolbiště do palaestry. Zde cvičil se v běhu, skoku, házení, plavání a t. d. Až do 18tého roku pokračovalo se v tomto cvičení, načež ravštevoval jiroch gymnasium. To byly rozlehlé sady, v nichž spatřovaly se dráhy k běhu o závod, zápasště,

místa skočná a určená k házení prakem a oštěpěm. Tato cvičení učinila mladíka způsobilým, zacházeti se zbraní a povinnosti vojenské čestně nahlíovati.

Zákonodárství Solonovo sáhlo nejen v ústrojí státní a u vychování mládeže, nýbrž vztahovalo se i k životu rodinnému, jež především Solon hleděl ušlechtiti. Cudný mrav a kázeň náleželo rodině svatě zachovávatí a vinníka přísně trestatí. Otec měl dáti syny své vyučítí prospěšnému řemeslu, aby po čase sami výživu sobě opatřiti mohli. Zanedbal-li toho, nebyly děti povinny, v starosti ho podporovati. — Solon zakázal, někomu v příčině živnosti jeho nadávati nebo jím pohrdati. Každý měl vésti život pracovitý a proto přičinil Solon areopagu právo, poháněti k soudu lidi zahálčivé a tuláky, a byli-li vinni shledání, zkrátiti je na cti i v právech občanských.

[Rozdílnost obyvatel v Attice.] Podlé ústavy Solonovy rozdělovali se obyvatelé Attiky ve tři třídy. První byli měšťané, druhí metoekové a třetí otroci. Metoekové byli cizinci, kteří v Athenách byli se usadili, aby tam tržbu a průmysl provozovali. Oni měli sice právo k ochraně zákonův, ale žádného podílu u vládě. Počet jich cení se za doby květu Athenského (okolo r. 430) na 45.000 hlav a rovnali se tudíž co do množství asi plnoprávným občanům. Otroků čítalo se v Attice týmž časem 350.000; jich postavení bylo poměrně snesitelné.

§. 17. Tyrannis Pisistratovců. Klisthenes. Ostracismus.

[Pisistratus.] Spravovav za patnácte let stát Athenský, odhodlal se Solon, vydati se na cesty, aby ústavě své času popřál, osvědčiti se i bez podpory osobní jeho vážnosti. A hle za nepřítomnosti jeho ožily opět strany; náčelníci šlechty a lidu stáli urputně proti sobě, pracující k tomu, aby vyvráceno bylo zase rozvržení moci, novými zákony sjednané. Když Solon se navrátil, nebyl více s to, ukliditi tyto různice i musil se zármutkem na to patřiti, jak Pisistratus, náčelník strany lidu, nejvyšší moc k sobě potáhl, vzdvihnuv takto tyrannidu v samých Athenách (560). Pod zámínkou, jakoby šlechta ukládala o bezživotí jeho, vymohl si Pisistratus na lidu svolení k tomu, aby směl se obklopiti tělesnou stráží, kterouž zastrašiv protivníky své, donutil je k mlčení. Jakkoli nezrušil ústavy Solonovy, dovedl přece zjednatí průchod vůli své i stal se skutečným panovníkem v Athenách.

Než zatím bylo panování Pisistratova jen na mále; vliv šlechty způsobil jemu pád a přinutil ho, odebrati se do vyhnanství. Prostředkem sňatku přichystav sobě přece návrat do Athen, došel opět dřevního vlivu (550). Roztržka mezi ním a tchánem jeho způsobilá, že poznovu jest vypovězen; po desítiletém vyhnanství domohl se ale svrchované moci v rodišti svém po třetí (538) i podržel ji odtud až do své smrti (527). Že pak vládl moudře a opatrně, nevzpomínáno takofka ani více, jak se byl k veslu dostal. Zjednav sobě velké bohactví, užíval ho s myslí královskou k zaměstnání lidu a na okrášení města. Příčiněním jeho počaly Atheny zjednávat si čelní místo v umění a básnictví mezi městy řeckými.

[Svržení Pisistratovů.] Po smrti Pisistratově podrželi vrchní panství synové jeho Hippias a Hipparch. Za příkladem otcovým hleděli i oni, slávu Athen zachovati a množiti, a však nedostávalo se jim vlídnosti otcovy, kterouž by sobě byli přízeň lidu trvale pojistili. V spiknutí, nastrojeném na bezživotí obou, padl toliko Hipparch, Hippias pak, který odtud, pln jsa nedůvěry, tvrdě jal se panovati, popudil na sebe obecný hněv i způsobil takto svůj pád (510).

[Klisthenes.] Klisthenes, jenž byl k pádu tyrannidy nad jiné se přičinil, stal se takto nejvážnějším občanem. Obnovil síce ústavu Solonovu, ale uvedl v ni tak podstatné změny, že umenšiv vliv prvních tří tříd měšťanských, povznesl třídu poslední. Tím seslabena jest váha boháčů i založena vláda množství č. lidu (demokratie, r. 509). Zároveň rozmnožil Klisthenes počet plnoprávných občanů, uděliv řemeslníkům a obchodníkům, kteří posud žili jako cizinci (metoekové) neb svobodníci v Athenách, nemajíce práva měšťanského, právo toto, čímž zjednal sobě ještě více přívrženců, kteříž pomohli mu utvrditi změny, způsobené v zákonech Solonových. Zavedením ostracismu, t. j. jistého způsobu národního soudu, hleděl zabrániti občanům ctižádostivým, aby neuváděli ústavu v nebezpečenství. Shodovalo-li se totiž aspoň 6000 měšťanů v tom, že některého spoluobčana prohlásili za nebezpečného pokoji státu, a napsavše jmeno jeho na střepinku, uvrhli ji do osudí, schválně k tomu určených: povinen byl takový psanec vyjít z Attiky v desíti dnech.

§. 18. Osady řecké.

Zmínili jsme se právě při dějinách athenských, že odstranění důstojenství královského mělo původně v zápětí vládu šlechty (aristokratii). Podobné věci daly se téměř ve všech státech řeckých průchodem 9. a 8. století př. Kr., jediné Sparta zachovala sobě své krále. Poněvadž zavedení aristokracie spojeno bylo s mnohými škodami nižších tříd lidu, opouštěli mnozí z nich domov svůj, hledajíce v cizině lepšího bydla. Ctižádostiví a nespokojení šlechticové stavěli se v jich čelo i jali se zakládati četné osady na blízkých ostrovech a v sousedních zemích Řecka. Když opouštěli vystěhovalci rodnou zemi, brali s sebou posvátný oheň z ohniště státního, rozžehajíce jím oheň na státním ohništi nové osady. Též brával s sebou každý domácí skřítky a jiné posvátné poklady, kteréž pak v cizině i s bohy rodného města jsou ctěni. Osady č. kolonie rychle vzkvétaly i staly se za nedlouho sídly zámožných a svobodných občanův. Takový stav věcí potáhl později za sebou nové proudy přistěhovalců, ano způsobil zakládání jiných ještě kolonií; neboť podněcovala-li původně nespokojenost touhu po vystěhování, dovedl toho vyšší ještě měrou rozkvět osad, že mnozí navždy rozloučili se s rodištěm svým. — Osada považována za dceru onoho města, z něhož byla přijala první své obyvatele. Osada i rodné město ctily se vespolek, vysílajíce zástupce k slavnostem náboženským. Tento svazek oddanosti k původní domovině nepřekážel ale nikterak svobodnému rozvoji kolonií.

Všichni Hellenové neměli ostatně stejného podílu v kolonisaci. Byliť to mezi Dory nad jiné Korintští a Megarští, z Jonův zvláště Chalcidští, Phokejští a Miletští; méně dokázali jsou Aelové. Tam kde Achivští byli osady založili, spatřovali se nejvíce smíšení s Jonskými obyvateli.

Nejdůležitější kolonie byly:

1. Kolonie Dorské.

Syrakusy na Sicílii, založené od Korintských, náležely k nejčelnějším tržním městům; Selinus na Sicílii, původu Megarského.

Megarští založili také při Bosporu proslavený později Byzant na evropském a Chalcedon na asijském břehu.

2. Kolonie Jonské.

Mezi nejpodnikavější zakladatele kolonií náleželi z Jonův obyvatelé města Chalchidy na ostrově Eubojském. Oni založili zejména Katanu a Zankli na Sicilii, pak Rhegium i Kumy na pevnině italské. Ještě více proslavili se na východě. Na thrackém půlostrově Chalchidice založili neméně než 32 osad, davše takto jméno zmíněnému půlostrovu. — Phocejští založili v Gallii pyšné město Massilii, odkudž pošly na východě i západě nové osady.

Miletští dali vznik městům Lampsaku, Cyziku, Sinopě a Trapezuntu na severním pobřeží Malé Asie. Skorý rozkvět těchto povzbuzoval je k zakládání nových měst v severním pobřeží moře černého, jako byli Tomi, Odessus, Olbie. Asi v polovici 6. století př. Kr. byl Milet již otcem 75—80 měst koloniálních.

3. Kolonie Achivských.

Mezi osadami Achivských, kteréž, jak řečeno, největším dílem promíšeny byly jonským lidem, byly nejpřednější Sybaris a Kroton v Dolejší Italii. Tato krajina rozmohla se těmito i jinými osadami řeckými a podobala se rodné zemi do té míry, že vešlo v obyčej, nazývatí ji Velikým Řeckem.

Takovým hle způsobem naplněny jsou řeckými osadami Dolejší Italie a Sicilie, pobřežní krajiny Gallie, Hispanie, Thracie, Malé Asie a jiné končiny moře černého. Již okolo r. 600 př. Kr. čítáno jich na 250. Mezi nimi a osadami fenickými byl jinak velice podstatný rozdíl. Ani Feničané hleděli sobě výhradně jen prospěchův tržby, přestávajíce skoro vždy na zakládání pouhých stanic obchodních, vzmohly se osady řecké záhy v nádherná města, jichž obyvatelé nehleděli sobě jediné tržby, nýbrž vzdělávali též vůkolní půdu, zakládali silnice a šířili zárodky všeobecné osvěty a vzdělanosti. Řeč mateřská, básnictví a vědy potkaly se při řeckých osadnicích neziřídka s bedlivějším ještě vzděláváním, než ve vlastním Řecku.

§. 19. Pramenové řecké vzájemnosti.

Ačkoli Řekové neziřídka vespolek na sebe nevražili, přece považovali se jednotliví kmenové vůči Nehellenům a barbarům za jediný národ. Tento smysl pospolitosti, jenž ve válkách perských potáhl za sebou podivu hodné výsledky, udržován byl při ustavičné živosti tak zvanými amfiktyoniemi a národními slavnostmi.

Amfiktyonie byly spolky mezi kmeny řeckými, jichž vyslaní scházeli se v určitých lhůtách u blízké svatyně některého božstva, aby vykonali zde společnou slavnost, při níž projednávány

i jiné věci, uklizovány spory a smlouváno se buď o společný útok nebo společnou obranu. Nejslavnější a prastarý spolek toho způsobu byl onen, jehož střediskem byl chrám Apollinův v Delfech. Členové této amfiktyonie byli po případech mezosobních válek povinni, podrobiti se jistým pravidlům šetrnosti, jako zejména: nezbořiti žádného města též amfiktyonie a nezavítati ho ani ve válce ani v míru vody pitelné.

Z řeckých slavností náboženských, kteréž na díl skrze amfiktyonie, na díl samostatně vznikly, dosáhly největší důležitosti slavnosti národní, k nimž měli volný přístup veškeri Řekové.

Nejpověstnější slavností národní byly hry olympijské, které každý 4tý rok slavivaly se na počest Dia v Olympii Elijské. Ony záležely v běhu o závod, v dostizích vozových i koňských, v házení terčem, v zápasu i pútkách pěstních. Zvítěziti v některém takovém zápasu, pokládáno za největší vyznamenání, jakého dostati se mohlo Řekovi. Vítězi vzdávány v rodišti jeho největší počty, ba nezřídka učiněn při jeho návratu i průlom do zdí městských, aby nemusil bráti se branou všední. V Athenách stravován doživotně na útraty státní v pryтанeu i darován penězi; jinde zase vykázán mu doživotní důchod.

C. Od válek perských až do zaniknutí samostatnosti Řecka (500—338 př. Kr.).

§. 20. Války perské. Marathon.

Vyprávěli jsme již (§ 8), že osady řecké v Malé Asii zbaveny jsou svobody své od Persův. R. 500 povstaly síce proti Dariovi I., aby nezávislosti opět sobě dobyli, ale po mnoholetém boji ztratili rozhodnou bitvu blíž ostrova Lady (494), a odtud tížilo na ně jeho perské více než prvé. Poněvadž pak Athenští v odboji byli jim přispěli, přísáhl Darius, že této všetečnosti těžce nad nimi pomstí. Aby nezapomněl

předsevzetí svého, připomínal mu je denně při obědch sluha, pravě: Pane, pomni Athenských. Když první pokus, podrobiti sobě Athenské a s nimi všechny evropské Řeky, r. 493 nezdařil se pro bouře námořní a nešťastné příhody, chystal se Darius na r. 490 k druhému útoku. Dříve však, než k skutku přistoupil, pokusil se o to, zda-liž by se mu Řekové ze strachu před obrovskou mocí jeho dobrovolně nepoddali. Vyslav hlasatele do všech řeckých měst i ostrovův, požadoval na nich vydání vody a země na důkaz, že ho uznati chtějí za pána svého. Mnohá města i ostrovy byly mu v tom po vůli, Athenští však a Spartané uvrhše hlasatele perské do příkopův a studní, pokřikovali za nimi, aby si tu nabrali, čeho král jejich žádá.

Tato potupa podráždila Daria nesmírně. Vypravil velice pěkné loďstvo vedené Datem i Artafernem s četnou posádkou do Řecka. Loďstvo toto dobovši Eretrie na ostrově Eubojském, vypravilo potom v zálivu Marathonském 100.000 mužů na půdu Attiky. S velikou nedbanlivostí hleděli s počátku Řekové na takové přípravy, ano vůči hrozícímu nebezpečení neměli se ani k tomu, aby zastavili různice vnitřní. Bez odporu vstupovali již Persové na zem, i nebylo tu ještě nikoho, kdo by se jim byl v cestu postavil. Athenští, jimž první útok platil, vyslali posly k Spartanským, žádající za pomoc, ale ti odbyli je pouhými sliby. Na štěstí nenedostávalo se jim srdnatých mužů, kteří dobře toho byli sobě vědomi, že spása záleží jedině v tom, půjdou-li sami vstříc nebezpečení, ne pak, aby je vyčkali. Toho mínění byl zejména Miltiades, kterýž sobě v tom i jiné vážné muže získal a konečně i svolení lidu dosáhl.

Vojsko Athenských čítalo 10.000 mužův, jimž velelo deset vůdců, z nichž jedním byl též Miltiades; tento skrovný počet rozmnožen toliko 1000 Platejských, kteří přišli jsou z nenadání na pomoc. Vojsko toto vytrhlo na rovinu Marathonskou, kdež Miltiades, na nějž připadlo v den bitvy vrchní velení, útokem hnáti byl ustanovil. Persové spatřivše tak malý hlouček proti sobě, podivili se nemálo. V bitvě, která na to se vzňala, byl s počátku prospěch s obou stran stejný. Persové protrhli střed Řekův, tito pak zvítězili na křídlech; ale Řekové dovršili rychle výsledku svého tím, že středu svému na pomoc přispěšivše, i zde protivníky odrazili.

Velký zmatek a obecný útěk nastal v řadách Persův. Oni utíkali rychle k loďem, ale vítězové hnali se za nimi i pobili veliký ještě počet, prvé než zbytkové vojska perského lodí doběhnouti a tak zachrániti se mohli. Persův padlo prý 6400, Athenských pak jen 192, jichž jmena na pamět potomkům vyryta jsou na 10 sloupích.

§. 21. Aristides a Themistokles. Thermopyly a Salamis.

Po bitvě Marathonské stal se Miltiades prvním mužem v zemi. Vážnost jeho netrvala však dlouho. Nezdařené podniknutí válečné proti Paru, jež prý byl Miltiades k vůli osobě své navrhnul, připravilo ho o všecku lásku lidu, ano způsobilo mu i odsouzení k pokutě peněžité, kterouž později zaplatil syn jeho Cimon.

[Aristides a Themistokles.] V Athenách zápasili zatím dva mužové o vrchní vedení věcí obecných. První, Aristides, muž veliké skromnosti, pracoval jediné o zachování zákonů a skutečné blaho obce. Spoluobčané ctíli také ctnosti jeho, nazývajíce ho Spravedlivým. Druhý, Themistokles, by síce muž věcího nadání, ale spolu myslí tak ctižádostivé, že všemi možnými způsoby domáhal se prvního místa v státě. Chváleno při něm, že uměl pomocí přirozeného důvtipu, ač nevelikého byl vzdělání, nejprůpadněji posuzovati vliv okolností i uhadnouti věci příští. Vlastnosti tyto prokázal Themistokles radami, jež Athenským udílel. Tak bylo obyčejem v Athenách, starati se jediné o vojsko pozemní; Themistokles radil však, způsobiti sobě čtné loďstvo, předvídaje dobře, že velikost a bezpečnost Athen spoléhá jediné na tom, aby stala se z nich nikoli moc pozemní, ale námořní. Při těchto snahách svých potkal se Themistokles s odporem Aristida, kterýž nesliboval sobě z přeměnění otčiny své na moc námořní dobrých následkův. Odpor jeho byl však marný, Athenští schválili návrhy Themistoklovy a v málo letech poručeli čtnému loďstvu.

[Vojsko perské.] Příležitost užití tohoto loďstva k obraně svobody, nedala dlouho na se čekati. Xerxes I., Dariův syn a nástupce, uzavřel pomstiti potupy, otcí způsobené, a pokusiti se znovu o dobytí Řecka. Dvě léta ztrávil přípravami a zbrojením, kteréž skutečně dosáhlo obrovských rozměrův.

Pochod veškerého lidu válečného přes most, kterýž položití dal přes Hellespont, trval sedm dní a sedm nocí. Všeho vojska, zahrnujíc v to bojovníky i nebojovníky, napočítáno 1,700.000 mužů pěších, 80.000 jízdných, mimo to loďstvo 1200 lodí válečných a 3000 převozných. Vojsko i loďstvo, ku kterýmž celá říše perská byla přispěla, hnulo se r. 480 k hranicím řeckým. Xerxes nepotkal se se žádným protivníkem, dokud nedostal se k soutěsce Thermopylské.

[Thermopyly.] Řekové, ač věděli, že nový útok na ně se stojí, nepřestávali přece vnitřních různic, ano i odpovědných válek. Z přičinění Themistokla stalo se konečně, že na krátko před nájezdem Xerxovým na společném sněmu řeckých států snešeno, odstoupiti mezisobného nepřátelství a obrátiti se proti společnému nepříteli. Zároveň uzavřeno, spojití všechny řecké lodi válečné v jediné loďstvo i brániti prosmyku Thermopylského. Ale ne všechny státy řecké měly podílu v tomto shromáždění, tak zejména Theby, které k hlasatelům perským vyslovily ochotu, poddati se Xerxovi. Hájení prosmyku svěřeno spartanskému králi Leonidovi, který vedl malé vojsko peloponneské, čítající 4000 mužů, jehož jádrem bylo 300 Spartanských. Cestou k Thermopylám připojili se k nim ještě Thespijští, Lokrové, Dorové a Phokejští, ano i Thebští poslali 400 mužův v těžké zbroji, jakoby na znamení, že pokojně budou se chovati. Tak shromáždil Leonidas asi 7200 mužů kolem sebe, s nimiž chrabře a výdatně za dva dni bránil prosmyku proti Xerxovi. Ale odpor jeho učiněn jest marným, když zrádce Ephialtes ukázal Persám cestu, kudy by mohli zadem dostat se přes vrchy. Leonidas dostav zprávu, že Persové již dolů slézají, vyzval spolková vojska, aby zachránice se, daremně nedávala se v záhuby. Kromě 700 Thespijských poslechli druzí vyzvání jeho, a tak zůstal Leonidas toliko se svými Spartany a Thespijskými jakož i s Thebskými, které jako v rukojemství podržel, sám jediný na místě. Boj, jenž nyní vzplanul, skončil se síce smrtí Leonidy a společníkův jeho, a však Persové zaplatili to ztrátou mnohem většího počtu lidí svých. Thebští, kteří neměli podílu v boji, vyprosili na Persách životy své; Xerxes přijal je síce na milost, ale poslal je domů s vypáleným znamením.

[Salamis.] Xerxes dobyt prosmyku Thermopylského, hnul se dále k Athenám, kteréž s podivením shledal býti bez

obranu. Athenští byli se totiž ve věstnici Delfské otázali, jakby se měli brániti, dostali však nejasnou odpověď: Za dřevěnými zdmi. Themistokles vyložil ji na loďstvo i přemluvil Athenské, že opustivše město, na lodi se utekli; jen nepatrná část obyvatel zůstala, a ti shledali se se smrtí při vjezdu Persův. Spása Řekův spoléhala nyní v loďstvu. Spartané, ač málo zkušené věci námořních, stáli na tom, aby nejen na suché zemi, ale i na moři měli vrchní velení. Uvažuje nebezpečnostv uchlácholil Themistokles nedůtklivost Athenských, jichž loďstvo bylo nejčetnější, i napomínal je k povolnosti. Tak uznán za vrchního velitele Eurybiades ze Sparty. Pod ním kladli Athenští ještě před pádem Thermopyl Persám statečný odpor blíž mysu Artemisského; počet těchto byl síce bouřemí nemálo stenčen, přece však zůstával poměr mezi válečnými silami obou národův velice nestejný. Po smrti Leonidově ustoupilo loďstvo do průlivu Salaminského, a již zmocňoval se vůdců takový strach možné porážky, že chtěli stanoviště svá opustiti a odplouti do jižnějších vod, aby vojska pozemního, kteréž na isthmu bylo se položilo, blíže byli. Themistokles dovedl úmysl takový chytrostí svou zameziti; neboť byl dobře prohlédl, že toliko průliv mořský při Salamině je k tomu způsoben, aby poskytnul Řekům některou naději vítězství námořního. Loďstvo perské zavřelo zatím průliv s obou stran, a tak neviděli Řekové žádného vyvážnutí, leč jen skrze vítěznou bitvu. Byloť to dne 20. září r. 480, kdy svedena památná bitva u Salaminy; 370—380 hellenských, skrovnou jen posádkou opatřených lodí stálo tu proti dvojnásob silnému, nejlépe vystrojenému a osazenému loďstvu perskému. Bitva skončila se dokonalou porážkou Persův; výše dvou set lodí jejich vzalo za své. Xerxes, jenž z pevniny na porážku svého lidu pohlížel, bolestí nad ní roztrhl roucha svá.

Král měl ještě veliké vojsko, ale nedostávalo se mu mysli k dalšímu vedení boje. Obávaje se, aby nákladný most, kterýž byl přes Hellespont vystavěl, nebyl snad stržen a jemu tudíž v návratu zabráněno, dal se rychle na zpátečný pochod, zůstaviv toliko Mardonias s oddělením vojska v Thessalii. Tento vytrhnul příštího jara značně sesílen s 350.000 mužů do středního Řecka, spálil zase liduprázdné Atheny, byl ale u Platej (479) od řeckého vojska, jemuž Aristides a

spartanský král Pausanias veleli, poražen. Téhož dne do-
 bylo spolkové loďstvo řecké u Mykaly stkvělého vítězství
 jak na zemi tak na moři nad Persami.

§. 22. Následky válek řeckých vzhledem k moci Athenských. Nové rozbroje v Řecku.

Po odvrácení nebezpečství, hrozivšího Řecku se strany
 Persův, popíli sobě Themistokles, vystavěti znova Atheny, a
 město i s přístavem Pirejským prostředkem silného zpevnění
 pojistiti proti náhlému přepadnutí. Nadarmo namáhali se
 Spartané překážeti těmto zámyslům. — Athenám dostalo se
 zatím odměny za jich znamenité účinky a oběti. Město toto
 bylo podniklo jediné k vůli obecnému blahu nejvější namáhání,
 a přece obcházelo se s ostatními státy beze vší panovitosti. Něco
 podobného nebylo lze tvrditi o Spartanech; neboť hegemonie,
 kterouž si jako své právo osobovali, vykonávána od nich začasťe
 beze všech ohledův. Nespokojenost, kteráž v následcích takového
 počínání vznikla mezi státy řeckými, způsobila za nedlouho,
 že mnohá města požádala Athenských, aby oni vzali na se
 vrchní velení ve válce (477). Tak dostalo se Athenám hege-
 monie nad těmito státy a moc jejich rovnala se bez mála
 Spartanské. Aristides spořádal poměry nového spolku, k němuž
 přistoupili znenáhla jiní ještě státové řečtí, věčina ostrovů
 v moři aegejském a početné kolonie řecké, kteréž byly svrhly
 se sebe perské jho. Určitě vyměřeno, mnoholi peněz, zbroj-
 něho lidu i lodí každý člen spolku pro případ války odváděti
 má. Později uvolili se spolčenci, závazkův svých raději pe-
 nězi se zpravovati, čímž Atheny v pravdě veškerou moc brannou
 do rukou dostaly.

Za nedlouho po těchto událostech (478?) stal se Themistokles
 prostředkem ostracismu vyhnanecem z domova svého. Zištností a nedů-
 statkem smyslu práva, kteréž se mu ne bez podstaty vyčítaly, způsobil
 sobě mnoho nepřátel i uspišil sám svůj pád. Když ho později Spartanští
 obžalovali z dorozumění s králem perským, omlouval se těmito slovy:
 „Panovati chtěl jsem síce vždycky, ale dáti nad sebou panovati a zra-
 zovati Helleny barbarům, k tomu neshledá se při mně ani myslí aniž
 vále.“ Poněvadž však vzdor tomu po něm pátráno, utekl se do Asie
 v ochranu krále perského, který mu veliké důchody k výživě vykázal.
 Posléze prý sám se otrávil, poněvadž král Artaxerxes I. na něm žádal,
 aby vedl Persy proti Řekům.

Ve válce proti Persám pokračováno vedením Atheňana Cimona. On porazil při Eurymědonu (469) vojsko i loďstvo perské a osvobodil tím Řeky maloasijské. Méně šťastně vydařil se pokus Athenských, přispěti na pomoc Egypťanům, kteří byli se branně vzdvihli proti Persám (460—455). Když potom (449) nového vítězství u Salaminy (na ostrově Kypru) nad vojskem a loďstvem perským dobyli, utichla poněkud válka; neznámo, zda-liž v následcích vysílení nepřátel či nějakého předchozího míru. Osady řecké zůstaly prosty cizího panství.

[Nové rozbroje v Řecku.] Spartanští hleděli závistivým okem na zvětšení moci Athenských a strojily se již, napadnouti Attiku. Než nové povstání Messenských (465), kteréž způsobilo třetí válku messenskou, nedalo na čas tomu úmyslu vzniku. Pokořivše ale tenkrát Messenských, pustili se nyní bez rozpakův do války s Athenskými. Poraziliť je síce u Tanagyry (457), naproti tomu obdrželi Athenští nad Thebskými, spojenci Spartanův, vážného vítězství u Oenophyty, čímž přinuceni jsou Boeotští, Lokrové a Phokejští, uznati svrchovanost jejich. Tím dosáhlo panství Athenských svrchované výše; neboť byli neobmezenými pány na moři, na pevnině pak vyrovnala se moc jejich Spartanské.

A však stkvělé postavení toto nemělo dlouhého trvání. Ti, kdož poštíváním Athenských z Boeotie a jiných krajin byli vypuzeni, shromáždili se a porazili Athenské u Koroneje (447). Poněvadž pak Sparta se tvářila, jakoby zamýšlela obnoviti válku proti Athenským, propustili tito všecky své spojence jak v Řecku středním tak v Peloponnesu ze závazku spolkového. Co moc pozemní byly Atheny téměř v niveč uvedeny, neboť zbývala jim jediná Attika. Námořní moc jejich stála síce bez pohromy, a však nespoléhalo více na pevných základech; neboť oblíbeně sobě panovité chování k námořským spolčencům, počali jich sobě odcizovati. A tito čekali toliko příležitosti, za kterouž by spolek mohli přetrhnouti.

§. 23. Perikles.

Za doby právě líčené stál Perikles (od r. 468) dotud v čele správy obecní v Athenách, pokud požíval největší váž-

nosti v obci. S počátku byl mu Cimon, vítěz Eurymedonský, mocným sokem, kterýž jak v příčině dobytých vítězství, tak pro vlídnost a něžnou štědrost svou u lidu velice byl oblíben, ač jinak více k straně šlechty se klonil. Perikles děkoval vlivu svého jednak stkvělým vlastnostem osoby své, jednak chytrému přičinění svému, uvésti ve skutek zvýšené politické snahy dolejších tříd národa. Bylť on zajisté postavy ušlechtilé, dědicem znamenitého jmění po otci svém, mistrem v řečnictví, což nemálo zvyšovalo vliv jeho na lid obecný; mimo to významával se neobyčejným vzděláním. Mohl-li již pro tyto osobní přednosti nemalým vlivem jist býti, přičinil se k tomu vyšší ještě měrou politický směr jeho. Pověděno již, že ústava Solonova rozličné proměny ve prospěch chudšího lidu byla na se vzala, skrze Perikla stalo se to ale do toho stupně, že s těží byl by poznal základův jejích. Měla-li již prvé čtvrtá třída měšťanův podílů ve správě státu, učiněn jest nyní vliv její, jakožto třídy nejčtetnější, rozhodujícím odtud, že Perikles všecky vážnější věci vznášel na sněm obecní, čímž zbavil archonty vší moci. Aby účastenství lidu v sněmích ještě více se rozmáhalo, dáváno chudším občanům po vstupném; taktéž placeni jsou četní členové soudního dvoru (heliaeje). Naopak obmezena moc areopagu. Všecky tyto prostředky směřovaly k tomu, aby moc vládní dostala se z rukou zámožných a vážených osob do rukou lidu. Skrze něj panoval také Perikles až do smrti své (429), jakoby byl králem.

[Stavby Periklovy.] Perikles užíval vlivu svého v ten způsob, že Atheny skrze něho staly se předním městem v Řecku. On dokončil počaté od jiných stavby v přístavu Pirejském, zakládal loděnice a podnikal vůbec vše, cokoli zvelebovalo tržbu a poskytovalo lidu výnosné zaměstnání. Jeho nejstkvělejším dílem jsou ony velkolepé stavby, jež staly se trvalou okrasou Athen. Bylyť to zejména: 1. široké schody mramorové, vedoucí na Akropoli; 2. propyleje, nádherná totiž brána sloupová, skrze kterouž vcházelo se do vnitra hradu; 3. parthenon, chrám posvěcený Palladě Atheně, v němž spatřovala se 30 stop vysoká socha její v plné zbroji, zhotovená ze slonoviny a oděná v zlaté roucho; 4. odeum v dolejší městě, stavení, určené k muzickým cvičením a zápasům. Stavitelství řecké dosáhlo v těchto, jakož i v jiných, zásluhou Periklovou provedených stavbách vrcholu své dokonalosti.

Hlavní ozdobou byly těmto stavbám sochařské a řezbářské práce Phidiovy (432), z jehož ruky pochodila nejen právě zmíněná socha Athenina, nýbrž i mnohé jiné, jako zejména obrovská socha Diova v chrámě Olympijském. — Veliké náklady, potřebné k provedení těchto staveb, uhažoval Perikles z výročních poplatkův, jimiž vykupovali se spojenci Athenských od vykonávání vojenských povinností. Poněvadž pak nebylo od Persův žádného nebezpečení více se obávati, nebylo poplatkův vlastně ani třeba; přece však vybírali je Athenští, dávajíce takto spojencům podstatnou příčinu, stěžovati si na utlačování.

[Básnictví a vědy za doby Periklovy.] Předchozí vypravování nepodává nám ještě celkovitého obrazu působení Periklova. Záliba jeho v básnictví a vědách nezůstala bez účinku na rozvoj jejich v Athenách; on liboval si v obcování s učenci, básníky a umělci a příklad jeho docházel hojného následování, tak že v žádné době celek občanstva v Athenách nejevil takového rozumu a chuti k umění, básnictví a vědám, jako za Perikla. Ušlechtilý vkus lidu podněcoval právě umělce a básníky k největším jich vytvorům.

Ze znamenitých básníkův, kteříž životem svým jednak v tuto dobu sáhají, jednak plody svými trvalé slávy sobě dobyli, vytknouti sluší tři velké tragiky Aeschyla († 456), Sofokla († 406) a Euripida († 406), kteří všichni byli měšťany Athenskými. První z nich bojoval jako muž 45letý v bitvě u Salaminy, Sofokles čítal tenkrát 16 let, a Euripides narodil se v den bitvy Salamínské, kamž rodiče jeho z Athen byli se utekli. Předměty básní svých brali tito pěvci z kruhův pověstí domácích. Největší lyrický básník Řekův Pindar († 442), rodem Theban, obešel se kromě vlivu Athenského. — Z věd zájímala za dob Periklových přední místo filosofie (Sokrates, srov. § 25), zvláště pak dějepřava. Herodot z Halikarnassu v Malé Asii (484—408) vypravoval svým vrstevníkům dějiny velkých bojův s Persami, jichž očitými svědky na díl ještě bývali. Líbý a zajímavý způsob vypravování jeho činí ho prvním znamenitým dějepiscem i zjednal mu příjmi otce dějepřavy. Nejčelnější však místo mezi dějepisci sluší Atheňanu Thukydidovi († 402?), který sepsal dějiny války peloponesské. Xenofon, taktéž Atheňan (nar. 445), vyznamenal se jednak co filosof, jednak co dějepisec.

§. 24. Válka peloponnesská (431—404).

[První doba války 431—421.] Pramenem této pro Řecko osudné války byla řevnivost, panující mezi Spartou a Athenami, poněvadž obě města dychtíla po hegemonii v Řecku. Odpor mezi oběma státy živěn ještě základnou rozdílností ústav jejich; v Spartě panovala ponětí aristokratická, v Athenách demokratická. Příímý podnět války posel odtud, že Athenští vložili se do sporu, jež měli mezi sebou Korintští a Korcyřští o koloniální město Dyrhachium. Korintští obrátili se do Sparty o pomoc, kteréž se jim také odtud ochotně dostalo, a tak stáli brzo téměř všichni Řekové nepřátelsky proti sobě, jedni přidruživše se k Spartě, druzí spojivše se s Athenskými. Válka, která takto počala, nazývá se peloponneskou.

Válka vypukla ještě za živobyčí Periklova. On radil Athenským, nespolehati na válku pozemní, nýbrž vyhledávat štěstí válečného toliko na moři. Stalo se vedlé rady jeho; tím ale zároveň způsobeno, že Spartanští bez trestu celou krajinu Attickou spustošiti směli, poněvadž Athenští jedině na hájení svého města pomýšleli. S hrůzou patřili obyvatelé Attiky na zkázu sadů a olivových hájů; tajená nespokojenost jejich vzmohla se ještě více vypuknutím moru, který tisíce životův lidských záchvátil. Sám Perikles zemřel od něho v třetím roce války (429). Vítězstvím námořním, jehož Athenští u Antirrhia dobyli, nedali se nepřátelé jejich nikterak k pokoji nutiti.

Když pak jedno ze spolkových měst athenských, Mitylene totiž, jim se protivilo, dali Athenští, zmocnivše se města, 1000 nejbohatších měšťanů popraviti, chtěje takto ostatní spolčence zastrašiti (427). Z toho vymstili se jim Spartané, pobivše v odplatu po vzdání se města Platej obyvatele jeho, kteří povždy věrně k Athenám byli stáli. — Aby Spartu ve vlastní državě její znepokojovali, zřídili Athenští blíž města Pylu v Messenii opevněnou stanici (425). Spartanští položily k ochraně své na ostrov Sfakterii proti Pylu válečnou posádku; ale ta dostala se v nepřátelské zajetí. Uleknuvše se toho, nabízeli Spartané Athenským mír, jehož tito ale odepřeli. Tu rozmyslil sobě spartanský vojevůdce Brasidas jiný pořádek nepřátelství, pokoušeje se svésti spolčence Athenské k odpadnutí, a v skutku podařilo se mu to při městech thráckých

i macedonských. Jakkoli mezi prováděním podniknutí svého od poranění zemřel, přece byly Atheny do té míry ustrašeny, že samy počaly o mír se ucházeti. Ten zjednan konečně se Spartou prostřednictvím Atheňana Nicia (421) a měl potrvati za 50 let. Skoro vše uvedeno v stav před válkou.

[Druhá doba války. Alcibiades (421—413.)] Mír Niciův neměl však dlouhého trvání, poněvadž spolčenci Spartanští v záští svém proti Athenám dále byli zašli, než Spartané sami, a poněvadž největšího vlivu v Athenách byl dodělal se muž, jenž způsobil obnovení války jedině proto, aby sebe sama proslavil. Byltě to Alcibiades, jehož veliké schopnosti duševní dokonale rovnaly se ničemnosti povahy jeho. Ukládaje v samém Peloponnesu o získání spolčencův rodnému městu svému a přičiniv se takto k opětnému vzplanutí války (421), radil svým spoluobčanům, aby podporovali Eggestanské na Sicilii v jich boji s Syrakusami. Zanášelt se při tom zajisté smělou myšlenkou, aby vkládáním se do věcí sicilských zjednal Athenám vrchní panství nad Sicilií. Athenští uposlechli rady jeho i vystrojili velikolepé loďstvo, odevzdavše vedení jeho vedlé jiných též Alcibiadovi. I přihodilo se jedné noci před vyplutím loďstva, že všechny sochy Hermovy, rozestavené po nárožích ulic athenských, shledány jsou zohyžděné. Ze zločinu tohoto obviňován Alcibiades, kterýž, neočistiv se prvé náležitě z nařknutí takového, do Sicilie přece odplul. Za nebytí jeho v Athenách dostali se opět nepřítelivci jeho k vrchu i poručeno mu, navrátiti se a k soudu se dostaviti. On však neposlechl rozkazu toho, nýbrž ušed do Sparty, spojil se s nepřátely vlasti. — Zdar sicilské výpravy záležel nyní především na Niciovi (415). Tento však, počav Syrakusy příliš pozdě obléhati, nesvedl hrubě mnoho, i žádal odtud za posilu. Athenští poslali mu nové loďstvo i čerstvé vojsko; navzdor tomu obrátili se Syrakusští, vedení znamenitým Spartanem Gylippem, nájezdníků svých, porazili loďstvo Athenských a sevřeli vojsko pozemní, ještě 40000 mužů silné, do té míry, že na věším díle zjímáno jest nebo pobito (413).

[Třetí doba války (413—404.)] Tato hrozná ztráta dotkla se Athenských tak citelně, že Spartané o přímé válce proti nim se usnesli. Alcibiades radil Spartanům, založiti pevnou stanici na půdě attické, odkudž by Atheny bez oddechu mohli znepokojevati, poroučeje jim zároveň, aby opět ujali se po-

buřování spolčenců athenských. Úskočná rada tato potkala se se schválením i vážnými výsledky. Ale Alcibiades, zne-
 snadniv se se Spartanskými, počal pomýšletí o obnovení
 dobré shody s krajany svými. Podvodem a lstí způsobil, že
 učiněn jest jedním z admirálův athenských, a v této hodnosti
 porazil Spartanské blíž Cyziku (410). Tím zjednal sobě
 opět přízeň věčiny spoluobčanů, a tito brzo začali nevzpomí-
 nati mu více časného spolku jeho se Spartany. A však nové
 svévole a nedbání o službu způsobiley, že propustěn jest, načež
 odešel na Chersones. Štěstí válečné střídavě klonilo se sem
 i tam, až na konec Lysander učiněn jest velitelem loďstva
 spartanského. Vychován jsa v chudobě a odříkání se, zjednal
 si brzo velikou udatností a neobyčejnou otužilostí platné
 jméno. Ano když v rodném městě svém dosáhl nejvyšší
 hodnosti, zůstal vždy ještě prost vši lakoty a rozkošnictví;
 tím vřelejší byla ctižádost, která ho byla opanovala, pudíc ho
 k tomu, aby zjednal otčině své vrchní panství nad Řeckem.
 On porazil téměř až do zničení loďstvo athenské u Aegos-
 potamů (405); síla Athenských byla tím na dobro zlomena.
 Když Lysander před branami jich města na konec se objeviv,
 na nich žádal, aby se vzdali, musili z hladu tomu se pod-
 voliti. Spolčenci Spartanští mínili jedině spokojiti se doko-
 nalým zkažením Athen, jichž obyvatelé měli prodáni býti po
 jich vůli do otroctví. Ale Sparta nepoddala se jich naléhání,
 nýbrž povolila Athenským mír, začež tito závazali se
 1. strhnouti dlouhé zdi, k piraeu vedoucí, 2. vzdáti se všeho
 práva k panství nad spolčenci, dosavad drženého, a 3. uznati
 nad sebou hegemonii Sparty (404).

Alcibiades, kterýž byl se uchýlil do thráckého Chersonesu,
 nemaje se zde po bitvě Aegospotamské více bezpečna pomstou Spartanův,
 odešel do Phrygie, aby odtud dostal se ke dvoru perského krále Artaxerxa II. Spartanští, dobře tušíce, že by jim asi u krále nehrubě po-
 sloužil, žádali na satrapovi phrygském Pharnabazovi, aby Alcibiada dal
 usmrtiti. Ten skloniv se k žádosti jejich, vyslal zbojníky na uprchlého.
 Tito, aby vyhnuli se útoku přímému, zapálili dům, v němž Alcibiades
 přebýval, odpočívaje. Probuzen praskotem požáru a prodrav se ven
 plameny, chystal se k obraně, ale zahynul od šípů Persův (404).

§. 25. Následkové války peloponnesské. Atheny. Sokrates.

První následek války byl nemírný vzrůst moci Sparty. Spartanští počínali sobě všudež jako páni, zejména i tam, kde dříve Athenští byli poroučeli. Ostrovy a pobřežní města při moři aegejském musily nyní jim, podobně co prvě Athenským, odváděti poplatek, jenž vyměřen jest na 1000 talentův; oni pak hleděli panství svému odtud trvání zjednati, že všudež činili se nepřátely ústav demokratických, zavádějíce vlády oligarchické, kterýmiž dána jest moc v ruce desíti mužův. Jim na pomoc vkládány do měst posádky, v jichž čelo staven spartanský velitel (harmosta).

[Atheny.] I vláda v Athenách dána jest v ruce oligarchů, jichž čítalo se třicet a kteří na ochranu sebe měli posádku spartanskou. Těchto 30 tak zvaných tyrannův zneužívalo moci své způsobem tak hnusným, že popravy a loupeže, páchané na poctivých občanech, staly se denním pořádkem; nejhůře počínal sobě v tom způsobě ukrutný Kritias. Byloť obecnou žádostí Athenských, aby učiněn byl konec této hrůzovládě. Touhu spoluobčanů svých splnil Thrasybul, jenž shromáždil kolem sebe nespokojence a psance Athenské, za jich pomocí zmocnil se piraeeu (403). V bitvě, kterou s 30 tyranny svedl, zvítězil Thrasybul a poněvaž v ní padl schopný Kritias, vzalo panství oligarchů za své. Sočení, vzniklé nedávno mezi spartanským králem Pausaniem a zakladatelem oligarchie Lysandrem, způsobilo, že Sparta povolila mír Athenským, odkudž ve městě opět demokracie dostala se k vrchu.

[Sokrates.] Svoboda Athenských, sotva zase dobytá, poskvřena jest jimi samými odpravením nejšlechetnějšího jich spoluobčana, Sokrata (399). Jsu synem sochaře, provozoval Sokrates s počátku umění otcovo, později ale oddav se výhradně na studia věd, stal se nejčelnějším z řeckých filosofů. Snažení jeho směřovalo především k tomu, aby pravdy všude se dopátral, jí pak, pokud sám jí byl poznal, i jiné vyučil, učině takto konec klamu a lži. Žilť při tom velmi sprostně, chodě bos a uskrovnuje se, jakž moha, v potřebách svých. Tak stal se svým spoluobčanům vzorem sebezapírání a lásky k pravdě. Nejslavnější muži onoho věku shodovali se s ním nebo chodili k němu do učení, jako na př. Alcibiades, Xenofon, Platon a j. Jakož jednak nacházel učeníky a stoupence sobě věrné, tak zase potkával se s zarputilými odpůrci zvláště mezi těmi, kdož vychloubali se, že drží všelikou moudrost a rozsáhlé vědomosti (sofisté), jichž nevědomost ale Sokrates zjevnou učinil. Obža-

lovalit ho tedy veřejně, jako by zapíral bohy a kazil mládež svým učním. Když proto Sokrates k soudu byl obeslán, ukázal k obhájení sebe na svůj život, tvrdě, že vždy usiloval o to, aby učinil lidi šťastné a ctnostné. Hrdá řeč tato popudila soudce, očekávající, že bude snad za milost prositi; věcina nalezla o vině jeho i odsoudila ho k smrti. Přátelé jeho chtěli mu útěku dopomoci, ale Sokrates odpověděl: „Což ne učili jsme se, že jest přední povinností občana, aby poslušen byl zákonům? Dlouho přebýval jsem pod zákony otčiny své, užívaje dobrodiní jejich; nač bych nyní, ano něco málo lidí obrací je na mou záhubu, před nimi měl utíkat?“ Tak očekával smrt s myslí klidnou a veselou i vypil bez okolků podaný sobě pohar s utrýchem (899).

Způsob vyučování, jímž Sokrates žáky své k sobě poutati dovedl, byl stejnou měrou jednoduchý jako srozumitelný. K Alcibiadovi, který záhy již vroucně k němu byl přilnul a s počátku z přílišné ostýchavosti veřejně řečniti sobě netroufal, pravil Sokrates: Bál-li by se, mluvíti před ševcem? — Ó ne. — Anebo by do rozpaků přišel před kotlářem? — Zajisté ne. — Ale kupce by se snad zalekl? — Také ne. — Z takových hle lidí skládá se tedy lid athenský; samotných se nebojíš, proč by se jich tedy obával, vida je po hromadě!

Jednou stěžoval sobě jistý Atheňan, že jest v Athenách mnoho peněz k živobytí třeba. Vypočítal, jak drahý je oděv nachový, jak drahá vzácná vína a jiné neobyčejné věci. Sokrates prováděl ho na to po rozličných krámech, kdež prodávaly potraviny; a hle mouka i olivy nebyly drahé. Po té uvedl ho v krám, kde lacino prodávaly se sprosté látky na oděv. Na konec pak doložil Sokrates: Hle, shledávám, že jest v Athenách lacino.

Sprostný a zcela zvláštní způsob učení a živobytí Sokratova nezůstal bez posměvačův. Aristofanes, vrstevník jeho, nejslavnější ovšem básník veseloher mezi Řeky, učinil si v jedné frašce z něho smích, ač beze všeho práva; neboť líčil ho tak, jakoby záhubnou lžimoudrost sofistův rozšiřoval, ač v pravdě úhlavním jí byl nepřitelem. — Filosofické učení Sokratovo snažili se doplniti a zdokonaliti četní jeho žáci a nástupcové, z nichž Platon († 348), pak Aristoteles († 322) největší došli slávy.

§. 26. Války v Asii a Řecku.

Jedním ze zlých následkův, jež zplodily války peloponneské, bylo žoldnéřství. Až do války peloponneské vyhledávali totiž Řekové výživy své výnosem obchodu, průmyslu a zemědělství, válečnictví nepokládáno nikdy za pramen výživy. Té doby však byla mládež řecká do té míry válečnému zaměstnání přivykla, že si je oblíbila co zvláštní řemeslo, táhnouc se tam, kde kynula naděje dobré kořisti.

První práce čekala řecké žoldnéře v Asii. — Proti Artaxerxovi II., který toho času panoval v říši perské, vzbouřil se totiž mladší bratr jeho Cyrus, pokoušeje se strhnouti na sebe panství v říši za pomoci řeckých námezdníků. V rozhodné bitvě u Kunaxy (401) ztratil však život a žoldnéři řečtí shledali toho potřebu, nastoupiti návrat k domovu, kterýž spojen byl s nevyslovnými svízely a ustavičným nebezpečenstvím. Řídíce se radou vojevůdce a potomního dějepisce Xenofonta, vykonali jej však šťastně, vydavše takto svědectví o dokonalém rozkladu říše perské a málomocnosti panovníka jejího, jenž s obrovskými vojsky svými nestačil zmoci několik tisíc cizincův, od domova odloučených.

Když tento pokus odboje se nezdařil, strojí se perský satrapa Tissaphernes, uvéstí Řeky maloasijské opět pod panství perské. Spartanští přispěli stísněným na pomoc (399) i domohli se zvláště vedením krále svého Agesilaje (od r. 396 př. Kr.) takových úspěchův, že mohli již i na zničení říše perské platně pomýšleti. Kořistice z dobytých výsledkův, spatřili se však pojednou zdrženy domácími různicemi. Persové byli totiž k vlastní obraně své toho potřebu shledali, poskytnouti některým řeckým státům peníze, aby způsobili Spartanským válku domácí. Na rychlo vznikla v Řecku jednota Thebanských, Argivských, Korintských i Athenských, jejíž vojska zvítězila u Haliartu nad Lysandrem a Spartany. Tu povolán z Asie Agesilaus nazpět, kterýž porazil nepřátely Sparty u Koroneje (394); ale výsledkové vítězství značně zkrácení jsou porážkou loďstva Spartanského u Knidu skrze Atheňana Konona, kterýž perskými penězi loďstvo byl vystrojil. Touto porážkou ztratila Sparta panství nad ostrovy a městy pobřežními.

Válka trvala ještě za několik let a vedena s větší díl perskými penězi. Athenským, kteří znova byli opevnili město své, dostalo se v osobě Iphikrata výtečného vojevůdce, jenž nemálo přičinil se k nápravě vážnosti rodného města svého. Sparta, nejsouc podobně s to, aby ve válce pokračovala, jako druhdy Atheny na sklonku války peloponneské, smluvila se konečně skrze jednatele Antalcida jak s Persami tak se státy řeckými o tak zvaný mír Antalcidův (387).

Podlé znění jeho připadlo 1. panství nad Řeky maloasijskými opět králi perskému, 2. všechny státy a ostrovy řecké

prohlášeny jsou za svobodné; za to přestati měla mezi nimi všeliká hegemonie. Toliko zachováno jest Athenám panství nad několika ostrovy a Spartě nad Messenií, Thebám naopak uloženo vzdáti se panství nad Boeotíí. Tak zůstala Sparta i po uzavření míru nejmocnějším státem v Řecku, a však proslavené vymoženosti časův minulých, svoboda totiž kolonií maloasijských od jha perského, ošemetně v šanc dána.

§. 27. Theby. Epaminondas.

Mírem Antalcidovým nevrátil se však do Řecka žádoucí pokoj; státové v moci své zkrácení toužili po dřevní velikosti, jiní pak vždy domnívali se, že nepomstili s důstatek způsobených sobě křivd. Nad jiné byla to páuovitost Spartanských, kteráž připravovala Hellenům nejhorší bídy; neboť vystupovali nepřátelsky proti všem spolkům, jež tu i tam tvořily se nikoli na potlačení druhých, nýbrž toliko na vzájemnou obranu. Na Thebách, jichž vynikající postavení v Boeotii Spartanským bylo nejvíce proti mysli, dopustili se zejména svrchovaného násilí. Lstivě zmocnil se totiž spartanský vojevůdce Phoebidas hradu Thebského Kadmeje (383), což způsobilo pád posavadní vlády národní v Thebách a dosazení na místo její jiné, Spartanům příznivé. Teprve po čtyrech letech zvrhl Pelopidas se zástupem thebských úskoků nenáviděnou moc samozvanců a přinutil posádku spartanskou vyjít z města. Rychle dostaly se nyní Theby k vrchnímu panství v Boeotii. Sparta nemínila Thebáským síce vzpomínati zahánání posádky své, za to však chtěla na nich, aby zřekli se hegemonie v Boeotii; oni ale neposlechli a tak nastala nová válka.

Šťastnou náhodou měli Thebanští mezi sebou dva muže velikých schopností, zmíněného totiž Pelopidu a Epaminonda, kteřížto oba se vzácnou jednomyslností a beze všeho sobectví pracovali k blahu otčiny své. Při posledním chválí se nad jiné vzdělání jeho, jakož i veliká nežíštnost při vší chudobě. Perskému jednateli, podplatiti ho chtějícímu, odpověděl: Šetři svých peněz, neboť je-li vůle krále tvého otčině mé na skutečný užitek, vyplním ji zdarma, je-li jí ale na škodu, nepostačí všickni pokladové pána tvého, abych zpronevěřil se povinnosti své.

Za války mezi Spartou a Thebami byli Pelopidas i Epaminondas mezi vůdci vojska thebanského i dobyli nad Spartany stkvělého vítězství u Leuktry (371). Vítězstvím tímto zjednaly si Theby mnoho spojenců, tak že staly se první mocí v Řecku, potáhnuvše četné státy v hegemonii svou. Thebanští trvale těžili z vítězství svého. Oni dovedli toho při Arkadských, že založeno jest spolkové město Megalopolis, kteréž v podobě velkého vojenského tábora mělo se proti Spartě státi nepřemožitelnou hradí k severu; vzbudivše pak Messenské k svobodě, zasadili tak Spartanům ránu smrtelnou. Tito bránili se zoufale proti ztrátě země, již byli za plná tři století výbojně drželi, a však poraženi jsou opět v bitvě u Mantineje od Thebánských i se spolčenci svými (362). K nenahraditelné škodě Thebánských zraněn jest však v této bitvě na smrt i vůdce jejich Epaminondas. Když vyslovili jsou se lékaři, že vytažení oštěpu okamžitou smrt bude míti v zápětí, zanechal ho Epaminondas v ráně, dokud nedošla zpráva o vítězství Thebánských. Poradiv ještě k míru krajanům svým, vytáhl železo z prsou a skonal. Všecky státy řecké uzavřely na to mír, kterýmž uznána jest samostatnost Messenska. Spartě nezbyvalo, leč oželeťi tuto ztrátu. Ale již blížila se z Macedonie bouře, o kteréž bylo psáno, že konec učiní samostatnosti všech státův řeckých.

§. 28. Filipp II. Macedonský.

[1. Macedonie.] Severně Řecka prostírá se hornatá, úrodnými však dolinami proniknutá vysočina Macedonská. Za dob Filippa II. činily hory Kambunské, pohoří Pindus a Skardus, řeka Nestus a moře aegejské hranice její. Řeky její jsou: Nestus, Strymon, Axios a Haliakmon. Čelnější města byla: Pydna (bitva 168), Pella, staré stoliční město králův, Thessalonike (nyní Salonichi), Olynth; Potidaea, Amphipolis a Filippi (bitva 42 př. Kr.).

[2. Starší dějiny Macedonie.] Macedonští byli národ smíšený, vzniklý z rozličných kmenů, mezi nimiž nacházeli se i Pelasgové i Dorové, tak že Macedonští byli na díl krve řecké. Předkové Filippa II. nepanovali hned s počátku nad celou Macedonií, nýbrž jen v krajině Aegské, ale od 7. století př. Kr.

zveličovali ač znenáhla, přece bez ustání své panství. Když pak v době následující řecké osady prostřely se po celém půlostrově Chalcidském, opanovavše vůbec pobřežní krajiny macedonské, podobalo se nejednou, že samostatnost Macedonie na dobro za své vezme. A však netoliko tomu, nýbrž i druhému, se strany Persův totiž hrozícímu nebezpečení uměli vyhnouti se panovníci macedonští jednak nemalou houževností politickou, jednak vřelým přilnutím k osvětě řecké, obracující výhody její ve vlastní užitek a zřídivše zejména také válečnictví své podlé vzoru řeckého.

Spory, vzniklé v první polovici 4. století př. Kr. v lůně rodiny královské, byly by zatím ovoce dlouholeté píše bez mála zmařily. Došloť konečně i na to, že přinucena jest Macedonie k spolku s Thebami, a že Filipp, mladší syn krále Amynta II. († 369), jako rukojmí do Theb jest odveden (365). Zde prodléval mladý králevic po tři leta v sousedství a stycích s muži, jako byli Epaminondas a Pelopidas, i naučil se tudíž nejlépe posuzovati přednosti a nedůstatky řeckého života. Když potom do vlasti se navrátil, zmocnil se za nedlouho vlády, odstraniv synovce svého, jenž měl podstatného práva k trůnu (359).

[Filipp II.] Filipp zamýšlel veliké věci vzhledem k panství svému. Prvé však provedl dokonalou změnu domácího válečnictví i hleděl připoutati k sobě šlechtu, porůznu v zemi žijící, a získati ji k pravidelné službě u vojště. Základ vojska činila tak zvaná falanx. Byltě to pluk vojenský o těžké zbroji, 16 řad hluboký a k tomu určený, aby neudolatelným útokem protrhoval řady nepřátel. Dokončiv opravy u vojště, pracoval Filipp bez oddechu o podrobení řeckých kolonií v Macedonii. Kde zbraň nepomohla, tam užil úplatkův s takovým výsledkem, že mu nikdo na děl nestačil se protiviti. V mnohých městech řeckých, obzvláště pak v Athenách, poznávali nebezpečení, hrozící od ustavičného šíření se moci macedonské, ale než by koloniím v tísní jejich na pomoc byli přispěli, zapletli se Athenští do války s vlastními spolčenci, kteréž si z dob míru Antalcidova opět byli získali, obcházejíce se s nimi s podobnou pánovitostí jako prvé. Atheny propustivše následkem války spolkové (357—355) díl spolčenců ze závazku, vzali tím pohromu v moci své, ano zatím Filipp panství nad celou Macedonií znenáhla k sobě potáhl.

§. 29. Filipp vkládá se do věci řeckých.

Filipp osvědčoval v dosavadních bojích velikou statečnost, vzdoruje všestrannému nebezpečení i pokrývá se čestnými ranami; protož mohl dokonale spoléhati na své výborně vycvičené vojsko. Snaha jeho směřovala nyní k tomu, jak by za dobrou příležitostí mohl vložit se do věci řeckých, za kterouž by panství své také na Řecko vztáhl. V zaslepenosti své podal mu ji Řekové sami v tak zvané svaté válce (356). Podnět k této válce nadešel odtud, že Phokejští, vzavše posvátnou půdu pod pluh, odsouzeni jsou od sjezdu Amfiktyonův k peněžité pokutě. Na místě, co by zaplatili, zmocnili se náčelníci Phokejských, Filomelus a Oenomarchus, nejen nahromaděných v Delfech peněz, nýbrž i slibných darův z předešlých století: zlatých nádob, věnců i uměleckých děl nesmírné ceny i užili jich jednak na placení žoldu četnému, schválně najatému vojsku, jednak v podobě darův lidem oblíbeným. Hněv, pošlý z takového plenu pokladů chrámových, byl v Řecku neobyčejný; Phokejští však dosáhli, co chtěli, i bránili se s prospěchem za pomoci svého nájemného vojska proti Thebánům, Lokrům a Thessalským, až konečně povolán na pomoc proti nim Filipp Macedonský. Týž byl zatím pokračoval v boji proti osadám řeckým v Macedonii, dobyl mocného Olynthu (348) a zničil potom 32 kolonií na půl-ostrově Chalcidici. Místo aby se mu Řekové jako nejhoršímu nepříteli samostatnosti své byli opřeli, otevřeli mu právě nyní sami cestu k rozhodujícímu vlivu na věci řecké. On učinil rychlý konec válce s Phokejskými; přemožení byli za trest jako lidé kletí ze spolku amfiktyonského vyloučeni a zdi jejich měst strženy, tak že sklesly na pouhé vsi. Na místě Phokejských přibrán jest do spolku amfiktyonského Filipp.

§. 30. Zničení svobody řecké. Demosthenes.

V Athenách požíval té doby největší vážnosti Phokion. Byltě to muž původu dosti nízkého, kterýž však nezpronevěřil se dřevní prostotě ani v lesku pozdějšího postavení svého; vídán jest zajisté v ulicích Athenských o bosých nohou a bez pláště. Jeho skrovnost a neporušenost nestačovaly však dobám

tak nebezpečným; byl příliš milovníkem míru, než aby byl býval s to, odvrátiti hrozící nebezpečení se strany Macedonie. Mysl jeho k míru se klonící podporována účinně řečníkem Aeschynem, jenž, od Filippa jsa uplacen, snažil se udržovati Athenské v slepé důvěře k domnělé dobré vůli krále Macedonského. Za to dostalo se Filippovi v osobě Demosthena, nejslavnějšího řečníka mezi Řeky, úblavného a neoblomného nepřítel.

Když Demosthenes poprvé na řečništi se objevil, strhl se mezi posluchači jeho uštěpačný smích, neboť nedovedl hlásku R správně vyslovovati. Po mnohé měsíce vzdaloval se potom veřejnosti, cviče se ve vyslovování nesnadné sobě hlásky. Aby nepřišel v pokušení vyjítí z domu, dal si hlavu s polovice oholiti a věda, že rozpále se, vždy jedním ramenem potruhuje, zavěsil nad sebou meč, tak aby při sebe slabším pohnutí sám se zranil. Chtěje hruď svou rozšířiti a zvučnost hlasu zvýšiti, cvičival se v řečech na břehu mořském, aby příboj vln a tím i po čase hluk lidu na sněmích překřičel. Osmkrát přepsal prý slavné historické dílo Thukydidovo, aby osvojil si vnady slohu jeho. Tak dosáhl na konec železnou vytrvalostí jakož i velikými schopnostmi svými prvního místa mezi řečníky starého světa.

Dávno již byl prohledl Demosthenes zámysly Filippovy a proto napomínal neustále Athenských, aby měli se na pozoru, domlouvaje jim důtklivě, aby zřekli se dosavadní řevnivosti na jiné státy řecké a spojili se s nimi na potlačení společného nepřítel. Pohříchu potkal se tu jen s částečným úspěchem, a to již pozdě. — Na sjezdu Amfiktyonův r. 339 bylo, jako dříve Phokis, nyní i město Amphissa obžalováno z osetí posvátné půdy; snešeno se na potrestání města a vykonání jeho svěřeno Filippovi. Rychle vzdvihl se tento k vyřízení rozkazu sobě daného, zmocnil se však cestou města Elateje a opevniv je, zjevil se tak, že mu nejde o potrestání Amphissy, jako spíše, aby pevně stanul v Řecku samém. Nyní teprv prohlédli Athenští i Thebští hrozící jim nebezpečení i spojivše se, vytáhli proti Macedonskému k Chaeroneji. Zde však byli poraženi a tak pochována jest samostatnost Řeka. Theby donuceny jsou k přijetí válečné posádky a státy řecké k uznání svrchovanosti krále Filippa. Jediné Sparta zachovala svou nezávislost, čímž ale Řecku platně neposloužila. Na obecném sjezdu v Korintě usnešeno se pak o válce proti Persám a vrchní velení odevzdáno Filippovi; měloť nyní Řeko pachtiti se za velikost Macedonie.

tak nebezpečným; byl příliš milovníkem míru, než aby byl býval s to, odvrátiti hrozící nebezpečnoství se strany Macedonie. Mysl jeho k míru se klonící podporována účinně řečníkem Aeschynem, jenž, od Filippa jsa uplacen, snažil se udržovati Athenské v slepé důvěře k domnělé dobré vůli krále Macedonského. Za to dostalo se Filippovi v osobě Demosthena, nejslavnějšího řečníka mezi Řeky, úhlavního a neoblomného nepřítel.

Když Demosthenes poprvé na řečništi se objevil, strhl se mezi posluchači jeho uštěpačný smích, neboť nedovedl hlásku R správně vyslovovati. Po mnohé měsíce vzdaloval se potom veřejnosti, cviče se ve vyslovování nesnadné sobě hlásky. Aby nepřišel v pokušení vyjítí z domu, dal si hlavu s polovice oholiti a věda, že rozpále se, vždy jedním ramenem potruhuje, zavěsil nad sebou meč, tak aby při sebe slabším pohnutí sám se zranil. Chtěje hruď svou rozšířiti a zvučnost hlasu zvýšiti, cvičival se v řečech na břehu mořském, aby příboj vln a tím i po čase hluk lidu na sněmích překřičel. Osmkrát přepsal prý slavné historické dílo Thukydidovo, aby osvojil si vnaď slohu jeho. Tak dosáhl na konec železnou vytrvalostí jakož i velikými schopnostmi svými prvního místa mezi řečníky starého světa.

Dávno již byl prohledl Demosthenes zámysly Filippovy a proto napomínal neustále Athenských, aby měli se na pozoru, domlouvaje jim důtklivě, aby zřekli se dosavadní řevnivosti na jiné státy řecké a spojili se s nimi na potlačení společného nepřítel. Pohříchu potkal se tu jen s částečným úspěchem, a to již pozdě. — Na sjezdu Amfiktyonův r. 339 bylo, jako dříve Phokis, nyní i město Amphissa obžalováno z osetí posvátné půdy; snešeno se na potrestání města a vykonání jeho svěřeno Filippovi. Rychle vzdvihl se tento k vyřízení rozkazu sobě daného, zmocnil se však cestou města Elateje a opevniv je, zjevil se tak, že mu nejde o potrestání Amphissy, jako spíše, aby pevně stanul v Řecku samém. Nyní teprv prohlédli Athenští i Thebští hrozící jim nebezpečnoství i spojivše se, vytáhli proti Macedonskému k Chaeroneji. Zde však byli poraženi a tak pochována jest samostatnost Řecka. Theby donuceny jsou k přijetí válečné posádky a státy řecké k uznání svrchovanosti krále Filippa. Jediné Sparta zachovala svou nezávislost, čímž ale Řecku platně neposloužila. Na obecném sjezdu v Korintě usnešeno se pak o válce proti Persám a vrchní velení odevzdáno Filippovi; měloť nyní Řecko pachtiti se za velikost Macedonie.

Filipp pospíšil sobě nyní, přichystati se náležitě k výpravě proti Persám, ale než se tak stalo, zabit jest úkladně (336). Žárlivá choť jeho Olympias viněna jest z původu této vraždy.

D. Monarchie Alexandra Velikého a říše z ní vzniklé.

§. 31. Alexander Veliký (336—323).

Alexander čítal při smrti otce svého Filippa II. teprv 20 let. Požíval výborného vychování, měl učitelem věd Aristotela. Vynikaje silou i obratností těla, vyznamenával se již záhy ve válce. Poněvadž pak za to se mělo, že by s těží asi vyrovnal se tak znamenitému panovníkovi, jakým byl otec jeho, domnívali se Řekové i jiní národové, kteří s nevolí jeho macedonské nesli, že smrtí Filippovou nadešla doba osvobození jejich. A však Alexander potlačil rychle hnutí jejich a přinutil Helleny, že i jemu svěřili vrchní velení v obmyšlené proti Persám válce. Když pak Theby, nedobře zpravené o smrti jeho, pozdvihly se, přikvapil Alexander a vzav město útokem, hroznou nad ním vykonal pomstu. Obyvatelé prodáni jsou do otroctví; z toho vyňati jsou jedině potomci básníka Pindara, kněží a hosté macedonští.

[Válka proti Persii.] Výprava proti říši perské vzala nyní se vší opravdivostí svůj počátek. Alexander vytrhl do Asie v čele 30000 mužů pěchoty a 4500 jezdců i potkal se poprvé s Persami při řece Graniku. Memnon, vojevůdce tehdejšího krále Persův, Daria III., který se mu zde v čele 110.000 mužův postavil, poražen jest dokonale (334). Zajisté by byl vítěz sám, dav se prudké chrabrosti své unéstí, v bitvě vzal konec života svého, kdyby Klitus napřážené rámě nepřitele jedním rázem nebyl přefal. Následkem bitvy u Granika vzalo za své panství Persův v západu Malé Asie.

Bez překážky postupoval Alexander nyní do Karie, Lycie a Phrygie. V Gordiu, stoličném městě Phrygie, chován byl v chrámě vůz, při němž nacházel se uzel uměle spletený; kdo by ho dovedl rozvázati, ten podle proroctví stane se prý

panovníkem Asie. Zvědév o tom Alexander, rozťal uzel mečem a vzbudil tím při lidu důvěru v sebe.

Darius sebrav zatím nové vojsko, opřel se poznovu nepříteli blíž Issu (333). Ale i zde opanoval Alexander vítězně pole, více než 100000 Persův pobito. Pro veliké množství mrtvol nemohl vůz Dariův s místa se hnouti, tak že král, aby v zajetí nepadl, shledal toho potřebu, z něho vystoupiti a na koni spásu vyhledávati. Rodina jeho dostala se nepříteli do rukou, jenž s ní poctivě naložil. — Následkem tohoto vítězství získal Alexander Phoenicii, Syrii a Egypt. Město Tyrus, chtějící zachovati sobě svobodu, vzato po sedmiměsíčním obléhání a obyvatelstvo prodáno do otroctví. V Egyptě položil Alexander základy k městu, řečenému po něm Alexandria, kteréž brzo potáhlo k sobě tržbu světovou.

Když vrátil se Alexander opět do Asie, žádal ho Darius za mír, nabízejí mu zaň polovici říše, jakož i ohromné sumy peněz jmenem vykupného za svou zajatou rodinu. Alexander zamítl všecky návrhy, chtěje samojediný panovati v Asii, a tak nezbylo Dariovi, leč připravovati se na nové boje. Napjal tedy všecky síly pozůstalých ještě částí říše a shromáždil okolo sebe vojsko, vždy ještě několik set tisíc pěších a 40.000 jezdců čítajících, a však podlehl i s touto mocí u Arbely a Gaugamely (331). Zanechav všech svých pokladův, utekl se do soutěsek v Medii; pokoušeje se zde naposled sebrati roztroušené zbytky vojsk svých, zavražděn jest úkladně od Bessa satrapy (330). Alexander zajav později zbojce, dal ho utratiti.

Zatím dobýval Alexander pozůstatkův říše perské. Veliká města Babylon, Susa i Persepolis dostala se i s velikými poklady svými v moc jeho a on stal se nyní v pravdě panovníkem celé říše. Obrovské výsledky, jichž se dodělal, postavily však záhy hrázi mezi ním a posavadními společníky jeho ve válce; neboť počal pokládati se co nějaký asijský král za vznešenějšího svých poddaných.

Při hostině, již vedlé Alexandra přítomni byli vznešenější Macedonové, velebeni jsou nestřídmě skutkové jeho a stavěn nad samého Herakla. Klitus vínem rozjařen, odporoval tomu i jal se nebožtíka krále Filippa vynášeti na ujmu syna. Alexander, jenž s nikým nechtěl býti více na roveň staven, rozlíciv se z toho, sáhnul po zbrani, ale ta byla již prvé opatrně uklizena. Klita odvedli zatím přátelé jeho, ale za nedlouho

vrátiv se opět, jal se pokračovati v posměšných řečech svých. Tu vytrhl Alexander poblízku stojícímu strážníku kopí z ruky a probodl jím posměvače (328). Po spáchaném činu zmocnila se ho trpká litost; vrhl se na mrtvolu a nepožil po tři dni pokrmu.

Alexander, doplniv vojska svá přemoženými Persami, pokusil se též o podrobení Indie (327). Poraziv mocného indického knížete Pora, postoupil až k řece Hyphasi; ale nespokojenost Macedonských, kteří v dobrodružných pochodech těchto neměli více zalíbení, a snad i jiné méně známé příčiny přinutily ho, navrátiti se (325). Usadiv se na čas v Susách, vystrojil zde velikolepé slavnosti na počest sňatku svého s jednou z dcer Dariových. Již prvé (328) byl se zasnoubil s Roxanou, dcerou jistého knížete v Baktrii. Příkladu jeho následovalo více 10000 macedonských bojovníkův, kteří téhož dne pojali dívky asijské za ženy.

[Pokusy Alexandrovy o pevné zřízení říše.] Alexander, založiv obrovskou říši, jal se nyní na to pomýšleti, jakby části její pevně a bytelně spojil. Zakládal tedy pozemské i vodní dráhy, jakož i početná města v nejodlehlejších částech říše. I podobalo se, že osvěta hellenská, která všudy počala se šířiti, povolána jest obemknouti svazkem duchovním ohromnou říši a sblížiti části její. Alexander nehodlal učiniti Macedonské panujícím národem v říši své, chtěje postavití na roveň vítěze s přemoženými. Snadno jde tudíž na rozum, že Macedonští tím se znepokojovali; i dávaliť nevoli svou rozličným způsobem na jevo, horšice se nad to ještě nemálo z namáhání, kterých bez ustání na nich vyžadováno. Alexander, chtěje odbojných zbaviti se, uzavřel, 10000 macedonských veteránů s bohatými dary domů poslati. Když úmysl jeho vešel v obecnou známost, zmocnila se Macedonských veliká nevole, i jali se mu činiti výčitky, že chce veteránů jen proto prázden býti, aby obklopil se barbary, i žádali vesměs za propuštěnou. Popuzen těmito výčitkami dal Alexander 13 náčelníkův vzpoury hoditi do Tigridu i oslovil pak vojsko řečí, v níž dokazoval, že byli Macedonští dříve jen chudým pastýřským národem a že jím a otcem jeho teprv dostali se na vrchol moci a bohatví. Pak zůstavil všem na vůli, odejíti a doma se přiznati, že zanechali krále svého při Tigridu v ochraně přemožených Asiatův. Po té ustoupil a nedal se po dva dni nikomu viděti. Když přeslechli Macedonové, že výhrůžku, jakby spojití se chtěl na dobro

s přemoženými Persami, beře do opravdy, nahlédli pošetilost vzdoru svého i prosili za odpuštění. Dlouho dav se prositi, učinil jim Alexander na konec po vůli, načež po velikých smírčích hodech uvedeno jest ve skutek propuštění veteránův.

[Smrť Alexandrova.] Alexandru dostalo se od přírody nej-
ušlechtlejších darů ducha i těla: vznešený rozum, nevyrovnaná
udatnost, milovnost pravdy, oddanost přátelská, velikomyslnost
a vytrvalost v nesnázích všeho způsobu činily ho již člověkem
znamenitým. Když však nad to štěstí bez překážky jemu
přálo a on dodělal se výsledkův, jako žádný smrtelník před
ním, podešla ho neskrocená pýcha i podával se snadno ne-
zřízené prchlosti, připomenuto-li, že jest toliko smrtelníkem.
Vysokomyslnost jeho zračila se zvláště v tom, že po způsobu
asijských králů žádal pro sebe božské pocty. U prostřed
nových návrhů na proskoumání moře kaspijského a dobytí
Arabie zemřel následkem přílišného namáhání a rozčilení
r. 323, čítaje 32 let a 8 měsíců, výbojce, jemuž podobného
svět posud nepoznal.

§. 32. Nepokoje po smrti Alexandrově a rozebrání říše jeho.

Říši Alexandra Velikého, kterouž zakladatel její byl
příliš krátký čas spravoval, nebylo souzeno dlouhého trvání,
poněvadž nedostávalo se jí dědice, Alexandra hodného. Vojsko,
kteréž nyní počalo rozhodovati, uznalo Alexandra Aega,
pohrobniho syna Alexandrova z manželky Roxany, a Filippa
Arrhidaea, blbého syna Filippa II. (nevlastního bratra Ale-
xandra Velikého) za krále. Poněvadž nikdo z nich nebyl
k panování způsoben, převzal vladařství Perdicas; neboť
zdál se k tomu býti určen od zemřelého panovníka, jenž mu
byl na smrtelném loži podal prsten pečetní. Spravou provincií
podělení jsou nejčelnější generálové. Když zvěst o smrti Ale-
xandrově došla do Řecka, vzdvihli se Athenští, podněcováni
Demosthenem, aby svrhli se sebe jho macedonské. Ač dostalo
se jim četných přívržencův, byli přece poraženi, Atheny samy
padly do rukou nepřátel i přinuceny jsou přijíti posádku
macedonskou. Demosthenes, jenž měl vydán býti vítězům,
hledal spásu v útěku; že se mu však nezdařilo, požil
jedu (322).

Po předčasné smrti Perdiccově (321) nebylo ani řeči více o nějakém skutečném vladařství říšským; neboť místodržící vládli podle chuti, aniž skrývali se tím, že užijí každé příležitosti, potáhnouti k sobě svěřené provincie i držeti je jako samostatní králové. Královská rodina sama klestila jim k tomu cestu; neboť záští, jímž členové její vespolek pronásledovali se, způsobilo, že v málu letech všichni násilným způsobem životy své ztratili. Místodržitelé, kteří pomálu titul královský byli přijali, táhali se dlouho o kořisť, pána nemající, dokud bitva u Ipsu (301), v kteréž panství chtivý Antigonus poražen byv, rozlehlé državy své v Asii ztratil, nerozhodla o konečném rozdělení říše. Po té vzniklo z rozvalin monarchie Alexandra Velikého platně několik říší, z nichž čelnější byly: 1. Macedonie a Řecko, 2. Syrie a 3. Egypt. Z menších říší, které odštěpením se od věcíh teprv později samostatnosti došly, zasluhuje zvláštní připomínky Palaestina.

§. 33. Macedonie a Řecko.

V těchto zemích panoval po bitvě u Ipsu až do své smrti (296) zůřivý Kassander. Různice mezi syny jeho způsobily, že střídali se v Macedonii mnohonásobně panovníci, až posléze Antigonus Gonatas, vnuk poraženého blíž Ipsu Antigona, panství se zmocnil (278) a potomkům svým je zachoval. Řecko samo odtrhlo se v těchto bojích od Macedonie i pečovalo nyní o zachování nezávislosti. Mnohoslibné bylo v té příčině vzniknutí tak zvané jednoty achejské, neboť podobalo se, že učiní konec nesvornosti řeckých států. Tato jednota zahrnovala v sobě nejen achejské, ale i některé jiné státy, jak v Peloponnesu tak v středním Řecku; v čele jejím byli dva vévodové (strategové) a písař zemský č. spolkový (grammateus). Nejvíce přičinil se k rozvoji této jednoty Aratus Sikyonský.

Kdyby všechny státy řecké byly k tomuto spolku přistoupily, ješť nepochybné, že by Řecko zase čestné místo ve světě bylo zaňalo. Ale zmíněný spolek měl ve vlastním domově svém soky, zejména Spartu, jakož i spolek aetolský, obsahující netoliko Aetoly, nýbrž i jiné státy v Řecku středním a Thessalii, a dychtící po možném rozšíření. Spolek achejský napaden ješť nejprv od Sparty; nemaje však dosti síly, aby jí

udolal, obrátil se o pomoc ku králi macedonskému, Antigonu Dōsonu (230—221).

Ochotně propůjčil se Achejským král, spatřuje v tom dobrou příležitost k dosažení toho, oč již dva z předchůdcův jeho marně byli se pokoušeli, podrobiti sobě totiž Řecko. Vojsko jeho, spojené s vojskem spolku achejského, svedlo se Spartanskými bitvu u Sellasie (222), v kteréž byli tito do té míry potřeni, že, nevzpamatovavše se nikdy více z této porážky, odtud takořka jen živořili. Spolek achejský, k němuž nucena jest Sparta přistoupiti, stál nyní pod ochranou macedonskou, co zatím spolek aetolský, aby ušel podobného osudu, skoro potom připojil se k Římanům. Moc Říma, obrovsky se vzímající, rozhodovala odtud platně o osudech Řecka.

Spartané zachovali dřevní sprostnost svou až do války peloponneské, ale odtud způsobilo bohatví, jehož dostalo se jim jednak jako vítězům nad Athenami, jednak co pánům tolika ostrovů i měst, v posavadním jich životě veliký převrat. K tomu přišlo, že počet vlastních měšťanův ustavičnými válkami napořád řidnul, odkudž hromadily se v rukou pozůstalých vždy větší statky. Chvalitebný obyčej veřejných obědův síce vždy ještě zachováván, a však jen na oko; neboť za ním skrývala se špatně veliká nádhera boháčů a rozkošnictví jejich. Pokusil se síce král Agis III. prostředkem nového rozdělení pozemkův, při němž zřetel obrácen též k perioekům a helotám, odvarovati hrozící záhubu Sparty; ale on podlehl záští boháčův. Vzdor tomu obnovil úmysly Agidovy nástupce jeho Kleomenes III. a šťastně je provedl. Následkem toho ožila na novo moc a válečnost Sparty i mohlatě při králi vzniknouti myšlenka, získati Spartě dřevní přednictví v Řecku. Vystoupil tudíž proti spolku achejskému, prohrál ale bitvu u Sellasie, čímž nejen Spartané, nýbrž i zmíněný spolek veškeru moc ztratily a rozkazův Macedonie poslouchati přinuceny jsou.

§. 34. Říše Syrská.

Říše Seleuka I., příjmím Vítěze (Nikator), obsahovala všechny země, jimž králové perští v Asii druhdy byli vládli, majíc tudíž zajisté znamenitý objem. Nádherné město Antiochia, jež byl Seleukus při Orontu vystavěl, učiněno jest stoličným městem říše, jež nazývala se tak podlé hlavní provincie Syrie. Syn jeho a nástupce Antiochus I. († 262) založil na počest jména otcova Seleucii. Oba panovníci založili mimo to ještě jiná početná města, stavěli obchodní i tržní cesty a pod-

porovali osazování se Řekův, odkudž život řecký nový a prostrannější průchod v Asii sobě zjednával. Pozdější Seleukovci nedrželi se v šlepějích těchto dvou statečných panovníků, nýbrž hověli rozkošnictví a všelikým nepravostem, způsobili znenáhla mnohem hlubší poklesnutí říše, než bylo při perské říši v posledních dobách jejích. Antiochus III. Veliký (224—187) ukládal síce o to, aby zabránil rozpadání se říše, spojuje válečně země odštěpené a dobýváje nových provincií; skutečných úspěchů nedodělal se ale osobní statečností, jako spíše ničemností a málomocností nepřátel. Neboť když i k válce s Římany se odvážil, zavrhoval urputně radu zkušeného Hannibala i chopil se právě samých převrácených prostředků. Proto prohrál též u Magnesie (190) bitvu s Římany, následkem kteréž značně stenčila se říše syrská v objemu svém, až konečně r. 64 př. Kr. v římskou provincii obrácena jest.

§. 35. Egypt.

Egyptu zjednal novou samostatnost Ptolomaeus Lagi, jeden z generálův Alexandra Velikého, kterýž dovedl říši svou tak bytelnou učiniti, že potomci jeho téměř po celá tři století podrželi panství její v rukou. Bylať jim zajisté v tom nemalou podporou šťastná poloha zeměpisná i sjednocenost národní.

První tři Ptolomaeovci (Ptolomaeus Lagi † 284, syn jeho Ptolomaeus Filadelfus † 246 jakož i vnuk Ptolomaeus Euergètes † 221) byli stateční panovníci, držíce se stejného směru u vládě. Správa říše i soudnictví byly za dob jejich vzorně spořádány a vědy dosáhly vlivem vzrůstajícího se tuze hellenismu takové výše, jako nikdy před tím. Poněvadž pak roční důchody na 27 mil. zlatých se páčily a toliko polovice jich se zpotřebovala, vzrostly poklady Ptolomaeovců báječně. V následcích výborného válečnictví podařilo se jim, vztáhnouti panství své i na Palaestinu, Phoencii, díl Malé Asie, na ostrov Kypr a jiné krajiny. Ale od dob Ptolomaea Filopatora (221—204) klonila se již říše neustále k úpadku, následkem čehož panství králův skoro přestalo na pouhé državě africké. Za nedlouho udála se i Římanům příležitost, plésti se do vnitřních záležitostí egyptských, a od-

tud stali se králové pouhými vasally Říma. Římskou provincií učiněn jest Egypt teprvé r. 30 př. Kr.

Při královském dvoře v Alexandrii žilo vždy několik znamenitějších básníků a učenců, s nimiž důstojně nakládálo. Vynikalif vědeckými pracemi svými, především v počtářství, hvězdářství a v zeměpisu. S nemalou vytrvalostí skoumali velikost, podobu i objem země a v skutku domohli se tím směrem Eratosthenes (276—196) a Hipparch Nicaejský (190—125) stkvělých výsledkův.

§. 36. Palaestina.

Když rozpadla se monarchie macedonská, připadla Palaestina k Egyptu, později pak k Syrii (203). Starověrci židovští byli této změně rádi; neboť se obávali, že by z delšího trvání panství egyptského záhuba vzešla jich náboženství, ano hellenismus mnoho přízně v Palaestině docházel. V době, kdy Palaestina Egyptu poddána byla, přeložilo 72 učenců (tak zv. tlumočníci) bibli na jazyk řecký. A však panství syrské stalo se Židům neméně nebezpečné, neboť za krále Antiocha IV. Epifana (176—163) krutě jsou pronásledováni; chtěltě král na místo jich bohoslužby zavésti v Jeruzalemě pohanství a učiniti je náboženstvím panujícím. Navzdor strašným hrozbám i mukám zachovali Židé statečně víru svou, ano povstali konečně na ochranu její, vedeni jsouce od Matatiáše a synův jeho, — z nichž zvláště Judas Makabi (t. j. Kladivo) se proslavil, — i sprostili Jeruzalem (160) a po více než 30letém úsilí i ostatní Palaestinu cizího jarma. Rod Makabejských, odvozující původ svůj z domu Davidova, panoval odtud veškeré zemi. Za dnů Alexandra Jannaea († 79) dosáhla říše židovská největší rozlohy; bylatě téměř tak veliká jako za dob Davidových.

Ale vnější samostatnosti nedostávalo se vnitřní sjednocenosti. Se stranou pravověrnou tak zv. Farizejských (t. j. samotářův) svářila se strana Sadducejských (nazvaná tak po původci svém Saddukovi), přidržující se filosofie řecké; obě strany pronásledovaly se zúřivě. Z války občanské, následkem toho vypuknuvší, vzali sobě Římané příčinu zakročití; Pompejus vtrhl s římským vojskem r. 63 do Jeruzalema a pomohl Farizejským a jich miláčkovi Hyrkanovi II. v podobě hodnosti nejvyššího kněze k panství. Nyní záleželo

na vůli Římanů, kdo má v Palaestině vládnouti; s jich dopuštěním zmocnil se později (r. 39 př. Kr.) vlády Herodes s titulem krále Judského. Nenáleželť zajisté ani k rodu Makabejských, aniž vůbec ku kmeni Judovu; vzato jest tudíž žezlo od domu Davidova.

Za jeho vlády narodil se v Betlémě Ježíš Kristus, spasitel světa, a odtud počíná člověčenstvu doba nová.

Oddělení třetí.

Dějiny Říma.

§. 37. Zeměpis Itálie.

Půlostrov Italský prostírá se v nemalé rozsáhlosti od severozápadu k jihovýchodu. Poloha jeho není tak výhodná jako poloha Řecka, kteráž tří dílů světa bez mála se dotýká. Itálie nemá také té znamenité rozvilosti pobřeží, co Řecko, jinak předčí oběma směry nad ostatní země evropské. Již podnebí staré Itálie bylo kromě některých močálovitých krajín velice příznivé a plodnost půdy taková, že poskytovala obyvatelům hojnou měrou všechny potřeby výživy. Rozloha Itálie páčí se i se sousedními ostrovy na 5600 □mil.

[Hranice.] Hranice Itálie jsou na severu: Alpy a řeka Varus i Arsia, na západu: moře tyrrhenské, na jihu: moře sikulské, na východě: moře jaderské.

[Půda.] Itálii vyplňují dvojí hory. Jedny, Alpy totiž, činí spolu její severní hranice, druhé, Apennin, běží od severozápadu k jihovýchodu. Mezi obojí vysočinou prostírá se italská nížina, kterouž protéká řeka Pad; jižněji rozkládají se po obou stranách Apenninu některé menší nížiny a roviny, mezi nimiž čelnější jsou rovina Toskánská, nížina Kampanská a rovina i nížina apulská. Zvláštěního tvaru jsou kromě toho vrchy Albanské a Sabinské, pak osamotnělé vrchy sv. Andělův (mons Garganus). — Vesuv považován v starší době za vyhaslou sopku.

[Řeky.] Řeky italské mají vrchoviště svá vesměs buď v Alpech buď v Apenninu. Z Alp vycházejí: 1. Padus (Pad), jenž prýští se na hoře Viso (mons Vesulus), pojímaje dalším během přes třicet přítoků; většina jich, a to nejmocnější, mají původ svůj opět v Alpech. Jsou to na levém břehu: Ticinus (Ticino), Addua (Adda), Mincius (Mincio); na pravém břehu Tanarus (Tanaro), Trebia (Trebbia) a. j. Původně měl Pad jen dvě hrdla, Plinius vyčítá jich již sedmero, která s část byla toliko prokopanými průplavy. 2. Athēsis (Adiže). Tato má prameny své na Alpech rhaetských a vlévá se do moře jaderského.

Řeky italské, pokud v Apenninu vznikají, vlévají se buď do tyrrhenského, buď do jaderského moře. Do moře tyrrhenského ústí se: 1. Arnus (Arno), 2. Tiberis (Tevera). Tato ponímá několik menších přítoků, — z nichž jmenovati sluší Allii (bitva r. 389) a Anio (Teverone), — stává se v Římě 400 stop širokou a dosti hlubokou i ústí se dvěma hrdly do moře; 3. Liris (Garigliano), 4. Vulturnus (Volturno). — Řeky tekoucí z Apenninu k moři jaderskému mají jen krátký a obyčejně bystrý tok. Nejčelnější jsou: 1. Aternus (Pescara). 2. Aufidus (Ofanto). — Zátopy řek, zvláště pak jich nános, v ústí samém skládaný, staly jsou se již za staré doby původem močálův a blat, jichž nezdravé výpary zbraňovaly a zbraňují podnes usazování se lidí v některých krajinách a pruzích pobřežních. Nejšpatnější pověsti požívala u starých blata pontinská (nyní pontinská) v Latii; všechny pokusy starých, vysušiti je, byly marné.

[Jezera.] Itálie má početná jezera, z nichž největší na úpatí Alpů se rozkládají, vynikajíce velikolepým položením. Jsou to: 1. Lacus Verbānus (jezero Věží). 2. L. Larius (j. Komské). 3. L. Sebinus (j. Isejské), 4. L. Benācus (j. Gardské), všechno říčná jezera. Hloub v zemi leží a původu jsou věším dílem sopečného: L. Trasimēnus (j. Perusinské, bitva r. 217), L. Fucinus (j. Celanské); L. Regillus (bitva 496 př. Kr.), nyní vyschlé; L. Avernus (n. jezero Avernské, kdež vstoupil dle pověsti Eneáš v podsvětí); L. Lucrinus (vlastně mořský liman, nyní vyschlý) blíže Baj, proslulé druhy lovem ústřic.

[Zálivy.] Nečetné jinak zálivy jsou: 1. Sinus Ligusticus (záliv Janovský), 2. S. Cumanus (z. Neapolský),

3. S. Paestanus (z. Salernský), 4. S. Tarentinus (z. Tarentský), 5. S. Tergestinus (z. Trstský).

[Mysy.] Na západě: mys misenský a sorrentský; na východě: japygský; na ostrově Sicilii: lilybejský.

[Rozdělení Itálie.] Itálie dělí se v Hořejší, Střední a Dolejší Itálii, jakož i na ostrovy. V těchto částech rozeznáváno následující krajiny:

I. V Itálii hořejší:

1. Ligurie, země mezi řekami Varem, Makrou a Padem.

2. Gallie předalpská (Gallia cisalpina), rozdělená tokem Padu na Gallii předpadskou (G. cispadana) s městy Placentií (n. Piacenza), Mutinou (n. Modena), Bononií (n. Bologna) a Ravennou, a na Gallii zapadskou (G. transpadana) s městy: Augusta Taurinorum (n. Turin), Cremōna, Mediolānum (n. Milán) a Mantua.

3. Venetie na levém břehu Adiže, kdež byla města Patavium (Padua) a (později) Aquileja.

II. V Itálii střední:

1. Etrurie. Čelnější města byla Faesulae (n. Fiesole), Clusium (n. Chiusi), Perugia (n. Perugia), Tarquinii (n. v'ssutinách), Caere (n. Cerveteri), Veji.

2. Umbrie, východně Etrurska. Přednější města: Sentinum (bitva 295).

3. Picēnum s městem Ancōnou.

4. Samnium, krajina vysoká i hornatá, s městy: Corfinium, Aufidōna, Beneventum a Caudium.

5. Latium, ležící mezi Etrurií, Samniem, Kampanií a mořem. Vlastní Latium bylo jen nepatrným pruhem země, který teprve povlovným šířením se panství Římského nad Volsky, Aequy a jinými kmeny dosáhl potomního objemu. Rozeznáváno tam hory Albanské, Volskŭv a Aequŭv (n. Sabinské). Čelnější města byla: Řím; Tibur s početnými letními sídly Římanŭv; Gabii; Ostia, přístavní a tržní město. Praeneste (n. Palaestrina), Alba Longa (záhy zbořena od Římanŭv), Laurentum, stará stolice králŭv, Suessa Po-

metia (zašlo v dobách šíření se blat pontinských), Antium, město tržní s přístavem.

Řím, stoliční město Latia, kolébka i středisko říše římské, byl původně založen na levém břehu Tevery, rozšířil se ale znenáhla i na břeh pravý. Nejstarší část města ležela na vrchu Palatinském, později vtaženo do zdi městských ještě šest pahorků, totiž Capitolin, Quirinal, Viminal, Caelius, Esquilin a Aventin. První obezdění města provedeno za krále Servia Tullia. Když za dob republiky Řím rychle se rozmáhal, zakládány nové čtvrti města i vně těchto zdí. Nejčelnější prostranství v městě za dob republiky byla: 1. forum, prostranné náměstí a střed veřejného života; východní konec náměstí, tak zv. Comitium, určeno bylo k obecním hromadám. Z fora šlo se tak zv. Svatou třídou (Via sacra) k radnici Hostiliové (Curia Hostilia), kdež senát schůze své míval. 2. Capitolium leželo na vrchu stejného jména, i byloť vlastně chrámem Jovišovým; srázná stráž toho vrchu nazývala se skalou tarpejskou.

Již po druhé válce punské pomýšleno na pravidelné okrašlování Říma; nejstkvělejší podoby nabylo však město teprve za panování císařův. Nejvíce přičinil k tomu první císař Augustus, za jehož panování mělo město takový vzhled, jakoby bylo vytesáno z mramoru; ale vnější strana jeho zvelebila se ještě více, když počato po velikém požáru za Nerona Řím znova stavěti. Chtěltě každý císař provedením nějaké stkvostné stavby nebo postavením nějakého díla uměleckého proslaviti svou památku, a tak naplnilo se město v pravdě památníky všeho druhu. Přes řeku Teveru položeno sedm mostů. Sídlní hrad císařů zdvihal se na Palatinu. Nero dal po ohni postavit stkvostný palác, kterýž významně pojmenován domem zlatým. Z divadel sluší vytknouti: 1. Divadlo Marcellovo, zřízené pro 20.000 divákův, kteréž vystavěl Augustus na počest zeti svému vedlé divadla Pompejova, v němž směstnalo se 40.000 lidí. 2. Amfiteatr (n. Colliseo), počatý Vespasianem a dokončený Domitianem. Některým velikým prostranstvím, jakýmiž byly: Circus Maximus (závodistiště) a Campus Martius (místo pro vojenské a gymnastické slavnosti, pochůdící již z nejstarších dob), dostalo se za císařů stkvostné úpravy a nádherného vzkolí.

6. Kampanie, úrodná rovina, která pobízela k sobě rozličná cizí osadníky (Řekové v Kumách, Etruskové v Kapui a Nole). Zde (nynější) sopka Vesuv. Čelnější města byla: Capua, město bohaté, ale jinak lehkomyšlností obyvatel svých zlopověstné, Kumy, Misenum, Bajae, prostomilé místo lázeňské, Neapolis. Města Herculaneum, Pompeji a Stabiae zasypána jsou při zemětřesení a prvním výbuchu Vesuva r. 79 po Kr.

III. Itálie dolejší.

Tato nazývána pro početné osady řecké také Věčím Řeckem. Bylyť tam tyto krajiny:

1. Lukanie s městy Metapontum, Heraklĕa, Thurii a Sybĕris. Choulostivost Sybarských stala se pořekadlem. Sybĕris zbořena jest v jedné válce s Krotonem r. 510.

2. Bruttium, obydlené domácími kmeny i řeckými osadníky. Města: Rhegium, Locri a Kroton. Poslední město bylo jak bohaté tak lidnaté; neboť vystrojilo (prý) ve válce proti Lokrům 100.000 mužů do pole.

3. Apulie. Města: Asculum (bitva 279), Cannae (bitva 216), Venusia (rodiště Horácovo), Brundisium (n. Brindisi), Tarentum, bohaté město tržní.

IV. Ostrovy počítané k Italii:

1. Sicilie, kterouž Řekové od podoby trojhranu Trinakrii nazývali, oddělená od pevniny průlivem Rhegijským s pověstnými víry Scyllou a Charybdou. Země jest hornatá a má pověstnou od pradávna sopku, Aetnu totiž. Úrodnost Sicilie byla vždy na slovo vzatá. Města: Messĕna (n. Messina), Catana (n. Catanea), Syracusy (n. Siracosa), Agrigentum (n. Girgenti), Lilybaeum (n. Marsala), Segeste, Panormus (n. Palermo).

2. Ostrovy v sousedství Sicilie: Aegaty (n. ostrovy aegadské, bitva 242 př. Kr.), 2. ostrovy aeolské č. Vulkanovy (n. liparské) s několika sopkami, 3. Melite (n. Malta).

3. Sardinie, ostrov vysoký a skalistý, bohatý na kovy. Hlavní město: Caralis (n. Cagliari).

4. Corsica, kdež byla phokejská kolonie Alalia, od Římanů Aleria přezděná.

5. Ostrovy blíž západního břehu Italie: 1. Ilva (n. Elba), 2. ostrov pontinské, 3. Capreae (n. Capri).

§. 38. Obyvatelé Italie.

Italie nebyla od jediného národa obývána; vyskytují se zde hned z prvních dob dějepisných národové patrně rozličného původu. Jednu (východní) část jižní Italie obývali Japygové, v druhé, jakož i ve středu a severu půlostrova seděl národ Italikův, dělící se na čeleď latinskou a umbro-sabellskou. Latinové obývali hlavně Latium a

dosahovali na jihu až na Sicílii. Čeleď umbro-sabelská zaňala nejen dosti rozlehlou část Itálie střední a dolejší, ale zalidnila původně i Itálii hořejší. Čeleď tato rozpadala se do několika kmenův, z nichž čelnější byli Umbrové, Sabínové a Samnité. Gallové, obývající Itálii hořejší, přišli tam teprvé později a zatlačili nebo podmanili si tamější Umbry. Z ostatních národů, kteří sídla svá v Itálii měli, nepřislušice k nižádnému ze zmíněných kmenův, prosluli nejvíce Etruskové, rozložení po Etrurii a hořejší části nížiny Italské a Venetové v nyn. Benátsku.

Římané náleželi k čeledi latinské; oni to byli, kteří po dlouhém usilování domohli se panství nad Itálií. Dějiny jejich rozpadají se ve tři doby: v první byl Řím pod panstvím králův, v druhé jevil se co republika, ve třetí pak panovali nad ním císaři.

A. Doba první. Řím královský (753—509 př. Kr.).

§. 39. Romulus. Založení Říma.

Nejstarší doba dějin římských ozdobena jest hojnými pověstmi, hledícími především k původu Římanů a k založení Říma.

[1. Pověst o Eneášovi a původu Římanů.] Eneáš, syn Anchisův, byl jeden z nejstatečnějších obhájců Troje, chrabřý, zbožný a moudrý. Když Troja dostala se Řekům do rukou, vstoupil na loď se zástupem věrných společníků, hledat nové domoviny. Plavba přivedla ho do rozličných zemí a všelikých nebezpečností, kteráž, ač bohyně Juno na něho nevražila, šťastně přestál. Konečně přišel do Latia v Itálii, kdež přijat jest vládně od krále Latina. Ten slíbil mu dáti za manželku dceru svou Lavinii, čímž popudil na sebe hněv udatného knížete Rutulův Turna, jemuž již prvé zasnoubena byla. Tím dána příčina k četným bojům mezi Eneášem a Turnem, kteréž posléze ukončeny byly soubojem mezi nimi, v němž Turnus padl. Potomci Eneášovi i Lavinii panovali potom v Latii.

[2. Pověst o založení Říma.] Prokas byl šestnáctý král

z rodu Eneášova, jenž panoval v Latii, maje sídlem Albu Longu. Měltě dva syny, Numitora i Amulia, jimž panství zůstavil, aby jím střídavě vládli. Amulius násilně zbavil svého bratra práva i aby ušel mstě jeho, přinutil dceru Numitorovu Rheu Silvii, vstoupiti do řádu panen vestalských. Ale když tato porodila z boha Marse dvojčata, Romula a Rema, přikázal Amulius matku i s dětmi utopiti. Matka síce zahynula, ale děti byly zachráněny a od pastevcův vychovány. Když v léta dospěli, poznáni jsou od Numitora, děda svého, jemuž k pozbyté vládě pomohli, začož jim tento z vděčnosti daroval kus země na onom místě při Tibeře, kdež zachráněni byli. I uzavřeli vystavěti zde město i setkali se v tom úmyslu s ochotou a podporou pastevcův. Poněvadž pak z pozorování letu ptákův vyloženo bylo, že město po jmeně Romulově má nazváno býti, rozhněval se Remus, vida se tím zkrácena, na bratra svého. Když pak na znamení obvodu nové osady brázda vyorána jest, přeskočil Remus bratrovi na posměch označené zdi města, což tohoto tak popudilo, že bratra zabil.

[3. Únos Sabineek.] První obyvatelstvo Říma záleželo z pastevců a úskoků, jimž Romulus ochotně útulek poskytoval. Poněvadž ale nedostávalo se žen, usmyslil si zjednati je lidu svému lstí a mocí. I způsobiv velikou slavnost, pozval na ni sousední kmeny, kteří přijavše pozvání, v značném počtu i s ženami a dětmi k ní se dostavili. Když slavnost v plném proudu byla, vrhli se Římané ve zbroji na diváky a zmocnili se dívek. Urazení kmenové strojili se k pomstě, poněvadž ale nevyčkali posily od Sabinských, rovněž znectěných, byli jedni za druhými poraženi. Konečně přirazili Sabinští se svým králem Titem Tatiem z města Kur (Cures) i zmocnili se lstí vrchu kapitolinského. Když na to svedena bitva mezi nimi a Římany, a štěstí válečné střídavě sem i tam se klonilo, vrhly jsou se unešené Sabinky prostovlasé a v šatech rozedraných mezi bojující, prosíce, aby v boji ustáli. Jejich prostřednictvím umluven nyní pevný spolek, v následcích kteréhož Tatius a Sabinští spojili se s Římany v jeden stát.

Tatius a Romulus panovali společně, až po smrti onoho Romulus opět samojediny u vládě ostál. Podlé pověstí panoval Romulus v celku 37 let (753—716). Při přehlídce vojska na poli Marsově vzat jest prý za hromu a blesku od Marsa na voze do nebe, aby tu blažený život vedl s nesmrtelnými. Lid klaněl se mu co bohu pod jmenem Quirinus.

§. 40. Numa Pompilius (715—672).

Po jednorocním mezivládí učiněn jest Numa Pompilius nástupcem Romulovým. Byl-li prvé stát římský udatností se vzmohl, šlo nyní o to, aby prostředkem práva, dobrého mravu a náboženství dostalo se mu pevnosti a bytelnosti. Dílo toto podařilo se dle pověsti moudrému Numovi, kterýž byl rodem ze Sabinských. Po celý čas jeho panování nebylo války, což nemálo přispělo ku klidnému rozvoji nového státu.

[1. Opatření Numova ve věcech náboženství.] Numa (a po něm národ římský) uznával tři hlavní božstva: Joviše, Marse a Quirina, jimž na počest založil zvláštní řeholi kněží, tak zv. Flaminův (žreců), kteří bohům zápalné oběti přinášeli. K službě Vesty, bohyně domácího krbu, určil šest vestalských panen; Janovi, bohu všelikeho počátku v prostoru i času, vystavěl chrám, otevřený jedině za doby války. Ostatní řehole, jimž svěřeny byly výkony bohoslužebné a jež původem svým k Numovi se táhly, byly: 1. Řehole č. sbor pontifikův, jichž představený slul Pontifex Maximus. Oni dohlíželi k veškeré bohoslužbě a dělali kalendáře. 2. Augurové. Tito skoumali z letu a křiku ptactva, jakož i z rozličných znamení nebeských vůli bohů. Při zjevech nebezpečných (bouře, mor, povodeň a t. d.) zažehnávali z povinnosti hněv bohů; v jistých příčinách vyslovovali klatbu, jež všem občanům platila. 3. Fetialové. Úkolem jejich bylo, dbáti o vykonání obvyklých řádův při stycích s cizími národy, zvláště při opovídání válek nebo zavírání míru, zachovávatí paměť učiněných smluv a po případě je i vypovídati.

Jistá bratrstva, která Numa nad to zřídil, jevila se toliko při jednotlivých příležitostech co společenstva duchovní, ku př. Saliové, kteří v měsíci březnu průvody v městě se zpěvy a tanci pořádali na počest Marsovi; bratří sedlští (ambarvales), kteří v květnu předepsanými obyčeji za zdar osení prosili a t. d. Všecka tato zavedení učinil prý Numa nikoli z vlastního výmyslu, nýbrž k radě nymfy Egerie, kteráž mu tajemství a vůli bohů zvěstovala. Celkem jsou

nejstarší náboženské názory Římanů jednak latinského, jednak sabinského původu. Obřady bohoslužebné vzaty jsou s částí od Etruskův.

[2. Pozdější proměny v římském náboženství.] Římané nepřestali na této způsobě svého náboženství; pozdější časové přičinili nové věci a formy. Uctívání nových bohův vznikalo u nich začasť tím, že vyzývali božstva národův poražených, aby v Římě nové stánky sobě oblíbili. Posléze zjednálo si průchod k Římanům i náboženství a bájesloví řecké. Odtud přidružila se k původně skrovnému počtu bohů ještě tato božstva: 1. Minerva, původkyně důmyslných vynálezů, 2. Apollo, bůh básníků, 3. Diana, bohyně luny, 4. Venuše, krásná paní jara a květů, 5. Saturn, bůh osení, 6. Orcus, bůh podsvětí, 7. Vulcan, bůh ohně, 8. Faun, staroitalský bůh vrchů, luhů a polí, 9. Tellus, bohyně země a t. d.

Vedle těchto božstev hlavních uctívána jsou ještě četná božstva nižší. K nim slušeli i domácí skřítkové, jež sluli Penates.

[3. Bohoslužba a skoumání budoucnosti.] Bohoslužba Římanův záležela v modlitbách, obětech a slavnostech. Oběti byly jednak krvavé, jednak nekrvavé; prvnější nebyly nikdy tak časté jako u Řekův. Oběti lidské, byly-li vůbec kdy u Římanů, nevyskytují se z dob Numových nikdy. — Skoumání budoucnosti leželo Římanům velice na srdci; mimo Augury zaměstnávali se jím tak zv. haruspices, kteří z vnitřností zabitých zvířat hádali. Při vážnějších událostech brány na radu knihy Sibylliny, kteréž prý obsahovaly tajemství budoucnosti.

§. 41. Nástupcové Numovi.

Na dobu míru za Numy následovalo válečné panování krále Tulla Hostilia (672—641); za něho dostal se Řím s Albou Longou do války, kteráž podlé pověsti soubojem mezi trojčaty (Horatiové z Říma a Curiatiové z Alby Longy) rozhodnuta jest ve prospěch Římanů. Alba Longa uznala nad sebou panství Říma; když pak později o svržení jeho se pokusila, zbořena jest a obyvatelé její přinuceni přestěhovati se do Říma. — Jako podoben byl Tullus Hostilius

co do válečné statečnosti Romulovi, tak rovnal se čtvrtý král Ancus Marcius (640—616) poněkud Numovi, přičiňuje se, aby výbornou vnitřní úpravou zjednal státu stálosti; přece ale rozšířil i on moc Říma šťastnými válkami. Založiltě prý také přístavní město Ostii.

Pátý král Tarquinius Priscus (616—578) byl původem Řek (z Korintu). Usadil se se svou manželkou Tanaquilí, rodu etruského, v Římě a brzo domohl se tak velké vážnosti, že po smrti krále od lidu důstojenstvím tímto poctěn jest. Byltě jedním z nejstatečnějších panovníků, kterýž proslavil se stejnou měrou u válce i míru; neboť nejen že za něho vzrostla država státu římského, ale i samo město učiněno jest od něho způsobilejším k obývání a pevnějším, jednak založením kloak (stok), jednak vystavěním zdí a chrámu kapitolinského. Z návodu synův Anca Marcia, kteří mněli se býti ošizeny o vládu, zavražděn jest úkladně.

Ale původové vraždy minuli se s žádoucím ovocem; neboť lid zvolil zetě Tarquiniova Servia Tullia (578—534) za krále. Za něho vzala dosavadní ústava tak podstatnou změnu, srovnávající se zároveň do té míry s povahou života Římanův, že v základech svých za celá století potrvála.

§. 42. Ustava římská před časy, jakož i z dob Servia Tullia.

[I. Nejstarší ústava Říma.] Obyvatelé Říma skládali se se tři kmenův, kteříž nazývali se Ramnes, Tities a Luceres. První byli potomci původních obyvatel Říma, druzí potomci Sabinův, přišlých do Říma s Titem Tatiem; jakého však původu byli Lucerové, nedá se zjistiti. Každý z těchto tří kmenů činil osobitou třídu čili okres (tribus), z těch pak měla každá 10 žup (kurií) a každá župa zase 10 čeledí či pokolení. Bylotě tudíž 30 kurií a 300 čeledí (gentes). Čeleď skládala se z jistého počtu rodin, pochodících od společného předka a majících tudíž společné jméno; kdo do některé z těchto rodin náležel, požíval práva měšťanského (patriciové). A však obyvatelstvo Říma neskládalo se ze samých měšťanův; byliť zde i jiní stavové. Nehledíc k o t r o k ů m, kterých jako všude za starých dob byla i v Římě hojnost,

nalezali se zde též tak zvaní klienti (ohništané, lidé to buď s pola svobodní buď poddaní), kteří nějakého měšťana ochráncem (patronem) čítali a odtud ochrany zákonův požívali; mohli síce movitého jmění nabývati, ale práv měšťanských vykonávati nesměli. Klienti vznikli z propuštěných otrokův a přistěhovalých (cizích) lidí. K těmto přidružil se později stav plebejův, kteří byli síce svobodní, mohouce držeti statky a požívající ochrany zákonův bez prostřednictví patronův, a však neměli rovněž práv politických. Plebejové byli s většinou přistěhovalci, mající statky své vně Říma; zejména přijal prý Ancus Marcius veliký počet Latinův do svazku státu římského a učinil je plebeji.

Nejvyšší moc v státu byla při králi, kterýž na toto důstojenství volen býval. Byltě nejvyšším správcem státu, vrchním sudím, nejvyšším knězem a vojevodou ve válce. Jemu k rukoum byl tu senát (sbor obecních starších) co sbor poradný, jenž znenáhla vzrostl na 300 členů, po jednom z každé čeledi. K novým zákonům a k opovědění války bylo třeba svolení obce. Shromáždění její (obecní hromady, sněmy) slula comitie a v nich hlasovalo se podlé kurií (proto slula comitie kuriatní). Toliko vlastní měšťané měli právo hlasovati.

Vojsko římské skládalo se také jen z měšťanů; každá čeleď postavila 10 mužů pěších a jednoho jízdného, odkudž celé vojsko čítalo 3000 mužů pěších a 300 jezdcův; celý ten sbor nazýval se legií.

[2. Ústava Servia Tullia.] Vzmáhajícím se číselným vzrůstem plebejův rostla i potřeba, změnití starou ústavu. Jako v Athenách lid na šlechtě domáhal se práv, až jich na konec i dosáhl, tak bylo i v Římě, kde plebejové pracovali o jakousi politickou rovnoprávnost s patricií. Servius Tullius užil podobného prostředku co Solon. Rozděliltě lid podlé jmění v třídy (classes), a tyto opět v 193 centurií, podlé toho pak vyměřil, jaký kdo vliv na věci veřejné míti má. Při vší této novotě vyhražena jsou patriciům jistá práva.

Těchto 193 centurií rozdělovalo se takto:

I. na 18 centurií jízdných (equites), které skládali se z nejbohatších patriciův i plebejův;

II. na 170 centurií pěších. V těchto centuriích byli:

1. ti, kdož drželi aspoň po	100000 assech,	a ti činili	80 centurií,
2. ti, kdož drželi aspoň po	75000 assech;	20 centurií,	
3. " " " " "	50000 " "	20 " "	
4. " " " " "	25000 " "	20 " "	
5. " " " " "	12500 " "	80 " "	

Kromě těchto centurií byly 4 centurie řemeslníkův a hudebníkův; později přidána k nim jako 6. třída ještě 1 centurie, k níž náleželi všichni, kdož měli méně 12500 assův. Tak čítáno celkem 193 centurií; ty pak staly se odtud základem jak římského válečnictví, tak i politické, ústavy státu.

Na sněmích měla každá centurie jeden hlas. Patrně, že boháči, ač málo četní, přece měli nejvíce centurií, požívajíce tudíž největšího vlivu. Patriciové, jako nejbohatší část obyvательства, měli tudíž i v komitích centuriatních, kterých odtud věcíím dílem na místě komití kuriatních svolávány jsou, rozhodující hlas. Poněvadž pak přidělení k třídám záleželo na míře jmění, děl se každý pátý rok odhad jeho (census), při němž každý měšťan byl povinen, všecko své movité i nemovité jmění pravdivě přiznati. Bylať nyní práva i břemena v státě téměř stejně rozdělena. Každý občan byl od 16 až 45 roku vázán k službě vojenské, odtud pak až do 60 toliko k obraně města.

§. 43. Konec vlády králův v Římě.

Servius Tullius skončil život svůj úklady bohaprázdné dcery své Tullie a zetě L. Tarquinia Superba. Tento opíraje se o spiknutí patriciův, osvojil si vládu a držel ji, nejša od obce zvolen, za 25 let (534—509). Doma panoval tvrdě a krutě, poskrniv se mnohým násilností, vně ale rozšířil panství Říma o velký díl Latie, přinutiv kmény latinské, uznati nad sebou hegomonii Římanův. Na to pokusil se o podmanění Volskův a Rutulův, ale obléhaje právě Ardeji, zbaven jest vypuklým mezi tím odbojem v Římě svého důstojenství a vypovězen ze země. Podnětem toho stal se zločin, jehož syn jeho Sextus na Lukretii, manželce Tarquinia Collatinského, byl se dopustil. Lid rozhněvav se z takového násilí a syt jsa krutého panování králova, vypověděl mu poslušnost a vypudil rodinu královskou (509).

B. Doba druhá. Řím republikou (509—30 př. Kr.).

I. Republika s vládou patriciův (509—366).

§. 44. Římané brání se proti obnově panství Tarquiniovců. Zřízení republiky.

Vrchní správa republiky svěřena jest dvěma konsulům, z nichž jedním byl Junius Brutus. Byltě on roznítil nevoli lidu v příčině zločinu Sextova i stal se tudíž předním původcem zrušení království; že pak zvolen jest prvním konsulem republiky, náleželo sobě nejinak vykládati, než na znamení důvěry, kterouž k němu choval lid. Ale vypuzení Tarquiniovců nespokojili se ihned s osudem svým, nýbrž pracovali o to, jak by opět dosáhli ztracené moci. V Římě samém čítali mezi mládeží patricijskou hojně přívržence; těmto nelbil se nový způsob vlády i smluvili jsou se na konec, aby království zase mocně vyzdvihli. A však brzo vypátrani jsou osnovatelé spiknutí, mezi nimiž nalezali se též oba synové Brutovi. Otec, jemuž z úřední moci náleželo, k soudu nad nimi zasednouti, nerozpakoval se ani na chvíli v povinnosti své, nýbrž vynesl nad nimi nálezkou smrti i dal je také vykonati. Podobný osud stihl i ostatní spiklence.

Nebezpečenství, hrozivší od nepřátel vnitřních, bylo sice uklizeno, ale mnohem větší zbíralo se zvenčí, a to se strany Etruskův. Národ tento, sedící v Etrurii, tedy v nejbližším sousedství Latia, byl nejvzdělanější mezi domorodci italskými. Etruskové jeví v nejpestřejších odvětvích průmyslu znamenitou zručnost, a stavby jejich vynikaly nemenší dokonalostí. Byltě to pracně i uměle zdělané hráze, silnice a stoky, provedené za tím účelem, aby u věcí než posud míře zvelebena byla půda země. Tržba jejich vztahovala se daleko za hranice vlastní jich otčiny; založili i kolonie v Dolejší Italii, následující takto příkladu jiných národů kupčících. — Etruskové nebyli poddaní jediného krále, nýbrž měli mezi sebou spolek dvanácti měst (z nichž čelnější byly Clusium, Volsinii, Veji a t. d.), kteréž spravovány jsou od mužův stavu šlechtického. Jeden z nejmocnějších těchto šlechtických pohla-

varů (lukumonů) byl Porsēna, král Clusijský. O něm povídá se zejména, že uloživ u sebe, vypuzeného Tarquinia Superba mocí v stav předešlý uvésti, vzdvihl proti Římu odpovědnou válku. Tak přinuceni jsou Římané měřiti síly své s Etrusky.

Porsēna sevřel Římany do té míry, že by bez mála i města jich byl dobyl, kdyby tři chrabří mládenci, postavivše se mu na mostě přes ř. Tiberu, nebyli takto poraženým krajanům svým příležitosti poskytli, most za nimi strhnouti. Než poslední trám stržen, rozkázal jeden z těchto bohatýrův, Horatius Cocles, druhým, aby se zachránili, on pak samojediný bránil přístupu k mostu, dokud nebyl na dobro snešen. Po té vrhnuv se v řeku, dostihl šťastně plováním krajanův svých na druhém břehu. — Porsēna pustil se nyní do obléhání města, chtěje hladem přinutiti je ku vzdání. Aby od tohoto ponížení otčinu svou zachoval, odebral se Mucius potají do ležení nepřátel, vyhledávaje zabití krále. Znaje se v jazyku Etruskův, dostal se až ke královu stánu, ale maje jednoho z písařů pro stkvostný jeho šat za krále samého, zabil omylně onoho. Jat jsa, uveden jest před Porsenu, kterýž hrozbami domníval se přinutiti ho, aby vyznal spojence své. Na znamení, že nedá sebou hnouti, vztáhl Mucius ruku a položiv ji na oheň vedlé stojící pánve s uhlím, vydržel tak dlouho, dokud neobhořela. Na to jal se vypravovati trnoucím králi, že 300 mládenců spikli jsou se v Římě na bezživotí jeho. Porsena, dav se zastrašiti, povolil Římanům mír, začož mu tito část državy své postoupili. Muciovi, jemuz svobodný průchod svolen, dostalo se za to příjmí Scaevola, t. j. krsňák.

[Ústava Římská.] Tak vybavili se Římané šťastně ze všech nebezpečností, jež hrozila novotné republice. Nejvyšší moc v ní vykonávali dva konsulové, volení každoročně ze stavu patriciův. Když lhůta jich úřadování vypršela, byli vázání, odpovídati z něho. A však moc jejich z daleka nerovnála se moci královské: nesměliť zejména na měšťanu římském, který vedlé práva válečného k smrti nebo nějakému trestu tělesnému byl odsouzen, trest dáti vykonati, nýbrž musili mu dovoliti, aby odvolal se k národu; taktěž nebyla správa pokladu státního jim svěřena, nýbrž schválním úředníkům, kteříž nazývali se quaestori, jsouce podobně z pa-

triciův každoročně voleni. Tolikéž nepřislušelo jim, jako prvé králům, vrchní kněžství; to vznešeno jest na tak zv. krále obětí (*rex sacrificulus*), kterýž volen býval na čas života. Konečně nebyl konsulům senát co pouhá státní rada k ruce; držel spíše senát nemalý díl správy v moci své, tak že konsulové podobně ostatním úředníkům stali se znenáhla pouhými vykonavateli snešení, v senátu učiněných. Senát skládal se především z členů rodin patricijských a doplňován jest výhradně jen bývalými úředníky republiky. — Jediné za doby velikých nebezpečností, aby snáze bylo je zniknouti, volen jest na místě dvou konsulů diktator s plnou mocí královskou. A však nikdy nesměl úřad jeho trvati déle šesti měsícův. — Z toho všeho již jde na rozum, že v nové republice téměř všechna moc i práva octla se v rukou patriciův, postavení plebejův pak bylo velmi poníženo.

§. 45. Vznik tribunův lidu. Coriolan.

[Tribunát]. Poněvadž měšťané římstí na vlastní peníz do pole se vypravovali a trávili, trpěli častými válkami nejvíce chudší plebejové, odkudž z husta nuceni jsou na vlastní velikou škodu zanedbávati hospodářství i průmysly své. Takto ovšem dostávali se do dluhův a poněvadž zákony o dlužích věřitelům dávaly právo nejen k osobě nedbalého dlužníka, ale i k rodině jeho, hrozilo většině plebejův otroctví. Proto také umínili sobě, vracejíce se r. 494 z vítězné války domů, vystěhovati se z Říma a nové město sobě založiti. Senát i patriciové slibovali, co mohli, aby odvrátili je od úmyslu jejich, ale nadarmo. Tu poslán k nim Menenius Agrippa, jemuž zdařilo se uchlácholiti je vtipnou bájkou. „Jednou,“ tak vypravoval, „srotili jsou se údové těla proti žaludku, který prý toliko užívá nepracuje, a vypověděli mu službu. Ramena i ruce nechtěly pracovati, zuby nechtěli kousati, a tak žaludek zůstal o hladu. Scvrkl se, ale i tělo zemdlelo, ramena ztratila sílu, ústa obleněla. Tu znamenali údové, že žaludek to je, jenž jim dává svěžestí i síly; i zanechavše hněvu svého, počali zase pracovati“. Plebejové srozuměvše, co toto podobenství v sobě obnáší, jali jsou se vyjednávat i vrátili se opět do Říma na slib, že jim dluhy budou odpuštěny, spoluobčané, kteří pro dluhy byli v človecenství upadli, že budou

propuštění a zvláštní tribunové jmenování, kteříž by jich prospěchu se zastávali. Tito tribunové lidu, již odtud každým rokem, a síce počtem pěti, z plebejův voleni jsou, měli právo a povinnost, ujímati se lidu proti každé svévoli patriciův; později zjednali sobě i moc, zastavovati vykonání samých nálezův soudních, ukázaly-li se tyto býti právům plebejův na újmu. Tribunové byli svěcení (nedotknutelní). Jim na pomoc dáni jsou dva plebejští aedilové, kteří policii na trzích vykonávali.

[Koriolán.] I stalo se, že mnozí patriciové nevrážili na velika práva, kterých bylo tribunům se dostalo. Mezi nimi vyznamenával se zvláště Marcius Koriolanus, kterýž za doby hladu v Římě přímo navrhoval, aby tribunát zase zrušen byl. Obžalován proto od tribunův, utekl se k Volskům, jež namluvil k válce proti vlastní otčině. Ti poslechnuvše hlasu jeho, postoupili za jeho vedení až k Římu, aby město obléhali. Již chtěli útokem hnáti, any objevily se z nenadání v ležení Volskův paní římské, smutkem oděné a provázené matkou Koriolanovou, manželkou a dětmi jeho. Prosby a slzy jejich hnuly Koriolanem, že ustoupiv nepřátelství svého, dal se na cestu zpáteční (491). Volskové sklamání v nadějích svých prý ho potom zabili.

§. 46. Zákon Cassiův o rozdělení půdy. Fabiové. Cincinnatus.

Odpuštěním dluhův zlepšilo se plebejům jich postavení toliko na chvíli. Proto vytasil se konsul Spurius Cassius (486) s návrhem, kterýž by jim dokonale pomohl; chtělť tomu, aby půda nepřítelům odňatá (již nazýváno ager publicus t. j. půda obecní) mezi plebeje byla rozdělena. Ale návrh jeho zamítnut odporem patriciův, kteří držíce posud tyto státní pozemky za levný peníz v nájmu, spatřovali v tom zkrácení zisku svého.

Z toho, že dílejší návrh Cassiův odstraněn (486), vznikly v Římě trvalé rozbroje, jež sousedním národům podávaly vítané příležitosti, najížděti na Řím; tak pustili se zejména po nezdařené výpravě Volskův Vejenteri (481) a později zase Aequové ve spolku s týmiž Volsky (458) do války s Římany. — Ve válce s Vejentery odvážila se čeleď Fabiův

(čítající 300 mužů zbrojných) se svými klienty samotna proti nim do pole, zaplatila však bohatýrskou odvážlivost svou krvavou porážkou. Jediný hošík, jehož doma zůstavili, zbyl z celé čeledi Fabiův. Obnovené úsilí zjednálo brzo potom Římanům vítězství, kterýmž získali město Fidenae (474).

Ve válce s Volský a Aequy sevřeli tito římské vojsko na hoře Algidu. V nebezpečenství takovém zvolili Římané Lucia Quinctia Cincinnata diktátorem. Posel stihl ho s touto správou, an zorává roli svou. Nový diktátor vysvobodil sevřené vojsko a porazil Aequy na dobro (458).

§. 47. Zápas plebejův s patricii o rovné právo politické.

[1. Dvanáctero desk zákonů.] Aby nejistotě práva, jež posud sepsáno nebylo a jehož křivými výklady tudíž plebejům největší újma se děla, učiněna byla přítrž, navrhoval tribun Gaius Terentilius Harsa, aby sestaven byl náležitý zákonník (462). Po dlouhých odkladech a vytáčkách svolili konečně patriciové k tomuto návrhu s tou výminkou, aby zřízena byla kommise desíti mužů, kteráž by, složená jsouc z patriciův a majíc nejvyšší moc vládní na se vznešenou, psaný zákonník sestavila (451). Zatím nemělo býti ani konsulův ani tribunův.

Ku konci roku nebyli decemvirové s prací hotovi i žádali za prodloužení úřadu svého ještě na jeden rok. Aby nevzbudila se v lidu nedůvěra, způsobil Appius Claudius, nejhrdější z oněch desíti pánů, že zvoleno nyní toliko pět patriciův, mezi nimiž i on se nalezal, a pět plebejův, kteří ale všichni vůlí jeho se spravovali. Chtěje za dobrou příležitostí moc navždy v rukou podržeti, nesložil ani on ani jeho společníci po projití jednoho roku úřadu. Nikdo neodvážil se proti takovéto svévoli se ozvati, až na konec Appius sám pád desíti způsobil. V zločinném přepychu svém obmýšlel totiž dceru centuriona Virginia otcí vychvátiti, aby jí jednomu ze svých klientův v otroctví přifknul. Virginius vida nezbytí a chtěje dceru potupy a hanby zachovati, vlastní rukou ji na veřejném trhu zabil. Lid, vida v nebezpečenství čestí rodin svých od decemvirů, vzbouřil se a položil konec jich panování. Appius později ve vězení sám se utratil, aby ušel spravedlivému soudu.

Zákony decemvirů zůstaly v platnosti a vyryty jsou do 12 měděných desk (odtud „zákony dvanáctera desk“). Stalyť se základem práva římského.

[2. Nové změny v ústavě na užitek lidu.] Plebejové pracovali odtud úsilně o to, jakby konec učinili politickým výsadám patriciův. Nejprvé dosáhli toho, že snešení lidu (plebiscita), v shromážděních čili sněmích národa dle okresův (comitia tributa) učiněná, měla míti obecnou platnost podobně co snešení komití centuriálních. *) Dále provedli, že sňatky mezi patricii a plebeji, dosud pod záповědí jsoucí, zákonem dopuštěny jsou (444). Sotva že toho dosáhli, požadovali ihned, aby měli též přístupu ke konsulství. V tom ale nestačili udolati odpor patriciův; neboť ti přistoupili jen na to, aby volili se výročně na místě konsulův váleční tribunové (počtem šest až osm) s mocí konsulův, i aby na úřad ten i plebejové se dosazovali. Kdykoli ale patriciové v komitích větinou hlasův jisti byli, volili zase konsuly, a to ze svého stavu. V náhradu za to, že plebejům dopřáli podílu ve válečném tribunství, provedli však zaražení nového úřadu t. j. dvou censorův, kteříž vždy měli býti toliko z patriciův. Do rukou jejich vloženy jsou odhad jmění, dle kteréhož náleželo řaditi měšťany v třídy a centurie, jakož i dohlídka k státnímu pokladu a veřejnému mravu občanův, konečně pak i osazování senátu. R. 421 zjednali sobě naopak plebejové přístup ku quaestorství.

§. 48. Války Římanů s Etruský a Gally.

Přese všecky vnitřní různice šířila se vždy více vnější moc Římanův. Nebezpečností, naléhajícím na ně se strany Etruskův, učinili na dlouhý čas konec dobytím Vej (396) jakož i mnohých jiných měst etrurských. Ale pojednou zastavili je stateční Gallové na vítězné dráze jejich.

*) Základní tři okresy městské (tribus) byly mezitím značně počtem se rozmnožily a vztaženy jsou též na měšťany, vně Říma přebývající. V komitích, kteréž potom na základě těchto rozmnožených tribuí se držely (comitia tributa), nerozhodovalo jmění, nýbrž počet hlav měšťanů. Ostatně zůstávaly při komitích centuriálních výhradně jisté věci obecní, jako zejména volby magistrátův.

Vlastním domovem Gallů byla Gallie, po nich jméno ne-
 soucí, odkudž povlovně vystěhovali se početní kmenové do
 rozličných zemí evropských. Udatní jsouce až do opovážlivosti
 a řemeslo válečné sobě výhradně oblíbeně, uchvátili takorča
 útokem rozlehlé oblasti, jež ale nevždy dovedli sobě zacho-
 vati. Do Hořejší Italie vnikli v 6. století př. Kr. a zmocnivše
 se postupně zemí až do levého břehu Padu, hodlali dále ještě
 se šířiti. Tak stalo se, že v Etrurii usaditi se chtějíce, oblé-
 hali město Clusium. Obyvatelé povolali na pomoc Římany,
 ti pak vyzvali Gally skrze posly, aby se vrátili. Gallové neu-
 poslechše tohoto vyzvání, pokračovali v obléhání. Když pak
 poslové římsí po boku Klusinských boje se účastnili, přetřhl
 Brennus, vůdce Gallův, obležení, aby napadl samé Římany,
 i postupoval rychlými pochody se 70.000 muži k Římu. Dvě
 míle před městem při říčce Allii svedena bitva, v kteréž
 Římané doznali hrozné porážky (389). Všecko uteklo z Říma
 až na hlouček starců, kteří nechtěli dožiti se pádu rodiště
 svého. Přiraziv k branám městským, nemálo podivil se Brennus,
 vida město otevřené a zdi jeho neosazené. Brzo přesvědčil
 se, že město až na kapitol, na jehož hájení Římané byli pře-
 stali, opuštěno jest i v šanc vydáno jeho vojskům. Pleníce
 rozbíhali se Gallové po městě, jedna rota vnikla až na forum
 a uzřela v pozadí jeho asi 80 starců nepohnutě sedících.
 V pochybnosti, zdaž snad bohové sami nesstoupili na ochranu
 města, přiblížil se galský voják k jednomu ze starcův a za-
 táhl ho za bílou bradu, načež tento hněvivě udeřil vojína
 přes hlavu holí ze slonoviny, již v ruce držel. Tu vrhli se
 Gallové na starce a všechny je pobili. Po té pokusil se Brennus
 o vzetí kapitolu nenadálým útokem nočním, a zajisté by se
 byl úmysl jeho zdařil, kdyby nebyl křik husí v čas vzbudil
 v tvrdý spánek pohřížené Římany, připomínaje vnikajícího
 nepřítele. Po sedmiměsíčním marném obléhání hradu vzdal
 se Brennus dalšího boje za výkupné 1000 liber zlata. Když
 vážilo se zlato a Římané sobě na těžkou váhu naříkali, hodil
 Brennus ještě meč svůj i s opaskem do mísky, pravě: „Běda
 přemoženým!“ Pověst dí, že chrabrý Kamillus, jenž pro
 svou ctižádost do vyhnanství poslán byl, nyní v čelo
 Římanův se postavil a vracejícímu se domů nepříteli kořist
 odebral.

Vícekrát pokoušeli se na to Gallové, najížděti na Latium, ale každé jsou zahnáni. Nejvíce vyznamenal se při tom Kamillus, jenž třikrát za doby té učiněn jest diktátorem. Poslední nájezd Gallův připadá do r. 350 i proslul hrdinským skutkem Marka Valeria. Když nepřátelská vojska k sobě byla se přiblížila, vyšed z řady jeden z Gallův, muž obrovské postavy, a udeřiv oštěpem o pavezu, vyzýval některého z Římanů k souboji. Se svolením konsula přijal Valerius toho vybidnutí. Když postavil se nepříteli, objevil se mu pojednou po boku havran, jenž Gallovi při každém zápasu vjel drápy svými do obličej a tak ho pomátl, že od Valeria přemožen i ubit jest. Na to vzlétnul havran a zmizel v oblacích. Takto zjevně ujali se prý bohové Římanů. Bitva, kteráž potom mezi nimi a Gally vzplanula, skončila se porážkou těchto, Valerius pak přizván po tomto způsobu souboje Corvus (Havran).

§. 49. Další boje ústavní. Konečná rovnoprávnost mezi patricii a plebeji v osazování úřadů.

Počátečný nezdar ve válkách galských uvrhnul opětně plebeje v peněžitě nesnáze, a mnozí z nich ubírali se pro dluhy do vězení. Manlius, chrabřý obhájce kapitolu proti Brennovi, slitoval se nad nešťastnými i vykoupiv mnohé, kteří pro dluhy ve vězeních seděli, jal se návrhy činiti na polepšení osudu plebejův. Proto zanevřeli na něho patriciové i obžalovavše ho, jakoby toužil po moci královské, provedli na konec, že odsouzen jest k smrti (383). A však tímto soudem nedali se zastrašiti dva tribunové, aby v málu letech potom s mnohem vážnějšími návrhy ve prospěch plebejův se nevytasili. Byliť to zejména Gaius Licinius Stolo a Lucius Sextius Lateranus. Jich návrhy zákonů týkaly se: 1. nového zákona o dlužích, kterýž podstatně ve prospěch dlužníků zněl; 2. nového rozdělení státních pozemků, tak aby nikdo nedržel více než 500 jiter v nájmu, ostatek pak aby rozdělil se mezi chudé měšťany; posléze 3. aby měli plebejové též přístupu ke konsulství. Patriciové neodporovali ani tak dvěma prvním návrhům, jako spíše třetímu; ale zmínění tribunové, kteří napořád na úřady tyto voleni jsou, přednášeli všecky tři návrhy po celých deset let každoročně, až se jim konečně zdařilo odpor udolati.

R. 366 zvolen jest první konsul z plebejův, byltě to L. Sextius.

Jako dříve patriciové censuru jediné pro sebe byli zří-

dili, aby nemusili tribunům konsulárním plné moci konsulské popustiti, tak vymohli sobě i tentokráte na plebejích práv, jediné sobě svědčících. Zřízena jest totiž nyní praetura. Praetor, jenž volil se jediné z patriciův, vykonával moc soudní, která dotud konsulům příslušela. Co však konsulát i plebejům byl přístupným se stal, nemohly tyto výsady patriciův dlouho se udržeti, a v skutku zjednali sobě plebejové povolně přístup nejen k praetuře, censuře a diktatuře, ale i do samých sborův kněžských, t. j. mezi Augury a Pontifky, do kterýchž nejdéle plebejův nepouštěno. Tak domohli se plebejové zápasem, téměř půl druhého sta let potrvavším, jednostejných s patricií práv politických.

II. Řím dobývá sobě panství nad celou Itálií (336—264).

§. 50. Války samnitské.

Hned s počátku stala se zmínka o národní čeledi umbrosabellské jakožto jedné z nejmocnějších částí obyvatelstva italského. Čeleď tato dělila se na několik menších větví, z nichž bojovní Samnité zvláště předčili. Byliť to statní a svobody milovní horáci, kteří věrně zachovávali prosté mravy otcův. Až posud nebyla se udála srážka mezi nimi a Římany. Nyní ale dostali se do sporu o město Capui v Kampanii, jež každý z obou národův v obvod své moci stáhnouti se snažil; a tím dána jest příčina k válce, kteráž nezbytně vedla v následcích svých ku zkáze jedné neb druhé ze zápasících stran.

[První válka samnitská 342—340.] Když válka r. 342 vypukla, bojováno s obou stran s jednostejnou chrabrostí a neustupností. Ač nebyly vypadly první dvě bitvy Samnitům na prospěch, nedali se tím přece nikterak zastrašiti. U Suessuly při vstupu do soutěsek kaudinských poraženi jsou po třetí od konsula M. Valeria Corva. Vítězové ukořistili na bojišti 4000 pavez. Na štěstí Samnitům nemohli Římané svého úspěchu v náležitý užitek obrátiti, neboť odboj, vzniklý mezi jich spolčenci Latiny, donutil je uzavřítí mír (340).

[Druhá válka samnitská 325—304.] Po patnáctiletém pokoji vypukla válka z nova, když Římané dvojměstí kampanského,

Palaeopole totiž a Neapole, byli se zmocnili, Samuité pak toho trpěti nehodlali. I tenkrát klonilo se štěstí válečné na stranu římskou; Samnité ztrativše mysl, prosili již za mír, ale tvrdé výminky nepřátel donutily je na posled k zoufalé obraně. A hle spojilo se štěstí s jich vytrvalostí, neboť zaskočili, vedeni jsouce Gaviem Pontiem, římské vojsko, právě když bralo se soutěskami kaudinskými (321). Vypravuje se, že Pontius, překvapen neobyčejným výsledkem, staříckého otce za radu se tázal, jak by s obklíčeným nepřítelem naložiti slušelo. Otec odpověděl, aby je buď bez přiroku propustil a takto velikomyslností pokořil, anebo aby s nimi jako s úhlavními nepřátely naložil, dada je až do posledního muže pobiti. Pontius zvolil prostřední, ale, jak brzo se ukázalo, nejhorší cestu, učiniv síce s oběma konsuly Titem Veturiem Calvinem a Spuriem Postumiem, kteří vojsku veleli, mír na stejná práva, nemoha sobě ale zároveň odepřít, aby přemožených nepohaněl. Žádal totiž na Římanech, aby složili zbraně, potom je přinutil projíti pode jhem šibeničným, a teprvé po této potupě propustil je na svobodu. Jako rukojmí, že senát mír schválí, zadržel toliko 600 jízdných, kteří všickni byli z váženějších rodin římských.

Senát míru neschválil, nýbrž zůstaviv rukojmí jich osudu, vydal Samnitům i prostředníky míru. Samnité byli dosti šlechtění, že nikomu toho nedali pykati. Ale štěstí se jim opět zpronevěřilo, prohrál bitvu u Lucerie; vítězství toho Římané řádně použili, založivše kolonie vojenské, aby jimi Samnity těsněji sevřeli. Odpor těchto zemdlíval napořád, až konečně i hlavní jich město Bovianum Římanům do rukou se dostalo. Nyní povolili jim Římané mír, arci že za odstoupení některého dílu jich državy (304).

[Třetí válka samnitská 298—290.] Samnité pomýšleli nyní na to, aby vůči nové válce s Římany, již za nezbytnou měli, posilnili se rozšířením panství svého na Lukanii. Římané nemínili jim toho trpěti, a tak vypukla válka z nova. Ale Samnité nezůstali samotní. Etruskové, znamenajíce již tíži jha římského, pozdvihli se vedlé nich, aby svobody opět sobě dobyli, ba i Umbrové a senonští Gallové přidali se k nim, pamatujíce na svou budoucnost. U Sentina svedena rozhodná bitva (295), v níž osvědčení vůdcové, konsulové totiž Q. Fabius Maximus Rullianus a P. De-

cius Mus, Římanům veleli. S náramným záštitím bojováno s obou stran; již zdálo se, že Římané podlehnou, neboť řady jejich ustupovaly již na obou křídlech před válečnými vozy Gallův. V tomto, pro budoucí velikost Říma osudném okamžení dal se P. Decius Mus, následuje příkladu otce svého v jedné z dřevních válek, od přítomného pontifika maxima za obět míru bohům podzemním posvětití, aby obrátil vítězství na stranu svých krajanův. Pobídnuv oře svého, vrhl se v nejhustší řady nepřátel i ubit jest. Štěstí válečné obrátilo se, a Římané dobyli dokonalého vítězství nad spolčenci. Všechno potomní ještě udatné namáhání Samnitův bylo marné. Nadarmo přísahalo za příležitostí obecné přehlídky vojska 16000 vybraných mužův, podstoupiti raději smrt než útěk; všickni vzali jsou za své v bitvě u Aquilonie, kdež Římany vedl Papirius Cursor. Válce však učinil konec staříčkový Fabianus Rullianus, jenž v poslední bitvě, o níž neví se, kde se udála, 20000 Samnitů pobil a 6000 jich zajal.

Umbrové a Etruskové přinuceni jsou uznati nad sebou svrchovanost Říma, Samnité pak neškodnými učiněni založením četných kolonií vojenských vnitř vlastní jich državy.

§. 51. Války Římanů s Pyrrhem králem Epirským.

Tarentští, kteří co měšťané bohatého města tržního mocnými prostředky vládli, byli sobě válek samnitských málo k srdci připustili, na konec ale, bojíce se přece napořád rostoucí moci Římanů, přidali se k Lukanům, kteří byli s Římem pro město Thurii se znesnadnili. Neučinivše obyčejného opovědění války, zničili Tarentští římské loďstvo, v jich přístavu pokojně ležící, a odepřevše Římanům žádaného dosti učinění (282), pohaněli nad to jich vyslané způsobem nedůstojným. Když po té došlo na válku, cítili se rozmařili měšťáci pojednou málomocnými i povolali Pyrrha, krále epirského, sobě na pomoc.

Pyrrhus, kterýž byl jedním z nejslavnějších vojevůdcův svého času, rád zachoval se dle jich vůle; kynulát mu takto zajisté naděje na stkvělé panství v Itálii. Přišed s vojskem 25000 mužův a 20 slonův do Itálie, porazil Římany u Herakleje (280) pomocí svých slonů, jichž nezvyklý zjev nepřátely byl postrašil. Pyrrhus, vzav sám na vojště svém

mezi bitvou nemalé ztráty a užívaje prvního dojmu vítězství, nabízel prostředkem přítele a rádce svého Cineje Římanům slušný mír. Ale senát hrdě poverhnul takovým nabídnutím i poručil vyslaným, aby opustíce bez prodlení město, králi vyřídili, že nemůže o míru býti řeči, dokud by Itálie se nevzdálil. Celý zjev a počínání sobě senátu překvapilo Cineje do té míry, že vrátiv se z Říma, nazval senát shromážděním králův. Mezi potomními běhy války dobyl sice Pyrrhus u Ascula (279) druhého vítězství, a však ztratil při tom svůj nejlepší lid válečný, tak že hořce vzvolal: „Ještě jednoho takového vítězství, a bude po mně.“ — Když potom konsul Fabricius jistého ničemníka, jenž se byl nabízel, že krále otráví, v poutech králi vydal, propustil tento z vděčnosti za takovou šlechetnost všecky římské plenníky bez výkupného na svobodu.

Neučiniv žádného prostředku na bezpečnost společencův svých, odešel Pyrrhus na Sicilii, aby pomohl Syrakuským proti Karthaginským. Římané užili jeho nepřítomnosti, aby Samnity dokonale sobě podrobili a Lukanům i Bruttiiům podobný osud připravili. Na pokřik sevřených těchto kmenů vrátil se po tříleté vzdálenosti Pyrrhus zpět do Itálie. A však prohrál na Římany, vedené Maniem Curiem Dentatem (Zubatým) bitvu u Maleventa (odtud na Beneventum přezvaného, r. 275) a vrátil se po té zpět do Řecka. Římané přemohli opuštěné kmeny dolnoitalské a vzali pomstu zvláště nad Tarentskými (272). Od r. 266 byli Římané pány Dolejší a střední Itálie.

III. Doba válek punských (264—146).

§. 52. Starší dějiny Karthaginy.

Podmanivše sobě větší část Itálie, setkali se Římané s Karthaginou, kteráž byla mocným městem tržním v Africe. Bylať Karthago fenickou kolonií, založenou od Sidonských a rozšířenou od Tyrských, a první počátkové její spadají do 12. století př. Kr. Jako Feničané byli i Karthaginstí č. Punové národ kupčící; při svých podniknutích setkávali se s takovým štěstím, že mimo veliké

bohactví zjednali sobě i panství nad sousedními krajinami, a potom i osady v Hispanii, Sardinii, Sicilii a j. založili. Aby však moc a vliv Karthaginských měly trvání, bylo nad jiné potřebí, aby dostali ostrovy středomořské, zvláště pak Sicilii do rukou svých. Úkol takový nebyl ale snadný, poněvadž ostrov tento naplněn byl květoucími osadami řeckými, nad kteréž zvláště vynikaly mocí, velikostí a bohactvím lidnaté Syrakusy. Pokus tedy, dobytí Sicilie, vedl nezbytně k srážce se Syrakusami. A v skutku nastala oběma městům dlouhá válka, v kteréž nejprv štěstí přálo Karthaginským, neboť zmocnili se povlovně celé západní polovice Sicilie. Později však zpronevěřilo se jim štěstí válečné, když pak udatný Agāthocles, z mládí svého hrnčír, panství v Syrakusách se zmocnil, ztratili největší díl svých vymožeností a sami napadeni jsou v Africe. Po smrti Agathoclově († 289) vzmohlo se v Sicilii bezvládí, jehož Karthaginští na rychlo hodlali užiti k upevnění panství svého. Když tudíž pustili se do obléhání Messany, setkali se s Římany, kteříž podobně na to byli pomyslili, aby město pro sebe osadili.

Město Karthago mělo neobyčejnou lidnatost; čítalo za doby největší moci své při nejmenším 700.000 obyvatel. Ústava byla aristokratická, zjednávaje převahu boháčům. V čelo státu postaveni jsou dva suffetové čili králové, však s nevelikou mocí, jimž po boku byly dva senáty s rozdílným oborem činnosti. Sněmovné obecní rozhodovali plateš, nebylo-li shody mezi králi a senáty. Karthago byla po výtce moc námořní, vojsko pozemní záleželo po většině z lidu námezdného. — Náboženství Karthaginských bylo uctívání hvězd, s nímž spojovány oběti lidské.

§. 53. První válka punská (264—241).

Vlastní srážka Karthaginy s Římem způsobena jest městem Messanou. Žoldnéři kampanští, kteří prvé v službě Agathoclově se nalézali, zmocnili se města a poněvadž viděli se v nebezpečení od Syrakus, ucházeli se o pomoc při Římanech. Senát římský rozpakoval se s počátku, sluší-li s loupežníky spojovati se, ale poněvadž takto podávala se sama příležitost, stanouti pevně na Sicilii, svoleno jest k žádosti jejich. Karthaginští však předešedše Římany zmoc-

nili se sami Messany, uživše pomoci strany v městě jsoucí, kteráž nenáviděla Římanův.

Římané nedávše se tím másti, obrátili ihned zbraně své na Karthaginskou državu v Sicilii. Byloť zjevné, že bez loďstva novému nepříteli se neubrání, pročež pořídili sobě loďstvo a dobyli potom, vedeni jsouce konsulem Gaiem Duiliem, za pomoci vynalezených od nich padacích můstkův prvního vítězství námořního u Myl (260). Po některém váhání se uzavřeno, pokusiti se o rozhodnutí války na samé půdě Africké, načež vyslán konsul Regulus s početným loďstvem a velikým vojskem do Afriky. Cestou vrazil tento u mysu Ecnomského na nepřátelské loďstvo a poraziv je (256), přistál po té v Africe i spustošil državu města do té míry, že Karthaginští za mír žádali. Poněvadž však výminky, jim svolované, příliš tuhé byly, pokračovali v boji i zvítězili za pomoci Spartana Xanthippa, jemuž velení byli svěřili, nad Římany. Sám Regulus dostal se do zajetí (255).

Válka vedena nyní dále na Sicilii. Zase dobyli Římané u Panorma (250) stkvělého vítězství nad Hasdrubalem, vojvodou Karthaginským, a opět prosili Karthaginští za mír. Vypraviliť poselstvo do Říma a přidali mu i Regula, zavázavše ho prvé slavným slibem, že do zajetí se vrátí, kdyby s míru sešlo. Domnívaliť se bezpečně, že shledají v něm dobrého prostředníka; ale Regulus nezachoval se po jich vůli, neboť zrazoval Římany s míru, poněvadž prý Karthaginští nejsou s to, válku dále vésti. Rady jeho poslechnuto, poslové pak odešli s nepořízenou a s nimi Regulus, věren přísaze své. Když Karthaginští zvěděli, jak sobě byl počíнал, svedli ho mukami se světa.

Avšak štěstí obrátilo se k straně Karthaginských; dobyliť na moři stkvělého vítězství u Drepana (249), ba i druhé loďstvo římské, nesoucí zásoby vojsku Sicilskému, vzalo za své bouřemi a půtkami. Římané byli dvojí touto ztrátou tak oslabeni, že zdála se všeliká podniknutí s jich strany býti nemožná, ale i Karthaginští nestačili, z dobytých úspěchův kořistiti. Válka vlekla se tedy bez vážnějších výsledkův za několik let, dokud neobživla smělostí nového vůdce Karthaginských Hamilka a Barkase. Aby odvrátili od státu konečnou porážku, vystrojili někteří bohatí Římané — poněvadž stát nebyl více s to, v podniknutí takové se uvázati —

na vlastní peníz nové loďstvo, s kterýmž také konsul Lutatius Catulus zvítězil u ostrovů aegatských. Karthaginští prosili za mír, kterýž jim svolen za postoupení vlastních držav na Sicilii, jakož i za náhradu válečnou 3200 talentův. Sicilie (t. j. kromě državy Syrakusských) stala se odtud první římskou provincií, jejíž důchody odváděny do státní pokladnice.

§. 54. Druhá válka punská (218—201).

V době mezi první a druhou válkou punskou nezapomněli Římané nikterak. Zmocnili se zejména ostrovů Sardinie a Korsiky, kteréž náležely Karthaginským; oloupení nesměli na odpor ani pomyslet. Brzo potom udála se jim příležitost, když v Hořejší Italii usedli Gallové do Etrurska vpadnutí se pokoušeli, potáhnouti k sobě i panství nad Itálií hořejší.

Karthaginští nesložili zatím také rukou v klín. Ztráty, vzaté od Říma, hleděli si nahraditi výboji v Hispanii i podařilo se jich vojevůdci Hasdrubalovi, získati všecku zemi až po řeku Ebro. Římané mínili další pokroky jeho tím zadržeti, že přijali město Sagunt mezi spolčence své. A však Hannibal, syn Hamilcara Barkase, jenž po té vrchní velení nad Karthaginskými držel, málo dbal toho spolku a obklíčiv Sagunt, dobyl jeho. To stalo se podnětem, že válka mezi Římem a Karthaginou poznovu vypukla.

Hannibal, jeden z největších a nejodvážnějších vojevůdců všech časův, který již co chlapec Římanům neukrotitelnou nenávisť byl přísáhnul, umínil sobě přenéstí válku do samé Italie. S 50000 pěších, 9000 jízdných a 37 slony podstoupil r. 218 smělý pochod přes Pyreneje a Alpy, ztratil síce na cestě veliký díl svého mužstva, koní i slonův, dostal se však šťastně do Hořejší Italie. Gallové zde usedli, kteří pro nedávné porážky Říma krutě nenáviděli, spojili se s ním, a tak sesílen porazil Římany v bitvě při Ticinu a později ve veliké bitvě při ř. Trebii, kteráž potáhla za sebou ztrátu Hořejší Italie. Druhým stkvělým vítězstvím, dobytým při jezeru Trasimenském (217) nad konsulem G. Flaminiem, získal celou Etrurii. Hannibal, děkuje stkvělých úspěchův svých hlavně spolku s Gally, hodlal po-

rážku Římanů učiniti dokonalou tím, že obrátil se do Itálie dolejší, aby i zde obyvatelstvo proti posavadním pánům jeho popudil. Pokus ten zatím se nezdařil, a Hannibal přiveden do nemalých nesnází opatrným vedením války se strany Quinta Fabia Maxima (jemuž později přezdělí Cunctator t. j. nerozhodný), jenž každé srážce se vyhýbaje, Hannibala svými pochody unavoval. Jednou podařilo se dokonce Fabiovi, obklíčiti ho v jistém těsném údolí; tak že podobalo se, že bude po jeho vojstě veta. Hannibal zachránil se lstí; dal totiž volům, kteréž pro spíží s sebou měl, otepi chrasti mezi rohy navázati a pak je zapáliti. Zplašená dobytčata rozutíkavše se způsobila nepořádek v řadách Římanů, kteří hořících hovad se ulekli, a Hannibal vyvázl takto v čas z nebezpečné soutěsky.

Způsob války, jak ji vedl Fabius, nelbil se dokonce konsulům roku 216, Luciovi Aemiliu Paulovi totiž a G. Terentiu Varronu; zvláště pak tento usiloval o rychlé rozhodnutí prostředkem bitvy. V následující na to bitvě u Cann způsobil Hannibal Římanům hroznou porážku. Ti měli mezi mrtvými 70000 pěších, 2700 jízdných a 80 mužů hodnosti senátorské, tisícové dostali se v zajetí a toliko malý hlouček spasil se útekem. Nyní přidali se kmenové dolno-italští, pak Kampanští jakož i Samnité v střední Itálii k straně Hannibalově, ba i Capua padla v ruce Karthaginských (216), a tak podobalo se, že udeřila poslední hodina panství římskému.

V tomto krajním nebezpečí děkovali Římané spásy své jedině vlastní neoblomné vytrvalosti. Uzavřelí nejen v Itálii válku dále vésti, nýbrž rozšířiti ji i na Sicílii, neméně i v Hispanii pokračovati s důrazem v boji dříve již počatém. Jelikož kmenové s Hannibalem spojení, k nimž i panovníci v Syrakusách i Macedonii byli se přidružili, Římany již za vysílené měli, nepodporovali s dostatek Hannibala a brzo počalo odvracet se od něho štěstí válečné. Byltě u Noly (215) a Beneventa poražen i nestačil k tomu ani obrániti Syrakus, jež po dvouletém obléhání Římanům konečně do rukou padly (212). Ač dobyl opět nového vítězství u Tarenta, ztratil přece za nedlouho potom i Capui, na jejíž obyvatelích Římané vzali ukrutnou pomstu. Z toho

počali kmenové italští se viklati a o dorozumění s Římany se pokoušeti.

Hannibal mohl nových úspěchů dosáhnouti jedině prostředkem pomoci, kterouž z Hispanie očekával. Stáلتě tam s početným vojskem bratr jeho Hasdrubal, kterýž mu na pomoc přispěti se chystal. Mladistivý Publius Cornelius Scipio, maje vrchní velení nad tamějším vojskem římským sobě svěřené, opíral se dlouho takovému pokusu i porazil také Hasdrubala blíž Baeculy. Vzdor tomu podařilo se Hasdrubalovi na konec přece, přejíti s oddělením vojska toho přes Alpy a stanouti na půdě italské; zde však poražen jest od Římanů při řece Metauru a sám přišel o život (207).

Hannibal nucen jsa takto, přestati na vlastních prostředcích, držel se i v takové tísní ještě několik let v Itálii, až konečné rozhodnutí způsobil Scipio, kterýž mezi tím v Hispanii velikých úspěchů byl se dodělal. Vyvrátiv v Hispanii panství Karthaginských, stanul r. 204 na půdě samé Afriky a spojiv se na ručest s Masinissou, králem numidským, porazil Karthaginských ve dvou bitvách. Po marném pokusu, doprositi se míru, povolali tito Hannibala z Itálie. Tento však nemohl zkáze více zabrániti, neboť byv u Zamy poražen (202), radil sám k spěšnému uzavření míru. Řím k němu svolil na výminky, aby Karthaginští: 1. vydali loďstvo svoje až na 10 trojveslic, 2. aby v 50 letech zaplatili 10.000 talentův a 3. nevedli nižádné války bez svolení Říma. Takto stali se Římané nepopíratelnými pány nad Itálií a sousedními ostrovy, jakož i nad karthaginskou částí Hispanie. Scipio obdržel za stkvělé úspěchy své vítězný vjezd do Říma a příjmi Afrického (Africanus).

§. 55. Války s Macedoníi a Syrií.

[První válka macedonská 200—197.] Filipp III, král macedonský, přistoupil ke spolku s Hannibalem za doby válečného štěstí jeho; ale zanedbav v čas do Itálie vtrhnouti, mařil daremně síly své válkou s Řeckem a Egyptem i usnadnil takto Římanům nemálo vítězství nad Karthaginou. Trest za pošetilou tuto politiku nemeškal dlouho. Sotva že vypořádali se s Karthaginskými, uzavřeli Římané spolek proti Filippovi s Egyptem, Pergamem a jedním dílem Řeckých států, kteréž dosti

zpozdíle domnívaly se býti v samostatnosti své ohroženy spíše od Macedonie, než od Říma. S nemalým štěstím dovedl se Filipp po dvě leta úsilí Římanův brániti. Na konec však poražen byv u Cynoscephal (197) od konsula Tita Quinctia Flaminina, přinucen jest k míru, jímž pozbyl všechny državy své kromě Macedonie i zaplativ nemalou náhradu peněžitou, sřící se musil též každé války bez svolení Říma.

[Válka se Syrií 191—190.] Řekové byli po pokoření Macedonie od Římanův prohlášeni za svobodné, čímž ale Aetolští, v domnění, že v odplatu za pomoc Římanům poskytnutou nad ostatními Řeky budou smět panovati, nikterak nehodlali se spokojiti. Shledal v nich tudíž syrský král Antiochus III, když připravoval se k odporu proti vkládání se Říma do věcí asijských, ochotné spojence. A však nerozum a hrdá mysl jeho způsobily, že nevšímaje sobě rady zkušeného Hannibala, jenž k němu byl se utekl, při samém početí války nemohl sobě zjednati nových spojencův. Poražen byv nejprv u Thermopyl (191), později v samé Asii u Magnesie (190) od Lucia Cornelia Scipiona, bratra Scipiona Afrického, musil veškerou Malou Asii, pokud ležela za Halysem, až dolů do Sicillie Římanům odstoupiti, kteří ji prozatím za vděk odevzdali spojencům svým Euměnovi Pergamskému a Rhodyzským. Aetolští ztrestáni pozbytím samostatnosti své. — Hannibal utekl se před Římany do Bithynie a požil jedu, aby nebyl vydán v ruce jejich (183).

Scipionu Africkému, vítězi nad Hannibalem, Římané posléze špatně se odsloužili. Křivé byv od nepřátel svých obžalován z úplatkův a zpronevěření, odešel dobrovolně do vyhnanství. Před smrtí svou (183) zakázal sobě, aby tělo jeho pochovali v nevděčném rodišti.

[Druhá válka macedonská 171—168.] Filippa III následoval v panství macedonském syn jeho Perseus. Maje k Římanům neukrotitelné zášti, odhodlal se nevyčkati jich nepochybného útoku, nýbrž předejiti jej. Protož smlouval se o spolek s Genthem, králem illyrským, pak s Epiroty, dříve však než to k místu přivedeno, uzřel se již napadena od Římanů. Třem výpravám polním šťastně se ubránil, ve čtvrté však poražen jest na hlavu u Pydny (168) od konsula Lucia Aemilia Paulla. Později byv jat, přiveden jest do Italie i zemřel v Albě v zajetí. Macedonie a Illyrie rozděleny na

několik menších svobodných států bez spolku a mezosobných sňatkův, aby učiněny byly málomocnými. Odboj, v Macedonii později vypuklý, skončil se obrácením země v římskou provincii (146).

Epiroté ztrestáni jsou za spolek svůj s Persejem tím, že velká jich část (asi 150.000) prodána do otroctví. Týmž časem odvedeno z vlastního Řecka 1000 nejváženějších občanův, viněných z nepřejčnosti k Římanům, na rukojemství do Itálie. Teprv po sedmnácti letech směl se zbytek jich, okolo 300, opět do vlasti navrátiti.

[Podrobení Řecka.] Uvedení Řecka pod panství římské následovalo takořka v patách. Nejbližší příčinu k tomu zavalil spor mezi Spartanskými a spolkem achejským, v němž postavili se Římané k straně prvějších. Řekové byli dvakráte poraženi, nejprve u Skarpheje od Metella, potom od surového válečníka, konsula Mummia, na Isthmu. Korint padl v ruce vítěze, jenž vzav odtud početná díla umění řeckého, do Říma je poslal (146). Řecko podrobeno jest nyní na dobro, přece však nakládáno s Řeky v příčině jich vzdělanosti a slavné minulosti poctivěji, než s jinými podrobenými národy. — Jako římská provincie slulo Řecko Achaja.

§. 56. Třetí válka punská. Zkažení Karthaginy (149—146). Pád Numantie (133).

Z doby poslední porážky své byli Karthaginští jako činný národ kupecký pěkně se vzpamatovali, čímž na novo vzbuzena nedůvěra jich pohromitelův. Přísný Říman Cato neustával raditi krajanům svým, aby zkazili Karthaginu. Jednou přinesl s sebou do senátu několik fíků a když sbromáždění jich pěkností a čerstvostí se divili, pravil: „Vztež, že ovoce toto načesáno teprve před třemi dni v samé Karthagině. Tak nepatrná jest prostora, kteráž dělí nás od úhlavních nepřátel našich.“ Mínění jeho zjednávalo si vždy více přívrženců a Římané na konec počali vyhledávati záminky, za kterouž by nový rozkvět dávní sokyně své na dobro zničili. Se zalíbením tedy hleděli na starého Masinissu v Numidii, když tento Karthaginské napadl, chtěje na jich újmu panství své rozšířiti. Karthaginští, kteří, smlouvou jsouce vázání, bez dopuštění Římanů žádné války ujíti se nesměli, obrátili se k nim se stížnostmi

na jeho počínání; nevyřídívše ale ničeho, sáhli sami ke zbraní.

Úskočným způsobem vyhlásili to Římané za porušení dávných smluv i vypravili vojsko do Afriky. Karthaginští, náramně se uleknuvše, prosili za mír, ochotně nabízejíce všeliké dostiučinění. Konsulové římské, kteří přistávše s vojskem, hlavním ležením blíž Utiky byli se položili, žádali na Karthaginských za výkup míru vydání veškerých zbraní, zásob válečných a všeho loďstva i s přístroji. Tesklivě podrobili se tito tvrdému rozkazu i odvedli do ležení římského mimo jiné téměř 200.000 kusů celých brnění. Učinivše takto nenáviděné město bezbranným, položili po té Římané s nevídanou lstivostí konečnou ještě výminku, aby přestěhovali se obyvatelé města na místo jiné. Nyní zmocnilo se Karthaginských zoufalství i uzavřeli, brániti se (149). S úsilím, jemuž v dějinách nenalezneš rovného, pracovali mužové i ženy na zhotovení nových zbraní a čerstvých zásob válečných i bránili se jimi s takovým úspěchem, že přivedeno jest římské vojsko nad propast záhuby. Tu zvolili Římané Publia Cornelia Scipiona, výtečného mladíka, nemajícího ani ještě zákonných let, konsulem a složili na něho vrchní velení v Africe (147); ten pak dobyl na konec nešťastné Karthaginy (146).

Zářivost zápasících stran vyšla konečně ze vši míry. Karthaginský vojvoda Hasdrubal dal všechny zajaté před očima Římanů mukami se světa sprovoditi, aby všeliký smír nemožným učinil. Když konečně Římané mistrnými přípravami a rázností Scipionovou Karthaginy útokem se zmocnili, trval boj v ulicích města ještě po celých šest dní. Devět desítn obyvatel zhytnulo mezi obléháním, jedna desítina (asi 50.000 lidí) byli od vítězného vojevůdce, jemuž po této výpravě dáno příjmi Africanus minor, na milost přijati a přenešeni na půdu cizí. Država Karthaginy obrácena v římskou provincii s názvem Afrika, Utika pak učiněna hlavním městem jejím.

[Pád Numantie.] Zkázu Karthaginy následoval podobným obrazem v málu letech pověstný pád Numantie. Od ukončení druhé války punské nebylo se Římanům v Hispanii obávati nijakého nepřátelství se strany Karthaginských, ale spíše od statečnosti domorodců, kteří nemínili strpěti cizího jákma. Nejvíce vynikli v tomto boji za svobodu Lusitané, jichž vůdce Viriathus, muž stkvělých schopností válečných, šťastnými úspěchy svými i ostatní kmemy hispanské do války vztáhl, tak že jedno vojsko římské po druhém zporáženo jest. Konsul Fabius Servilianus zachránil svěřené sobě vojsko toliko tím, že uznal nezávinnost Lusitanův (143), kterýžto slib ale senát římský mrzkým způsobem prohlásil za neplatný. Válka skončena posléze tím, že místodržící Servilius Caepio dal Viriatha úkladně zavraždit (140).

Po takovémto ničemném jednání, jež s dostatek ukázalo, že Římané schopni jsou již všeliké nešlechtnosti, odvážilo se jediné město Numantia, brániti své nezávislosti. Obyvatelé bez přestání poráželi obléhací vojska římská, dokud Scipio, vítěz nad Karthaginou, s vojskem novým proti nim vyslán nebyl. Za dvě leta (134—133) protáhlo se obléhání, než k pádu přivedeno město hladem a zbraní. Z obyvatel, kteří na konec i lidským masem byli se obživovali, dostala se jen nepatrná část do rukou vítěze, jenž za skutek ten obdržel příjmi Numantského.

§. 57. Vnitřní poměry Říma na konci válek punských.

Stkvělá vítězství Říma a šíření panství jeho po středomoří neobešly se bez podstatných změn ve státním a společenském ústrojí republiky. Dřevní prostota mysli a mravů vzala zde pomálu za své; ohromné bohactví, jehož docházely jednotlivé rodiny prostředkem výnosných míst při správě provincií, potáhlo za sebou neslýchané prvě rozkošnictví, s nímž zároveň vzmáhalo se ochuzení nižších tříd lidu. Poněvadž velcí statkáři rozlehlé statky své skrze otroky vzdělávati dávali, prodáváno jest obilí v Římě za tak levné ceny, že nestačili závoditi s nimi svobodní sedláci italské i sami tudíž přicházeli v niveč, načež jich statky pomálu v rukou boháčů se ocitovaly. Podobně užíváno při průmyslu a rozličných jiných živnostech také jen otroků, tak že měšťan všude ve své výživě byl zkracován. Na důkladné polepšení nebylo ani pomýšlení, neboť válkami vzrůstal co den počet otrokův a bohatí Římané mívali jich na tisíce.

Nic neprospělo, že někteří starověrci, jako M. Porcius Cato, s železnou přísností o zachování a obnovu starého dobrého mravu a řádu usilovali, poněvadž pramen všech novot, nad míru vzmožší se panství totiž a vždy rostoucí bohactví Říma, napořád se rozhojňoval. Z těch dob, co patriciové i plebejové stejného přístupu měli k úřadům, zmizel síce rozdíl stavů, ale nový zjednával sobě nyní průchod. Ony rodiny, jichž členové nějaké místo v kurulských úřadech republiky (konsulát, censura, praetura a aedilství) byli zánímali, činily novou šlechtu (optimates, nobiles) a poněvadž v následcích výnosné správy provinciální veliké poklady shromažďovaly, nepřestávaly sobě zjednávatí přístup k nejvyšším úřadům. Volba magistrátův a moc zákonodárná byly na pohled vždy ještě v rukou národního shromáždění (komití),

ale v pravdě drželi boháči všechno v rukou, kteří podplácením a propouštěním na svobodu na veliké množství chudších měšťanů platný vliv provozovati dovedli. Senát, jenž skládal se po většině z této nové šlechty, jakož i z lidí, po složení nejvyšších úřadův do něho postoupivších, měl vyšší ještě měrou než kdy své vlastní vládu v držení svém.

Úřady místo držitelův v provinciích byly s počátku v rukou vysloužilých praetorův, později podělování jsou jimi i bývalí konsulové. Statky zemské (státní) v provinciích jakož i daně dávány jsou v nájem, jsouce velice výnosným pramenem příjmův netoliko pro stát, ale vyšší ještě měrou pro nájemníky, kteří z pravidla k stavu rytířskému příslušeli.

IV. Republika římská vzmáhá se na venek, rozkládá se ale vnitř
(146—80 př. Kr.).

§. 58. Rozbroje Gracchův.

[Vzpouza otroků na Sicílii.] Ve vnitřním stavu republiky, právě vylíčeném, ležel zárodek velikých zmatkův a rozbrojův. Začátek učiněn povážlivou vzpourou otrokův. Způsob, jakým Římané s otroky svými nakládali, byl celkem velice tvrdý, což platilo zejména o otrocích, jichž užíváno k pracem hospodářským, neboť těmto vpalováno jest znamení a poutáno jich na nohou, aby zamezil se všeliký útěk. V noci zavíráno jich do těsných domků a týrano šeredně v sebe nepatrnější příčině. Kdo pokusil se o útěk, bez milosrdenství věšen na kříž. Zavraždil-li otrok svého pána, zaplatila to celá jeho rodina smrtí; svědectví a přiznání dobýváno na nich ukrutným mučením. V následcích tohoto nelidského nakládání zdvihlo se r. 135 vedením jistého Euna na 200.000 otrokův na ostrově Sicílii proti pánům svým. Teprv po mnoholetém úsilí podařilo se, branně položití odboj. Vítězové ztrestali asi 20.000 otrokův smrtí kříže.

[Tiberius Sempronius Gracchus.] S otroky byli se i početní schudlí měšťané spojili, kteří vůbec od každé změny polepšení osudu svého očekávali. Bídny stav veliké části svobodných měšťanů, přišedší takto nápadně na jevo, přivedl Tiberia Sempronio Graccha, vnuka Scipiona Afrického, na

myšlenku, prostředkem nového rozdělení půdy pomocí státu z této do nebe volající nerovnosti jmění. Stav se r. 133 tribunem, učinil návrh, aby nikdo nesměl držeti více obecních pozemků, leč 500 jiter pro sebe a 250 pro každého nezletilého syna, v hromadě však ne více než 1000 jiter; co takto zbude, aby rozděleno bylo mezi nemajetné měšťany proti náhradě, již by dosavadním držitelům stát sám vyplatil. Ještě na snadě, že by provedení takového návrhu všechny společenské poměry v státě římském na vrub bylo obrátilo, jakož i bohatší a mocnější třídy na smrt urazilo; protož nedalo se způsobiti bez předchozího jich útisku. Přese všechn skutečný i líčený odpor soudruhů svých v tribunátě zjednal přece Gracchus návrhu svému v komitích tributních platnost zákona, načež sestavena ještě kommisie, aby nový zákon v skutek uvedla. Když pak i tomu chtěl, aby poklady Attala, krále Pergamského, jež tento národu římskému byl odkázal, rozdány byly chudým měšťanům na zřízení jich hospodářství, a jinými ještě návrhy v prospěch jejich se vytasil, nedala se ohrožená strana optimatův více držeti. Nejvyšší kněz Scipio Nasica přepadl se zástupem stejně smýšlejících Graccha na místě, kdež tribune se shromažďovaly, a zabil ho vedlé 300 stoupencův jeho. Zákon o provedení onoho rozdělení pozemkův po té zastaven (129).

[Gaius Sempronius Gracchus.] Tímto smutným koncem nedal se bratr zavražděného Gaius Sempronius Grachus nikterak odstrašiti, aby na podobné cesty nenastupoval. Když se přese všechn odpor optimatův r. 123 tribunem stal, obnovil síce návrhův bratrových, ale vytasil se s jinými, kteréž podobně na prospěch chudého lidu a na škodu boháčův naměřeny byly.

Proto stihlo záští jejich v nemenší míře, co Tiberia, i jeho; byltě v shromáždění lidu od strany optimatův přepaden, mnozí z přívržencův jeho zavražděni, načež on, aby ušel podobnému osudu, dal se od vlastního otroka zabiti (121).

§. 59. Války vnější.

[Válka s Jugurthon 112—105.] Od druhé války punské panovalo mezi Římem a Masinissou Numidským i potomky jeho tuhé přátelství. Když r. 118 král Micipsa zemřel,

zůstavil říši synům svým Adherbalovi a Hiempsalovi a synovci svému Iugurthovi. Ten, jsa muž chytrý a úskočný, hodlal zmocnit se celého dědictví, zabil tudíž Hiempsala úkladně a vypudil Adherbala, kterýž do Říma se utekl. Úplatky dovedl toho Iugurtha, že strana v Římě panující, místo aby zločince byla ztrestala a potomky osvědčeného spolčence chránila, navrhla rozdělení říše numidské, načež dílčí kommisse, do Afriky poslaná, výnosnější díl Iugurthovi přiřkla. Ale vítězstvím tímto zpyšněl Iugurtha na dobro; místo aby s údělem svým se spokojil, napadl Adherbala poznovu a jav ho, dal nad ním popraviti (112). Nyní poslali Římané vojsko, vedené konsulem Calpurniem Bestií, na pokoření ničemuňka; ale konsul dal se též uplatiti a smluvil se s ním o výhodný mír. Tu provedl tribun Memmius, že zavedeno jest vyšetřování pro makavé uplácení a Iugurtha pohánán do Říma, aby se tu zodpovídal. Nestydatost, s jakouž sobě tento v Římě počínal, podráždila lid i přinutila senát, že vyhostiv Iugurthu z města, se vši opravdivostí k válce se strojil. I teď dovedl tento úspěchy zbraní římských penězi svými fortelně zadržeti, až k opětnému naléhání římského lidu vedení války složeno na Quinta Caecilia Metella. Ten poraziv Iugurthu, přinutil ho utéci se k tchánu svému Bocchovi, králi Mauretanskému. Po Metellovi následoval v nejvyšším velení konsul Gaius Marius, který s nemenším zdarem sobě počínal; přece však skoncována válka teprvé, když quaestor Lucius Cornelius Sulla přivedl mistrným vyjednáváním krále Boccha k tomu, že Iugurthu vydal. Dobyta Numidie neučiněna římskou provincií, nýbrž jedna část udělena jest Bocchovi, druhá pak nevlastnímu bratru Iugurthovu.

[Válka s Cimbrý a Teutony 113—101.] Jště když bojováno v Africe, vyskytlo se na moc římskou mnohem podstatnější nebezpečenství. Kmenové neznámých do té doby takořka Germanův, Teutoni a Cimbrové, byli jsou se totiž z nenadání hnuli k hranicím državy římské, hledajíce tu sobě nová sídla. Byliť postavy štíhlé a vysoké, rusovlasí a kadeřaví, slynouce při tom prý silou obrovskou. Jich oděv a zbrojení záležely ze zvířecích koží, železných krunýřů, přílbic, pavez, mečů a kyjů. Do bitvy pouštěli se za hrozného křiku, aby nepřítel poděsili; plenníci obětováni jsou od starých kněžek

na oltářích bohům a budoucnost vykládána z prýstíci se krve. — Nejprv objevili se Cimbrové v sousedství hranic římských. Konsul Papirius Carbo, proti nim vyslaný, poražen jest u Noreje, v nynějších Korutanech (113). Cimbrové vrazivše na to do Gallie, dobyli u Arausia (Orange) r. 105 druhého vítězství. Udatnost a náhlost v útoku, jakož i způsob obrany prostředkem jakési vozové hradby byli jsou jich vítězství hlavní původové.

Římané, přestavše nepřítelů již podceňovati, zvolili osvědčeného vojevůdce svého Maria čtyřikrát po sobě konsulem (104—101), dokud by nebylo totiž uklizeno všeliké nebezpečení. Marius dbal nejprv o to, aby vojsko jeho navyklo způsobu válčení nepřátel, a proto chránil se za dvě leta, bitvou je podstoupiti. Zatím vnikli také Teutoni do Gallie, ale místo coby ve spolku s Cimbrý Římany byli napadli, zůstali rozdělení, pokoušejíce se s rozličných stran zjednati si přes Alpy mocný průchod do Itálie. Marius postavil se Teutonům blíž města *Aqua e Sextia e* (Aix v Provinci) a porazil je dokonale (102). Zatím byli Cimbrové přes východní Alpy do roviny pádské sestoupili a konsula *Lutatia Catula* k zpětnému pochodu přinutili, doznali však na konec od Maria, který v tom přikvapil, u *Vercell* v polích raudských podobně záhubné porážky (101).

§. 60. Nepokoje v Římě a v Itálii.

[Strana lidu opět se hýbá.] Pád Gracchů způsobil, že strana optimátův za nějaký čas panovala beze všech překážek. Ale šeredná tajemství o jich porušitelnosti, kteráž v následcích války jugurthinské na jevo byla přišla, způsobil, že strana národní opět myslí počala sobě dodávati i pomýšletí na to, jakby mužům ze středu svého konsulátu dopomohla. Toho dovedla zejména při *Mariovi*, kterýž co člověk nemajetný a původu nízkého, děkoval povýšení svého jediné vlastní zásluze, Když po šesté konsulem učiněn, vzali sobě náčelníci strany lidu, tribun *Lucius Appuleius Saturninus* a praetor *Gaius Servilius Glaucia*, z toho příležitost, obnoviti nedávno pochované úmysly Gracchův; míniliť chudšímu lidu zejména pomoci jednak založením kolonií, jednak snížením cen obilních. Poněvadž pak ani násilí k provedení návrhů svých

se neštítili, uzavřel senát, v němž strana optimatův vrch měla, nestrpěti jim toho, nýbrž vyzval Maria, aby rušitele zákonů potrestal. Tento, jsa vlastně jedním z nespokojencův, neodvážil se přece toho, aby neposlechnul rozkazův senátu. Následkem pravé řeže, kteráž strhla se na to po ulicích Říma, pobiti jsou Saturninus i Glaucia se svými přívrženci, tak že optimaté opět pole obdrželi (100). Mariovi, jenž proti vůli své jim byl toho pomocen, dostalo se za to opovržení obou stran.

[První válka se spolčenci r. 91—88.] Sotva utichly rozbroje v Římě, zdvihlo se na republiku nové nebezpečství, a to v Itálii samé. Spolčenci italští žádali, aby jim měšťanské právo římské uděleno bylo, a když jim v tom odepřeno, odtrhli se od Říma, chystajíce se založiti sobě vlastní republiku. Římané pomohli sobě z takového nebezpečství jen tím, že všem spolčencům, kteří jim věrni byli zůstali, měšťanství přiřknuli, načež ostatní po tříletém tuhém boji přinuceni jsou složiti zbraň. Musilít síce i pokořeným právo měšťanské udělití, ale poněvadž nebylo lze, aby při volbách a hlasování v komitích roztroušení po Itálii měšťané do Říma z pravidla docházeli, zůstávala rozhodná moc v podstatě vždy ještě v rukou obyvatelstva římského. Hůře bylo, že obyvatelstvo Říma čím dále, tím obecněji proměňovalo se v luzu.

§. 61. První válka občanská (88—82).

K šťastnému konci poslední války byl vlastně Sulla nejvíce přispěl; strana optimatův, ku které počítán, dopomohla mu proto konsulství i svěřila mu potom vedení války proti Mithridatovi, králi Pontskému, kterýž pracoval o to, aby povalil panství římské v Asii. Ještě nevzdálil se ani Sulla s vojskem svým Itálie, ano soupeř jeho Marius v Římě provedl, že vzato mu svěřené velení. A však málo dbaje toho usnešení, obrátil se Sulla rychle na Řím a vzav město náhlým útokem, přinutil odpůrce, mezi nimi i Maria, aby útekem se spasili. Učiniv některé změny v ústavě na prospěch optimatův a způsobiv zvolení Lucia Cornelia Cinny za konsula, zdvihl se opět na cestu do Asie.

Cinna náležel vlastně ke straně lidu; poněvadž ale před zvolením svým byl Sullovi slíbil, že nedotkne se žádného

z opatření, jím učiněných, domníval se Sulla, že pokojně může odejít do Asie. Sotva byl ale tento Itálii opustil, zrušil Cinna slib; strana optimatův porazila ho však v boji pouličním a senát složil ho s konsulství. Cinna neměl se za ztracena, nýbrž ohlížel se po přátelích mezi spolčenci i zjednal jich sobě; s ním smluvil se o jednotu vracející se té doby Marius a oba hnuli se s vojsky svými k Římu, kterýž se jim vzdal. Hrozná vražda stihla na to stranu optimatův, zejména pátráno po náčelnících jejich; byliť pobiti a statky jejich pobrány. Obstarlý Marius zemřel několik dní na to v následcích nestříditého rozčilení (86). Cinna panoval odtud za tři leta zcela neobmezeně, nesvoláváje komitíí (86—84). Zemřel smrtí násilnou dříve ještě, než Sulla z Asie se vrátil, aby vzal pomstu za stranu optimatův.

§. 62. První válka s Mithridatem (87—84) a návrat Sullův do Říma.

Mithridates, král pontský, byl muž velikého nadání. Jsa těla silného, přemáhal snadno všeliké těžkosti i nedostatky; duch jeho neumdlával, smýšleje odvážlivé plány a vyhledáváje nejrozmanitější prostředky k vyvedení jich. Obratně rozprávěl rozličnými jazyky. Co jeho povahy se tkne, spojoval s mnohými ctnostmi rytířskými také vlastnosti asijského despoty, jenž bez rozpakův sáhá k podvodu, vraždě i převárce, vyžaduje-li toho prospěch jeho. Tak dal na př. utratiti vlastní ač zločinnou matku svou, jen aby sobě cestu k trůnu proklestil. — Muž tento pojal odvážlivou myšlenku, konec učiniti panství Římanů v Asii. Napadnuv nejprve některé tamější s Římany spolčené panovnické, vyhnal je i zmocnil se po té římské provincie Asie, poraziv a zajav prvě místodržícího Aquillia, jenž v čele římského vojska jemu se byl postavil. Na rozkaz jeho zjímání jsou všickni měšťané římské, v Asii se zdržující (80.000—150.000) a pobiti, místodržícímu pak vlito do úst roztavené zlato.

S vojskem 30.000 mužův podnikl Sulla válku proti Mithridatovi. Boj počal v Řecku, ano se králi bylo podařilo, získati zde pro sebe několik měst. Sulla porazil spojené nepřátely u Chaeroneje (86) a Orchomena (85). Co zatím k přímému útoku v Asii se připravoval, přibýlo z Italie druhé

vojsko, jemuž s počátku Cinnův společník v konsulství Valerius Flaccus, později však legát Fimbria veleli, a kteréž nepouštějíc se do boje s Sullou (jak mělo vlastně sobě nařízeno) na Mithridata samého udeřilo a jemu značné porážky způsobilo. Král, předvídaje chytře, kdo posléze v Římě bude pánem, uzavřel rychle se Sullou mír v Dardanu (84), v němž se všech výbojův vzdal a 3000 talentů náhrady válečné zaplatil. Fimbria hodlal nyní zbraně své obrátiti proti Sullovi, ale vojáci opustivše ho, přidali se k jeho odpůrci.

[Sullův návrat do Říma.] S vojskem 40.000 mužů vrátil se Sulla r. 83 do Itálie. Strana Mariova, panující v Římě, neměla po smrti Mariově a Cinnově náčelníka obecně uznaného a byla tudíž sotva s to, výdatný odpor položití Sullovi a vyvíčenému vojsku jeho, s nímž četní stoupenci z Říma i Itálie byli se spojili. Přece však nebyl boj ani krátký ani bez krve. V bitvě na návrších Kollinských před samými zdmi Říma způsobena jest posléze straně lidu rozhodná porážka, načež Sulla vítězně všed do Říma ujal se diktatury (82). Všichni, na jichž bezživotí jemu nebo straně optimátův záleželo, dáni jsou do klatby, t. j. jmění jejich zabaveno a životy jich vydány v šanc. Za hlavu psance placeno vražedníkovi skoro 5000 zlatých. Asi 40 senatorův a konsulárův a bez mála 1600 rytířův shledali se tím způsobem se smrtí. Vojsku Sullovu odměněno se zabavenými pozemky.

[Sulla diktátorem 82—79.] Snahy Sullovy za čas diktatury jeho nesly se k tomu, aby ucpání byli pramenové nepokojů, kteréž z dob Gracchů Římem otrásaly. Za tím účelem měla býti moc, do rukou šlechty zase se dostavší, trvale jí zachována; proto rozšířil Sulla práva senátu a obmezil právomocnost komití, poněvadž v těchto rozhodovalo množství. Těžiště moci přenešeno na senát, jemu jedině slušelo činiti návrhy u věcech zákonodárství, lid pak směl usnáseti se jen o tom, co onomu bylo líbo. Moc tribunů téměř zničena. R. 79 vzdal se Sulla diktatury a uchýliv se do života soukromého, zemřel roku následujícího.

§. 63. Pompejus.

[Pompejus v Hispanii.] Z mužů, kteří za Sully co dobří válečníci byli se osvědčili, vyniknul nad jiné mladý Gnaeus

Pompejus. V hrozném hospodaření za doby proskripce neměl valného účastenství; spíše prokázal se nejednou milosrdným i dopomohl svobody mnohému zajatému. Po Sullově smrti poslán do Hispanie na pokošení Sertoria. Tento stoupenec strany Mariovy byl ještě za živobytí diktatora do Hispanie utekl a shromáždil tu kolem sebe politické přátely své, vzdoroval straně v Římě panující, uživ pomoci tuzemcův. Pompejus uvedl síce Sertoria v nemalou tíseň, ale válka skončila se teprv, když tento následkem spiknutí, kteréž byl vlastní legát jeho Perperna proti němu zosnoval, úkladně zabit jest (72).

[Válka s gladiatory a otroky.] Pompejus, vraceje se z Hispanie, přicházel právě vhod, aby ve vzniklé opět válce nevolníci zasadil poslední ránu povstalým. — Podstatnou část římských slavností činily zápasy gladiatorův. R. 73 uteklo sedmdesáte zápasníků ze školy v Capui a na ručešť shromáždili kolem sebe 70.000 zběhlých otrokův, kteří pro tvrdé s nimi nakládání každý čas hotovi byli, pozdvihnouti se. Vedeni jsouce Thrákem Spartakem poráželi napořád vojska římská, posléze však sami přemoženi jsou při řece Silaru od Crassa (71), poněvadž nedostávalo se jim potřebné sjednocenosti. Zajetí otroci vesměs utraceni. Zbytek vojska nevolničího, čítající k 5000 mužův, pobil Pompejus na cestě z Hispanie.

[Zničení opravené ústavy Sullovy.] Strana aristokratická měla Pompeja pro dřevní jeho spojení se Sullou za nejmocnější podporu svou, brzo však shledala se býti sklamánu. Pompejus, práhna neobyčejnou ctižádostí, toužil po nejvyšším úřadě v republice, po konsulství totiž. Ale poněvadž dle zákonův Sullových jedině ten k vyšším úřadům dostati se mohl, kdo byl dříve spravoval nižší, přidal se Pompejus brzo k nepřátelům šlechty i způsobil takto, že zrušeny jsou novoty Sullovy. Došelf ovšem také cíle svého, neboť byl na r. 70 zároveň s Crassem zvolen konsulem.

[Válka s loupežníky námořními.] Nedlouho potom dostalo se Pompejovi nové příležitosti, osvědčiti svou statečnost válečnou. V následcích válek občanských utvořil se totiž z pozůstatkův přemožených stran skutečný stát pirátů, jehož skrýše nalezaly se na Cilicii, v Karii, Lycii a na ostrovích moří sousedních. Byloť jich plno ve všech vodách a zamezující přívaz do Říma, způsobili tam velikou drahotu obilí. I vy-

praven jest Pompejus s neobyčejnými prostředky a neobmezenou téměř mocí na jich vyhlazení (67). Stkvěle prokázal se této důvěry býti hodna, neboť šťastně vyklidil od nich moře v době šesti měsíců a zjednal zase bezpečnost.

[Konec války s Mithridatem.] Zátíší života soukromního, do kteréhož se nyní Pompejus měl událiti, nelíbilo se mu valně, a proto dosáhl toho skrze své stoupence, že mu svěřeno ukončení války proti nepokojnému Mithridatu. Z dob, co ho Sulla k míru byl přinutil, strojil tento ustavičné rozbroje, ano válčil zjevně jednak s Římany, jednak s jich spolčenci. Na jeho pokoření vyslali Římané r. 74 konsula Luculla, jenž statečného odpůrce v takové uvedl nesnáze, že toho shledal potřebu, utéci k svému spolčenci a zeti Tigranovi, králi Armenskému. Lucullus pustil se za ním i do hor Armenských a vzal Tigranocertu, hlavní město této země (69). Ale vzpoura legií, nastrojená špehy, vyslanými od strany Pompejovy, vzala mu ukončení války takofka z rukou, a Mithridates opanoval poznovu téměř již ztracený Pont.

Nyní ujal se velení vojska římského Pompejus (66). S neobyčejnou rychlostí proniknul až k Eufratu, porazil Mithridata i Tigrana, prošel zeměmi Kavkazskými a vyvrátiv panství Seleukovců v Syrii (64), spořádal stav věcí v Asii. K starším dvěma provinciím římským, Asii a Cilicii, přidružily se nyní dvě nové, Bithynie a Syrie, obě s dostatek rozšířené sousedními zeměmi. Mimo to uznávali králové Kappadocký, Kommagenský, Maloarmenský i Palaestinský nad sebou svrchovanost Říma. — Mithridates, jenž tak dlouho šťastně s Římany byl se potýkal, nevyrovnaný jsa u vyhledávání všelikých prostředkův proti nim, viděl se posléze opuštěna i násilně učinil konec životu svému.

§. 64. Cicero a spiknutí Katilinovo.

[Cicero.] Když Pompejus ještě v Asii prodléval, ocitnul se Řím sám v nebezpečnosti náhlého převratu, jež jediné opatrnost M. Tullia Cicerona překazila. Cicero, narozen v Arpině r. 106 př. Kr., náležel původně k stavu rytířskému. Duševně jsa bohatě nadán, zdokonalil se pečlivými studiemi, tak že lze ho za nejčelnějšího učence té doby považovati. U veřejnosti jevil se nejprv co obhájce ve přích a zastáváje

postupně úřady republiky až k praeture, osvědčoval se čím dál tím více jako nejvýtečnější řečník Říma. Poněvadž pak vždy jen jako obhájce zákonného pořádku vystupoval, naklonil sobě aristokratii, jakkoli byl jen rodu nižšího, a ta mu dopomohla r. 63 ke konsulství. V této hodnosti odvrátil od své otčiny hanebnou zkázu, která jí hrozila od jedné části zvrhlé šlechty.

[Spiknutí Katilinovo.] Rostoucí bohactví v Římě, jakož i loupežnický právě řád, jakým sobě početné osoby jednak ve válkách občanských, jednak při správě provincií veliké jmění zjednávaly, způsobily posléze mezi stavy vyššími hroznou zvrhlost mravů. V rozkošnickém hýření zmizel všecken mravní stud a obrovská jmění ničena, jen aby ukojení došli chtíčové chvíle. Mezi urozenými těmi protopášničky vynikal zejména L. Sergius Katilina pustým životem svým. Za hrůzovlády Sullovy učiniv se vůdcem roty zbojníkův, zůřil proti vlastnímu bratru a jiným blízkým příbuzným i obohatil se jich jměním. Tyto a jiné, později v Africe hanebně ukořistěné summy znenáhla promarnil a r. 66 uzřel se tak beze všech prostředkův. Proto umluvil se již téhož roku s rovnými sobě tovaryši o úkladné zabití konsulův a nejváženějších senátorův, aby pak v obecném zmatku pospolu nových nabrali pokladů. Spiknutí toto nestalo se ale skutkem; byltě zločinný záměr prozrazen, ale vzdor tomu nepohnán Katilina k soudu. Tím však zvýšila se jeho opovážlivost, tak že podruhé pokusil se zosnovati spiknutí s tím úmyslem, aby po zavraždění konsulův moc k sobě potáhl a sebe konsulem dal voliti (63). Nescházelof mnoho a záměr jeho bylby se vydařil; neboť strana jeho byla mocná a senátoři, ač byli mnozí před nebezpečenstvím varováni, ztratili pojednou mysl ke krokům rozhodným. V této nebezpečné chvíli nepozbyl jediný konsul M. Tullius Cicero potřebné zmužilosti a odvahy a zmařil takto spiknutí. Zjednav si prvé zevrubnou vědomost o záměrech Katilinových, zjevil je senátu, vyzýváje jej k rázným opatřením. Katilina uleknuv se toho, utekl z města. K návrhu Ciceronovu jsou tovaryši jeho, pokud bylo lze jich ze zmocniti, podlé usnešení senátu popraveni. Katilina, jenž zatím v Etrurii v čelo vojska byl se postavil, poražen jest u Pistorie a udatně bojuje ztratil život (62).

§. 65. První triumvirát.

Cicero byl síce zmařil záměry Katilinovy, ale nechránil tím ještě nikterak republiky. Útok přišel nyní se strany mnohem mocnější. Když se byl Pompejus z Asie vrátil, žádal na senátu, aby mu potvrdil jeho tamější zavedení a odměnil se veteránům jeho podíly v státních pozemcích. Poněvadž senát na jeho požadavky nepřistoupil, spojil se Pompejus s boháčem Crassem a Caesarem, jenž byl muž neobyčejných schopností, ale marnotratný a svrchované ctižádostivý, a s těmi umluvil první tak zvaný triumvirát (60). Vliv, jehož požívali triumvíři v lidu, způsobil, že provedli vůli svou a senát k poddajnosti přinutili. V následcích toho stal se Caesar konsulem r. 59, veteránům Pompejovým dány jsou pozemky a opatření jeho, v Asii učiněná, došla stvrzení. Cicero, podpora strany optimátův, poslán pod lichou záminkou do vyhnanství. Caesar dal si po té správu Gallie záalpské od lidu na 5 let pojistiti, ač dle dosavadních zvykův udělení provincií senátu příslušelo. Senát, zastrašen takovou svévolí, přidal mu nad to ještě Gallii předalpskou.

Co zatím Caesar v Gallii prodléval, zůstal Pompejus v Římě; ubývaloť mu ale zde pro zřejmou slabost povahy napořád vážnosti, tak že již veřejně ozývali se hlasové proti němu i proti Caesarovi. Aby obránili se útoků, na ně činěných, sešli se triumvírové v Luce (56) a poznovu rozdělili se o úkoly své v ten způsob, aby Caesaru prodloužen byl úřad v Gallii na nových pět let, Pompejus a Crassus pak aby stali se konsuly r. 55. Početní konsuláři i senátoři ucházeli se poníženě při této schůzi o přízeň pánův republiky.

Z triumvirův zmizel nejprvé Crassus z jeviště. Po uplynutí roku konsulárního odešel za místodržícího do Syrie a chtěje na roveň se dostatí oběma slovítným soudruhům i v pověsti válečné, pustil se neopatrně do války s Parthy; byv ale od nich u Karrh poražen, zaplatil ješitnost svou životem (53). Vítězové prý lakotnému boháči nalili do úst zlata. I nebylo odtud chyby, aby pozůstali dva triumvírové, jimž potud jediné bylo šlo o potlačení republiky, dosavadního přátelství ne-neumálili; rozdělení moci nedalo se dál držeti. K tomu přišlo,

že i příbuzenství, kteréž Pompeja s Caesarem spojovalo, — onen byl totiž Julii, dceř Caesarovu, za manželku pojal — smrtí Juliinou se rozvázalo. Pompejus oženil se nyní s dcerou optimáta Caecilia Metella Scipiona.

Závist, vzbuzená úspěchy Caesara v Gallii, jakož i nový sňatek způsobily, že Pompejus zřejmě spojil se se senátem a stranou optimátův. Tato složila na něho diktaturu r. 52 v tom způsobě, že jmenován jest konsulem bez kollegy, aby uklizena byla nebezpečnost, jež republice se všech stran hrozila. Byloť to zřejmé zkrácení dosavadního mocného postavení Caesara. Válka mezi Pompejem a Caesarem stala se odtud nezbytnou, ač nemínil-li tento spokojiti se s úkolem podřízeným.

§. 66. Caesar v Gallii. Válka jeho s Pompejem (Pharsalská). Caesar samovládce.

[Caesar v Gallii 58—51.] Caesar byl zatím místodržitelství v Gallii se stkvělým úspěchem spravoval. Římanům byla až dosud v Gallii záalpské náležela jediná provincie Narbonská; Caesar ale zamýšlel državu tuto rozšířiti až k moři brittanskému a ku břehům Rýna. Nejprv porazil Helvety, pak Němce pod Ariovistem, kteřížto dva národové do Gallie byli se tlačili, a přinutil je, zanechati toho předsevzetí. Po té obrátil zbraně své proti Gallům samým, kteří sváříce se mezi sebou nemálo mu vítězství usnadňovali. Když pak konečně, poučení vlastním neštěstím, sjednotili se a vedeni jsouce Vercingetorixem jemu se postavili, nebyli více dosti silni; Caesar zvítězil u Alesie (52) a Gallie stala se římskou provincií. Takto zjednal sobě Caesar slávu vojenskou, vycvičené a oddané sobě vojsko, bohactví a veliké zásluhy o vlast.

[Caesar válčí s Pompejem.] Co zatím Caesar v Gallii takových úspěchů dobýval, octnul se Pompejus ve zmíněném spolku se stranou optimátův. Senát jal se nyní směle proti Caesarovi vystupovati; nedbaje žádostí jeho a nemíně jemu po projití úřadu v Gallii vznešenějšího působení nějakého popříti, poslal mu totiž rozkaz, aby do 1. března r. 49 vojsko své rozpustil. Caesar ale neposlechl, nýbrž přešel s vycvičeným a věrným sobě vojskem řeku Rubicon, kteráž považována za

pomezí řeku Itálie proti Gallii předalpské, učinil se takto odpovědným protivníkem dosavadního pořádku státního. Pompejus i strana optimátův, kteříž takové ráznosti do Caesara nebyli se nadáli a tudíž dostatečně se nepřichystali, nemohli na odpor pomysleti i uprchlí do Řecka. Caesar jich nepro-následoval, nýbrž podrobiv vůli své nejprv Itálii a ostrovy odebral se na rychlo do Hispanie a poraziv zde u Ilerdy vojsko pompejanské, získal pro sebe i tuto zemi. Teprv nyní pojistiv sobě záda, přistoupil k přímému útoku na Pompeja. Byltě zatím tento, opíraje se o pomoc provincií asijských i afrických, sebral početné vojsko, jemuž ale nedostávalo se válečného cviku. Strana aristokratická, shromážděná v jeho ležení, přispívala nad to hojně obvyklou prostopášností svou k ochabnutí vojenské kázně. Tak stalo se, že Caesar, ač počtem slabší (měltě 22.000 mužů proti 45.000 stoupencův Pompejových) vítězem vyšel z rozhodné bitvy u Pharsála (48). Pompejus mnil do Egypta se utéci, byl ale od poruč-níků krále Ptolomaea Dionysa, kteříž chtěli Caesarovi se zalíbíti, úkladně zabit.

Dávno již viklající se republika byla nyní v skutku ztra-cena. Caesar pospíšil sobě, zničení zbytky strany republikánské. Spořádav nejprv věci egyptské a usadiv zejména v panství Kleopatru, kteráž proti poslední vůli zemřelého krále ze spoluvladařství vyloučena byla, odešel do Asie a upevnil zde s neobyčejnou rychlostí moc svou. Po té odebral se do Afriky, kamž zatím věšina republikánů, mezi nimi synové Pompejovi, pak Cato a Metellus Scipio, byli se uchý-lili. I zde zvítězil u Thapsu (46); mrtvoly 50.000 nepřátel pokrývaly bojiště. Vřelý republikán Cato, nechtěje přežítí porážku, sám se utratil (v Utice). Synové Pompejovi Gnaeus a Sextus, kteří i nyní myslí nepozbyli, utekli do Hispanie a sbírali zde vojsko. Caesar, přinucen takto k nové výpravě, svedl u Mundy s odpůrci svými bitvu (45), kteráž považo-vána za nejhroznější v celé válce občanské. Z vojska pora-žených Pompejovců zůstalo přes 33.000 na bojišti; ze synů Pompejových ztratil Gnaeus život na útěku, Sextus ale za-chrániv se, vedl odtud nepokojný život piraty.

[Caesar samovládcem 45—44.] Nyní byl Caesar skutečným samodržcem státu římského. Jakkoli přál sobě, aby směl dáti moci své významný titul krále, přece neodvážil se toho, chráně se

popuditi prostředkem tak příkrým na sebe čerstvou ještě nedůtklivost Římanů. Šetřilťe proto všech republikánských forem, dada na sebe složití všechny čelnější úřady republiky, aby tak na pohled svrchovanou moc v síle zákonův vykonávati se zdál. Byv prvé již diktátorem jmenován, a síce vždy na dobu jednoho roku, způsobil to, že diktatura nyní doživotně na něho vznešena. K tomu učiněn jest konsulem, censorem i tribunem se vši právomocností, která z těchto úřadův plynula. Samojediný rozhodoval též o míru i válce, maje v rukou svých správu pokladu státního a jmenování místodržících. Titul imperator, prvé toliko název čestný, znamenal při něm důstojenství doživotního panovníka.

Pod společnou nejvyšší hlavou přestával nyní dřevní ohromný rozdíl mezi Římany a obyvateli provincií; byliť všichni poddaní jediného pána. Úmyslem Caesarovým bylo, založiti velikou monarchii středomořskou, v kteréž by všechny národnosti (kromě řecké) proměnily se v latinskou. Na vrcholu štěstí objevil Caesar stkvělé vlastnosti, jež by obsáhlým úmyslům jeho velice byly prospívaly. Pracovitý jsa i rázný u věcech vládních, smířlivý a vládný k poraženým nepřátelům, vůbec milý v obcování a štedrý k lidu, zjednal sobě brzo obdiv a lásku veliké věčiny jeho. Vždy více přivykal lid myšlence, pozdraviti ho jednou titulem krále; tu hle stal se Caesar obětí spiknutí, od optimátův nastrojeného, v jichž čele byli Marcus Brutus a Gaius Cassius. Skonalť předčasně, probodnut dýkami jejich na radnici a krvácejce z 23 ran (dne 15. března 44).

§. 67. Druhý triumvirát.

[Stav věcí po smrti Caesarově.] Zavražděním Caesara nedočkala se republika vzkřísení svého, jak spiklí přátelé její se domýšleli. Marcus Antonius počal zejména nastupovati v šlepěje Caesarovy, senát pak hleděl zjednati sobě dřevní moc a proto poslal konsuly r. 43 na pokoření Antonia, jenž v čelo vojska byl se postavil. Vynikajícího úkolu dostalo se při této příležitosti Ciceronovi, jenž svými řečmi, tak zvanými „filippikami“, rozněcoval mysli senátu proti zpurnému Antoniovi, chtěje tím pomoci republice k novému vítězství. Ve vojsku, od senátu vyslaném, nalezal se též Caesarův se-

střenec, 19letý Octavianus, kterýž takto zdál se podporovati věc senátu. Antonius poražen jest u Mutiny (43). Oba konsulové padli v bitvě a vrchní velení nad vítězným vojskem octlo se takto v rukou Octavianových.

[Druhý triumvirát.] Octavianus uzavřel těžiti z vítězství pro sebe a nikoli pro senát, jsa co příbuzný Caesarův předkem jist náklonností vojska. Na oko pokračoval tedy ve válce proti Antoniovi a spolčenému s ním Marcu Aemiliu Lepidovi, ale přiblíživ se s vojskem svým k vojsku odpůrců, smluvil se s nimi o druhý triumvirát. Účastníci jeho osobili si nejvyšší moc na pět let a podlé své chuti osadili úřady místo-držitelské. Po té zmocnili se Říma a prohlásili jak politické tak osobní nepřátely své za psance. Na 300 senatorův a okolo 2000 rytířů shledali jsou se s smrtí v oněch hrozných dnech skrze ruce najatých zbojníků; jmění jejich zabaveno a vítězi rozdělili se o ně, jakoby o válečnou kořist. Také Cicero neušel témuž osudu; od pronásledujících zbojníků na útěku dopaden, zabit jest, hlava a pravá ruka jeho ufaty a na řečništi na podívanou vystaveny.

[Válka triumvirův se stranou republikánův.] Dobytím Říma a hanebnými proskripcemi triumvirův nevzala ještě strana optimatův za své. Byliť zejména Brutus a Cassius početné vojsko okolo sebe shromáždili a v Asii i Macedonii mocně se postavili. Octavianus i Antonius, vypravivše se proti nim, porazili je u Filippi (42), kdež Brutus i Cassius setkali se s smrtí. Tak zmařena poslední naděje republikánův. Triumvirové rozdělili nyní říši mezi sebe a síce v ten způsob, že obdržel Antonius východní, Octavianus západní provincie, Lepidus pak Afriku. Sextus Pompejus dovedl se nad to vedlé nich zachovati v panství nad Sicílií, Sardiníí, Korsikou a Peloponnesem.

[Octavianus zniká všecky soupeře.] Rozdělení toto nemělo žádného trvání; neboť Octavian chtěl míti všecko. Nejprv dostaly se mu po bitvě u Myl (36) země Sexta Pompeja do rukou. Hned potom zbaven jest Lepidus, kterýž domáhal se podílu v této kořisti, ale od vlastního vojska opuštěn byl, své državy, tak že Octavianus samotén ostál proti Antoniovi. Tento nedbaje hrozičího nebezpečení, oddával se v Asii a Egyptě všelikým rozkošem a rozdávaje dětem královny egyptské Kleopatry pošetilým způsobem země římské, způsobil

sobě tím nenávisť Římanův, kteří stáli vždy ještě o celistvost panství svého. Když posléze již Antonius o útoku se strany Octaviana nemohl pochybovati, i tu ještě nepomyslel řádně opatřiti se proti němu. Konečně potkali se oba sokové u mysu Actia. Po nedlouhém boji poraženo jest loďstvo Antoniovo (31), načež vojsko pozemní, vidouc Antonia, an v útěku spásy hledá, bez boje vzdalo se vítězi. Octavian pronásledoval poraženého do Egypta, kterýž se tu sám zprovodil se světa (30). Kleopatru, nadarmo míru se doprošovavší, vzala si taktéž život, načež Egypt obrácen jest v římskou provincii.

C. Doba třetí. Řím císařský (30 př. Kr. až 476 po Kr.).

I. Řím co pohanské císařství z časův Augustových až po Konstantina Velikého (30 př. Kr. až 324 po Kr.).

§. 68. Octavianus Augustus (30 př. Kr. až 14 po Kr.).

Napodobuje slavného předka svého, dal i Octavianus úřady republiky sobě uděliti, aby nejvyšší čili císařskou moc zákonným způsobem držeti se zdál. Tak byl zejména konsulem, censurem a tribunem i vykonával správu provincií z moci prokonsula. Ostatně obdržel od senátu titul imperatora v tom smyslu, jak ho Caesar byl užíval, a titul tento znamenal zároveň nejvyšší moc vojenskou i císařskou. Mimo to dáno mu přímí Augustus (t. j. Osvícený), kteréž jemu i potomkům jeho od té chvíle zůstalo.

Jako Caesar, stav se samovládce, moci své užíval způsobem chytrým a smířlivým, tak činil i Augustus. Vyhýbaje se vši krutosti, pečoval o to, aby správa veliké říše jeho náležitě byla spořádána, při čemž řídil se radou na slovo vzatých mužů, jako Agrippy, Maecenáše a Massaly. Pomálu hojil se římský stát z ran, válkami občanskými jemu zasažených; pořádek a blahobyť vracely se opět zvýšenou měrou. Když již nebylo možné, republiku římskou v následcích ustavičných vnitřních rozbrojů více držeti, mohlť zajisté stát co monarchie nové a utěšenější budoucnosti se nadíti. Než na

neštěstí nebyla dědičnost důstojenství císařského zákonem vyřknuta; nejistota v posloupnosti způsobila tudíž záhy v zřízení státním mnohem horší kolísání, než za dob republiky.

[Zlatý věk literatury.] Dlouho již byli Římané národem mocným, než zaměstnání vědecké počali sobě oblibovati. První jejich pokusy za tímto směrem vznikly vesměs z pouhého napodobování vzorův řeckých. V posledním století republiky rozvil se však i u nich čilejší život na poli básnictví a věd i neustáváje ani mezi bouřemi válek občanských, dosáhl právě za Augusta, kterýž vzdělání literárnímu vytríbený vkus vstříc přinášel, skutečného vrcholu svého. Doba od r. 90 př. Kr. až 14 po Kr. (t. j. až do smrti Augustovy) nazývá se zlatým věkem literatury římské. Nejčelnější básníci této doby jsou: P. Virgilius Maro (70—19 př. Kr.), P. Ovidius Naso (43 př. Kr. až 17 po Kr.) a Q. Horatius Flaccus (65—8 př. Kr.).

Mezi vědami květlo v posledních dobách republiky obzvláště řečnictví; předním mistrem jeho byl M. Tullius Cicero, jenž i jinak co vzorný spisovatel a filosof se proslavil. V dějepisectví vyznamenal se Caesar dvěma spisy svými o válce galské a občanské podobnou měrou, jako na poli válečném. G. Sallustius Crispus (86—35) vylíčil ve dvou dílech, cele se zachovavších, t. j. ve válce s Katilinou a Iugurthinské, mistrným způsobem zkaženost římských poměrů za oné doby, objasniv tím s dostatek rychlý úpadek republiky. T. Livius (59 př. Kr. až 17 po Kr.) vypsál zajímavou formou obecné dějiny Říma.

I umění dařilo se za Augusta výborně. V Římě vyváděny jsou početné a nádherné stavby, chrámy i paláce. Augustus sám obnovil 82 chrámů a provedl mimo to mnohé velkolepé stavby. Početné práce malířské a sochařské řídké dokonalosti byly jim okrasou.

[Války Augustovy.] Jakkoli Augustus nebyl milovníkem válek, zveličila se i za něho přece říše římská. Rhaetie, Vindelicie, Noricum, Pannonie a Moesie spojeny jsou s říší a tím dostalo se jí přirozených hranic proti Dunaji. Pokusy, podrobti si vlastní Německo, rozbily se o udatný odpor Germanův. Úspěchy obou statečných pastorků Augustových, Drusa a Tiberia, měly síce s počátku za následek dobytí západního Německa, ale lakotnost místodržícího Quinctilia Vara dohnala Germanův k zoufalému odboji,

načež vedení Hermannem, knížetem Cheruskův, způsobili římskému vojsku dokonalou porážku v lese Teutoburském (9 po Kr.). Augustus přestal odtud na pouhém pojištění hranic porýnských.

§. 69. Ostatní císařové z domu Augustova.

[Tiberius 14—37.] Před smrtí svou jmenoval císař Tiberia, čítajícího již 56 let, nástupcem svým. Byltě on pokrytec a ukrutník, za něhož Římané okoušeli všechny hrůzy svévolného panování. Trápě se ustavičným strachem, že životu jeho úklady se strojí, pronásledoval všechny vynikající muže, zbavuje se jich na pouhá udání placených špehářův, na mnoze vylhaná. Předním nástrojem početných poprav byl mu Seianus, náčelník tělesných vojsk císařských (praefectus praetorio), kterýž pána svého povlovně snažil se všech přátel odloučiti, aby posléze sám trůnu se zmocnil. Ale Tiberius poznal konečně obmysl jeho a dal ho též utratiti. Poslední léta panování svého strávil Tiberius na ostrově Kaprejích, nedůvěřivě uzavíraje se a všelikým nepravostem se oddávaje, zejména i pití. Tak upadnuv jednou v těžkou mdlobu, pokládán jest za mrtvého i strojeno se již holdovati jeho nástupci. Když opět procitnul, zardousil ho Macro, Seianův nástupce, naloživ naň podušek.

[Gaius Caligula 37—41.] Caligula, Drusův vnuk, kterýž nyní v panství následoval, předstihl za nedlouho předchůdce svého všelikými nešlechtnostmi. Promrhav nejprv nahromaděný od Tiberia státní poklad, bral potom jmění soukromníkům i obcím napořád i zvyšoval daně, až staly se nesnesitelnými. Nikdo nebyl při tom bezpečen životem a poněvadž, pošetiv se i na rozumu, ani lidí sobě nejbližších nešetřil, učiněn jest spiknutím náhlý konec životu jeho.

[Tiberius Claudius 41—54.] Praetoriané provolali nyní Claudia, strýce zavražděného, jenž za to každého z nich darem více než 1000 zlatých obmyslil. Panování jeho bylo s počátku dosti slušné, ale brzo zhoršilo se znamenitě vlivem dvou žen jeho, zločinné totiž Messaliny, a když tato odpravena, neméně zkažené Agrippiny. Zemřel otráven Agrippinou, přijav prvé Nerona, syna jejího z prvního manželství, za vlastního.

[Claudius Nero 54—68.] Nyní následoval Nero, kterýž, jak-

koli byl vychován od výtečných učitelův (filosof Seneca), brzo stal se pravou příšerou člověčenstva. Otrávil nejprv nevlastního bratra svého, dal po té vlastní matku zabít a manželku svou odpraviti, aby pojití mohl ženu nešlechtnou, načež následovaly vraždy a popravy všeho způsobu. Na něm zůstává i podezření, že veliký požár, kterýž za jeho času Řím ztrávil, sám dal založiti; on ovšem svaloval vinu toho na křesťany a pronásledoval je způsobem ukrutným. Při tom byl muž neobyčejně ješitný, jenž co citerák, pocestný zpěvák, zápasník z řemesla a t. d. veřejně vystupoval, práhna po pochvale lidu. Obecná nevole nad tyrannstvím jeho způsobila na konec zřejmý odboj, v kterémž Nero předvídaje osud svůj, od vlastního otroka dal se zabít (68).

§. 70. Flaviovci (69—96).

Po Neronově smrti vystřídali se na trůnu během roku tři císařové, skončili ale všickni smrtí násilnou. V osobě Tita Flavia Vespasiana (69—79), kteréhož legie syrské a egyptské za císaře povolali, dostalo se konečně říši opět statečného panovníka. Opraviv zanedbanou kázeň u vojšťe, uvedl i finance do lepšího pořádku. Vzpouřa Židů, která již za Nerona r. 66 byla vypukla, skončila se za Vespasiana dokonalou zkázou Jeruzalema. — Jinak zveličena jest říše římská dobytím Britannie, kteréž provedl výtečný Agricola.

Židé dohnáni jsou k vzpouře hlavně týráním posledního římského místodržícího, Gessia Flora. Proti Vespasianovi, jemuž svěřeno bylo od Nerona položení tohoto odboje, nestála tu toliko jedna strana, nýbrž celý národ, což nutilo ho, vésti válku až do vyhlazení. Povýšen byv na císařství a ubíraje se do Říma, odevzdal velení synu svému Titovi. Titus dobyl povlovně všech pevných míst v Judsku i obklíčil konečně Jeruzalem, kamž bylo se k neuvěření veliké množství lidu uchýlilo, kteří s neustupným zoufalstvím posledního útočiště svého bránili. Za nedlouho rozmohl se v městě ukrutný hlad, od něhož každodenně tisícové umírali, ale i tu nehodlali se ještě Židé vzdáti. Zatím však nestačily jich ochablé síly a tak podařilo se Římanům, sléztí na několik místech zdi městské, ale ještě nebylo konce odporu, neboť nešťastní Židé bránili dům za domem. Jen tak mohlo se státi, že v tomto zářivém zápasu netoliko největší díl města, nýbrž i chrám popelem lehly (70 po Kr.). — Přes million Židů zhytno prý za času války od hladu a meče, pozůstali potkali se nejvíce s osudem otroctví.

Vespasiana následoval v panství syn jeho Titus (79 až 81), kníže ušlechtilých vlastností. Zármutek nad předčasnou smrtí jeho byl tím větší, že po něm tyrannský bratr jeho Domitian (81—96) vlády se ujal. V mnohém podoben jsa nehodným předchůdcům svým na trůnu, uvedl říši v bídu a nesnáze všelikého způsobu, k čemuž přišla i ta nečest, že římské zbraně shledaly se v Němcích i Dácii s četnými porážkami.

Do času panování Titova připadá hrozný výbuch Vesuva, první od časův nepamětných, kterýmž tři města s většinou obyvatel svých zkažena jsou (79 po Kr.). Jedno z těchto měst, Pompeji totiž, vykopává se nyní již asi 150 let zpod popele a lávy, kteréž na něm leží, aby takto přišel svět k lepšímu poznání domácího a společenského života Římanův, jich staveb, nádobí a t. d. Při zmíněném výbuchu ztratil také nejčelnější přírodopysce římský, Plinius Secundus, život, stav se obětí své zkoumavosti.

§. 71. Šťastná časová monarchie římské (96—180). Konec stříbrného věku římského písemnictví.

Po Domitianovi vystřídala se na trůně celá řada panovníkův, kteří jak znamenitými schopnostmi duševními tak spravedlivostí vynikali a za jejichž panování říše téměř po celé století směla se dobrému bydlu těšiti. Počátek v tom učinil staříčkový senátor Cocceius Nerva (96—98), jenž od zbojčův Domitianových na trůn jest dosazen. On adoptoval šlechtěného M. Ulpia Traiana, Hispana rodem, učiniv ho svým nástupcem.

Traian (98—117) obnovil zase kleslou vážností římského válečnictví, bojovav vítězně s Dáky a králem jich Deceballem a podrobiv je panství římskému. Zakládáním početných kolonií pojištěny jsou Římu tyto nové země (nynější Sedmíhradsko a vřkolní rovné krajiny až k Tise, Dněstru a dolejšímu Dunaji). Podobně dobyl Armenie, Mesopotamie i Assyrie ve válce proti Parthům a poněvadž i Nubii a petrejskou Arabii s říší římskou spojil, dosáhla tato za jeho panování vůbec největší rozlohy své. Ostatně pečoval též o náležitě spořádání práva a zakládaje silnice, mosty a průplavy, o zvelebení tržby a obchodu.

Nástupce jeho byl Publius Aelius Hadrianus (117—138), rovněž z Hispanie. Tento nejsa velikým přítelem

válek, vrátil Parthům učiněné výboje s částí nazpět a oddával se raději všeliké péči o správu a spravedlnost. Prostředkem ustavičných cest, kteréž po širé říši věčím dílem pěšky konal, hleděl potřeby její náležitě poznati. Mnohé krásné stavby pocházejí z jeho nařízení. Vzpouřa, na kterouž za jeho panování Židé opět se vydali, položena jest krvavě (131—133).

Titus Antoninus Pius (138—161), od Hadriana samého nástupcem naznačený, panoval dobrotivě; sám jsa spořivý, činil tím více pro chudé. Přijav Marca Aurelia (161—180) a Vera (161—169) za syny, učinil je svými nástupci. Tak spravovali po prvé říši římskou dva císařové najednou, vládouce po 8 let (až do smrti Verovy) vedlé sebe. Byli Mark Aurel panovník statečný, oddával se soudruh jeho toliko rozkošem smyslným. Válka s Parthy způsobila, že osazen jest poznovu jeden díl Mesopotamie. Quady a Markomanny, kteří spolčivše se s jinými kmeny německými, hranice říše římské znepokojovali, porážel Aurel napořád. Zemřel, chystaje se k nové výpravě proti nim (ve Vindoboně). Co učenec a spisovatel sepsal sbírku rozjímání a průpovědí, která svědčí o ušlechtilosti povahy jeho.

Smrtí Marka Aurelia skončil se též tak zvaný stříbrný věk římského pisemnictví (14—180 po Kr.). Z básníků této doby vyniká satirik D. Junius Juvenalis (narozen již za Claudia), z učenců největší historik římský Cornelius Tacitus (nar. okolo r. 50 př. Kr.). Tento zachoval nám ve své Germanii nejstarší popis Německa a sousedních národů, a ve svých Annalech a Historiích hrozná dějiny doby prvních císařův. Zaměstnání vědecké i básnické bralo se s těch časův neudolatelně k svému úpadku; jedinou výminku činilo právnictví, jehožto nejproslulejší zástupcové žili právě na sklonku druhého a v třetím století.

§. 72. Císařství stává se kořistí praetorianův.

Commodus (180—192), syn Aureliův, jenž po otci svém na trůn dosedl, dbal jedině o štvanice zvířat a zápasy gladiatorův, ponechávaje vládu veliteli praetorianův. Aby způsobil sobě pokoj s Quady a Markomanny, počal z nich bráti žoldnéře, stav se takto původem, že barbari znenáhla seznamovali se s válečným řemeslem Římanův na velikou po-

tomní škodu těchto. Prostopášnost a obžerství pomátly mu rozum do té míry, že nejbližší nebyli před ním jisti. To způsobilo konečně vzpou, kteráž učinila násilný konec životu jeho.

Městský hejtman (praefectus urbi) Pertinax, jemuž spikří byli trůnu dopomohli, ubit jest od praetorianův. Ti dali nyní říši do skutečné dražby a prodali ji senatoru Didiu Julianovi, nejvíce nabízejícímu, — 2250 zlatých každému vojáku. Legie v provinciích, rozhněvané z takového nectného jednání, prohlásili jiné císaře, z nichž konečně Septimius Sevērus dovedl se udržeti (193—211). Ten přičiňoval se vší silou a přísností, zastaviti všeliký zlořád i spořádati poznovu správu a soudnictví. Hranic říše bránil, jak na udatného válečníka slušelo. Tyrannský syn jeho Bassianus Caracalla (211—217) byl nehodným jeho nástupcem i zemřel posléze smrtí násilnou.

Po krátkém mezivládí zbojce samého následoval Helio-gabālus (218—222), domnělý syn Caracallův a kněz syrského boha slunce. Čítal teprvé 15 let a byl rovněž tak bezbožný jako dětinský; tak na př. dal sebrati všechny pavučiny, zavedl modloslužbu Baalovu a tomu podobné. Ubit jest v odboji vojenském.

Za panování následujících císařů, mezi nimiž byli též mužové stateční, stíhaly říši nevyslovné bídy. Příčiny takovýchto zjevů byly jednak nájezdy cizích národů, zejména Germanův, tak že podobalo se již ke konci říše, jednak neustálé vzpoury vojenské, kteréž mezi jiným způsobily, že za jednoho času 19 nápadníků zároveň o trůn se ucházelo. Aurelian (270—275), kterýž všecko úsilí na to vynaložil, aby odvrátil obecnou zkázu, znikl šťastně nesnadnou tuto úlohu. Poraziv nejprv Gothy a Alemanny, kteří říši římskou ustavičně pleněním znepokojovali, zjednal si od nich pokoj, jakkoli Dácii musil v rukou Gothův zůstaviti, a obrátil potom zbraně své proti říši palmyrské, kteráž nedávno teprv na zříceninách panství římského v Egyptě, Syrii a jedné části Malé Asie byla se zřídila (Odenathus a manželka jeho Zenobie); podrobiv tyto země na novo, upevnil v nich moc římskou. Válečnými úspěchy proslavená doba jeho vzala však záhy za své; staltě se obětí úkladné vraždy v spiknutí, zosnovaném proti němu následkem nezvyklé přísnosti jeho. Téměř všichni

nástupcové jeho až na Diocletiana skončili brzo v té, brzo v oné příčině také smrtí násilnou.

§. 73. Doba rozdělení říše (284—324).

Diocletian, r. 284 přízní vojska na trůn povýšený, přihlížel především k tomu, aby vetché říši věci trvanlivost zjednal, a síce novým spořádáním veřejné správy. Ustavičné nepokoje vnitřní, jakož i nájezdy vnější, jež nesnadno bylo udolati, vnukly mu myšlenku, postaviti nad říši dva císaře, aby spojené jich síly lépe stačily velikému úkolu. Proto jmenoval Maximiana spolucísařem a usadil ho v Trevirech (Trýr), sám pak oblíbil sobě Nikomedii (v Bithynii) za město stoličné. Brzo ale provedl ještě další dělení moci, jmenovav dva caesary, Galeria a Constantia Chlōra, kteříž měli jemu jakož i Maximianovi býti pomocníky. S těmito muži rozdělil se Diocletian o správu provincií, zůstávaje jinak vždy ještě vlastní hlavou říše, až z omrzelosti a choroby posléze sám vlády se odřekl, způsobiv totéž i při Maximianu (305). Galerius a Constantius Chlorus (Bledý) přijali nyní titul císařův (imperatorův), onen jmenoval mimo to dva caesary sobě k ruce.

Zřízení Diocletianovo neosvědčilo se. Imperatoři i caesarové množili se tak rychle, že již r. 308 napočítáno neméně než šest imperatorův, kteří všickni mezi sebou se potýkali. Počet nápadníkův zmenšen ostatně brzo vítězstvím Konstantina (syna Constantia Chlora) nad Maxentiem blíž Říma (312), kteréhož mu na díl dopomohli udatní křesťané, ve vojstě jeho bojující. Bylť si je zejména tím naklonil, že dal před bitvou vztýčiti prapor kříže, osvědčiv se takto přítelem křesťanství. Rok po bitvě u Říma byli toliko dva císařové, Konstantin a Licinius. Oba jsouce nakloněni křesťanství, dopustili vyznávání jeho ediktem Milánským (313).

Po nemalých různicích rozdělili se Konstantin a Licinius o říši v ten způsob, že Licinius Asii, Thracii, díl Moesie a Egypt obdržel, Konstantinovi pak ostatek, tedy větší díl, připadl (315). Rozdělení toto nemělo však dlouhého trvání; vypukl mezi císaři r. 323 nový boj, v němž Licinius dvakrát, u Adrianopole totiž a Chalcedonu, jest poražen. Když násle-

dujícího roku o to se pokusil, aby ztraceného panství opět dosáhl, jal ho Konstantin i dal nad ním popraviti (324).

§. 74. Křesťanství.

V následcích ediktu Milánského mělo konečně křesťanství po 300letém pronásledování pojištěno trvání. Dějiny křesťanů od prvního jich se objevení v Palaestíně plny jsou zpráv o všelikých utrpeních a mukách, kteréž bylo jim od pronásledovatelův jejich snášeti, jakož i o neobyčejné trpělivosti, s kterouž odevzdávali se do vůle boží. Zbožný, hluku světského se stranící život prvních křesťanů vzbudil hned s počátku proti nim nenávisť lidu obecného; rozhlašovali o nich, jakoby dopouštěli se nejrozkřénějších zločinův, poživali masa lidského a páchali jiné nešlechtnosti; tajné noční schůze, kteréž mívali z bázně před nepřátely, stvrzovaly na pohled takové nepodstatné domněnky. Počátek schválního pronásledování křesťanů učinil Nero. O hrozném způsobě utrácení zajatých křesťanův vypravuje dějepisec Tacitus, řka: „Popravování křesťanů děje se s potupou; bylitě pokrývání zvířecími kožemi, trhání od psů, připínání na kříž aneb smolou napušťování, aby za šera jako noční pochodně svítily.“ Také vařili křesťany v oleji, házeli je divé zvěři a vůbec strojili na ně všemožná muka. Počítá se deset velikých pronásledování křesťanů; nejrozsáhlejší a nejhroznější byla ona za Nerona a Diocletiana.

Na obhájení sebe poukazovali křesťané s počátku jediné k způsobu života svého; později odhodlali se učenější z nich také k obraně písemní, vyvracující obviňování pohanův a dokazující velikou cenu vyznání křesťanského. Tak vznikla dlouhá řada na slovo vzatých spisovatelů církevních, kteréž církev čestným příjmím otcův církevních nazvala. Spisy jejich psány jsou jednak řecky, jednak latinsky.

V třetím století počalo sobě zjednávatí mezi křesťany průchod znamenité zavedení, tak zvané mnišství. Bylať příčina vzniku jeho dvojí; buď že hledali první mniši čili poustevníci před pronásledujícími je pohany útočiště v samotách a pustinách, buď že chtěli v odloučenosti a přemáhání sebe sloužiti jediné bohu. Egyptan Antonius (Poustevník,

251--356) stal se původcem zřízení mnišství. Způsobit zejména mezi poustevníky, přebývajícími na poušti thebské, spřádáný spolek, jehož předním zaměstnáním byla modlitba a tělesná práce. Žák jeho Pachomius zdokonalil toto zřízení, a tak vznikla přičiněním jeho početná bratrstva mnichův, která v zavřených staveních (claustra, kláštery) a v tyněných újezdech (v lesích, pustinách a t. d.) žila podle určitých pravidel (regula, řehole). Již počátkem čtvrtého století čítalo se na tisíce mnichův a počtu jich rychle přibývalo zároveň s rostoucí svobodou křesťanského vyznání.

Stkvělý rozvoj křesťanství měl též své temné stránky; vznikalyť již záhy mezi křesťany četné spory o věcech víry, jež způsobily odštěpení a vznik rozličných sekt. Nejzávažnější v následcích svých byl spor, k němuž dal podnět Arius, popíraje božskou přirozenost Kristovu a tvrdě, že Spasitel je síce bohu otci podoben, nikoli ale jemu roven. Pryní obecní sněm církevní, shromážděný r. 325 v Nicaeji, zatratil síce toto učení, ale různice nebyly tím nikterak uklizeny; našlo arianství četné přívržence v rozsáhlých krajích říše římské a zjednalo sobě průchod také k některým kmenům germanským, tak že církev katolická teprvé po staletém boji vrch obdržela.

II. Římské císařství co křesťanské.

§. 75. Konstantin Veliký a nástupci jeho až do rozdělení říše (324—395).

[Konstantin samovládce 324—337.] Ač Konstantin teprvé na smrtelném loži pokřtiti se dal, byl přece po celý čas svého panování křesťanství nejen nakloněn, nýbrž podporoval je vždy víc a více proti pohanství. Stav se samovládce říše, učinil Byzanc sídelním městem svým, kterýž odtud Konstantinopolí nazván a s neobyčejnou nádherou zveličen a okrášlen jest. Nedrže se příkladu Diocletianova, aby k usnadnění správy druhého spolucísaře jmenoval, rozdělil raději říši na čtvero velikých dílů, kteréž nazval praefekturami, a tyto zase rozdělil v dioecese (počtem 13) a provincie (116). Občanskou jich správu složil na praefekty a jiné úředníky

(vikáře a rektory). Vojsku, po těchto správních okresích rozloženému, velel zvláštní náčelník, nazvaný *dux* čili *comes*. Rozděliv takto odbory správy veřejné, zamýšlel Konstantin zmenšiti moc vysokých úředníků a vyvarovati se možným odbojům. Státní rada, jejíž nálezy císař v otázkách vážných se spravoval, skládala se z nejvyšších říšských úředníků, kteří vesměs zvláštními tituly vyznamenáni jsou. Osnova berní byla od Konstantina znova spořádána, ale tíže daní neumáleno.

Konstantin zůstavil tři synův, z nichž žádný jeho hoden nebyl. Rozdělit se s počátku o říši, až po mnohých válkách a ukrutenstvích *Constantius*, druhý z nich, celé se jí zmocnil (353—361). Zemřel ve výpravě proti strýci svému *Julianovi*, jehož byli legie, v *Gallii* posádkou jsoucí, za císaře vyhlásily.

Julian (361—363), přímým *Oppadlec*, ač v křesťanství vychován, avšak obcuje s filozofy pohanskými a zamilovav sobě literaturu řeckou, pojal záhy k víře křesťanské velikou nechuť, tak že na konec, stav se císařem, veřejně k pohanství počal se přiznávat. Ale všeliké pokusy jeho, odíti toto ušlechtilejší podobou a zjednatí mu opět převahu mezi obyvatelstvem říše, ukázaly se brzo býti zpozdilé a jalové. Požívající jeho ochrany, chystali se Židé, ač nadarmo, chrám Jeruzalemský opět vystaviti. *Julian* zemřel u výpravě proti *Persám*, byv šípem smrtelně raněn.

Nástupce jeho *Jovian*, kteréhož vojsko císařem prohlásilo, vyznával víru křesťanskou, a od té doby činili tak všichni císařové. Mír s *Persami* vykoupil *Jovian* odstupením krajín záeufratských. Podobně jemu byli *Valentinian* (364 až 375) z vůle vojska na důstojenství císařské povýšen; tento učinil bratra svého *Valenta* spoluvladařem. *Valens* ztratil život svůj po bitvě u *Adrianopole* (378) proti spojeným *Ostrogothům*, *Vizigothům* a *Hunnům*, kteříž od té chvíle nepřestávali najížděti na říši římskou. Po nových zase děleních říše a mnohé změně v osobách panovníkův stal se konečně samodržcem vsí říše *Theodosius*, jenž statečností válečnou hrozcí odevšad zkázu říše byl dovedl odvarovati (394).

§. 76. Časové trvalého rozdělení říše na východní a západní až do konečného rozebrání této (395—476).

Theodosius byl poslední císař římský, jenž všechny části říše římské v jediný celek byl spojil, mocně je spravuje. Posléze rozdělil však sám před smrtí svou (395) veškerou državu dvěma synům; Arcadius obdržel východní, Honorius západní polovici.

Honorius (395—423), čítaje při smrti otcově teprvé 11 let, měl k ruce své statečného Vandala Stilicha rádcem a ministrem, ale i ten nestačil více valící se na říši zkázu dokonale zniknouti. Burgundi, Vandalové, Suevové a Vizigothi hrnuli se na říši západořímskou i nebylo více lze, zameziti jim cestu do Itálie a jiných provincií. Nejnebezpečnější byli Vizigothové, kteří, vedeni jsouce Alarichem, i Říma dobyli a vydrancovali (410). Provincie přišly nyní pomálu k rozebrání. Ve Švýcařích a sousední Gallii usadili se Burgundové, v Hispanii Suevové, Alani a Vandalai, zakládajíce všudež samostatné říše. Od Vizigothův podařilo se posléze Itálii tím prostředkem očistiti, že císař Honorius udělil jich vojevůdci Athaulfovi titul vrchního náčelníka vojsk římských, uloživ jemu, aby jižní Gallii, v kteréž té doby cizí kmenové drancovali, od nich osvobodil. Athaulf zachoval se dle toho a dostav později Placidii, sestru Honoriovu, za manželku, založil samostatné panství Vizigothův v jižní Gallii (413).

Když Honorius zemřel (423), dopomohla zatím ovdovělá Placidia po krátkém mezivládí synu svému z druhého manželství, Valentinianu III (425—455), trůnu. Moudrý státník Aëtius byl jich rádcem a ministrem. A však proto šlo rozebrání říše nezbytně před se. Za Valentiniana ztracena též bohatá Afrika, kteréž Vandalové z Hispanie, vedení králem Geiserichem, se zmocnili (429), rovněž i Brittanie, kteréž Římané vzdali se dobrovolně, nemohouce jí pro vzdálenost obrániti. Nebezpečenství dokonalé zkázy, kteréž na dešlo říši západořímské se strany najíždějících na ni divokých Hunnův, odvráceno jest za to šťastně vítězstvím, jehož Aëtius ve spolku s Vizigothy na polích katalaunských (v Gallii blíž Chálonsu nad Marnou) nad králem jich Attilou

dobyl (451). Attila pokusil se sice ještě jednou, vraziti do Italie, dal se ale dary pohnouti k návratu.

Po smrti Valentinianově rychle střídali se císařové na trůně; byloť jich v 21 letech neméně než devět. Vandalové, kteříž co piraté navštěvovali z Afriky břehy středomořské, napadli na loděch též Itálii (455), dobyli při tom Říma a nelidsky jej vydrancovali (vandalismus). Poslední císařové sázení a svrhování jsou po výtce dle vůle Gotha Ricimera, jenž byl velitelem cizích, v římském žoldu jsoučích vojsk. Po smrti Ricimera dosadil Orestes, nástupce jeho, vlastního syna svého Romula Augustula na císařství. Proti němu zdvihl se Odoaker, náčelník Herulův, Rugiův a jiných germanských žoldněřův, a zbaviv Romula trůnu (476), prohlásil se za krále italského. Na místě říše římské octla se tedy i v samé Itálii říše germanská.

§. 77. Dodavek.

[Vojenství římské.] Neobyčejný vzrůst, jehož dosáhlo panství římské průchodem časův, byl na věčím díle výsledkem výborně spořádaného vojenství, v čemž málo který druhý národ dovedl se Římanům vyrovnati.

Veškeré válečné mužstvo Římanův činilo původně jednu legii, a ta skládala se z 3000 pěších (pedites) a 300 jezdcův (celerēs). Čím více zveličovalo se panství Říma, tím více vzrůstal i počet legií i mužstva jejich. Za doby největšího rozkvětu republiky čítaly legie po 4200—6000 mužích, mezi nimiž bývalo 3000 těžkých oděncův (1200 kopinnsků = hastati, 1200 předních = principes, 600 třefáků = triarii a 1200 lehkých = velites); ke každé legii slušelo nad to 300 jízdných. Pěší lid legie dělil se na 10 manipulí, jízdný na 10 turm. K tomu přistupoval lid spolčencův (socii), rozdělený v kohorty; válečný lid, sbíraný kromě Italie nebo od spřátelených knížat na pomoc posílaný, činil vojsko pomocné (auxilia).

Toto rozdělení vojska římského vzalo z časův Mariových dokonalou změnu. Vojsko spolčencův sloučeno totiž s hoto-
vostí římskou v jeden celek, kterýž ozbrojen jest také jedno-
stejným způsobem, odkudž ovšem rozdíl mezi hastaty a triarii
a t. d. přestal; toliko pomocné vojsko činilo zvláštní sbor
jako prvé. Jízdný lid nesbíráán více v Itálii, nýbrž v pro-

vincích. — Prvé povinen byl každý měšťan, konati službu vojenskou a přispívati k nákladu válečnému. Tato povaha vojska římského co občanského vzala rovněž za své s dob Mariových; neboť on jal se přijímati i třídu proletariův do vojska, kteříž ovšem musili býti placeni, odkudž toto nabývalo čím dál, tím výhradněji podobu vojska nájemného. Odtud počali chudí měšťané považovati službu vojenskou za pramen výživy, zámožnější pak všelikým způsobem jí se vzdalovali.

Za doby republiky bývalo zákonem, aby vojsko toliko ve válce drženo bylo pohromadě, po skončení jejím pak se propustilo. Když republika vzala za své, přestalo toto pravidlo, a s těch dob měla říše stálé vojsko. Za prvních císařův stálo obyčejně 30—33 legií ve zbrani (za posledních válek občanských bylo jich až 45) a ty byly rozpoloženy posádkou po všech končinách říše. Tělesnou stráž císařův činily tak zvané kohorty praetorianův (9—10), od Augusta zřízené, kteréž měly kratší službu (16 let) a větší žold, brzo však do té míry se pohoršily, že zhusta zavládaly trůnem, prodávajíce jej za těžký peníz nejvíce podávajícím. Nad obecné legionáře vynikalo též vojsko městské (cohortes urbanae, 3—5), kteréž stálo pod mocným hejtmanem městským (praefectus urbi).

Námořní mocí nebýval Řím vlastně nikdy; toliko války s národy námořními donutily jsou Římanův, zříditi sobě také loďstvo; tak stalo se poprvé za válek punských. Za císařův bývalo loďstvo válečné a zřízení jeho vždy v dobrém pořádku.

[Přehled říše římské.] Za doby největší rozlohy své (za Traiana) čítala říše římská okolo 120.000 □mil zeměpisných a 145 mill. obyvatel. Obsáhnuvší povlovně všechny země okolo moře středního a rozšířivší se na sever trvale až k mocnému Dunaji a Rýnu, na východ a jih až do pouští středoasijských i afrických, slučovala nejpožehnanější, nejlidnatější a nejpo-kročilejší končiny tří dílův světa v jeden celek, kterýž měl na všechny strany nejsnadnější a nejlacinější (námořské) spojení.

Do svazku říše římské náležely

A) v Evropě:

1. Itálie, vlastní půlostrov celkem od r. 266, k čemuž později přistoupily: Gallie předalpská (od r. 222—49 co zvláštní provincie), pak země Karnův a Venetův, Istrie a Ligurie.

2. Sicilie s vůkolními ostrovy, díl od r. 241, celá od roku 210.

3. Sardinie a Corsica (od r. 238 a 231).

4. Hispanie, od r. 205 považovaná za provincii římskou, r. 197 rozdělená na přední a zadní (H. citerior, H. ulterior); poslední, rozmnožena byvší (r. 138) o Lusitanií, rozdělena jest od Augusta na Lusitanií a Baetskou Hispanii, přední H. pak i s Kantabrií nazývána odtud H. Tarraconskou.

5. Gallie záalpská (transalpina), dílem již od r. 121 až 106 získaná (Gallie Narbonská), největším dílem od Caesara (58—51), ano i od Augusta dobytá, obsahovala celou nynější Francii i Belgii až k Rýnu, jakož i západní Švýcarsko i dělila se z dob Augustových *a*) na Gallii Narbonskou, *b*) Lugdunskou, *c*) Aquitanií, *d*) Belgickou (s tak zvanou hořejší a dolejší Germanií).

6. Brittanie (B. romana), po částech (43—50, pak r. 71 po Kr.) i s dolejší Skotskem dobytá a od Septima Severa na hořejší a dolejší rozdělená.

7. 8. 9. Provincie podunajské, zejména Rhaetie s Vinclícií (od r. 15 před Kr.), Noricum (taktéž) a Pannonie, dobytá síce již r. 35 př. Kr., ale teprv r. 10 po Kr. v provincii upravená.

10. Dácie od r. 106—270 po Kr.

11. Moesie od r. 29 př. Kr., rozdělená od Traiana na hořejší a dolejší.

12. Thracie příslušela síce již od r. 72 př. Kr. k říši, zřízena co provincie teprv r. 46 po Kr.

13. Macedonie, co provincie od r. 148.

14. Illyricum, po částech r. 228, 167 a 35 (dalmatský díl) Římanům se podavší, nazýváno jest později obyčejně Dalmatií.

15. 16. Achaia (Řecko, od r. 146), Kreta s Cyrenaicou od r. 96 a 66.

B) v Asii:

17. Asie vlastní (A. proconsularis) od r. 129; obsahovala trvale Mysii, Lydii, Carií a severozápadní Phrygii.

18. 19. Cilicie od r. 102, rozšířená za Pompeja o Pamphylií a Isaurii. Bithynie (od r. 74) se západním Pontem.

20. Galatie (od r. 25) s Lycaonií, východní a jižní Phrygií a Pisidií.

21. Cappadocie od r. 17 po Kr., ku kteréž r. 63 po Kr. přidán východní Pontus a r. 70 Armenie menší.

22. Syrie s Foenicíí od r. 64 př. Kr. a s Palaestinou (od r. 44 po Kr.).

23. a 24. Cyprus od r. 58 a tak zv. Provincia insularum (s hlavním městem Rhodem), kteráž obsahovala východní Kyklady a pobřežní ostrovy Asie.

Od Trajana dobyty jsou na čas též: Armenia maior (114), od hořejšího Euphratu až k moři Kaspijskému, pak Assyrie a Mesopotamie (115), brzo ale zase od Hadriana puštěny, podobně i později (r. 163). Trvaleji příslušely k říši tak zvaná Arabie (zájordanský kraj mezi Damaškem a rudým mořem a část nyn. Hidžasu, od r. 105 po Kr.), pak co područí země Colchis, Iberie a říše Bosporská.

C) v Africe:

25. Egypt i s krajem oas od r. 30, k čemuž za Trajana na čas přišla i Nubie.

26. Africa propria, původně država Karthaginských (prov. od r. 146), k čemuž připojeny jsou později (po r. 106) pobřeží při obou Syrtách (nyn. Tripolsko), nejvýchodnější a konečně (46 př. Kr.) i východní Numidie, po čase (za Severa) pod jmenem Africa nova odtud zase oddělená.

27. Mauretanie, po r. 106 rozmnožená o západní Numidii, stala se r. 40 provincií římskou a dělena jest později na M. Tingitskou (západní) a Caesarejskou (východní).

Provinciální zřízení římské vztahovalo se jedině na země kroměitalské. — Národové v Itálii nalezali se od časův přemožení svého v rozličném poměru k Římu. Nejbližší sousedé Říma na sever hluboko do Etrurie, na jih až do Kampanie požívali větším dílem plného práva měšťanův římských a činili s Římem samým vlastní obec Římskou; latinská města a latinské kolonie, po celé Itálii rozseté, měla celou samosprávu, města bez práva hlasovacího (civitates sine suffragio) všechna břemena měšťanův římských, ale bez výhod jejich; ostatní národové nazývali se spolčenci (socii) a požívali rozličných práv. Této nestejnosti učiněn konec udělením plného práva římského všem Italianům (po r. 88 př. Kr.) a odtud stala se vlastně Itálie ouhrnem státu římského.

Správa provincie příslušela odstupujícím praetorům a konsulům a příručím jich úředníkům (quaestorům). Za dob republiky udělovány provincie od senátu, od časův Augustových pak rozeznávány provincie knížecí (prov. principis), kterýmž císař posýlal správce (legaty) z vlastní moci, a provincie senatus, kteréž uděloval senat jako prvě prokonsulům; počet oněch množil se až do Trajana napořád. Místodržící spojovali v rukou

svých až do Konstantina všelikou moc správní, soudní i vojenskou. Tato okolnost, jakož i ustavičné střídání se vrchních úředníků a prodajnost míst v Římě vedly jsou k velikému sužování provinciálův. Teprv za císařův nastal lepší a spravedlivější řád v provinciích; od časův Augustových povolávání zámožnější provinciálové i do senátu, od časův Trajanových i na císařství. Za Caracally uděleno konečně všem provinciálům právo římské, a tak společným právem občanským i trestním, společným jazykem správním, kterýž nad to všudež četnými koloniemi římskými šířen, zvláště pak i pospolitostí osvěty a náboženství (křesťanství) ocitovala se říše římská čím dál tím více co jeden celek, kterémuž k delšímu ještě trvání jediné vnitřního a vnějšího pokoje a čistějšího mravu se nedostávalo.

Chronologický přehled dějin.

I. Od nejdávnějších časův až na Cyra, původce říše Perské (558).

- 2100 Moeris král Thebský.
2100—1600 Hyksové v Egyptě.
2000 Příchod Abrahamův do země Kanaan.
2000 Arejští Indové stěhují se do Indie.
2000 Nimrod zakládá říši starobabylonskou.
1500 Mojžíš. Návrat Israelitů z Egypta do země Kanaan.
1500—722 Doba největší moci Foeničanův.
1445—1894 Král Sethos.
1394—1328 Ramses II. Veliký.
1250 (?) Ninus a Semiramis. Říše assyrská (1250—606).
1104 Dorové stěhují se do Peloponnesu.
1095—975 (?) Saul, David, Šalomoun.
975 Stát židovský rozbíjí se v říši Judskou a Israelskou.
900 Konec valného stěhování se řeckých kmenův.
850—775 (?) Lykurg.
814 Založení Karthaginy.
776 Počátek letopočtu dle olympiád.
753 Založení Říma. Romulus (753—716).
740 Aethiopové v Egyptě.
730—710 První válka Messenská.
722 Zkažení říše Israelské skrze Salmanassara. Zajetí Assyrské.
715—672 Numa Pompilius.
708 Založení říše Medské.
672—641 Tullus Hostilius.
670 Psametich Sidský stává se samovládcem.
645—630 Druhá válka Messenská. Aristomenes. Tyrtæus.
640—616 Ancus Martius. Vznik stavu plebejův.
624 Drakon.
616—578 Tarquinius Starší.
616—600 Necho II.
606 Smrt Sardanapala.
606 Založení novobabylonské říše skrze Nabopolassara.
604—562 Nebukadnezar.
604 Bitva u Karkemiše.
594 Solon.
586 Konec říše Judské. Zajetí Babylonské.
758—534 Servius Tullius. Řím dostává novou ústavu.

II. Od Cyra až po Alexandra Velikého 558—336.

- 560—527 Pisistratus.
 558—529 Cyrus. Konec říše Medské bitvou u Pasargad (558).
 538 Konec říše novobabylonské.
 534—509 Tarquinius Nádherný.
 529—522 Cambyses (Smerdis).
 525—332 Egypt perskou provincií.
 521—485 Darius I Hystaspáv.
 510 Konec tyranie Pisistratovců.
 509 Změny ústavy Solonovy skrze Klisthena. Zavedení ostracismu. —
 Vypuzení Tarquiniovcův a počátek republiky římské.
 500—494 Odboj Jonův.
 494 Zřízení tribunův lidu.
 491 Koriolán.
 490 Bitva u Marathonu. Miltiades.
 485—465 Xerxes I.
 481—468 Války Římanův s Vejskými, Volsky a Aequy. Zkáza Fa-
 biovců (481).
 480 Bitva u Thermopyl (Leonidas) a Salaminy (Themistokles).
 479 Bitva u Platej a Mykaly.
 479 Počátek hegemonie Athenské.
 476 Bitva Eurymedonská.
 465—466 Odboj Messenských.
 457 Bitva u Tanagry.
 451—450 Decemviři a zákony dvanácti desk.
 449 Bitva u Salaminy Cyprské.
 447 Bitva u Koreneje.
 444 Zřízení tribunův válečných. Vznik censury.
 431—404 Válka Peloponneská.
 429 Perikles umírá.
 421 Mír Niciův.
 415—413 Výprava Athenských na Syrakusské. Alcibiades.
 410 Vítězství Athenských u Kyziku.
 405 Porážka Athenských u Aegospotam. Lysander.
 404 Dobyti Athen. Počátek tyranie třicátníkův.
 401 Bitva u Kunaxy. Cyrus Mladší.
 399 Sokrates umírá.
 395 Porážka Spartanských u Haliartu. Lysander †.
 394 Spartanští vítězí u Koroneje. Agesilaus.
 389 Porážka Římanův od Gallů při řece Allii.
 387 Mír Antalkidův.
 388 Osazení hradu Thebského od Spartanských.
 371 Bitva u Levktry. Epaminondas a Pelopidas.
 366 Připuštění plebejův ke konsulství. Zřízení praetury.
 362 Bitva u Mantineje. Epaminondas †.
 359—336 Filipp Macedonský.
 357—355 Válka společencův.
 356 Válka svatá.
 346 Filipp Macedonský stává se členem jednoty amfiktyonův.
 342 První válka se Samnity.
 338 Bitva u Chaeroneje. Konec samostatnosti Řecka.

III. Od Alexandra Velikého až do válek punských 336—264.

- 336—323 Alexander Veliký.
 334 Alexander vypravuje se na Persy. Bitva při řece Graniku.
 333 Bitva u Issu.
 331 Bitva u Arbely a Gaugamely.
 330 Darius zabit od Bessa.
 327—325 Alexander v Indii. Alexander † (323).
 325—304 Druhá válka Samnitská.
 323 Ptolomaeus zakladatel říše egyptské.
 312 Počátek říše syrské skrze Selevka Vítěze (312—281).
 301 Bitva u Ipsu.
 298—290 Třetí válka Samnitská.
 282—272 Válka Římanů s Tarentskými a Pyrrhem Epirským.
 280 Vznik Aetolského a obnovení Achejského spolku.
 278 Antigonus Gonnatas, král macedonský.

IV. Od válek punských až do císařství Augustova 264—30 př. Kr.

- 246—146 Doba válek punských.
 264—241 První válka punská.
 260 Námořní vítězství Římanův u Myl.
 256 Regulus v Africe.
 250 Aratus Sikyonský.
 242 Vítězství Římanův při ostrovech Aegatských.
 224—187 Antiochus Veliký.
 222 Bitva u Sellasie.
 218—201 Druhá válka punská.
 218 Hannibal přechází přes Alpy.
 217 Hannibal vítězí u jezera Trasimenského.
 216 Hannibal vítězí u Kann.
 215 Hannibal poražen u Noly.
 207 Hasdrubal poražen nad Metaurem.
 203 Palaestina, před tím egyptská, stává se nyní syrskou provincií.
 202 Hannibal poražen u Zamy.
 200—197 První válka Macedonie s Římem.
 197 Bitva u Kynoskephal.
 191—190 Válka Antiochova s Římany.
 190 Bitva u Magnesie.
 176—168 Antiochus IV. Epiphanes pronásleduje Židy.
 171—168 Druhá válka Macedonie s Římem.
 168 Bitva u Pydny.
 167 Matathiáš a synové jeho; panství Makkabejův.
 149—146 Třetí válka punská.
 148 Třetí válka Macedonie s Římem.
 146 Zkažení Karthaginy. — Řecko stává se římskou provincií.
 138 Pád Numantie. — Tiberius Sempronius Gracchus a zákony jeho o pozemcích.
 128 Návrhy Gaia Sempronia Graccha.
 111—106 Válka s Ingurthou.
 113—101 Potyčky Římanů s Cimbrý a Teutony.

- 104—101 Marius stává se čtyřikrát konsulem. Porážka Teutonův blíž Aquae Sextiae (102) a Cimbrův u Verzell (101).
 91—88 Válka Říma se spolčenci.
 88—82 První válka občanská mezi Mariem a Sullou.
 87—84 První válka s Mithridatem. Mithridat poražen od Sully u Chaeroneje (86) a Orchomenu (85). Sulla co vítěz opanuje Řím.
 82—79 Sulla diktátorem.
 81—72 Válka se Sertoriem.
 74—68 Třetí válka s Mithridatem. Lucullus.
 73—71 Válka s otroky a gladiatory. Spartacus.
 70 Konec změněné ústavy Sullovy.
 67 Pompejus velitelem proti pirátám.
 66—64 Pompejus zavírá boje s Mithridatem. Konec říše syrské.
 63—62 Spiknutí Catilinovo.
 60 První triumvirát. Pompejus, Crassus a Caesar.
 58—51 Výboje Caesarovy v Gallii.
 49—48 Druhá válka občanská mezi Pompejem a Caesarem.
 48 Bitva u Pharsalu.
 46 Bitva u Thapsu.
 45 Bitva u Mundy. Zničení strany Pompejovy.
 45—44 Caesar samovládcem.
 44 Caesar úkladně zabit.
 43 Druhý triumvirát. Octavian, Antonius a Lepidus. Proskripcce. Cicero zabit.
 42 Zničení strany republikánské u Filipp.
 30 Bitva u Actia. Octavian samodržcem celé říše římské.

V. Od císařství Augustova až do rozebrání říše zapadomořské (30 př. Kr.—476 po Kr.).

- 30 př. Kr.—476 po Kr. Řím hlavou císařství.
 30 př. Kr.—14 po Kr. Octavianus Augustus.
 9 po Kr. Porážka Římanů v lese Teutoburském.
 14—37 Tiberius.
 37—41 Caligula.
 41—54 Claudius.
 54—68 Nero. První pronásledování křesťanů.
 69—81 Flaviovcí.
 70 Zkáza Jeruzalema skrz Tita.
 96—98 Nerva.
 98—117 Trajan. Dobyť Dácie, Armenie, Assyrie, Mesopotamie, Arabie a Nubie. Největší rozloha říše římské.
 117—138 Hadrian.
 138—161 Antonius Pius.
 161—180 Marcus Aurelius a Verus (161—169). Quadi a Markomani.
 180—192 Commodus.
 193 Didius Julianus dosahuje dražbou císařství.
 193—211 Septimius Severus.
 260—268 K císařství hlásí se 19 nápadníkův najednou (Doba 30 tyrannův).
 270—275 Aurelian obnovuje říši.
 284—305 Diocletian. Spravuje říši s druhým ještě císařem a dvěma caesary.
 308 Šest císařův potýká se o panství.
 313 Konstantin a Licinius dávají ediktem Milánským svobodný průchod víře křesťanské.

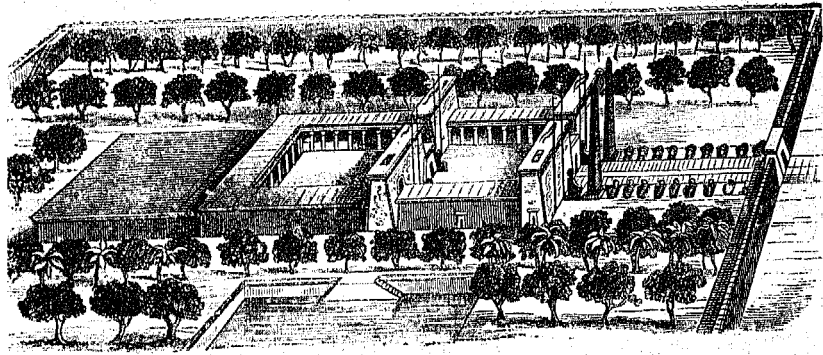
- 324—337 Konstantin samodržcem. Křesťanství stává se státním náboženstvím. Nové zřízení říše.
325 První sněm církevní v Nicaeji. Ariánství zavrženo.
337—353. Tři synové Konstantinovi panují v říši. Konstantius samodržcem (353—361).
361—363 Julian Odpadlec.
364—378 Valentinian († 375) a Valens († 378 v bitvě u Adrianopole).
375 Hunnové. Počátek velikého stěhování národův.
395 Theodosius rozděljuje říši synům svým Arkadiovi a Honoriovi.
409 Burgundi v Gallii, Vandalové, Alanové a Svevi v Hispanii.
410 Řím dobyt a vydrancován od Alaricha.
412 Vizigothi v Gallii.
425—455 Valentinian III.
429 Geiserich zakládá říši Vandalskou v Africe.
451 Attila poražen na polích Katalaunských.
455 Řím dobyt a vydrancován podruhé od Vandalův.
476 Romulus Augustulus, poslední císař římský, svržen od Odoakra.
-

Obrazy života starověkých národů k objasnění jich osvědčení.

4. Egypt

I.

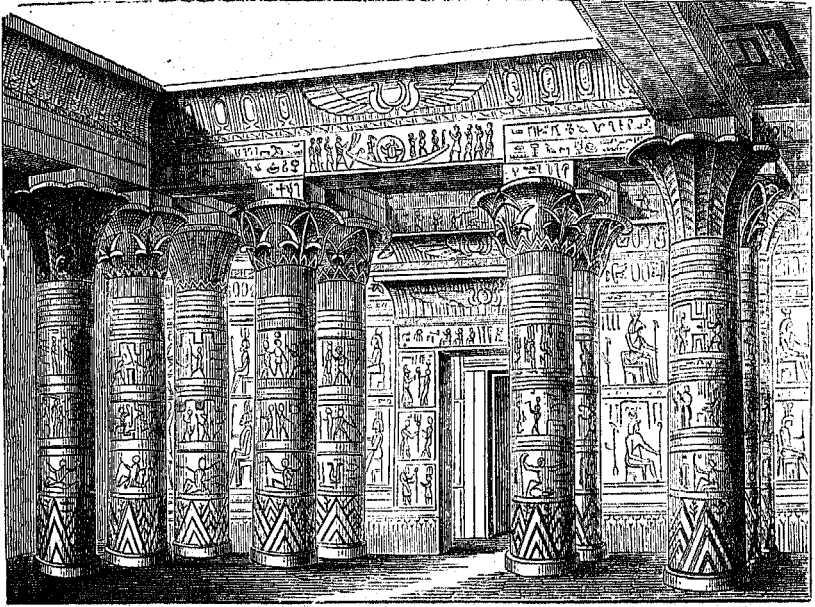
II.

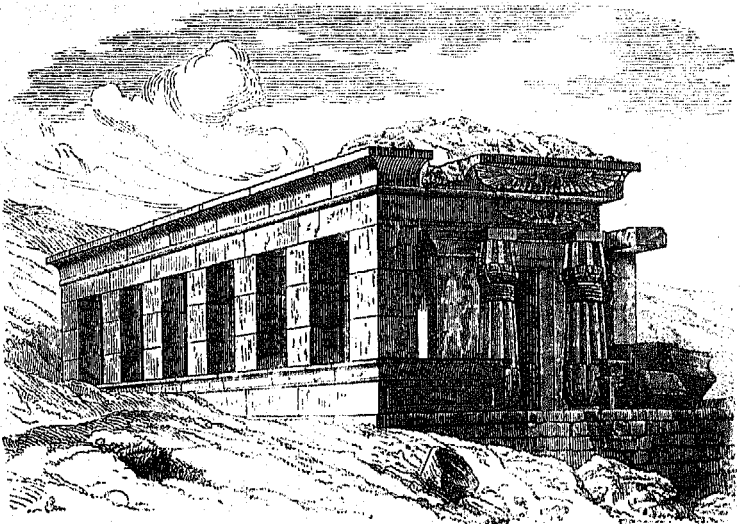
Při historii Egypta zmíněno se o velikolepých stavbách chrámových, kteréž vyvedeny jsou za doby faraonův. V obrazi I. spatřujeme takové stavení chrámové, kterémuž skoro všechny chrámy egyptské se podobají. Rozsáhlé zdi, do ostré hrany na hoře se končící, obklopovaly chrám i s příslušenstvím. Branou, jakož i širokou, sochami sfyngův ozdobenou ulicí vcházelo se ke tak zvaným pylónům, kteréž byly věžovitá, do výšky súzující se stavení, mezi nimiž spatřovala se opět brána, vedoucí do prostranného nádvoří, sloupovým podloubím obklopeného. Při znamenitějších chrámech bývalo dvoje takové nádvoří (což i na hořejším obrazi se shledává) a do druhého vcházelo se rovněž skrze podobné skupenství pylónů. Z druhého dvora přišlo se přímo do chrámu samého, pokrytého plochou střechou, jehož vnitřní prostor obsahoval vlastní svatyni, toliko kněžím nebo zasvěceným přístupnou. Před pylony stávaly občejně obelisky, pokryty rozličnými nápisy (srovn. obr. II. b) jakož i obrovské sochy králův (obr. II. a); k pylónům pak bývaly nepochybně prostředkem spon připínány praporec na vysokých žerdích.

V obrazci III. spatřuje se dvojité sloupové loubí, obkličující vnitřní nádvoří chrámu. Stěny i sloupy bývaly pokryty malbami živých barev.

III.

IV.

Veliký počet božství, jimž klaněli se Egypťané, obnášel to v sobě, že zakládáno též veliké množství chrámů; poněvadž ale nebylo možné, prováděti všechny podobně nádherným způsobem, stavěny jsou záhy již menší a jednodušší chrámy. Na obrazi IV. viděti jest takový jednoduchý chrám, stojící podnes na ostrově Elefantině, kterémuž scházejí jak dvory tak pylony.

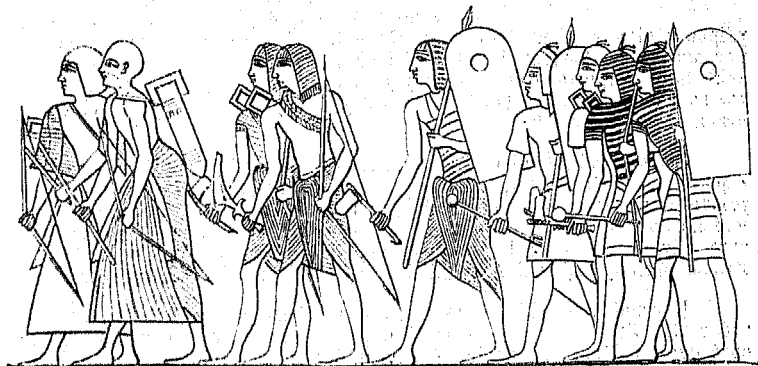
Nesčíslné malby a nápisy pokrývaly sloupy a stěny egyptských chrámů. Mezi těmi jsou zvláště památné jakési polovypuklé obrazy. Postavy a věci, na takových obrazech se jevící, nejsou ostatně v pravém smyslu slova vypuklé, nýbrž toliko pŕda okolo nich něco málo vydlabána. tím ale dostávají pohled skutečné rezby. Obraz V. ukazuje skupenství osob takového způsobu, spatřující se podnes v chrámu Karnackém a představující krále Setha I, an poráží nepřátely.

V.

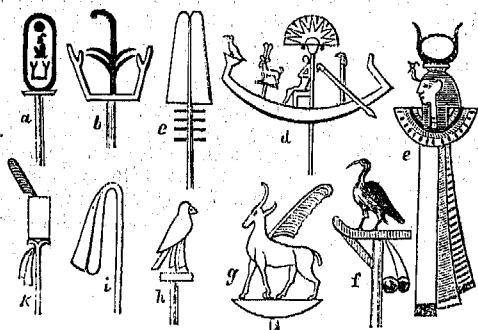

Obrazec VI. a VII. vztahují se k válečnému zřízení starých Egypťanů. Vojsko egyptské bylo největším dílem pěší, jízda skládala se nejvíce jen z pomocného lidu asijského. Obrazec VI. ukazuje vojsko egyptské, kteréž dělilo se na lehké zbrojence čili střelce a

VI.

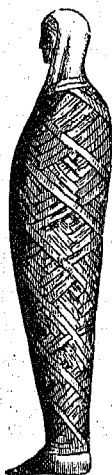

VII.

oděnce těžké; dle toho řídil se pak i кроj jejich. Obrazy na stěnách jsou toho svědectvím, že u Egyptanů velice o to dbáno, aby válečný lid rozličné zbraně stejně byl oděn. Na obr. VII. spatřují se vykresleny k o r o u h v e, u starých Egyptanů obvyklé, kteréž mají vesměs podobu hieroglyfů (jsouce vlastně obrazy jmen, říkadla a přísloví atd.), pročež mohou býti také ukázkou hieroglyfického písma vůbec.

VIII.

IX.

Jaké jsou byly m u m i e egyptské, viděti na obr. VIII. a IX.; obr. VIII. ukazuje tělo nebožtka s vnitřními, obr. IX. s hořejšími obvazky.

B. Assyrie a Babylonie.

Vypuklé obrazy na deskách úbělových nebo sádrových, kteréž vykopávají se v ssutinách města Ninive, poskytují hojných zpráv o životě Assyrských a Babylonských. Obrazec X. ukazuje krále v stkvostném oděvu. Takový oděv skládal se ze spodní sukne, dosahující až po kotníky, kteráž byla bohatě lemována; svrchní šat, přes ni obvlékáný, byl ještě nádhernější. Bohaté šperky, za starších časů při králích obyčejné, vyměněny jsou později za jednodušší oděv a šperk; tak býval na př. svrchní oděv králův zlatými hvězdičkami vyšíty. Na hlavě nosili vysokou čepici z plsti nebo jiné tuhé látky podoby nálevkovité; jejíž svršek vytáčel se z vnitřka do výše v ten způsob, že jen trubkovitý konec jeho bylo viděti. K této čepici čili točenici byly

připnuty dlouhé visuté fábrory s třepním. Ze všech takových obrazů poznává se, že Assyřští i Babylonské na pěkné úpravě vlasů velice sobě zakládali. Napuštěné vlasy česány jsou do zadu a pořádány v řady, kteréž se v bohaté kadeře končily. Kníry i licousy takéž jsou kadeřeny, brada ale splítána i kadeřena.

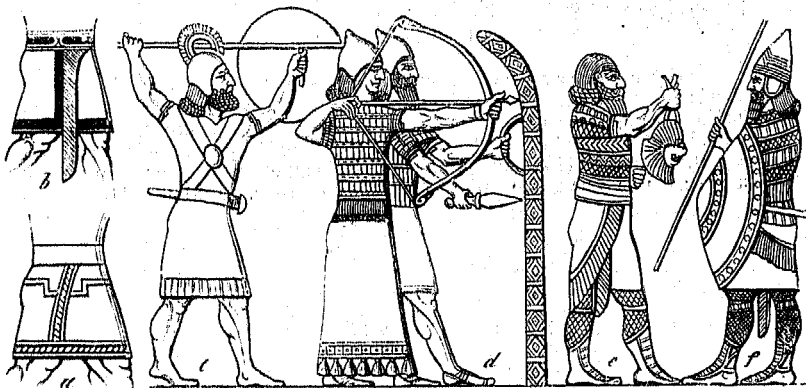
Na obrazci XI. zjevují se nám assyřští vojáci. Z figur a, b, c poznává se, že některá oddělení vojska bývala toliko krátkou suknicí přioděna (se šlemi nebo bez nich; to bylo lehké vojsko. Druhá oddělení nosila krátké neb dlouhé kabátce a přes ně krunýř (fig. d); jiní zase mívali kalhoty i boty (opanky), jak na figurách e a f viděti. Kromě pěchoty bojovali Assyřští i Babylonské také na koních i vozích.

O vypuklých řezbách Assyrských podává obrazec XII. dostatečné svědectví. Jsouť to zejména čtyři obrovští, skoro 12 stop vysokí strážcové dveří palácových, mající tělo lví, nohy býčí, křídla a lidskou hlavu s vousem, pěkně učeným.

X.

XI.

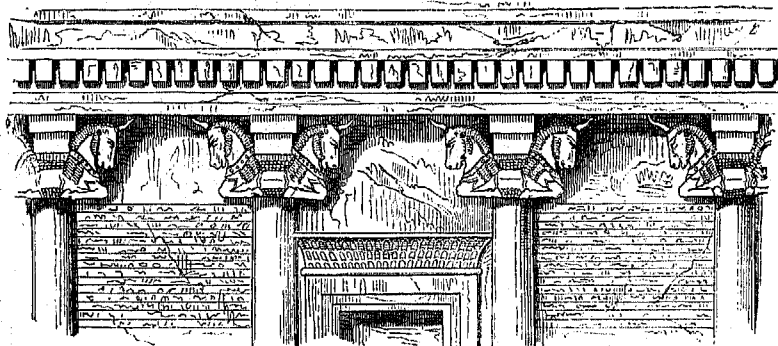
XII.

C. Persie.

Co byli Persové v umění dokázali, o tom lze se poučiti z pozůstatkův slavné Persepole, kdež spatřují se jmenovitě podnes pověstné hrobky králův. Komory hrobní byly vytesány ve skalách; zvenčí pak jsou tyto srázné a hladce otesané skály ozdobeny průčelím v podobě silně vypouklé řezby, jak na obr. XIII. viděti. Hlavy sloupův skládaly se ze dvou rostlých býků nebo jednorožců. Po vlastních stavbách persopolských zůstaly jen zříceniny, jako sloupy mramorové o podobných hlavách býčích, nádherné brány, tarasy, ku kterýmž vedou hlavní i poboční schody, ozdobené podobami tělesných strážcův v plné zbroji (dílem i řezbami na způsob obrazce XII.) a t. d. Pocházejít z časův Daria I. a Xerxa I.

XIII.

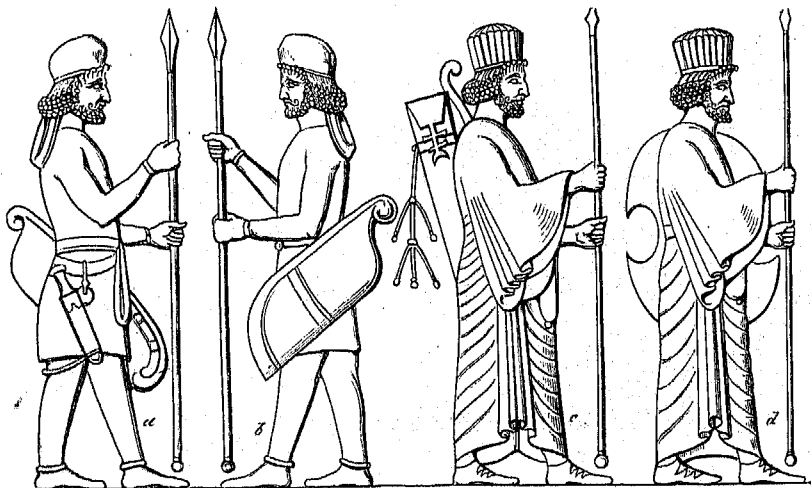
Četné obrazy polovypuklé na zachovaných stavbách oslavují obzvláště důstojnost královskou. Nejsou ale vylíčením historických událostí ve způsobě obrazných letopisů; představují toliko náheru královského dvora, tělesnou stráž krále, vjezd cizích posílů, odvádění daní a t. d. Obrazec XIV. zjevuje nám podlé jedné takové řezby perského krále, an sedí na trůně, drže dlouhé žezlo v ruce, za ním pak dvoření.

XIV.

Na obrazi XV. viděti jest vojáky z tělesné stráže královské tak zvané nesmrtelné.

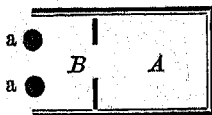
XV.

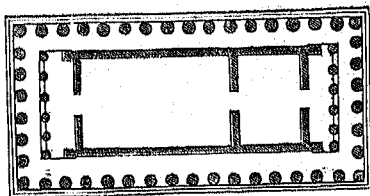
D. Řecko.

V umění řeckém vynikají zvláště stavitelství, řezba a sochařství. Ve všech těchto směrech dokázali Řekové tolik ušlechtilého, co vůbec možno bylo tehdy způsobiti. Míra umělosti stavitelské zrači se zvláště v chrámech řeckých; neboť stavení soukromní nebyla i za nejstkvělejší doby řeckého umění ani úhledná, aniž úpravná. Chrámů řecké mívaly z pravidla podobu obdélníka, jehož průčelní zeď spatřuje se nahrazena sloupy. Aby nezůstal chrám z předu otevřen, postavena jest za těmito sloupy příčka. Pádorys chrámu vypadal tedy tak, jak v obr. XVI. viděti. Prostor čili vchod mezi sloupy *a a* a příčkou *B* nazýval se před síní (pronaos), větší prostor *A* byl vlastní chrám čili loď (naos u Řekův, cella u Římanův nazvaná), v ní pak stála socha božstva. Často spatřoval se za lodí ještě třetí prostor čili přístěnek, kterémuž

XVI.

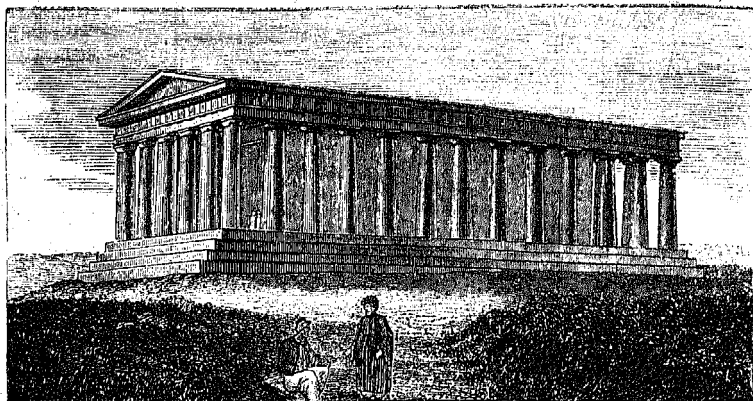
XVII.

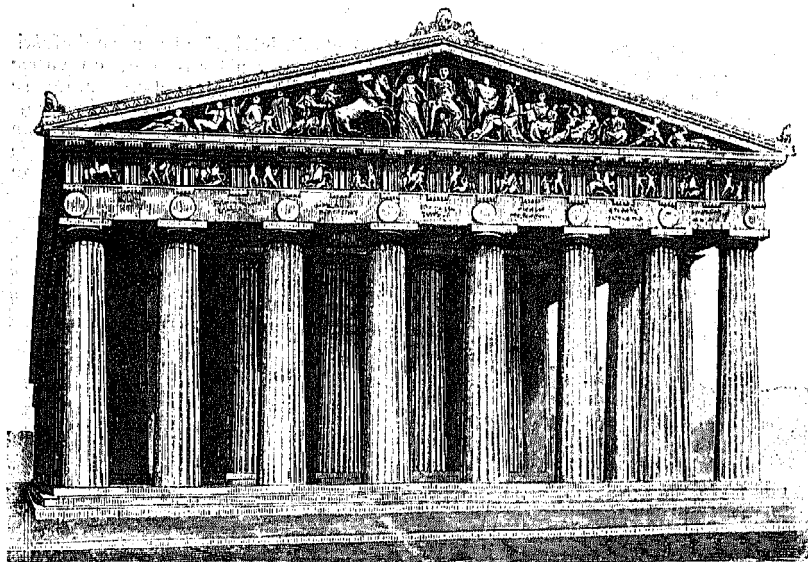
říkali Řekové opisthodomos, Římané posticum, a který býval buď otevřený, buď zavřený k tomu konci, aby v něm mohly se chovati nádoby posvátné, k čemuž druhdy i předstih sloužila. Sloupy, kteréž prvotně toliko na místě průčelní zdi stávaly, stavěny jsou později také před přístěnek, při nádhernějších chrámech pak vedeno jest sloupení jednoduchou nebo i dvojitou řadou okolo celého chrámu, jak o tom na př. pādorys athenského Parthenonu svědčí (srovn. obr. XVII). Sloupy, kteréž chrámům byly hlavní ozdobou, náležely dle rozličné podoby hlav svých, jakož i dle základního počtu (sudého nebo lichého) buď k dorskému, jonskému nebo korinth-

skému pořadí. Obr. XVIII. jest pohled na chrám Theseů v Athénách, v obr. XIX spatřuje se Parthenon, a sice se západní strany,

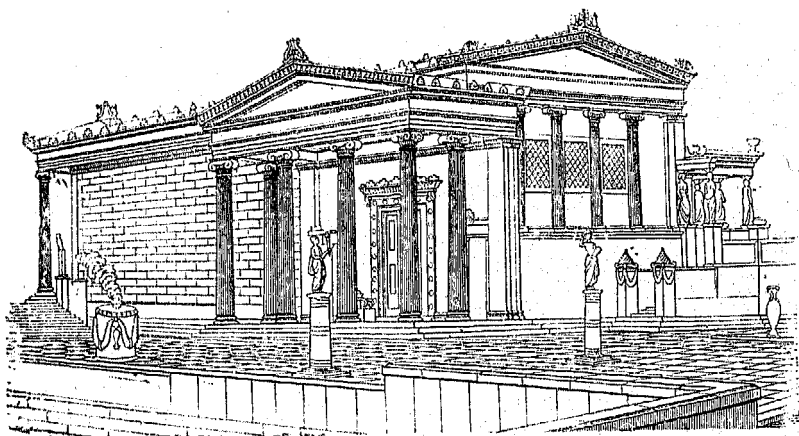
XVIII

XIX.

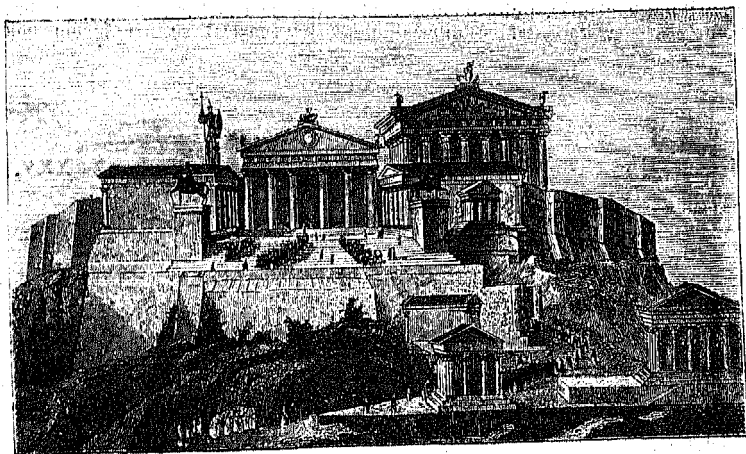

v obr. XX, tak zvané Erechtheion. Toto vystavěno jest sice již před válkami perskými, byvši ale té doby zbořeno, obnoveno jest později v podobě ušlechtlejší. Nebylť pouhým chrámem Atheny, nýbrž skupenstvím několika svatů; mimo sochy Atheniny spatřovaly se tam hroby dávných bohatýřův domácích, vzácná znamení proročká, svaté ostatky nymf a jiné

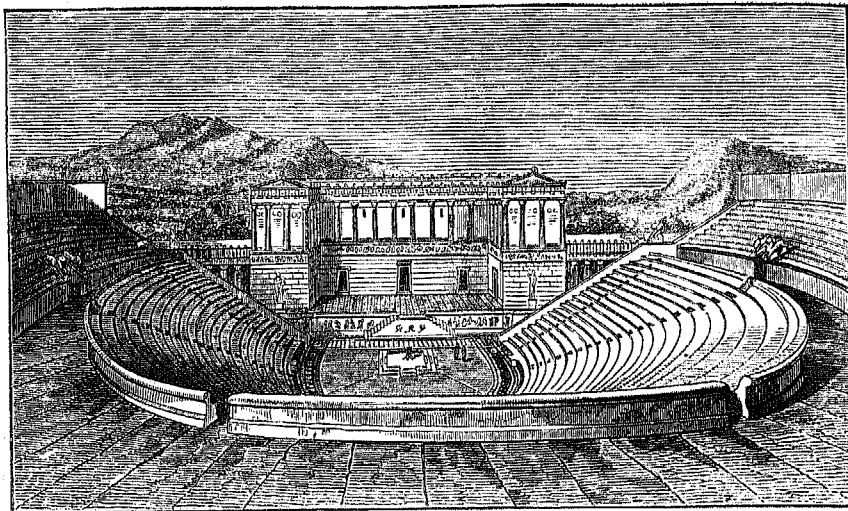
yíce, odtud složitá stavba této zemské svatyně. Obrázec XXI. poskytuje pohled na staroslavnou Akropoli, a sice též se západní strany.

XXI.

Pro veřejné hry zakládali jsou Řekové jak ve vlastní otčině, tak v koloniích rovněž velice nádherné stavby. Divadla zejména měla dvě hlavní části, t. j. jeviště a prostor pro diváky. Obr. XXII. poskytuje pohled na bývalé veliké divadlo v Segestě na Sicílii.

Oděv dřevních Řekův skládal se hlavně ze dvou částí; první část slula chiton a byla vlastně lněná košile, dosahující až po kolena (obr. XXIII), někdy i níže. Přes tuto košili nosili vlněný plášť (himation), který také aspoň až po kolena dosahoval (sron. obr. XXIV).

Na obr. XXV. vstupuje před nás řecký voják. Tito nosívali přilbici a krunýř, jichž podoba a složení časem všelijak se měnily; zbrani byly štít a kopí. Meč (obyčejně krátký) nosíval se při levém boku.

XXIV.

XXIII.

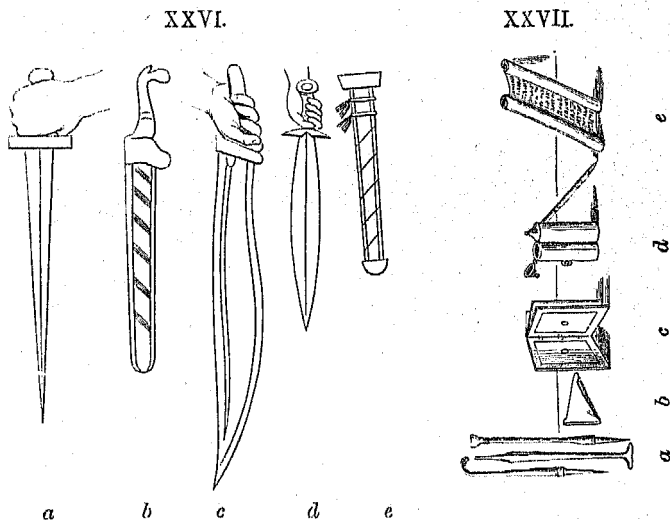
XXV.

Meče bývaly rozličných podob (srovn. obr. XXVI.); XXVI *e* je meč lacedaemonský, a sice sečný, *d* je meč dvojbřitký, jehož obyčejně užíváno, *a* taktéž, tento hlavně k píchání určený; *b* a *e* jsou pochvy (nožny).

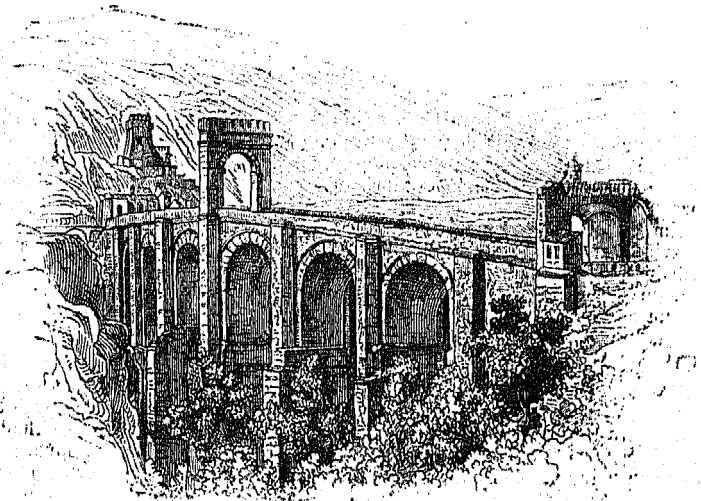
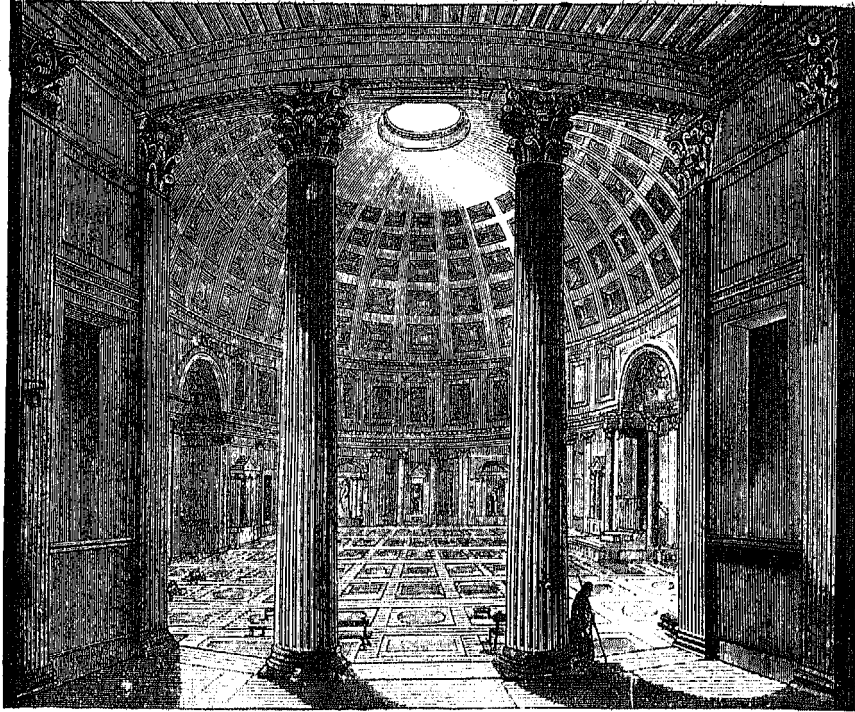
Na obr. XXVII. spatříš nástroje psací, jak jich Řekové vůbec užívali; *a* jsou črtadla, která byla z kovu a na psacím konci přišpičatělá; *b* je koštěné hladidlo, jehož uží konec určen byl k vymazování písmen, širší k urovnání a uhlazení voskového nátěru psací desky. Neboť Řekové psávali na deskách voskem napuštěných; bylo-li jich více, vážali se v jakousi knihu (obrazec XXVII. *c*). Mimo tyto desky voskové byly však již za časův Herodotových jak papír tak pergamen v občeji; onen hotovil se z listův egyptského keře papyrového, tento z koží, zvláště oslích. Popsané listy pergamenové a papírové navinovaly se na tyčky a schovávaly se v podobě svitků (obr. XXVII. *e*) ve zvláštních pouzdrách. Inkoust připravovali z černého barviva a chovali v kovových kalamářích. Dvojitě kalamáře (obr. XXVII *d*) určeny byly nepochybně pro černý a červený inkoust. Písače na papíru nebo pergameně, užívali skutečných per třetinových (obr. XXVII *d*).

E. Římané.

Římané napodobovali při svých stavbách jak Řeky tak Etrusky; nádhernější stavby jejich z doby prvních císařů připomínají aspoň jednu i druhé. Od Řeků vzali jsou sloupy a stavby sloupové, od Etrusků klenutí, toliko že toto uměleckým způsobem zdokonalili. Stavby římské rozeznávají se tedy od řeckých hlavně oblouky a klenutím čili sklepením. Jak důležitý a užitečný byl tento nový způsob stavby, poznává se zvláště při takových stavbách, kteréž zakládány jsou k veřejným potřebám, jako silnice, mosty, vodovody a t. d., v čemž Římané dokázali větší podivu hodné. I tím vynikli Římané nad Řeky, umění své obyčejně jen na stavby chrámové obracující, že zakládali sobě velice na stavbách domů, kteréž nezřídka vzrostly v nádherné paláce.

Mezi stavbami, jež vyvedli jsou Římané, zaslужuje zvláštního povšimnutí především tak zvané Pantheon, jehož vnitřní vid poskytuje obr. XXVIII. a kterýž byl co chrám Jovišův postaven od Agrippy, zetě Augustova. Chrám tento opatřen jest již bání, jež důsledně ze sklepení vznikla, a při tomto stavení bezpochyby poprvé tak velikolepým způsobem vyvedena jest. Dokladem toho, jak dokonale uměli Římané mosty

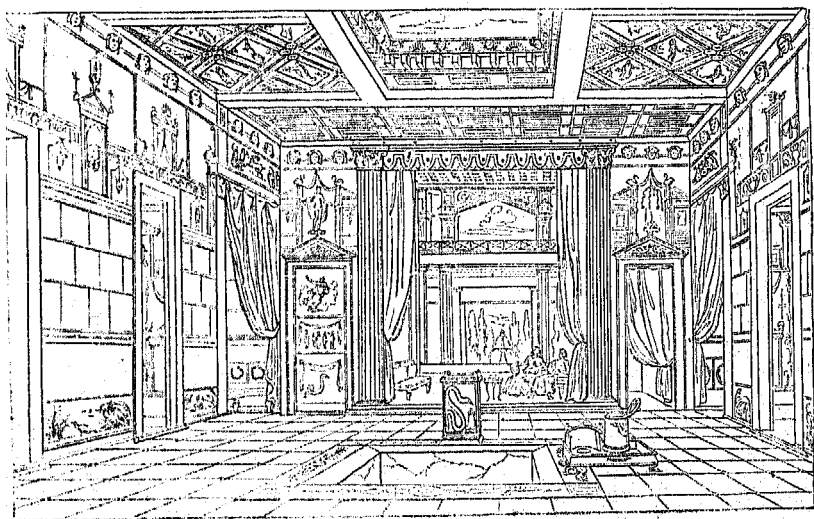
stavěti, jest obr. XXIX., představující římský most v Alkantaře, kterýž vyzdvižen byl za časů Trajanových. Položen jest přes hlubokou rokli, na obou koncích jeho stojí brána a v prostředku oblouk vítězný. Na obr. XXX. viděti jest pozůstatky krásného římského paláce pozdější

XXX.

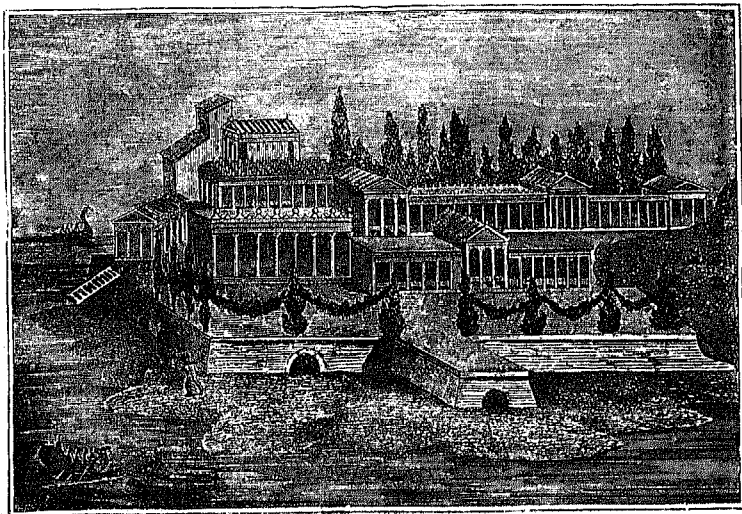
doby, kterýž sobě postavil Diocletian v nynějším Splětu. Na obr. XXXI. spatříš vnitřek nádherného sálu v Pompejích a sice v tak zvaném

XXXI.

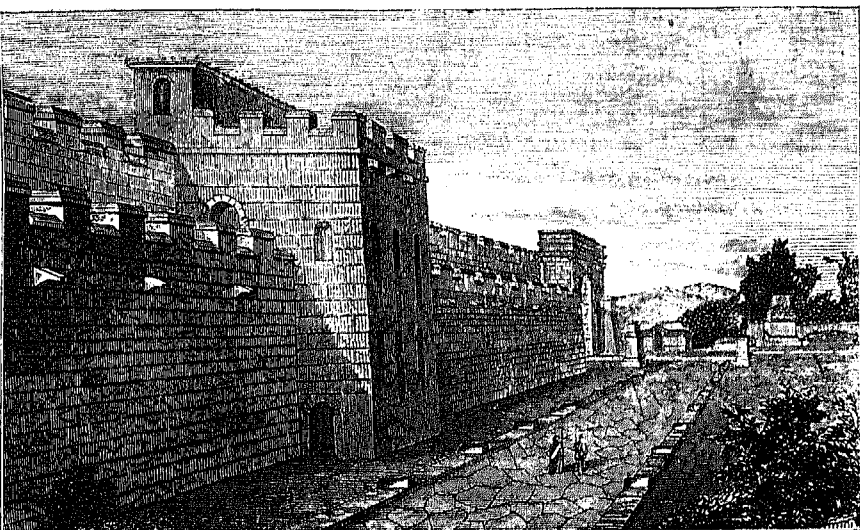
domě Sallustově. Podlaha, vykládaná drobnými pestrobarevnými kamínky (mosaika), vkusně malované stěny a uměle zdělaný strop svědčí o tom, jak nádherně mnohdy Římané přebývali. Obr. XXXII. je příklad letohrádku římského (villy). Z obrazce XXXIII. lze sobě učiniti ponětí o

XXXII.

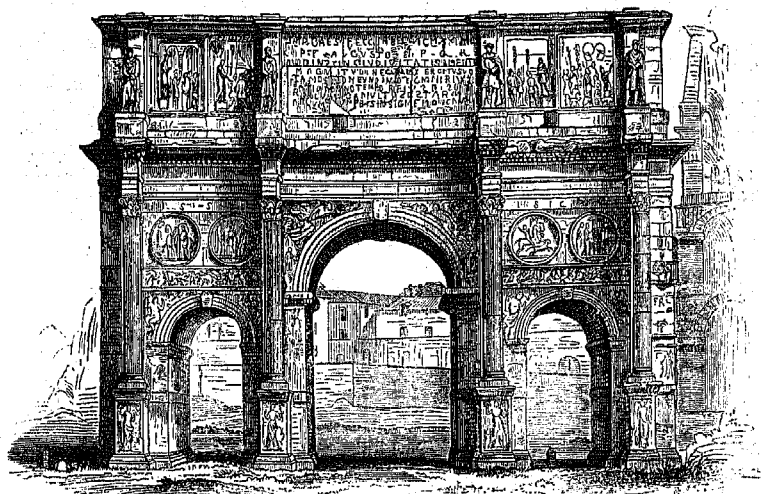

tom, jak Římané pevnili svá města; jest to zejména vnější pohled na hrady Pompejské, podél kterých běží římská silnice. Na obr. XXXIV. viděti jest vítěznou bránu Konstantínovu v Římě, kteráž jest nejstkvostnějším památkem toho způsobu.

XXXIII.

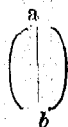

XXXIV.

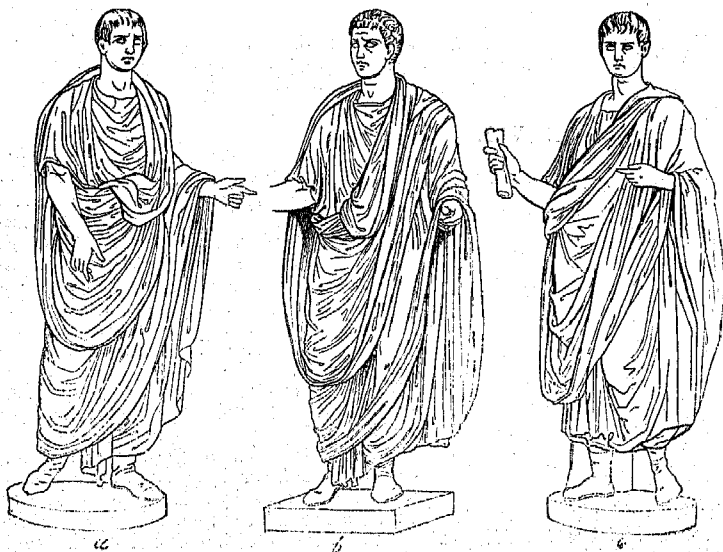

Na obr. XXXV. zjevují se nám Římané v obvyklém oděvu, t. j. v toze. Toga byla vlněná plachta do podlouhlého kruhu střihnutá, asi jako vedlejší obr. XXXVI. ukazuje. Délka její *a* *b* byla při nejmenším $2\frac{1}{2}$ krát vyšší muže, šířka vynášela o polovici více než výška muže. Otáčena byvši okolo těla vkusným způsobem, činila četné záhyby. Poněvadž ale byla po případě velice nepohodlná (t. j. čím více

XXXVI.

XXXV.

měla záhybů), proto jali jsou se Římané v posledních letech republiky nositi řecký plášť, který byl lehčí a jednodušší. Augustus obmezil tuto novotu nařízením, aby měšťané při výkonech úředních, při dvoře a v církvi jevíli se jedině v toze. Tak stala se toga oděvem úředním. Za pozdějších císařů odvykli Římané tomuto šatu docela.

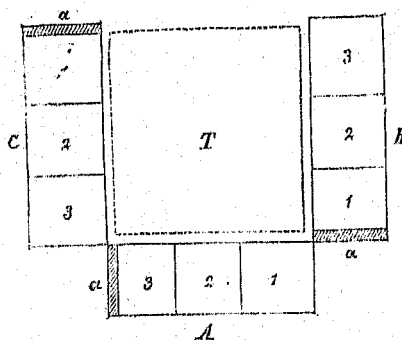
Pod togou nosili Římané na holém těle tak zvanou tuniku, která s řeckým chitonem celkem se srovnávala a pod prsy obyčejně pásem se stahovala. Toga i tunika byly vlastním národním krojem Římanů.

Na obr. XXXVII. spatřují se římské paní v šatech, kteréž kromě domova nosily. Svrchní šat jejich, kterémuž říkali palla, nebyl ani tak volný jako mužská toga, aniž tak jednoduchý jako řecký plášť.

XXXVII.

XXXVIII.

Obr. XXXVIII. dává ponětí o způsobě římského stolování, zejména tak zvaného triclinia. Triclinium znamená vlastně lehadlo pro tři osoby, ale také stůl s třemi takovými lehadly, přistavený k hostině. Tato tři lehadla byla přistavena ke třem stranám čtyřhranného stolu tak, že ke čtvrté byl volný přístup k vůli donášení a snášení jídel. Lehadla (pohovky) přistavena byla k stolu vyšší stranou (lenochem). Mezi hostmi, jakož i na koncích lehadel byly tvrdé polštáře, o kteréž bylo lze levou rukou se

opíratí, pravá zůstala volná. Dle toho rozumí se samo sebou, že na lehádku *B* byli hosté tváří proti *a*, na *C* k protějšímu konci *a* obráceni, kdežto na lehádku *A* spočívající hosté proti *C* hleděli.

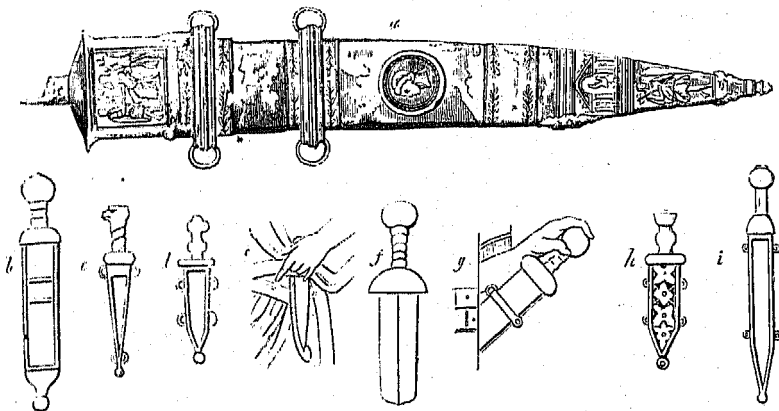
Za nejstarší doby byli vojáci římské také jen touto oděni, kteráž pro větší volnost se kasala. V pozdějších časech republiky vešel ale zvláštní vojenský kroj v obvyčej, kterýž i za doby císařství potrvál. Na obr. XXXIX. *a b* viděti ješť vojenský oděv těchto časů; bylatě to krátká tunika, pod kterouž později (srovn. obr. XXXIX *b*) také těsné kalhoty nosili, k tomu krunýř, štít a přílbu. Podlé důstojnosti vojenské a způsobu zbraně bylo

XXXIX.

ostatně mnoho vnějších rozdílův. Z obr. XL. poznávají se rozličné druhy mečů, u Římanů obvyklých. Z doby druhé války punské počali Římané užívati tak zvaného meče hispanského (obr. XL. *b, f, g, i*); ten byl asi 2 stopy dlouhý, 3—4 palce široký a končící, hodě se tudíž obzvláště k píchání, ano tak zvaný galský meč, kterýž před tím býval v obvyčej, byl velmi dlouhý a dole zakulacený. Z časů Vespasianových vešlo

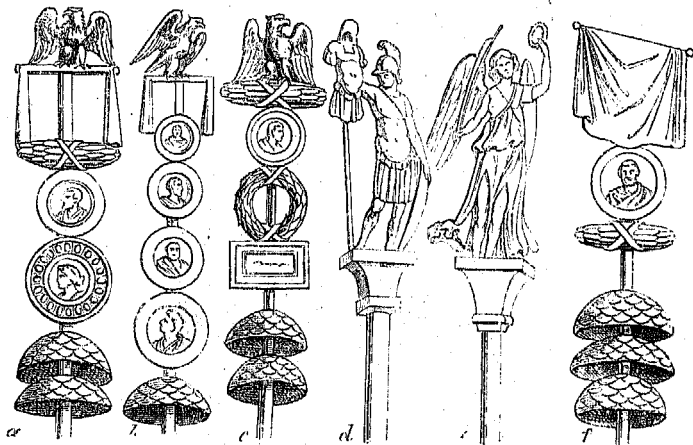
XL.

v obyčej, nositi mimo meč také dýku (obr. XI. *c, d, e, h*). Před tím nosili meč k pravé ruce, nyní zavěšován jest v levo a dýka v pravo. Na obr. XI. viděti jest bohatě vykládanou a ozdobenou pochvu.

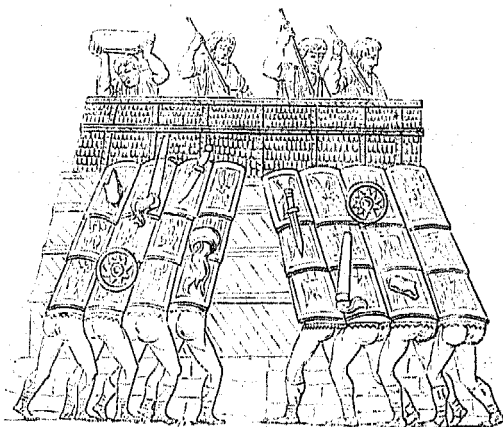
Na obr. XII. objevuje se několik korouhví, jakých užívali Římané. Znamením legie byl orel na žerdi. Znamením menších oddělení, zejména kohort, bývaly kovové obrazy, kteréž všelijak nad sebou byly upevněny (obr. XII. *a—f*), majíce někdy nejvýše také orla.

XII.

Obr. XII. seznamuje nás se způsobem, jak vojsko římské pokoušovalo se o ztečení zdí a náspřív. Aby byli bezpečni od střel a oštěpů nepřátelských, vztýčili vojáci druhé a následující řady, útokem ženoucích, štíty a pavezky své vodorovně nad hlavu, první řada pak, jakož i křídelníci drželi je svisle před sebe, tak že postupující voj podobal se poněkud želvě (testudo).

XIII.

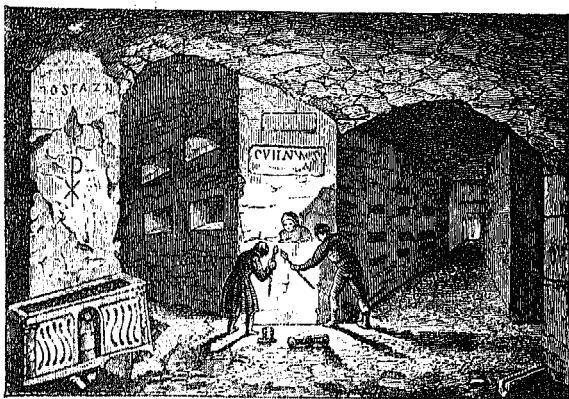

Obrazy k vyjasnění středověkých poměrů kulturních.

1. Stavitelství středověké.

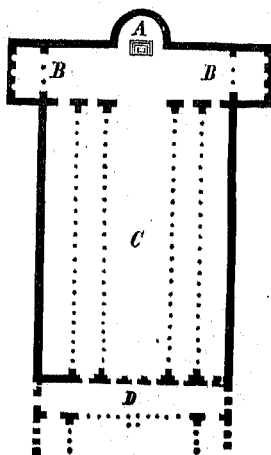
Podobně jako u národů starověkých stavitelství rozdílným způsobem bylo se rozvíjelo (srovn. na př. co v tomto vzhledu Řekové a Římané byli dokázali), tak shledávají se i při stavbách středověkých podstatné rozdíly. Zejména rozeznávají se při těchto rozdílné způsoby slohu, mezi nimiž jsou sloh byzantský, románský a gotický, kteréž jsou křesťanské, pak u Mohamedánův obvyklý sloh arabský nejpamátnější.

I.

Prvé než k objasnění podávaných obrazů o rozličných slozích křesťanských přistoupíme, budet třeba povšimnouti sobě starokřesťanských katakomb v Římě a Neapoli. Ony nejsou sice žádnými památníky umění, na kterých by se zvláštnost některého slohu znamenitou měrou obrážela, nýbrž toliko podivení hodní svědkové tísně nejdávnějších křesťanů. Katakomy římské jsou vlastně štoly zděné několika hodin a obyčejně jen tak široké a vysoké, že jimi člověk s těží může se prosouti. Především byly určeny k pochovávání mrtvol; ve stěnách jejich byly totiž podlouhlé otvory prolamovány, v těch pak mrtvá těla křesťanů ukládána. Měla-li některá znamenitá osoba, jako biskup nebo svatý mučenník, v nich pohřbena býti, zdělali křesťané ve stěně prostrannější otvor na podobu sklenuté kaply, v kteréž druhdy také slaveny služby boží. Nezdídka byly tyto kaply útočištěm křesťanů za doby velikých pronásledování jejich. Nejstarší katakomby

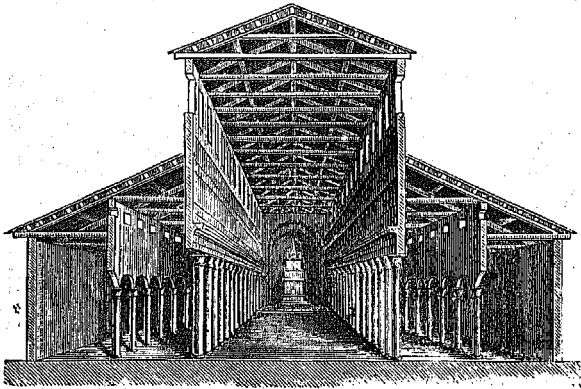
II.

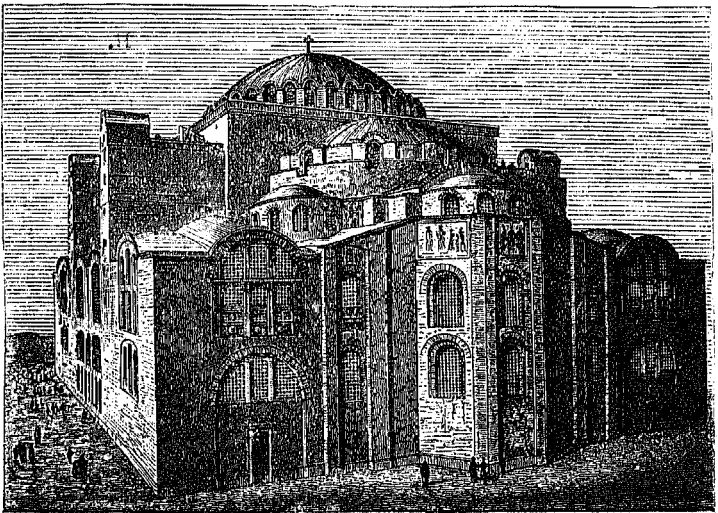
pocházejí již z druhého století po Kr., vnitřní úprava a ozdoba jejich, kteráž vždy v stejném způsobě se opakuje, není však starší 4. nebo 5. století. Na obrazci I. spatřiti lze vnitřek takové katakomby.

Co se vlastních slohů stavitelských tkne, vzniknul sloh byzantský z chrámův starokřesťanských a tyto zase z římských basilik, t. j. tržnic a soudnic. V pohanských basilikách byla zejména část, určená pro soudce a strany, oddělena od části, v které hluk kupčích se ozýval, a to prostředkem zvýšené polohy a sloupův. Oné části, mající podobu okrouhlé polokaply čili velikého výklenku, říkalo se apsis, druhá byla loď basiliky.

III.

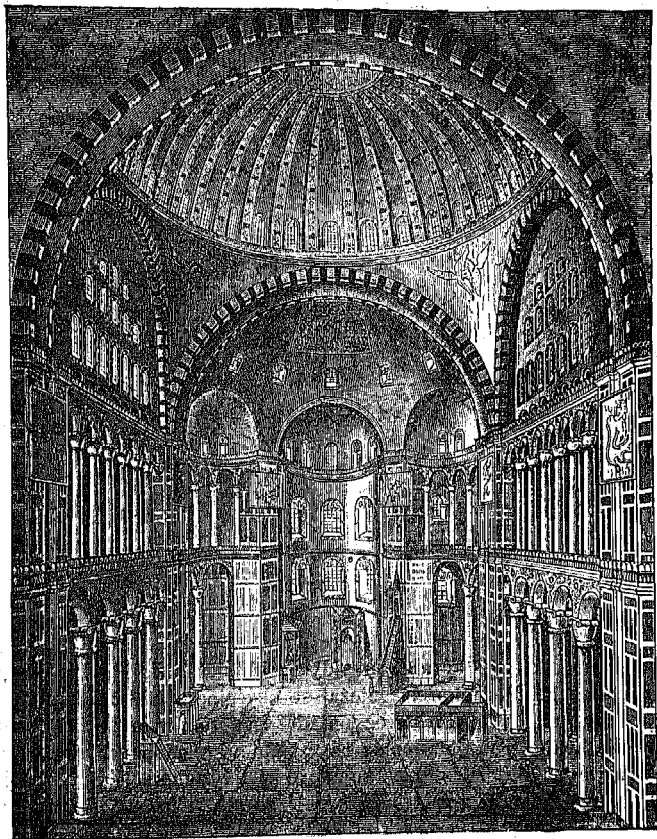
IV.

K účelům bohoslužby křesťanské třeba bylo ovšem basiliku poněkud proměnit; proměna ta záležela hlavně v tom, že sloupy nestavěly se více před apsidu, nýbrž do podélných stěn lodí, odkudž pak po obou stranách této dvě nové poboční lodě č. chodby vznikly. V apsidě sedali biskup a kněžstvo, mezi apsidou a lodí stával oltář, na němž oběť mše svaté se konala; v lodi pak shromažďovali se věřící. Mnohdy bývaly i lodě poboční řadami sloupů do čtyř lodí rozděleny. Strop basiliky býval z pravidla plochý; nezdědka také postavena jest mezi apsidu a loď ještě loď příčná, odkudž celá stavba vzrostla do podoby kříže. Před basilikou býval z pravidla také podjezd. Obr. II. objevuje půdorys takové basiliky (t. staré basiliky sv. Petra v Římě). A jest apside, B příčná loď, C loď pětídílná, D podjezd. Obr. III. podává vnitřní vid basiliky sv. Pavla v Římě, kteráž jest nad jiné velikolepým příkladem takových staveb.

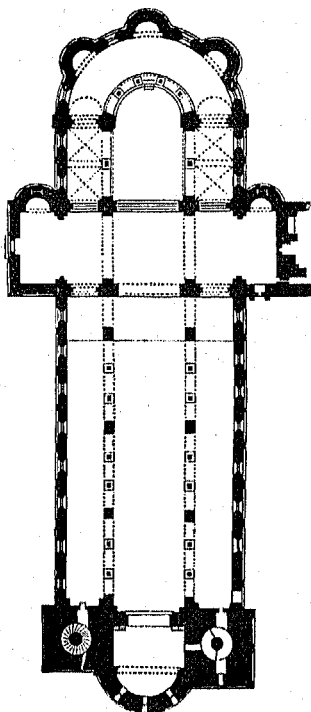
Ze starokřesťanských basilik vzniknul zejména sloh byzantský, a síce tím pořadem, že na místě plochého stropu užito kopulí, vedlé kterých i podoba stejnoramenného kříže pro celou stavbu záhy již vešla v oblibu. Vzorem byzantského slohu stavebního jest býv. chrám Boží Moudrosti v Cařihradě, jehož vnější vid podává obr. IV., vnitřní pak obr. V. —

V.

Sloh románský vycházel při zakládání kostelův svých také ze slohu římských basilik, a však oblíbil sobě mnohem větší počet změn, než se při basilikách starořímských spatřuje. V románských chrámech je loď příčná, postavená mezi apsidou a lodí, skutečným pravidlem. Apsida bývá značně prodloužena a rozšířena, odkudž chrám k podobě kříže mnohem dokonaleji se přibližuje. Jaká jest tato podoba, poznati lze velmi dobře z obr. VI., kterýž půdorys kostela sv. Gottharda v německém Hildesheimu ukazuje. Rozšíření apsidy čili proměnění jí v tak zv. chor nebo presbyterium (t. j. místo pro kněží) porouchelo se zejména v příčině velkého počtu klášterních kněží, kteříž při slavnějších chrámech bývali zřízení a v tomto prostoru všickni měli se směstnati.

VI.

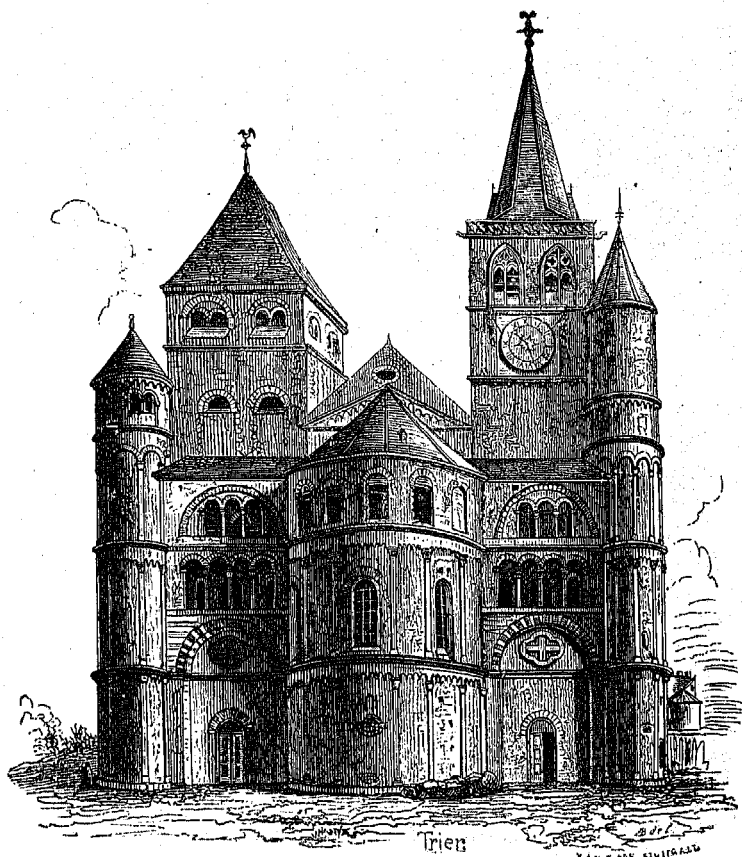

Do choru, kterýž býval z pravidla vyšší než loď, chodilo se po několika stupních. Pod chorem nalezal se obyčejně kostel čili kapla pohřební, tak zv. krypta, do kteréž ukládala se těla vzácnějších osob. Na místě plochého stropu a kopule nastoupilo v románských kostelích klenutí křížové, ačkoli naléztí lze i kopulové kostely tohoto slohu. Vnější a vnitřní úprava kostelů románských bývala zhusta velice nádherná, po-

něvadž stavitelé, pokud toho náklad dopouštěl, užívali rádi všech prostředků bohaté ornamentiky.

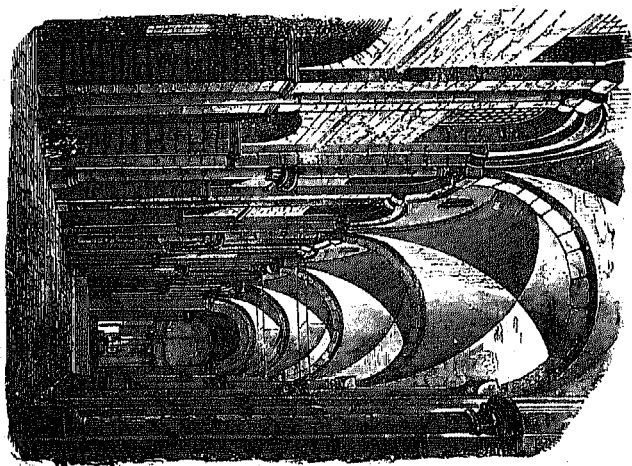
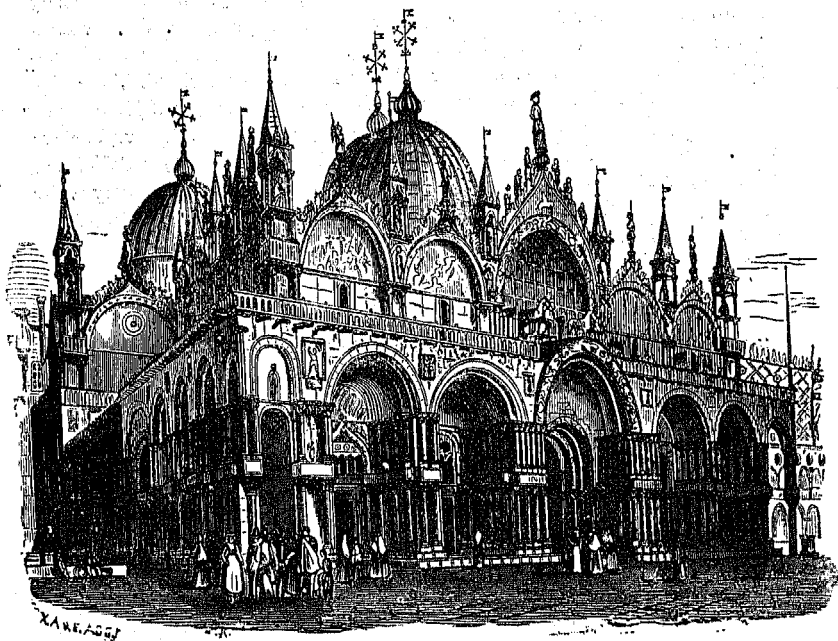
Stavby románského slohu spatřují se ve všech zemích, které již za rannějšího středověku katolickou víru byly přijaly. Pověstnými vzory tohoto slohu jsou v Němcích biskupský chrám v Trýru (obr. VII.), v Itálii chrám sv. Marka v Benátkách (obr. VIII.), bohatá to stavba způsobu nevyrovnaného, na kterouž měli přímý vliv i byzantští stavitelé. V Čechách je jedinou věcí stavbou románskou čistého slohu chrám sv. Jiří na hradě Pražském, jinak zachovaly se jen krypty (jako v kostele sv. Václava v St. Boleslavi a j.) a jednoduché nebo ozdobné kaply (jako v Pořící nad Sázavou, v Podvinči u Ml. Boleslavi a j.). Jak románské kostely vnitř vypadaly, poznati lze z obr. IX., kterýž představuje vnitřek biskupského chrámu ve Špýru.

VII.

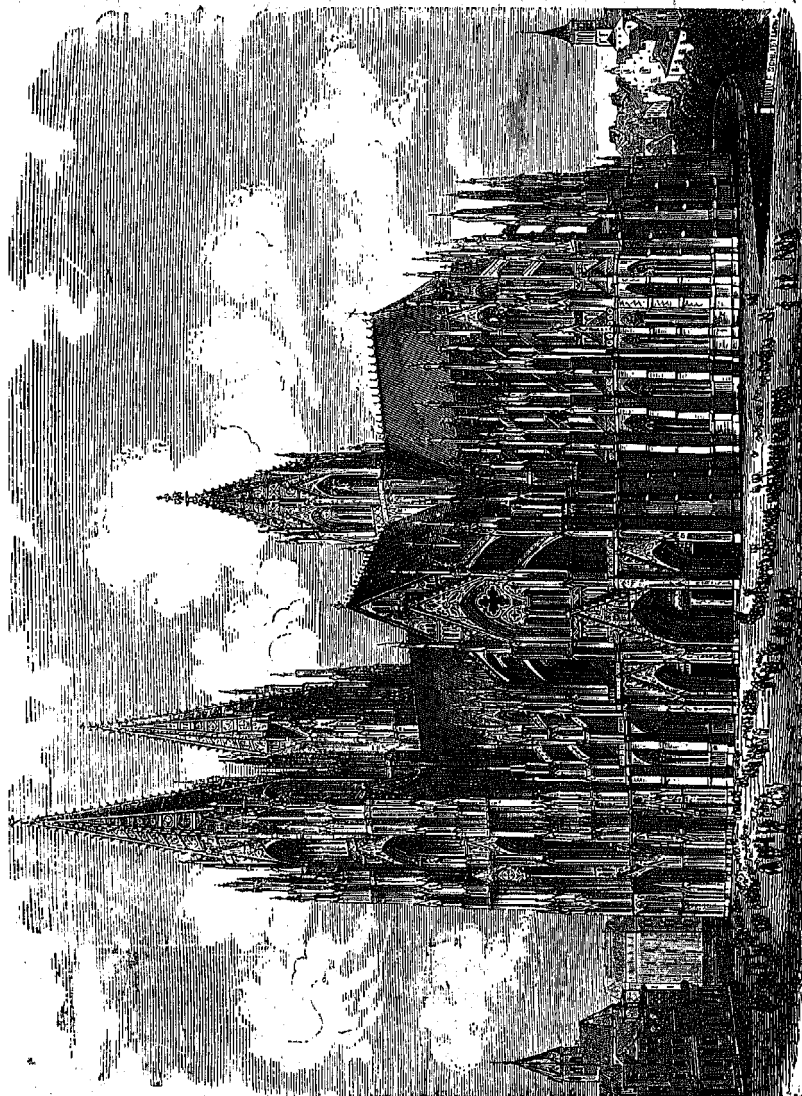
Sloh gotický rozeznává se od románského nejprv tím, že užívá oblouku špičatého čili lomeného na místě okrouhlého. Vnitřní rozvržení t. j. podoba křížová zachovává se i při stavbách gotických.

VIII.

Chor bývá při kostelích gotických zejména odtud rozšířený, že přistavovaly se k choru z vnitra přístupné kaply na podobu věnce. Na místě mohutných zdí chrámů románských podírají se stěny gotických staveb pořádnými pilíři a oblouky klenbovými a prostory mezi nimi jsou pak štíhlými okny prolomeny. Pilíře záporné jsou bohaté a členité, také věže bývají z pravidla vyšší a ozdobnější.

X.

Příkladem gotických staveb chrámových jest nad jiné arcibiskupský chrám v Kolíně, který sice, jako všechny nákladnější chrámy gotické, není posud dostaven, jehož obraz ale tuto se podává, jak zejména po skončení svém vypadati bude (obr. X.). Mezi znamenité gotické stavby mimo říši německou patří chrám sv. Vitský v Praze (obr. XI.), chrám sv. Barbory na Horách Kutných (pozdější), chrám sv. Štěpána ve Vídni, jehož vnitřní vid v obraze XIII. se podává, ve Francii pak arcibiskupský chrám v Remeši (obr. XII.) a v Itálii chrám Milánský (obr. XIV.).

XI.

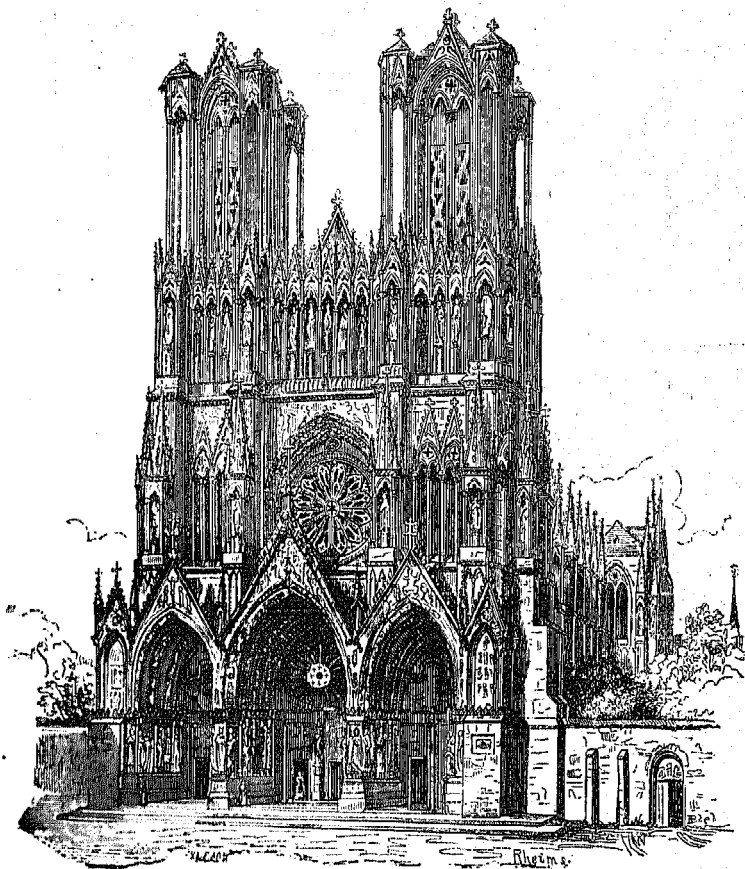

Stavitelství křesťanského středověku dosáhlo sice při stavbách chrámových největší dokonalosti své, nepřestávalo ale toliko na nich. Každé větší město v západní i střední Evropě mělo více méně četných a nádherných stavení světských, jako paláce a radnice a j., kteréž buď románským buď gotickým slohem vyvedeny jsou. Ale i domy bohatých soukromníků nezůstávaly prázdný vši ozdobné úpravy a shodují se v stavbě a ozdobě

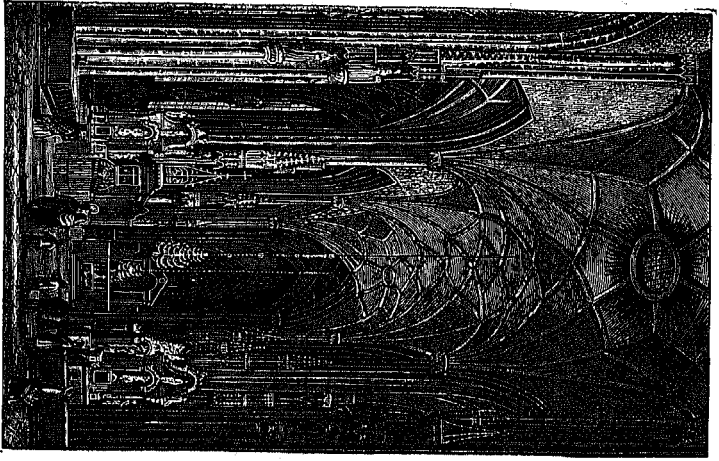

své s rozličnými slohy, kterýchž se ale ne vždy se stejnou důsledností přidržovaly. Domy, kteréž mají do ulice otevřená podloubí, jako v Bo-

XII.

logni a v Praze, jsou celkem pozdního slohu románského. Při domech slohu gotického nemívají okna oblouku lomeného, spíše ale dvéře a vrata. Na místě otevřených balkonů, kteréž na domech v jižních zemích evropských z pravidla se spatřují, najdeš na severu všudež uzavřené arkýře.

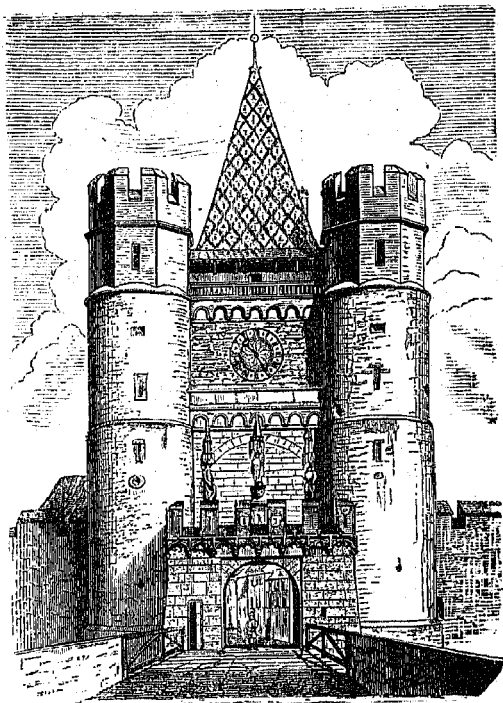
XIII

XIV

Každé středověké město bylo opevněno, neboť toho vyžadovala skrovná bezpečnost a surovost tehdejších dob. K snadnějšímu obhájení zakládány pevné zdi, široké příkopy a dobře opatřené brány. Obr. XV. podává nám vid brány středověké, jak se s nimi častěji ještě až podnes v menších městech setkáváme.

XV.

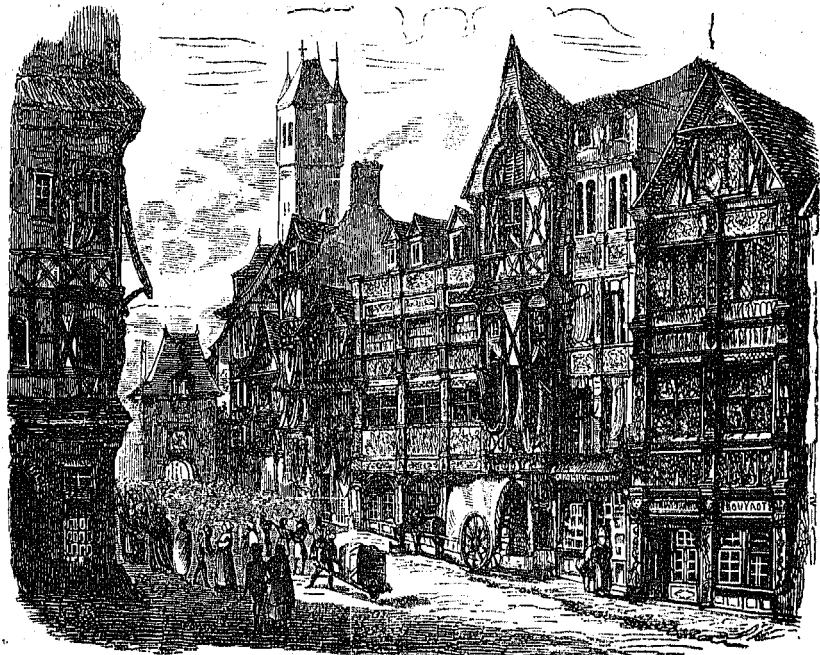

Účel snadnějšího obhájení vyžadoval toho, aby město nebylo nad potřebu prostranně zakládáno, proto také bývaly ulice těsné, náměstí neveliká. Mnohá města v střední a západní Evropě zachovala v těsných ulicích jakož i u vysokých domech svých s příkrými sedlovými střechami a početnými arkýři ráz středověký, nejzřejměji jeví se nám v tom vzhledě staré patricijské říšské město Norimberk, v Čechách pak Staré m. pražské, Prachatice a j. Obr. XVI. ukazuje nám ulici města středověkého.

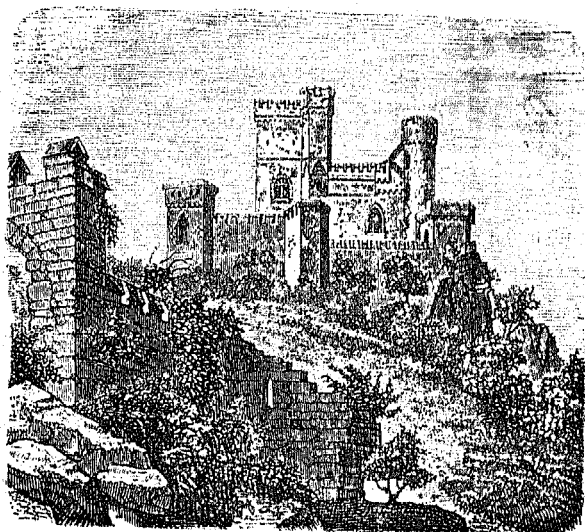
Při hradech čili hrádcích, po nichž početné zříceniny ve všech

zemích středoevropských se zachovaly, jeví se podobně vliv rozličných slohů stavebních. Obr. XVII. jest pohled na hrad Rheinfels nad Rýnem.

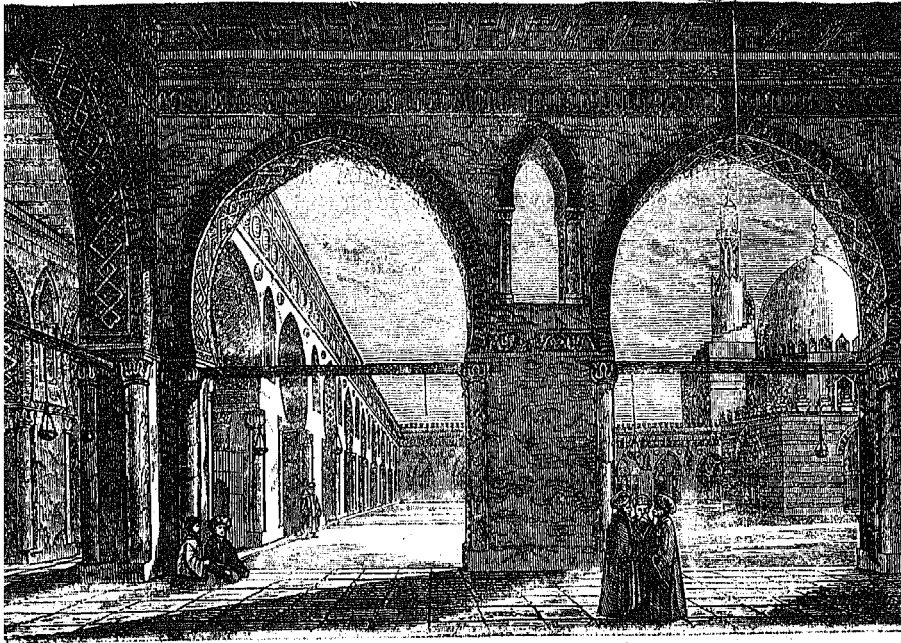
XVI.

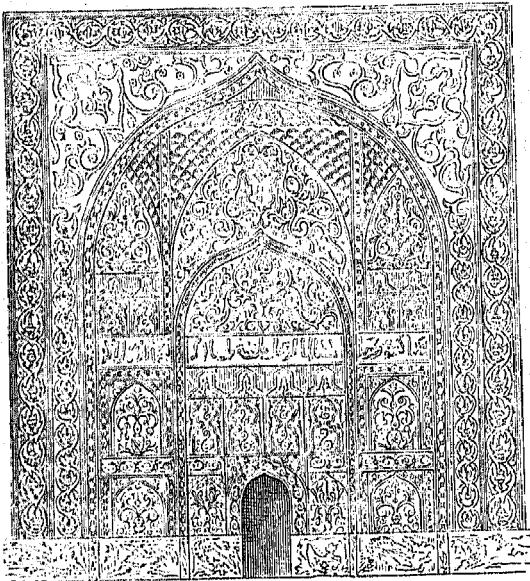
XVII.

XVIII.

XIX.

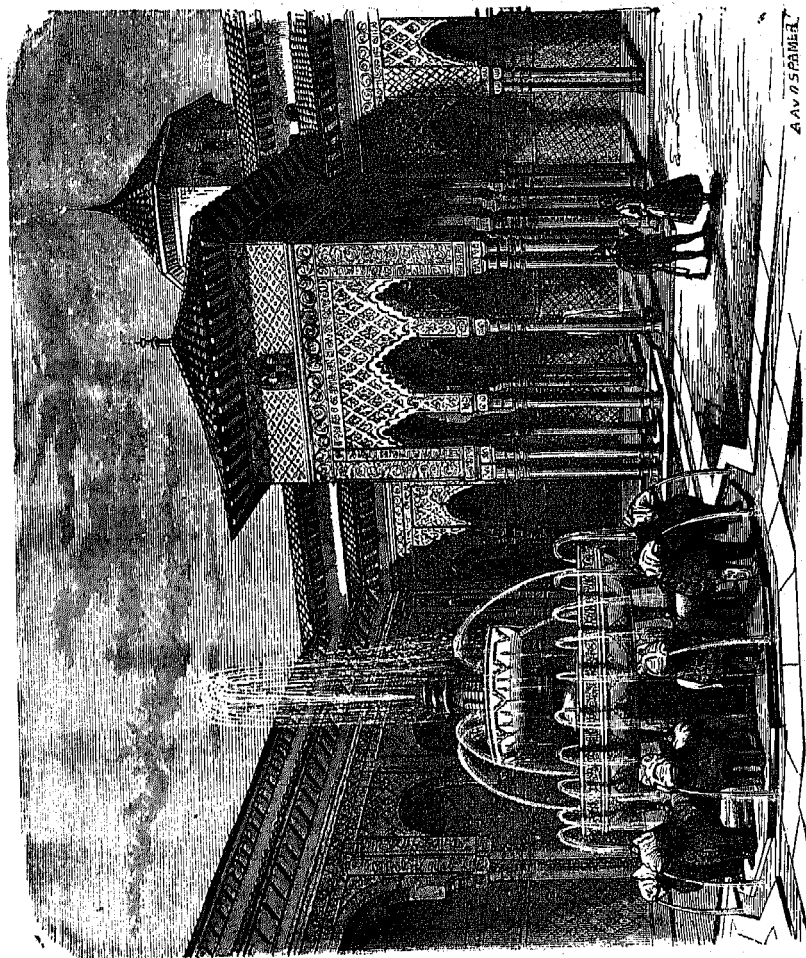

Též stavitelství arabské sloužilo nejvíce potřebám náboženským. Chrám Arabův (mečety) vyžadovaly prostorné síně pro modlíci se a zvláštní posvátné místo (kiblá) k uschování koranu. Podlé toho vzaly také mohamedánské mečety dvojitý tvar na se. Záležit buď z čtyřhranného dvora, obklíčeného vůkol více méně hlubokými podloubími, v jejich prostředku nalézá se kiblá, jako mečet Ibn Tulun (obr. XVIII.) v Kairě, buď jsou stavbou kopulovou podlé vzoru byzantského, tak že jest mečet zcela krytý. Při všech shledávají se ještě štíhlé, věžité minarety, s nichž hodina k modlitbě se vyvolává. Rozdíl mezi stavebním slohem mohamedánským a všemi svrchu uvedenými slohy křesťanskými

záleží v tom, že onen užívá oblouku v podobě podkovy, t. j. výsečky kruhu, vyššího než je pravidelný polokruh, a oblouku klínového, jenž s počátku ve způsobě polokruhu se zvedá, pak ale špicí vně obrácenou se končí. Zároveň bývají i pilíře a sloupy při stavbách mohamedánských velmi štíhlé. I oblouk lomený, slohu gotickému vlastní, byl Arabům známý. Při krytu napodobovali Mohamedáni buď dřevěné stropy starokřesťanských basilik, buď byzantskou stavbu kopulovou, sami však vynalezli tak zvanou klenbu krápníkovou, podobnou klenbě jeskyně krápníkové. Stěny byly velmi bohatě ozdobeny fantastickými tvary, jež po

XXI.

vynálezci arabskými se nazývají. Na portálu konijském (obr. XIX.) nacházejí se takové bohaté arabesky, spolu máme zde i vid oblouku klínového jakého Arabové užívali. — Obr. XX. ukazuje nám vnitřek bý. mečetu, Kordovského. — Obr. XXI. podává pohled na jednu část čarokrásného paláce v Granadě, Alhambry totiž, a sice do tak zv. lvího dvora. Zejména ve Španělech dosáhlo stavitelství mohamedánské vrcholu svého.

Rozdílný od zmíněných právě vzorů stavebních, jimž ale co do krásy zřídka se vyrovnává, jest sloh, jevíci se nám při stavbách církve pravoslavné (zvláště v Armenii mezi Valachy a na Rusi). Při ruských chrámech jest půdorys byzantský, kopule a klenutí pokrývají prostory, a však vlivem pozdějších slohův západních je vnější pohled chrámův již jiného rázu. Vnitř jest vše stkvostnými malbami, mosaikami a vzáctnými i drahými kameny přeplněno, ba i vně jeví se často fantastická nádhera. Věží, kopulí a cibulovitých bání bývá veliká hojnost, ty pak stkvějí se obyčejně v živých barvách nebo bohatém pozlacení. Nejznámější dílo toho slohu, jakkoli zde již zvrhlého, jest v době novější (1554) dokončený chrám Pokrovu (ochrany) Bohorodice, jinak též blaženého Basila (Vasilij blažennoj), blíže Kremle v Moskvě, z jehož nízkého podstřeší, jež obsahuje 12 kaplí a kostelů, celá spousta kopulí a věží se zvedá (obr. XXII). Naopak přibližují se nové kostelní stavby v Rusi (jako chrám Spasitelův v Moskvě a j.) při všech velikolepých rozměrech svých a přese všecku nádheru vnější a vnitřní ušlechtilým vzorům dřevního slohu byzantského.

XXII.

II. Něco z mythologie (bájesloví) Slovanů a Němců.

1. Slované zbožňovali síly přírodní a považovali i působení živlů za zjevy bohů. Náhledy náboženské nepřišly ale u všech slovan-
ských národů k stejnému rozvíti. Nejvíce zdokonalily se u Rusův a
Slovanův baltických, kteříž poměrně nejpozději přijali učení křesťanské;
proto měli také jediné baltičtí Slované zvláštní stav kněžský. Podobně
bývaly chrámy jediné u těchto národů, ostatní Slované obětovali a modlí-
vali se na vrších a v posvátných hájích.

XXIII.

U Rusův požíval vlivem
normanských Varjahův nejvěčší
úcty Perún (obr. XXIII.), kte-
rýž odtud také germanskému
Thoru se podobá. Byl zejména
bohem hromu a blesku, perou-
cím a zabíjejícím. U polabských
a baltických Slovanů ctěn ob-
zvláště Svatovit (obr. XXIV.)

t. j. svatý (světý) a vševídnoucí
bůh světla; západní Ljutici klaněli se zvláště
Radhosti (obrazec XXV.), Pomořané Triglavu,
kterýž měl zejména v Štětíně pověstný chrám a
nepochybně, tak jako co Radhost, nic jiného není
než Svatovit se zvláštním přijímím.

XXIV.

XXV.

2. Němci. Jak asi
dřevní Germani (Němci i
Normané) čelnější bohy
své si představovali, vi-
děti z uvedených obrazců.
V obr. XXVI. spatřuje se
Odin čili Wuotan, bůh
bohů, s dlouhým vousem
a v hnědém kropenatém
plášti, máje dva havrany
na plecích a dva vlky u
nohou. Havrani jmenují

se Mysl a Paměť a jsou znamením vše-
vědoucnosti jeho; neboť Wuotan vysílal
je prý každodenně, aby přezvěděli čas
a oni prý mu napovídali do ucha, co

XXVI.

XXVII.

XXVIII.

XXIX.

XXX.

byli viděli a slyšeli. Jinak také myslili si Germani Wuotana na koni v čele divokého vojska a v mnohých pověstech objevuje se co chudý poutník, doprošující se pohostinství. Obr. XXVII. je Thor č. Donar, hromovládcce, kterýž buď co mládenec buď co stařec s dlouhým rudým vousem se jeví, sedě na voze se spřežením kozlů. V obr. XXVIII. viděti jest boha války, kterýž Tyr, jinak také Zio se nazýval, v obr. pak XXIX. boha Freyra. Tento vládl deštěm a světlem slunečním a řídil zdar rostlinstva i bylť vůbec bohem míru a úrody.

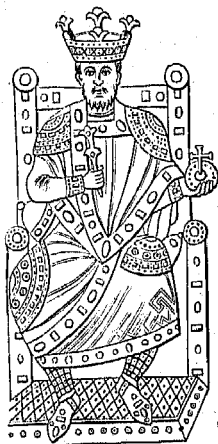
III. Jaké bývaly kroje středověké.

Současné kameny a památníky náhrobní, drobnomalby v biblích a jiných knihách náboženských i modlitebních, jakož i staré malby na stěnách a rezbářské práce v klášteřích i kostelích a jiné posud se zachováví věci umělecké zvěstují nám, jak asi odívali se lidé rozličných stavů v středověku a jakých zbraní, nábytkův a svrškův a t. d. té doby

XXXI.

XXXII.

XXXIII.

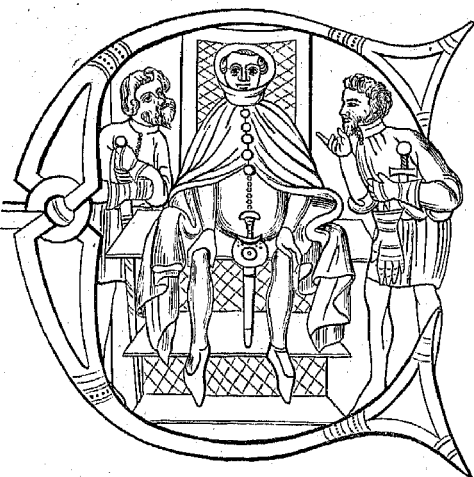

užívali. Obrazy, kteréž zde položeny, vztahují se k těmto poměrům, pokud v Němcích, pak v Čechách a na Moravě průchod měly. Z obr. XXX. až XXXIII. lze se poučiti, jak asi jevíli se dřevní císařové frančtí a němečtí ve veřejnosti. Na obr. XXX. viděti jest Karla Vel. v plném cis. majestátu, obr. XXXI. je císař Ota I. a manželka jeho Editha, obr. XXXII. císař Jindřich II., obr. XXXIII. pak

XXXIV.

XXXV.

XXXVI.

Bedřich I. Rudobradý. Obr. XXXIV. až XXXVI. vztahují se ke krojům, v Čechách a na Moravě druhdy obvyklým. Obr. XXXIV. představuje sv. Václava v knížecím majestátu (století 10.), obr. XXXV. rychtáře městského, an vyslychá při dvou měšťanův (stol. 14.), na obr. XXXVI. konečně spatřují se moravští sedláci z téhož století.

XXXVII.

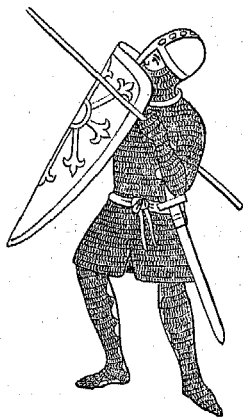
O rozdílnosti odění válečného lze sobě učiniti ponětí z obr. XXXVII. až XXXIX. Obr. XXXVII. vztahuje se se k válečnému odění 10. století; tehdaž chránil bojovníka hlavně pancíř šupinatý. Na obr. XXXVIII. a XXXIX. viděti jest válečné kroje z 11. věku. Oba bojovníci odění jsou pancířem řetízkovým, který tehdaž byl v obyčeji a pro lepší připevnění

okrouhlé otvory míval. Na hlavě sedí helm, kterýž končí se želízkem na ochranu nosu. Na obr. XXXX. viděti jest rytíře z konce 12. století, jenž má na sobě drátěnou košili s přidělanou k ní kápí téhož díla na podobu helmu; štít jest menší než bývaly starší štíty (pavezy), za to

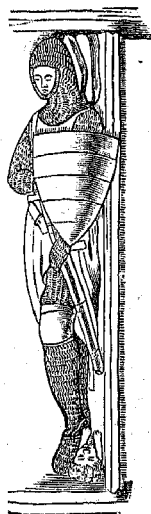
XXXVIII.

XXXIX.

XXXX.

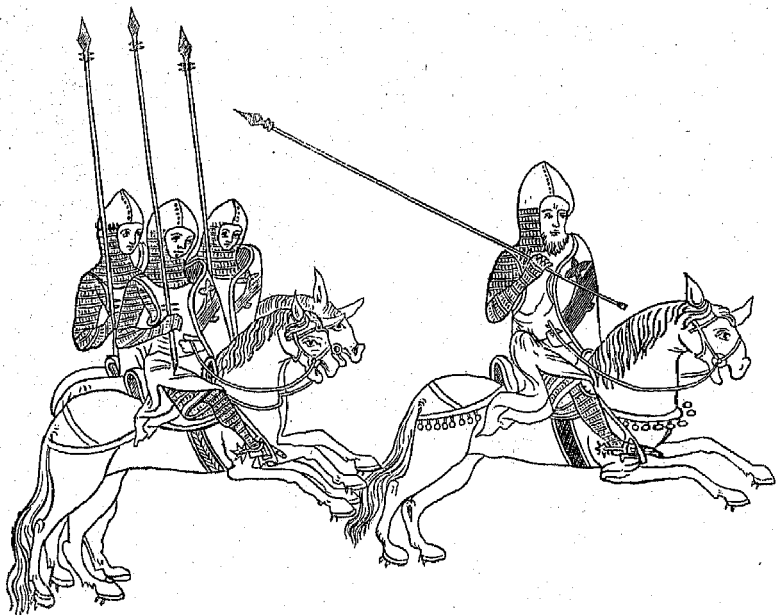
je meč delší. Kolena jsou obvinutá koženým pásem, barevnou vlnou prošíváným. Pancíř řetězkový skládá se z drobných řetízků vedle sebe položených a na koženou podložku našitých. V obr. XXXXI. viděti jest rytíře z doby ok. r. 1260; na drátěné košili sedí u něho železná s košilí souvislá kápě, na kteréž železný klobouk spoléhá. Podobného způsobu jest brnění na obr. XXXXII., jenž české rytíře z druhé polovice 13. století představuje. V obr. XXXXIII. shledává se, jak rytíři 14. století se odívali. Pro větší pevnost a bezpečnost má rytíř nad drátěnou košilí ještě železné pláty na ruce a na nohu, i rukavice jsou železnými plátky pobity. Přes drátěnou košili odíván krátký kožený kabátec, kterýž toliko ke kyčlím dosahoval a k tělu těsně přiléhaje, dole na způsob lístků vyřezán byl. Na širokém pásu visel po levém boku meč, po pravém dýka. Na prsou nosívali rytíři té doby pro větší bezpečnost ještě zvláštní železný

XXXXI.

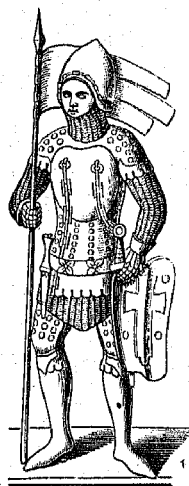
Pro větší pevnost a bezpečnost má rytíř nad drátěnou košilí ještě železné pláty na ruce a na nohu, i rukavice jsou železnými plátky pobity. Přes drátěnou košili odíván krátký kožený kabátec, kterýž toliko ke kyčlím dosahoval a k tělu těsně přiléhaje, dole na způsob lístků vyřezán byl. Na širokém pásu visel po levém boku meč, po pravém dýka. Na prsou nosívali rytíři té doby pro větší bezpečnost ještě zvláštní železný

XXXXII.

XXXXIII.

XXXXIV.

plát, na jehož místo později plátované krunýře nastoupily. Kopí je ozdobeno praporem, jak toho té doby býval obyčej. Obr. XXXXIV. představuje nám rytíře z konce 15. věku, kterýž na místě dřevní drátěné košile oděn jest již celý v pancíř ocelový.

MUSEJNÍ SPOLEK V JIČÍNĚ